महेश-प्रकाशन-माला—०६

ॐ

शुक्लयजुर्वेदीय

रुद्राष्टाध्यायी

नेपाली भावानुवादसहित

(शिवपूजनविधि, शिवमहिम्नःस्तोत्र एवम् विविध स्तोत्र)

गुरुवर ब्रह्मलीन श्री १००८ डा० स्वामी रामानन्द गिरिज्यूको सदिच्छाबाट प्रकाशित

भावानुवादक एवम् सम्पादक

डा. गुरुप्रसाद सुवेदी

pdf.upayogibooks.com

प्रकाशक

महेश-संस्कृत-गुरुकुलम्

देवघाट-५, तनहुँ

शुक्लयजुर्वेदीयरुद्राष्टाध्यायी

नेपाली भावानुवादसहित

(शिवपूजनविधि, शिवमहिम्नःस्तोत्र एवम् विविध स्तोत्र)

चण्डीपूर्णिमा-२०७६, परिमार्जित एवम् परिष्कृततृतीयसंस्करण— ११११ प्रति

- भावानुवचन/सम्पादन – डा. गुरुप्रसाद सुवेदी
- सम्पादन सहयोगी — फणीन्द्र पौडेल
- ISBN — 978-99-378-9039-
- सहयोग — २००/-
- कम्प्युटर — चिरञ्जीवी खतिवडा
- मुद्रक— हाइडेल प्रेस प्रा.लि.

© प्रकाशक

महेश-संन्यास-आश्रमद्वारा सञ्चालित

महेश-संस्कृत-गुरुकुलम्

देवघाटधाम, तनहुँ, नेपाल

फोन- (०५६) ६२०४२६, ५०००२०, ५०००४७

E-mail- msgurukulam@gmail.com

web- www.gurukulam.edu.np upayogibooks.com

Facebook- facebook.com/msgurukul

ब्रह्मलीन परमपूज्य गुरुवर डा. स्वामी रामानन्द गिरिजी महाराजका
श्रीचरणमा सादर समर्पण

upayogibooks.com

आशीर्वचन

विश्वका अधिकांश शिवभक्तहरू रुद्राष्टाध्यायी र शिवमहिम्नःस्तोत्रको पाठ गर्ने गर्दछन् । रुद्राष्टाध्यायी शुक्लयजुर्वेदका महत्त्वपूर्ण शिवस्तुतिपरक मन्त्रहरूको समायोजन हो । यसलाई बुझ्न वेदलाई बुझ्नु आवश्यक छ । **विद्-** धातुबाट बनेको ज्ञानपर्यायी वेदको व्युत्पत्ति **धर्मब्रह्मप्रतिपादकमपौरुषेयवाक्यं वेदः** भनेर गरिएको छ । अर्थात् धर्म र ब्रह्मलाई प्रतिपादन गर्ने अपौरुषेय वाक्य नै वेद हो, जसको अभावमा धर्म र ब्रह्मको प्रतिपादन हुनै सक्दैन । किनकि प्रत्यक्षादि प्रमाणद्वारा बाह्य पदार्थको ज्ञान सम्भव छ तर दृष्टादृष्टरूप धर्म र ब्रह्मरूप परमतत्त्वलाई वेदातिरिक्त साधनद्वारा जान्न सकिँदैन । यही नै वेदको विशेषता हो । त्यसैले भनिएको छ–

प्रत्यक्षेणानुमित्या वा यस्तूपायो न विद्यते ।
एनं विदन्ति वेदेन तस्माद्वेदस्य वेदता ॥

मनुष्य जीवनमा प्राप्त गर्नै पर्ने धर्म, अर्थ, काम र मोक्षरूप चार पुरुषार्थको प्राप्ति पनि वेदद्वारा नै हुन्छ । अतः **वेदयति धर्मार्थकाममोक्षाख्याञ्चतुरः पुरुषार्थान् इति वेदः** भन्ने गरिन्छ ।

द्विजातिहरूले नित्यस्वाध्यायको रूपमा अनिवार्य वेदपाठ गर्नुपर्ने शास्त्रीय विधान छ । हरेक शुभकार्यमा समग्र स्वशाखाको पाठ गर्ने र सो सम्भव नभए पनि रुद्री पाठ अनिवार्य रूपमा गर्ने-गराउने चलन अद्यापि छँदैछ । यो रुद्री छोटो भइकन पनि सम्पूर्ण वेदतात्पर्यलाई संक्षेपमा समेट्न सक्षम देखिन्छ । किनभने वेदप्रतिपाद्य रुद्रदेवलाई प्रसन्न गराउने रुद्री लघुवेद हो । आठ अध्यायमा विभक्त भएकाले यसलाई **रुद्राष्टाध्यायी** भनिएको हो । यसको पहिलो अध्यायमा मनले सधैँ शुभसङ्कल्प गरोस् भनी प्रार्थना गरिएको छ –

यज्जाग्रतो दूरमुदैति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवैति ।
दूरङ्गमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु ॥

अर्थात् जाग्रत् अवस्थामा जुन मन टाढासम्म जान्छ र सुषुप्त अवस्थामा त्यही मन फर्किएर पुरुषको अज्ञानमा लीन हुन्छ । ज्योति(इन्द्रियहरू)को पनि ज्योति (प्रकाशक) भएको त्यो मन शुभसङ्कल्पवाला हओस् । यही

शुभसङ्कल्पवाला मन ब्रह्मसाक्षात्कारको साधन हुन्छ भनी उपनिषद्ले स्वीकार गरेका छन् **मनसैवानुद्रष्टव्यम्** । जगद्गुरु शङ्कराचार्यले गीताभाष्यमा **शास्त्राचार्योपदेशशमदमादिसंस्कृतं मन आत्मदर्शने करणम्** भनी त्यही कुराको अनुमोदन गर्नुभएको छ । रुद्राष्टाध्यायीको दोस्रो अध्यायमा शुद्धान्तःकरणवान् पुरुष तत्त्वसाक्षात्कार गरेर प्रसन्न भई भन्दछ–

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ।
तमेव विदित्वातिमृत्युमेति नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय ॥

अर्थात् म ती परमपुरुषलाई जान्दछु जो सर्वव्यापक अज्ञानान्धकारबाट पर र ज्योतिर्मय हुनुहुन्छ । उनै चित्-तत्त्वसंग अभेदानुभव गरेर नै जन्म र मृत्युको भयलाई अतिक्रमण गर्न सकिन्छ किनभने त्यस तत्त्वलाई आफूदेखि अभिन्न रूपले जान्नुदेखि अतिरिक्त मोक्षका लागि अर्को बाटो छैन । यसप्रकार रुद्रको गुणचिन्तन र उपासना रुद्राष्टाध्यायीको मर्म हो । उपास्य रुद्र परब्रह्मस्वरूप हुनुहुन्छ । सम्पूर्ण चराचर जगत्का स्रष्टा, भर्ता र हर्ता भइकन पनि यसदेखि असम्पृक्त हुनुहुन्छ । चराचर जगत्को कणकणमा उहाँको अस्तित्वलाई स्पष्ट अनुभव गर्न सकिन्छ । जसरी भ्रमकालमा डोरी सर्परूपले प्रतीत हुन्छ त्यसरी नै रुद्रतत्त्वमा अज्ञानका कारण द्वैत प्रतीत भएको हो । वस्तुतः रुद्रदेखि अतिरिक्त पदार्थ छँदैछैन । त्यसैले श्वेताश्वतरोपनिषद्मा भनिएको छ– **एको रुद्रो न द्वितीयाय तस्थौ** । यसप्रकार **रुद्राष्टाध्यायी** कर्मको साथसाथै ज्ञानको पनि महासागर हो । यसका मन्त्रहरूको अर्थचिन्तनद्वारा मुमुक्षुहरूले तत्त्वसाक्षात्कार गर्न सक्दछन् ।

रुद्राभिषेक विधिपूर्वक गरिने शास्त्रीय कर्म हो । संन्यासोत्तरकालमा समेत अन्तःकरणशुद्धिका लागि रुद्राभिषेक अनुष्ठेय छ, भनेर शास्त्रमा बताइएको छ । अतः हरेक आश्रममा रुद्राष्टाध्यायीले समान महत्त्व राख्दछ । **अलङ्कारप्रियो विष्णुर्जलधाराप्रियः शिवः ।** अर्थात् भगवान् नारायण अलङ्कारका सौखिन हुनुहुन्छ । पूजा गर्दा उहाँलाई मणिमुकुट, पीताम्बर, छत्रचामर, सज-धज खूब गर्नुपर्छ तर भगवान् शिवलाई जलधारा र बिल्वपत्रमात्र चढाइदिए पुग्छ । भक्तको श्रद्धामा ध्यान दिने शिव त्यतिमै सन्तुष्ट हुनुहुन्छ । रुद्राभिषेक भगवान् रुद्रलाई प्रसन्न गराउने सजिलो साधन हो भने **शिवमहिम्नःस्तोत्र** शिवमहिमाको वर्णन भएको स्तोत्र हो जसलाई स्तोत्रशिरोमणि पनि भन्न सकिन्छ ।

पुष्पदन्ताचार्यले भगवान् शिवको महिमा र रहस्यको दार्शनिक तथा गम्भीर वर्णन **शिवमहिम्नःस्तोत्र**मा जुन रूपमा गरेका छन् त्यो अन्य स्तोत्रहरूमा देख्न सकिँदैन । त्यसैले **महिम्नो नापरा स्तुतिः** भनिएको हो । विद्वान्हरूद्वारा पाँचौ वेदको रूपमा स्वीकार गरिएको यो स्तोत्र जति गम्भीर छ त्यति नै सिद्ध पनि छ । यही स्तोत्रको रचना गरी स्वयं स्तोत्रकार पनि शिवनिर्माल्यलङ्घनरूप अपराधबाट मुक्त भएका थिए। अतः नेपाल एवम् भारतका विभिन्न मठ-मन्दिरहरू र सद्गृहस्थका घरहरूमा यस स्तोत्रको नित्यपाठ गर्ने प्रचलन रहेको छ ।

यसै सन्दर्भमा यस महेश संन्यास आश्रमद्वारा सञ्चालित महेश संस्कृत गुरुकुलले पूजाविधि र विविध स्तोत्रहरूसहित रुद्राष्टाध्यायीको दोस्रो संस्करण प्रकाशन गर्न लागेको छ । यसमा रुद्राष्टाध्यायी र शिवमहिम्नःस्तोत्रको नेपालीमा भावानुवाद समेत गरिएको हुँदा यसबाट मन्त्रार्थजिज्ञासुहरूलाई समेत लाभ हुने विश्वास गरिएको छ । यो पुस्तक तयार पार्नुहुने महेश संस्कृत गुरुकुल विद्यापीठका प्राचार्य **डा.गुरुप्रसाद सुवेदी**ज्यूलाई हार्दिक साधुवाद प्रदान गर्दछु। त्यस्तै पुस्तकसम्पादन, टङ्कण र प्रकाशनका लागि अमूल्य सहयोग पुऱ्याउने मेरा प्यारा शिष्यहरूलाई पनि शुभाशीर्वाद प्रदान गर्दै यस पुस्तकबाट जिज्ञासु भक्तजनहरू लाभान्वित बनून् भनी भूतभावन भगवान् विद्येश्वरसँग प्रार्थना गर्दछु। अस्तु ।

डा. स्वामी रामानन्द गिरि

अध्यक्ष

महेश-संन्यास-आश्रम,

देवघाटधाम, तनहूँ

मितिः- २०७२/०४/१५

गुरुपूर्णिमा

pdf.upayogibooks.com

आमुख

हरेक मानिस निरन्तर अभ्युदय र निःश्रेयस प्राप्तिका लागि जुटिरहेका हुन्छन्। ऐकान्तिक र आध्यात्मिक अभ्युदय बाह्य साधनबाट प्राप्त हुँदैन । त्यसको हेतु धर्म नै हो । **यतोऽभ्युदयनिःश्रेयससिद्धिः स धर्मः वै.सू.१.१ ॥** मनुष्यजीवनको सफलता पनि धर्मबाट नै हुन्छ । **मनुष्यजन्मसाफल्यं केवलं धर्मसेवनात्** । धर्म अनेक किसिमको भएको र धर्मको निर्णय कठिन भएकोले त्यसको निर्णयका लागि वेदकै सहारा लिनुपर्छ । किनभने सम्पूर्ण धर्मको मूल वेद नै हो । वेदोक्त धर्म नै धर्म हो । अरु अधर्म हुन् । **(वेदप्रणिहितो धर्मो ह्यधर्मस्तद्विपर्ययः)** । वेद अनन्त छन् । वेदतात्पर्यनिर्णय पनि त्यति सजिलो छैन । अतः स्मृति, धर्मशास्त्र, पुराण, इतिहास आदिको सहारा लिएर मात्र वेदको तात्पर्यनिर्णय गर्नुपर्छ । **(इतिहासपुराणाभ्यां वेदं समुपबृंहयेत्)** अपौरुषेय वेद सम्पूर्ण सृष्टिको, निःश्रेयससाधनभूत धर्मको र सम्पूर्ण विचारको समेत मूल हो । **(धर्मब्रह्मोभयप्रतिपादकमपौरुषेयं वाक्यं वेदः)** । भगवान् शिव नै वेदप्रतिपाद्य हुनुहुन्छ र वेदप्रतिपाद्य नै भगवान् शिव हुनुहुन्छ **(वेद शिवः शिवो वेदः)** । भगवान् शिव जसरी अनादि अपौरुषेय हुनुहुन्छ त्यसरी नै वेद पनि अपौरुषेय छन् । भगवान्को श्वासबाट प्रकट हुने मात्र हुन् । अतः सम्पूर्ण वेदको तात्पर्य भगवत्तत्वप्रतिपादनमा पर्यवसित छ । भगवान् शिव आशुतोष हुनुहुन्छ । छिटै प्रसन्न हुनुहुन्छ । उपासना गर्न असहज पनि छैन । श्रद्धा भए पुग्छ । मूर्तिको रचना गर्न माटो भए पनि हुन्छ । पूजा गर्ने सामग्री वेलपत्र पर्याप्त छ । भजनकीर्तनमा कुनै बाजागाजाको जरुरत पर्दैन । मुखवाद्य पर्याप्त छ । यस्तो सहज पूजाबाट पनि अभिलषित सम्पूर्ण भोगमोक्ष प्राप्त हुन्छ । आहा भगवान् शिवको आराधना कति सजिलो । त्यसैले अप्पय दीक्षित भन्नुहुन्छ–

मूर्तिर्मृदा बिल्वदलेन पूजा अयत्नसाध्यं वदनञ्च वाद्यम् ।
फलं च यद्यद् मनसोऽभिलाषः स्वरूपविश्वेश्वर एष देवः ॥

शिव शब्दको अर्थ कल्याण हो । कल्याणको प्राप्ति अवश्य पनि अकल्याणविनाशपूर्वक हुन्छ । यही तात्पर्य रुद्र शब्दको हो । **रुतं दुःखं द्रावयति नाशयति वा रुद्रः** । वास्तवमा यौटै भगवान्का दुई रूप छन् घोर र शान्त । घोररूपलाई रुद्र र शान्त रूपलाई शिव भनिन्छ । रुद्रसूक्तमा यी भगवान्का दुवै रूपलाई प्रतिपादन गर्दै सगुण र निर्गुण दुवै रूपमा भगवान्को स्तुति गरिएको छ । अतः साधना र उपासनाको दृष्टिले रुद्राष्टाध्यायीको ठूलो महत्व रहेको छ ।

नेपालमा प्राचीनतम समयदेखि भगवान् शिवको उपासना गर्ने प्रचलन चलि आएको पाइन्छ । प्राचीन शिवालय र अधिकांश अभिलेखहरू यसका साक्षी छन् । शिवोपासनासंगै रुद्राष्टाध्यायीको परम्परा पनि जोडिएको पाइन्छ । वेद,उपनिषद्, स्मृति, धर्मशास्त्रहरूमा समेत रुद्राष्टाध्यायीको महिमा गाइएको छ । रुद्री पाठ तीन प्रकारको हुन्छ । हवनात्मक, पाठात्मक र अभिषेकात्मक । **अथातः शतरुद्रीयं जुहोति** इत्यादि शतपथब्राह्मणका मन्त्रहरूद्वारा हवनात्मक अनुष्ठानको विधान भएपनि त्यहाँ कुण्ड, हवि र स्वाहान्त मन्त्रहरूको प्रयोग दुरूह हुने र विशेष अनुष्ठान अपेक्षित हुने हुँदा नेपालमा अभिषेकात्मक रुद्री पाठको नै अधिक प्रचलन पाइन्छ । यही पाठका क्रममा कहीँ कहीँ मतभेद पाइने भए पनि नेपालको परम्परा यो शास्त्रीय प्रमाणसँग आधारित छ ।

षट्षष्ठिर्नीलसूक्तञ्च पुनः षोडशमेव च ।
एष ते द्वे नमस्ते द्वे नतंविद्वयमेव च ॥
मीढुष्टमेति चत्वारि वयं सोमाष्टमेव च ।
वेदवादिभिराख्यातमेतद्वै शतरुद्रियम् ॥

यहि रुद्री छ अङ्ग सहित गरिएमा षडङ्ग रुद्री हुन्छ । छ अङ्ग निम्नानुसार छन् । शिवसङ्कल्पसूक्त सहितको प्रथम अध्याय हृदय, पुरुषसूक्त शिर, उत्तरनारायणसूक्तका छ मन्त्र शिखा, आशुः शिशान आदि अप्रतिरथ(इन्द्र) सूक्तको तेस्रो अध्याय कवच, विभ्राट् इत्यादि मैत्र(सूर्य) सूक्तको चौँथो अध्याय नेत्र र नमस्ते आदि सोह्र मन्त्र अस्त्र गरी जम्मा छ अङ्ग हुन्छन् ।

शिवसङ्कल्पो हृदयं सूक्तं स्यात् पौरुषं शिरः ।
प्राहुर्नारायणीयञ्च शिखा स्याच्चोत्तराभिधाम् ॥
आशुः शिशानः कवचं नेत्रं विभ्राट् बृहद् स्मृतम् ।
शतरुद्रीयमस्त्रं स्यात् षडङ्गक्रम ईरितः ॥

यी छ अङ्ग सहित रुद्राध्यायः पाचौ अध्याय र माझमा पुनः नमस्ते आदि सोह्र मन्त्र एवम् महच्छिर नामक छैटौँ अध्याय पूरा पढेपछि एक रूपक वा रुद्र पाठ हुन्छ । छ अङ्गसहित एघार पटक रुद्रपाठ गर्दा षडङ्ग रुद्री हुन्छ । यस्तै एघार षडङ्ग रुद्री भएमा लघु रुद्री, एघार लघु रुद्री भएमा महारुद्री वा शतरुद्री र एघार शतरुद्रीको एक अतिरुद्री पाठ हुन्छ । यी पाँचथरी रुद्रपाठ उत्तरोत्तर श्रेष्ठ छन् भनी शास्त्रमा भनिएको छ ।

रुद्राः पञ्चविधाः प्रोक्ता देशिकैरुत्तरोत्तरम् ।
साङ्गस्त्वाद्यो रूपकाख्यः सशीर्षो रुद्र उच्यते ॥
एकादशगुणैस्तद्वद् रुद्रीसंज्ञो द्वितीयकः ।

एकादशभिरेताभिस्तृतीयो लघुरुद्रकः ॥
लघ्वेकादशभिः प्रोक्तो महारुद्रश्चतुर्थकः ।
पञ्चमस्यान्महारुद्रैरेकादशभिरन्तिमः ॥
अतिरुद्रः समाख्यातः सर्वेभ्यो ह्युत्तमोत्तमम् ॥
– रुद्रकल्पद्रुमः ।

रुद्रपाठ आफैमा उत्तम भएपनि अर्थानुसन्धान भएमा अझ भगवद्भाव सुदृढ हुन्छ । यास्कले त अर्थज्ञानरहित वेदपाठ निष्फल हुन्छ भनेका छन् । महाभाष्यकार पतञ्जलिले पनि अर्थज्ञानरहित वेदपाठ भस्ममा होम गरेजस्तै हो भनेका छन् ।

यदधीतमविज्ञातं निगदेनैव शब्द्यते ।
अनग्नाविव शुष्कैधो न तज्ज्वलति कर्हिचित् ॥

अतः सम्भव भएसम्म वेदपाठसंगै अर्थज्ञान पनि आवश्यक छ । यद्यपि वेदार्थनिर्णय ज्यादै कठिन विषय हो । त्यसमा पनि टिकाको सहारा लिंदा उनीहरूका आ–आफ्नै विकल्पहरू प्रचुर मात्रामा पाइन्छन् । तर पनि हामीले आफ्नो क्षमताले भ्याएको लौकिक व्याकरणलाई र प्राचीन कुनै व्याख्यालाई साथ लिई अर्थविचार गर्ने हो । यहाँ त्यस्तै गरिएको छ । यो पूर्ण वेदार्थ होइन । भगवदुपासनामा सहयोगी भाव मात्र हो ।

महेश संन्यास आश्रमका संस्थापक अध्यक्ष परमश्रद्धेय डा. स्वामी रामानन्द गिरिज्यूको सदिच्छा र यस आश्रमका सदस्य सचिव माधव प्रसाद पौडेलज्यूको प्रेरणाले यो भावानुवचन र विधिसङ्कलन गर्ने प्रयास गरिएको हो । उहाँहरूकै प्रेरणाबाट दशवर्ष पहिले नै शिवमहिम्नः स्तोत्रको व्याख्या लेखिएको थियो । २०६३ सालमा देवघाट धामकै आकर्षणको केन्द्र भएको श्री विद्येश्वर शिवमन्दिरको स्थापना भएपछि मन्दिरको दैनिक पूजाविधिलाई समेत समावेश गरी नेपाली भावानुवाद सहित रुद्राष्टाध्यायी शिवमहिम्नः स्तोत्र र अन्य केही दैनिक पाठयोग्य स्तोत्रहरूको प्रकाशन गरिएको छ । यसको सम्पादन गर्ने क्रममा अमूल्य सहयोग पुऱ्याउने यस विद्यापीठका आचार्यगण र छात्रहरूलाई हार्दिक धन्यवाद छ । यस प्रयासबाट सर्वसाधारणलाई रुद्राध्यायको मन्त्रतात्पर्य बुझ्न र विधिपूर्वक शिवोपासना गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा राखिएको छ । अस्तु ।

-डा. गुरुप्रसाद सुवेदी
प्राचार्य
महेश-संस्कृत-गुरुकुल-विद्यापीठ

विषयसूची

१.	शिवपूजनविधिः	१७
२.	अथ प्रधानदेवतापूजा	३५
३.	अथ षडङ्गन्यासः	४०
४.	रुद्राष्टाध्यायी	४१
५.	लिङ्गाष्टकम्	९६
६.	अथ उत्तराङ्गपूजा	९७
७.	विशेषपूजा	१०१
८.	शिवारार्तिक्यम्	१०५
९.	जगदीशारार्तिक्यम्	१०६
१०.	नित्यहवनविधिः	११४
११.	श्रीशिवमहिम्नः स्तोत्रम्	१२१
१२.	श्रीशिवपञ्चाक्षरस्तोत्रम्	१४१
१३.	द्वादशज्योतिर्लिङ्गस्तोत्रम्	१४१
१४.	श्रीशिवताण्डवस्तोत्रम्	१४२
१५.	श्रीरुद्राष्टकम्	१४६
१६.	श्रीपशुपत्यष्टकम्	१४६
१७.	दारिद्र्यदहनशिवस्तोत्रम्	१४७
१८.	अथ देव्यथर्वशीर्षम्	१४८
१९.	श्रीसूक्तम्	१५०
२०.	सरस्वतीस्तोत्रम्	१५१
२१.	सिद्धसरस्वतीस्तोत्रम्	१५२
२२.	श्रीकनकधारास्तोत्रम्	१५४
२३.	अन्नपूर्णाष्टकस्तोत्रम्	१५५
२४.	देव्यपराधक्षमापनस्तोत्रम्	१५७
२५.	श्रीभवान्यष्टकम्	१५९
२६.	दक्षिणामूर्तिस्तोत्रम्	१५९
२७.	अच्युताष्टकम्	१६१
२८.	श्रीगण्डकीस्तोत्रम्	१६२
२९.	गण्डकीस्तुतिः	१६३
३०.	गुरुकुलको परिचय	१६४

शिववासफलम्

(मेरुतन्त्रोक्तम्)

शुक्लपक्षे	शिववासः	फलम्	कृष्णपक्षे
१(तिथयः)	श्मशाने	मृत्युः	७
२	गौरीसन्निधौ	शुभम्	१
३	सभायाम्	तापम्	२
४	क्रीडायाम्	सन्तानहानिः	३
५	कैलाशे	सुखम्	४
६	वृषे	श्रीप्राप्तिः	५
७	भोजने	भोजनप्राप्तिः	६
८	श्मशाने	मृत्युः	७
९	गौरीसन्निधौ	शुभम्	८/३०
१०	सभायाम्	तापम्	९
११	क्रीडायाम्	सन्तानहानिः	१०
१२	कैलाशे	सुखम्	११
१३	वृषे	श्रीप्राप्तिः	१२
१४	भोजने	भोजनप्राप्तिः	१३
१५	श्मशाने	मत्युः	१४

प्रमाणम्

गणनासूत्रम्ः–

तिथिञ्च द्विगुणीकृत्य पञ्चभिश्च समन्वितम् ।
सप्तभिश्च हरेद्भागं शिववासफलं लभेत् ॥

शिववासः–

एके कैलाशवासः स्याद्द्वितीये गौरीसन्निधौ ।
तृतीये वृषभारूढः सभायाञ्च चतुर्थके ॥
पञ्चमे भोजने चैव षष्ठे क्रीडारतस्तथा ।
श्मशानेऽद्रौ तथा शेषे शिववासफलं भवेत् ॥

फलम्ः–

कैलाशे तु भवेत्सौख्यं गौर्यङ्के च सुखप्रदम् ।
वृषारूढे च श्रीप्राप्तिः सभा सन्तापकारिणी ॥
भोजने भोजनप्राप्तिः क्रीडा सन्तानहारिणी ।
श्मशाने मृत्युमाप्नोति शिववासफलं लभेत् ॥

॥ इति शिववासफलविचारः ॥

रुद्राभिषेकफलम्

(रुद्रयामले मेरुतन्त्रे)

स्नपनद्रव्यभेदेन फलभेदाः–

जलेन वृष्टिमाप्नोति व्याधिशान्त्यै कुशोदकैः ।
दध्ना च पशुकामाय श्रिया इक्षुरसेन च ॥
मध्वाज्येन धनार्थी स्यान्मुमुक्षुस्तीर्थवारिणा ।
पुत्रार्थी पुत्रमाप्नोति पयसा चाभिषेचनात् ॥
बन्ध्या वा काकबन्ध्या वा मृतवत्सा च याङ्गना ।
सद्यः पुत्रमवाप्नोति पयसा चाभिषेचनात् ॥

वृष्टि चाहनेहरूले जलद्वारा रुद्राभिषेक गर्नुपर्दछ, रोग-व्याधि शान्त गर्न कुशमिश्रित जलले, पशु-चौपाया चाहनेहरूले दहीले, सम्पत्ति चाहनेहरूले उखुको रसले र धन चाहनेहरूले मह अनि घ्यूले अभिषेक गर्नुपर्दछ । मोक्ष चाहनेहरूले तीर्थको जलले रुद्राभिषेक गर्नुपर्दछ भने पुत्र चाहनेहरूले दूधले अभिषेक गर्नुपर्छ । यस्तै दूधले अभिषेक गर्नाले बन्ध्या (सन्तान नभएकी स्त्री), काकबन्ध्या (एउटामात्र सन्तान भएकी स्त्री), र मृतवत्सा (सन्तान जन्मिएर मरेका) स्त्रीहरूले पनि सन्तान प्राप्त गर्दछन् ।

आवृत्तिभेदेन फलविशेषः

बालग्रहोपशान्त्यर्थमेकावृत्तिमुदीरयेत् ।
उपसर्गादिशान्त्यर्थं त्रिरावृत्तिं पठेन्नरः ॥
ग्रहोपशान्त्यै कर्तव्या पञ्चावृत्तिर्वरानने ।
महाभये समुत्पन्ने सप्तावृत्तिमुदीरयेत् ॥
नवावृत्या भवेच्छान्तिर्वाजपेयफलं लभेत् ।
राजवश्ये विभूत्यै च रुद्रावृत्तिमुदीरयेत् ॥

सामान्य ग्रहशान्तिका लागि एक आवृत्ति पाठ गर्नुपर्छ । उल्का, भूकम्प, उल्कापात आदि शान्तिको लागि तीन आवृत्ति गर्नुपर्छ । त्यसैगरी विशेष ग्रहशान्तिका लागि पाँच आवृत्ति पाठ गर्नुपर्छ । ठूलो सन्त्रास या आपत्ति आइपरेमा सात आवृत्ति पाठ पर्याप्त रहन्छ । वाजपेय यज्ञ बराबरको फल नौ आवृत्ति पाठले दिन्छ । त्यस्तै रुद्र (११ आवृत्ति) पाठले राजाबाट मनको कामना पूर्ण गर्न सकिन्छ र ऐश्वर्य प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

औपासनं यदि कृतं हयमेधतुल्यं वासस्त्रिरात्रमिह गाङ्गतटेऽत्रिकल्पः ।
एकेन शृङ्गसलिलेन शिवाभिषेको मध्वाज्यदुग्धघटकोट्यभिषेकतुल्यः ॥

चतुर्लिङ्गतोभद्रचक्रम्

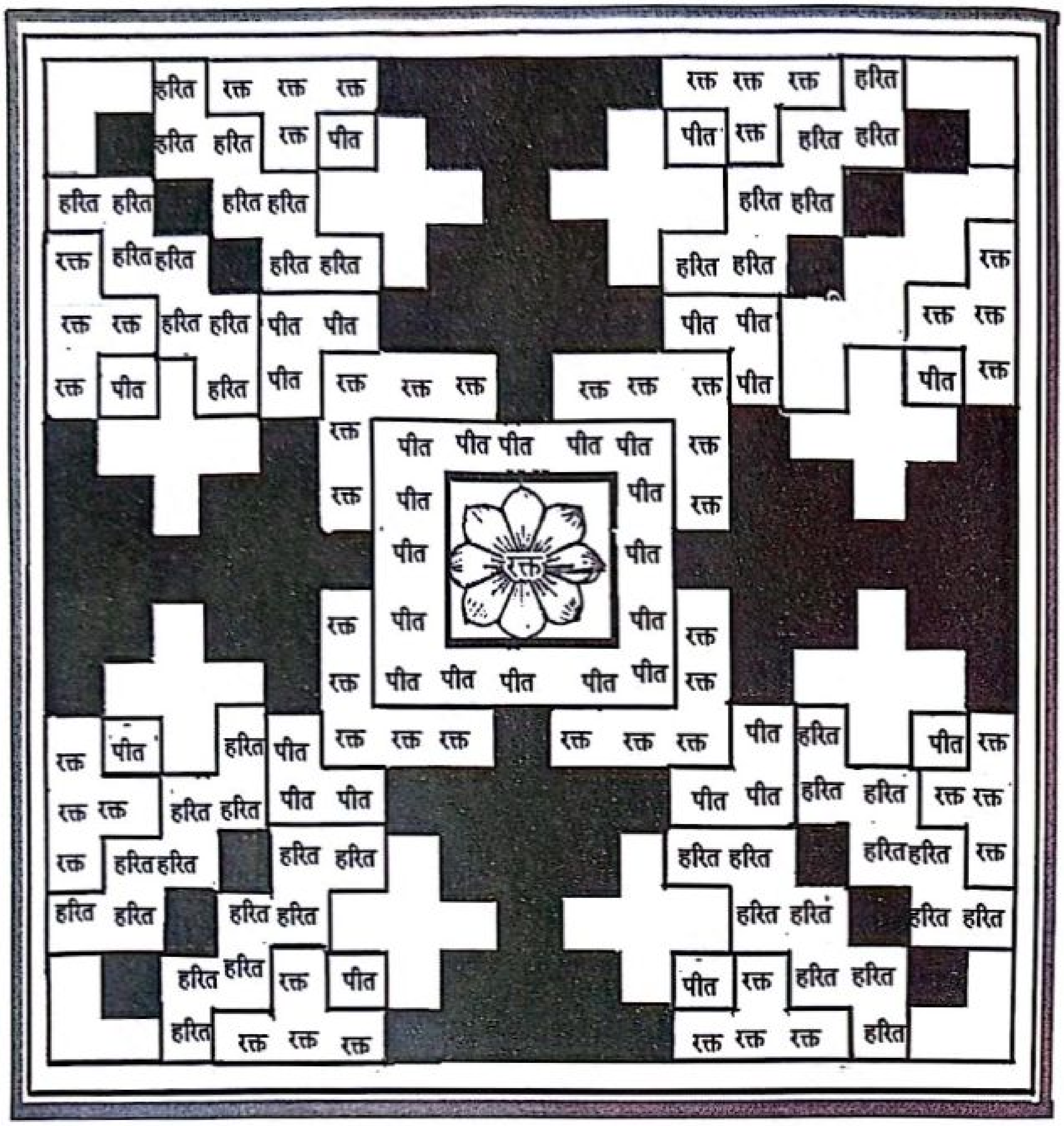

रेखास्त्वष्टादश प्रोक्ताश्चतुर्लिङ्गसमुद्भवे ।
कोणेन्दुत्रिपदैः श्वेतास्त्रिपदैः कृष्णशृङ्खलाः ॥
वल्ली सप्तपदा नीला भद्रं रक्तं चतुष्पदम् ।
भद्रपार्श्वे महारुद्रं कृष्णमष्टादशैः पदैः ॥
शिवस्य पार्श्वतो वापीं कुर्यात्पञ्चपदां सिताम् ।
पदमेकं तथा पीतं भद्रवाप्योस्तु मध्यतः ॥
शिरसि शृङ्खलायाश्च कुर्यात्पीतं पदत्रयम् ।
लिङ्गानां स्कन्धतः कोष्ठा विंशती रक्तवर्णकाः ॥
परिधिः पीतवर्णैस्तु पदैः षोडशभिः स्मृताः ।
पदैस्तु नवभिः पश्चाद्रक्तं पद्मं सकर्णिकम् ॥

ॐ

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

प्रातःस्मरणम्

देवजागरणम्—

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ देवेश उत्तिष्ठ वृषभध्वज ।
उत्तिष्ठ पार्वतीकान्त त्रैलोक्यं मङ्गलं कुरु ॥
मङ्गलं भगवान् शम्भुर्मङ्गलं वृषभध्वजः ।
मङ्गलं जगदीशानो मङ्गलायतनो हरः ॥

गुरुध्यानम्—

नित्यानन्दं परमसुखदं केवलं ज्ञानमूर्तिं
द्वन्द्वातीतं गगनसदृशं तत्त्वमस्यादिलक्ष्यम् ।
एकं नित्यं विमलमचलं सर्वधीसाक्षिभूतं
भावातीतं त्रिगुणरहितं सद्गुरुं तं नमामि ॥

ब्रह्मस्मरणम्—

प्रातः स्मरामि हृदि संस्फुरदात्मतत्त्वं
सच्चित्सुखं परमहंसगतिं तुरीयम् ।
यत्स्वप्नजागरसुषुप्तमवैति नित्यं
तद्ब्रह्म निष्कलमहं न च भूतसङ्घः ॥

गणेशस्मरणम्—

प्रातः स्मरामि गणनाथमनाथबन्धुं
सिन्दूर-पूर-परिशोभित-गण्ड-युग्मम् ।
उद्दण्ड-विघ्न-परिखण्डन-चण्ड-दण्ड–
माखण्डलादि-सुरनायक-वृन्द-वन्द्यम् ॥

विष्णुस्मरणम्—

प्रातःस्मरामि भवभीतिमहार्तिनाशं
नारायणं गरुडवाहनमब्जनाभम् ।
ग्राहाभिभूत-वर-वारण-मुक्ति-हेतुं
चक्रायुधं तरुणवारिजपत्रनेत्रम् ॥

शिवस्मरणम्–

प्रातः स्मरामि भवभीतिहरं सुरेशं
गङ्गाधरं वृषभवाहनमम्बिकेशम् ।
खट्वाङ्ग-शूल-वरदाभयहस्तमीशं
संसार-रोग-हरमौषधमद्वितीयम् ॥

देवीस्मरणम्–

प्रातः स्मरामि शरदिन्दुकरोज्ज्वलाभां
सद्रत्नवन्मकरकुण्डलहारशोभाम् ।
दिव्या-युधार्जित-सुनील-सहस्र-हस्तां
रक्तोत्पलाभचरणां भवतीं परेशाम् ॥

सूर्यस्मरणम् –

प्रातःस्मरामि खलु तत्सवितुर्वरेण्यं
रूपं हि मण्डलमृचोऽथ तनुर्यजूंषि ।
सामानि यस्य किरणाः प्रभवादिहेतुं
ब्रह्माहरात्मकमलक्ष्यमचिन्त्यरूपम् ॥

नवग्रहस्मरणम्–

ब्रह्मा मुरारिस्त्रिपुरान्तकारी भानुः शशी भूमिसुतो बुधश्च ।
गुरुश्च शुक्रः शनिराहुकेतवः कुर्वन्तु सर्वे मम सुप्रभातम् ॥

ऋषिस्मरणम्–

भृगुर्वशिष्ठः क्रतुरङ्गिराश्च मनुः पुलस्त्यः पुलहश्च गौतमः ।
रैभ्यो मरीचिश्च्यवनश्च दक्षः कुर्वन्तु सर्वे मम सुप्रभातम् ॥

प्रकृतिस्मरणम्–

पृथ्वी सगन्धा सरसास्तथापः स्पर्शी च वायुर्ज्वलितं च तेजः ।
नभः सशब्दं महता सहैव कुर्वन्तु सर्वे मम सुप्रभातम् ॥

वेदपाठादौ मङ्गलम्–

गणनाथ-सरस्वती-रवि-शुक्र-बृहस्पतीन् ।
पञ्चैतान् संस्मरेन्नित्यं वेदवाणीं प्रवर्तयेत् ॥
ओङ्कार-प्रौढ-मूल-क्रम-पदसहितच्छन्द-विस्तीर्णशाख
ऋक्पत्रः सामपुष्पो यजुरधिकफलोऽथर्वगन्धन्दधानः ।
यज्ञच्छायासमेतो द्विजमधुपगणैः सेव्यमानः प्रभाते
मध्ये सायं त्रिकालं सुचरितचरितः पातु वो वेदवृक्षः ॥

शिवपूजनविधिः

कर्ता कृतनित्यक्रियः सम्पादितसामग्रीकः पूर्वाभिमुखः शुद्धासने समुपविश्य उपवीती बद्धशिखः पञ्चगव्यप्राशनं कृत्वा पूजारम्भं कुर्यात्।

तत्रादौ भस्मधारणम्–

ॐ त्र्यायुषञ्जमदग्नेः कश्यपस्य त्र्यायुषम् ॥
यद्देवेषुत्र्यायुषन्तन्नोऽअस्तु त्र्यायुषम् ॥

ततः शिखाबन्धनम्–

ॐ मानस्तोकेतनयेमानऽआयुषिमानोगोषुमानोऽअश्वेषुरीरिषः ॥
मानोव्वीरान्नुद्रभामिनोव्वधीर्हविष्मन्तः सदमित्त्वाहवामहे ॥

रुद्राक्षमालाधारणम्–

ॐ त्र्यम्बकंय्यजामहेसुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।
उर्वारुकमिवबन्धनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् ॥

पवित्रधारणम्–

ॐ पवित्रेस्थो वैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसवऽउत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ तस्य ते पवित्रपते पवित्रपूतस्य यत्कामः पुने तच्छकेयम् ॥

आचमनम्–

ॐ केशवाय नमः, ॐ नारायणाय नमः, ॐ माधवाय नमः ।

हस्तप्रक्षालनम् – **ॐ गोविन्दाय नमः** । गायत्र्या प्राणायामत्रयं विधाय कर्मपात्रनिर्माणं कुर्यात्। स्वस्य दक्षिणे ताम्रपात्रं निधाय तत्र देवानावाहयेत् –

ॐ यद्देवादेवहेडनन्देवासश्चकृमाव्वयम् ।
अग्निर्मातस्मादेनसोव्विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः ॥
यदिदिवायदिनक्तमेनाꣳसिचकृमाव्वयम् ।
वायुर्मातस्मादेनसोव्विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः ॥
यदिजाग्रद्यदिस्वप्नऽएनाꣳसिचकृमाव्वयम् ।
सूर्योमातस्मादेनसोव्विश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः ॥

ततः पवित्रं क्षिपेत् –

ॐ पवित्रेस्थो वैष्णव्यो सवितुर्वः प्रसवऽउत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ तस्य ते पवित्रपते पवित्रपूतस्य यत्कामः पुने तच्छकेयम् ॥

जलम्–

ॐ शन्नोदेवीरभिष्टयऽआपोभवन्तुपीतये। शंय्योरभिस्रवन्तुनः॥

चन्दनम्–

ॐ गन्धद्वारान्दुराधर्षान्नित्यपुष्टाङ्करीषिणीम्।
ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम्॥

अक्षतान्–

ॐ अक्षन्नमीमदन्तह्यवप्रियाऽअधूषत।
अस्तोषतस्वभानवोविप्रानविष्ठयामतीय्योजान्विद्रते हरी॥

यवान्–

ॐ य्यवोसि य्यवयास्मद्द्वेषो य्यवयारातीर्दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा।
पृथिव्यै त्वा शुन्धन्ताँल्लोकाः पितृषदनाः पितृषदनमसि॥

तिलान्–

ॐ तिलोसि सोमदैवत्यो गोसवो देवनिर्मितः।
प्रत्नमद्भिः पृक्तः स्वधया पितॄँल्लोकाँन् पृणाहि नः॥

पुष्पाणि–

ॐ श्रीश्चतेलक्ष्मीश्चपत्न्यावहोरात्रेपार्श्वेनक्षत्राणिरूपमश्विनौव्यात्तम्॥
इष्णन्निषाणामुम्मऽइषाणसर्व्वलोकम्मऽइषाण॥

ततः कुशत्रयसहितं कर्मपात्रोदकमादाय पवित्रीकरणम्–

ॐ अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थाङ्गतोऽपि वा।
यः स्मरेत् पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरं शुचिः॥
ॐ पुण्डरीकाक्षः पुनातु ३। इति पूजाद्रव्याणि आत्मानं च सिञ्चेत्।

सर्षपविकिरणम्–

ॐ अपसर्पन्तु ते भूता ये भूता भूमिमाश्रिताः।
ये भूताः विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया॥
अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतोदिशम्।
सर्वेषामविरोधेन शिवकर्म समारभे॥

प्रायश्चित्तगोदानम्–

नमो गोभ्यः श्रीमतीभ्यः सौरभेयीभ्य एव च।
नमो ब्रह्मसुताभ्यश्च पवित्राभ्यो नमो नमः॥
ॐ इरावती धेनुमतीहि भूतꣳसूयवसिनीमनवे दशस्या॥
व्यस्कभ्ना रोदसी विष्णवे ते दाधर्त्थ पृथिवीमभितो मयूखैः स्वाहा॥

ॐ गवे (गोप्रतिनिधिद्रव्याय) नमः गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि।

मार्जनम्–

ॐ मनो मे तर्प्पयत वाचं मे तर्प्पयत प्राणम्मे तर्प्पयत चक्षुर्म्मे तर्प्पयत श्रोत्रम्मे तर्प्पयतात्मानम्मे तर्प्पयत प्रजाम्मे तर्प्पयत पशून्मे तर्प्पयत गणान्मे तर्प्पयत गणामे मावितृषन्॥

ब्राह्मणपूजनम्–

ॐ नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च ।
जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमो नमः ॥

गोपुच्छोदकमादाय–

हरिः ॐ तत्सत् विष्णुर्विष्णुर्विष्णुः अद्य ब्रह्मणो द्वितीयपरार्धे श्रीश्वेतवाराहकल्पे वैवश्वतमन्वन्तरे अष्टाविंशतितमे कलियुगे तत्प्रथमचरणे जम्बूद्वीपे भारतवर्षे भरतखण्डे ... क्षेत्रे ... स्थाने बौद्धावतारे षष्ठीसंवत्सराणां मध्ये ... संवत्सरे श्रीसूर्ये... अयने... ऋतौ... मासे... पक्षे... तिथौ... वासरे ... गोत्रः... प्रवरः ... शर्मा/वर्मा/गुप्तः अहं मम सपरिवारस्य कायिक-वाचिकमानसिक-सांसर्गिकज्ञाताज्ञातास्पृश्यस्पर्शनाभक्ष्यभक्षणाचोष्यचोषणालेह्यलेहनाभोज्य-भोजनादिजनितसकलपापक्षयपूर्वककरिष्यमाणसाम्बशिवाराधनादि-कर्मण्यधिकारसिद्धये, इदं प्रायश्चित्तनिमित्तकगोनिष्क्रयीभूतं द्रव्यं रौप्यं चन्द्रदैवतं राजमुद्राङ्कितं लक्ष्मीदैवतं वा अमुकगोत्राय अमुकशर्मणे सुपूजिताय ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे।

ब्राह्मणः ॐ स्वस्तिः। ततः प्रार्थना –

ॐ कपिले सर्वदेवानां पूजनीयासि रोहिणी ।
तीर्थदेवमयी यस्मात्तस्माच्छान्तिं प्रयच्छ मे ॥
गावो ममाग्रतः सन्तु गावो मे सन्तु पृष्ठतः ।
गावो मे हृदये सन्तु गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥

दानप्रतिष्ठाद्रव्यमादाय–

अद्य कृतैतत्प्रायश्चित्तनिमित्तकगोनिष्क्रयीभूतद्रव्यदानकर्मणः साङ्गता-सिद्ध्यर्थमिदं दानप्रतिष्ठाद्रव्यं रौप्यखण्डं चन्द्रदैवतम्, अन्यद्द्रव्यं लक्ष्मीदैवतं वा अमुकगोत्राय अमुकशर्मणे ब्राह्मणाय दानप्रतिष्ठात्वेन तुभ्यमहं सम्प्रददे।

ततः ब्राह्मणः कामस्तुतिं पठेत्–

ॐ कोदात्कस्माऽअदात्कामोदात्कामायादात् ॥
कामोदाताकामः प्रतिग्रहीताकामैतत्ते ॥
ॐ शान्तिः । ब्राह्मणः– ॐ प्रायश्चित्तसिद्धिरस्तु ।

दीपप्रज्वालनम्–

ॐ स्थिरोभवविड्वङ्गऽआशुर्भ्भववाज्ज्यर्वन् ।
पृथुर्भ्भवसुखदस्त्वमग्ग्नेः पुरीषवाहणः ॥

स्वस्तिवाचनम्–

ॐ आनोभद्राः क्क्रतवोयन्तुव्विश्श्वतोदब्धासोऽअपरीतासऽउद्भिदः ॥
देवानोयथासदमिद्वृधेऽअसन्नप्प्रायुवोरक्क्षितारोदिवेदिवे ॥१॥
देवानाम्भद्रासुमतिर्ऋजूयतान्देवाना ꣳ रातिरभिनोनिवर्त्तताम् ॥
देवाना ꣳ सक्ख्यमुपसेदिमाव्वयन्देवानऽआयुः प्प्रतिरन्तुजीवसे ॥२॥
तान्पूर्व्वयानिविदाहूमहेव्वयंभगम्मित्रमदितिन्दक्क्षमस्रिधम् ॥
अर्य्यमणंव्वरुण ꣳ सोमम्मश्श्विनासरस्वतीनः सुभगामयस्क्करत् ॥३॥
तन्नोव्वातोमयोभुव्वातुभेषजन्तन्मातापृथिवीतत्त्पिताद्यौः ॥
तद्ग्रावाण ꣳ सोमसुतोमयोभुवस्तदश्श्विनाशृणुतन्धिष्ण्ण्यायुवम् ॥४॥
तमीशानञ्जगतस्तस्त्थुषस्प्पतिन्धियञ्जिन्न्वमवसेहूमहेव्वयम् ॥
पूषानोयथाव्वेदसामसद्वृधेरक्क्षितापायुरदब्धः स्वस्तये ॥५॥
स्वस्तिनऽइन्द्रोव्वृद्धश्रवाः स्वस्तिनः पूषाव्विश्श्ववेदाः ॥
स्वस्तिनस्तार्क्क्ष्योऽअरिष्टनेमिः स्वस्तिनोबृहस्प्पतिर्दधातु ॥६॥
पृषदश्श्वामरुतः पृश्निमातरः शुभँय्यावानोव्विदथेषुजग्ग्मयः ॥
अग्ग्निजिह्वामनवः सूरचक्क्षसोव्विश्श्वेनोदेवाऽअवसागमन्निह ॥७॥
भद्रङ्कर्णेभिः शृणुयामदेवाभद्रम्पश्श्येमाक्क्षभिर्य्यजत्राः ॥
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवा ꣳ सस्तनूभिर्व्यशेमहिदेवहितंय्यदायुः ॥८॥
शतमिन्नुशरदोऽअन्तिदेवायत्रानश्चक्क्राजरसन्तनूनाम् ॥
पुत्रासोयत्रपितरोभवन्तिमानोमद्ध्यारीरिषतायुर्ग्गन्तोः ॥९॥
अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्क्षमदितिर्म्मातासपितासपुत्रः ॥

व्विश्श्वेदेवाऽअदितिः पञ्चजनाऽअदितिर्ज्जातमदितिर्ज्जनित्त्वम् ॥१०॥
द्यौः शान्तिरन्तरिक्षꣳशान्तिः पृथिवीशान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः ॥
व्वनस्प्पतयः शान्तिर्व्विश्श्वेदेवाः शान्तिर्ब्ब्रह्मशान्तिः सर्व्वꣳ शान्तिः
शान्तिरेवशान्तिः सामाशान्तिरेधि ॥११॥
यतोयतः समीहसेततोनोऽअभयङ्कुरु ॥
शन्नः कुरुप्प्रजाब्भ्योभयन्नः पशुब्भ्यः ॥१२॥
व्विश्श्वानिदेवसवितर्दुरितानिपरासुव ॥ यद्भद्रन्तन्नऽआसुव ॥१३॥
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः सुशान्तिर्भवतु ॥ सर्वारिष्टशान्तिर्भवतु ।

ॐ श्रीमन्महागणाधिपतये नमः । ॐ उमामहेश्वराभ्यां नमः । ॐ लक्ष्मीनारायणाभ्यां नमः । ॐ वाणीहिरण्यगर्भाभ्यां नमः । ॐ शचीपुरन्दराभ्यां नमः । ॐ मातापितृचरणकमलेभ्यो नमः । ॐ इष्टदेवताभ्यो नमः । ॐ कुलदेवताभ्यो नमः । ॐ स्थानदेवताभ्यो नमः । ॐ ग्रामदेवताभ्यो नमः । ॐ वास्तुदेवताभ्यो नमः । ॐ सर्वेभ्यो देवेभ्यो नमः । ॐ सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः । ॐ सिद्धिबुद्धिसहिताय श्रीमन्महागणाधिपतये नमः ॥

ॐ सुमुखश्चैकदन्तश्च कपिलो गजकर्णकः ।
लम्बोदरश्च विकटो विघ्ननाशो गणाधिपः ॥
धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षो भालचन्द्रो गजाननः ।
द्वादशैतानि नामानि यः पठेच्छृणुयादपि ॥
विद्यारम्भे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा ।
संग्रामे सङ्कटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ॥
शुक्लाम्बरधरं देवं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
अभीप्सितार्थसिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरासुरैः ।
सर्वविघ्नहरस्तस्मै गणाधिपतये नमः ॥
तदेव लग्नं सुदिनं तदेव ताराबलं चन्द्रबलं तदेव ।
विद्याबलं देवबलं तदेव लक्ष्मीपते तेऽङ्घ्रियुगं स्मरामि ॥

॥इति मङ्गलाचरणम् ॥

प्रतिज्ञासङ्कल्पः-

ॐ तत्सत् विष्णुर्विष्णुर्विष्णुः अद्य श्रीमद्भगवतो महापुराणपुरुषस्य विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्य सकलजगतः सृष्टिकारिणो ब्रह्मणो द्वितीयपरार्धे श्रीश्वेतवाराहकल्पे वैवश्वतमन्वन्तरे अष्टाविंशतितमे कलियुगे तत्प्रथमचरणे भूर्लोके जम्बूद्वीपे भारतवर्षे भरतखण्डे आर्यावर्तान्तर्गतहिमवद्दक्षिणभूभागे नेपालदेशे पाशुपतक्षेत्रे पशुपतेः गुह्यकाल्याश्च ... दिग्भागे ... क्षेत्रे ... स्थाने बौद्धावतारे षष्ठीसंवत्सराणां मध्ये ... नाम्नि संवत्सरे (उत्तर/दक्षिण) गोलावलम्बिनि मार्तण्डमण्डले ... ऋतौ... ... मासे... ... पक्षे... ... तिथौ ... ... वासरे... ... राशिस्थिते सवितरि... ... राशिस्थिते चन्द्रमसि... ... राशिस्थिते देवगुरौ शेषेषु ग्रहेषु यथाराशिस्थितेषु सत्सु एवं ग्रहगणगुणविशेषविशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ ... ... गोत्रः ... प्रवरः ... शर्मा/वर्मा/गुप्तः सपत्नीकः सपरिवारो वा अहं ममात्मनः सभार्यस्य सपुत्रपौत्रस्य सकुटुम्बस्य इह जन्मनि जन्मान्तरे वां समर्जितकायिकवाचिकमानसिकादि-समस्तप्रत्यवायपरिहारपूर्वकमायुरारोग्यैश्वर्योत्तरोत्तरहर्षविजयोदयपूर्वक-दारिद्र्यदुःखदुर्भिक्ष्यदौर्मनस्यदौर्भाग्योपसर्गमहामारीत्रासोल्कापातनिर्घात-भूकम्पादिसूचितसकलदोषोपशान्त्यर्थं तथा प्रतिकूलस्थानस्थितसूर्यादि-नवग्रहाणां प्रातिकूल्योपशमनपूर्वकमानुकूल्यसिद्धये दुःस्वप्नसुस्वप्नतावाप्ति-पूर्वकबालग्रहदशान्तर्दशागोचरदशादिसकलदोषोपशमनार्थं तथा बाह्याभ्यन्तर-ज्वरातिसारापस्मारश्वासकासादिसमस्तरोगनिवृत्तिपूर्वकदीर्घायुरारोग्यैश्वर्याद्य-भिवृद्ध्यर्थं तथाध्यात्मिकाधिदैविकाधिभौतिकाभिधतापत्रयोपशमनपूर्वक-धर्मार्थकाममोक्षाख्यचतुर्विधपुरुषार्थफलप्राप्तये विशेषतः श्रीपरमेश्वर-साम्बसदाशिवप्रीतये तत्प्रसादात् साम्बसदाशिवे श्रीविद्येश्वरे अविच्छिन्न-भक्तिफलावाप्तये तथा तदनुकम्पया सर्वपापक्षयपूर्वकसर्वारिष्टनिरसनार्थं श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्तये च यथोपचारैः श्रीसाम्बसदाशिवपूजनपूर्वकं जल (पयो) धारया अमुकसङ्ख्यकरुद्राभिषेकं तथा सप्तशतीपारायणञ्च ब्राह्मणद्वारा कारयिष्ये/करिष्ये । तदङ्गत्वेन करिष्यमाणकर्मणि निर्विघ्नतासिद्ध्यर्थं दीपकलशगणेशादीनां पूजनं ब्राह्मणवरणं पुण्याहवाचनञ्च करिष्ये ।

अर्घ्यस्थापनम्–

स्वस्य दक्षिणे त्रिकोणं षट्कोणं वा विलिख्य तत्र त्रिपादिकां निधाय तस्योपरि अर्घ्यपात्रं संस्थाप्य जलादिभिः गन्धादिभिः पूजयेत्।

आपः क्षीरं कुशाग्राणि दध्याज्यतिलतण्डुलान् ।
दूर्वा सिद्धार्थकं ग्राह्यमष्टाङ्गो ह्यर्घ्य उच्यते ॥
ॐ गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति ।
नर्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु ॥

इति मन्त्रेणाङ्कुशमुद्रया सूर्यमण्डलाद्गङ्गादिनदीरावाह्य धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य मत्स्यमुद्रयाच्छाद्य प्रणवेन अष्टधा अभिमन्त्रयेत्।

ॐ द्वादशकलात्मने सूर्यमण्डलाय नमः, ॐ षोडशकलात्मने सोममण्डलाय नमः, ॐ दशकलात्मने वह्निमण्डलाय नमः इति सम्पूज्य तत्रस्थजलेन पूजासामग्रीमात्मानं च प्रोक्ष्य सूर्याय अर्घ्यं दद्यात्।

ॐ एहि सूर्य सहस्रांशो तेजोराशे जगत्पते ।
अनुकम्पय मां भक्त्या गृहाणार्घ्यं दिवाकर ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः कर्मसाक्षिणे श्रीसूर्यनारायणाय नमः।

शङ्खपूजनम्–

ॐ त्वं पुरा सागरोत्पन्नो विष्णुना विधृतः करे ।
निर्मितः सर्वदेवैश्च पाञ्चजन्य नमोऽस्तु ते ॥
ॐ पाञ्चजन्याय विद्महे पावमानाय धीमहि। तन्नः शङ्खः प्रचोदयात्॥
ॐ अग्निर्ऋषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः। तमीमहे महागयम्॥

ॐ भूर्भुवः स्वः शङ्खस्थदेवाय नमः॥

घण्टापूजनम्–

ॐ सुपर्णोऽसि गरुत्माँस्त्रिवृत्ते शिरो गायत्रञ्चक्षुर्बृहद्रथन्तरे पक्षौ। स्तोम आत्माच्छन्दा ᳪ स्यङ्गानि यजू ᳪ षि नाम साम ते तनूर्वामदेव्यम्॥ यज्ञायज्ञियंपुच्छन्धिष्ण्याः शफाः सुपर्णोऽसि गरुत्मान्दिवङ्गच्छ स्वः पत॥

ॐ भूर्भुवः स्वः घण्टास्थाय गरुडाय नमः।

ॐ तीक्ष्णदंष्ट्र महाकाय कल्पान्तदहनोपम ।
भैरवाय नमस्तुभ्यमनुज्ञां दातुमर्हसि ॥

इति भैरवानुज्ञां गृहीत्वा दीपगणेशकलशादीन् पूजयेत् –

अथ दीपपूजा–

ॐ पृष्टो दिवि पृष्टोऽअग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वाऽओषधीराविवेश।
वैश्वानरः सहसा पृष्टोऽअग्निः स नो दिवा सरिषस्पातु नक्तम् ॥

ॐ नमोस्त्वनन्ताय सहस्रमूर्तये सहस्रपादाक्षिशिरोरुबाहवे ।
सहस्रनाम्ने पुरुषाय शश्वते सहस्रकोटीयुगधारिणे नमः ॥

ततो हस्ते पुष्पादीन्यादाय–

ॐ नमः कमलनाभाय नमस्ते जलशायिने ।
नमस्ते केशवानन्त वासुदेव नमोऽस्तु ते ॥
वासनाद्वासुदेवस्य वासितं भुवनत्रयम् ।
सर्वभूतनिवासोऽसि वासुदेव नमोऽस्तु ते ॥
शुभं भवतु कल्याणमारोग्यं सुखसम्पदः ।
सर्वशत्रुविनाशाय दीपज्योतिर्नमोऽस्तु ते ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः कर्मसाक्षिणे दीपनारायणाय नमः । इति प्रार्थयेत् ।

॥ इति दीपपूजनम् ॥

गणेशपूजा–

पूर्वसङ्कल्पमुच्चार्य अमुकोऽहं करिष्यमाण-(अमुक)-कर्मणो निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं यथासंपादितोपचारैः श्रीमन्महागणाधिपतिपूजनङ्करिष्ये ।

इति सङ्कल्प्य ध्यानं कुर्यात्–

गजाननं भूतगणाधिसेवितं कपित्थजम्बूफलचारुभक्षणम् ॥
उमासुतं शोकविनाशकारकं नमामि विघ्नेश्वरपादपङ्कजम् ॥

ततः आवाहनम्–

ॐ गणानान्त्वागणपतिꣳ हवामहेप्प्रियाणान्त्वाप्प्रियपतिꣳ हवामहेनिधीनान्त्वानिधिपतिꣳ हवामहेव्वसोमम ॥ आहमजानिगर्ब्भधमात्वमजासिगर्ब्भधम् ॥

ॐ भुर्भुवः स्वः सिद्धिबुद्धिसहित साङ्ग सायुध सवाहन सपरिवार श्रीमन् महागणाधिपते ! इहागच्छ इह तिष्ठ मम पूजां गृहाण यावत्पूजां करोमि तावत्त्वं सुस्थिरो भव ॥ **इत्यावाह्य–** ॐ भूर्भुवः स्वः सिद्धिबुद्धिसहिताय साङ्गाय

सायुधाय सवाहनाय सपरिवाराय श्रीमते महागणाधिपतये नमः– *ॐ पुरुषऽएवेद०* इति इदमासनम्, *ॐ एतावानस्य०* इति पाद्यम्, *ॐ त्रिपादूर्ध्व०* इति अर्घ्यम्, *ॐ ततो विराट्०* इति आचमनीयम्, *ॐ पञ्चनद्यः०* इति पञ्चामृतम्, *ॐ शुद्धबालः०* इति स्नानीयम्, ततः पुनराचमनीयम्, समर्पयामि। ततः महाभिषेकस्नानम्–

गणपत्यथर्वशीर्षम्–

ॐ नमस्ते गणपतये। त्वमेव प्रत्यक्षं तत्त्वमसि। त्वमेव केवलं कर्तासि। त्वमेव केवलं धर्तासि। त्वमेव केवलं हर्तासि। त्वमेव सर्वं खल्विदं ब्रह्मासि। त्वं साक्षादात्मासि नित्यम्। ऋतं वच्मि। सत्यं वच्मि। अव त्वं माम्। अव वक्तारम्। अव श्रोतारम्। अव दातारम्। अव धातारम्। अवानूचानम्। अव शिष्यम्। अव पश्चात्तात्। अव पुरस्तात्। अवोत्तरात्तात्। अव दक्षिणात्तात्। अव चोर्ध्वात्तात्। अवाधरात्तात्। सर्वतो मां पाहि, पाहि समन्तात्। त्वं वाङ्मयस्त्वं चिन्मयः। त्वमानन्दमयस्त्वं ब्रह्ममयः। त्वं सच्चिदानन्दाद्वितीयोऽसि। त्वं प्रत्यक्षं ब्रह्मासि। त्वं ज्ञानमयो विज्ञानमयोऽसि। सर्वं जगदिदं त्वत्तो जायते। सर्वं जगदिदं त्वत्तस्तिष्ठति। सर्वं जगदिदं त्वयि लयमेष्यति। सर्वं जगदिदं त्वयि प्रत्येति। त्वं भूमिरापोऽनलोऽनिलो नभः। त्वं चत्वारि वाक्पदानि। त्वं गुणत्रयातीतः। त्वमवस्थात्रयातीतः। त्वं देहत्रयातीतः। त्वं कालत्रयातीतः। त्वं मूलाधारस्थितोऽसि नित्यम्। त्वं शक्तित्रयात्मकः। त्वां योगिनो ध्यायन्ति नित्यम्। त्वं ब्रह्मा। त्वं विष्णुः। त्वं रुद्रस्त्वमिन्द्रस्त्वमग्निस्त्वं वायुस्त्वं सूर्यस्त्वं चन्द्रमास्त्वं ब्रह्म भूर्भुवः स्वरोम्। गणादीन्पूर्वमुच्चार्य वर्णादींस्तदनन्तरम्। अनुस्वारः परतरः। अर्धेन्दुलसितम्। तारेण रुद्धम्। एतत्तव मनुस्वरूपम्। गकारः पूर्वरूपम्। अकारो मध्यमरूपम्। अनुस्वारश्चान्त्यरूपम्। विन्दुरुत्तररूपम्। नादः सन्धानम्। संहिता सन्धिः। सैषा गणेशविद्या। गणक ऋषिः। निचृद्गायत्रीच्छन्दः। गणपतिर्देवता। ॐ गं गणपतये नमः। एकदन्ताय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि। तन्नो दन्ती प्रचोदयात्। एकदन्तं चतुर्हस्तं पाशमङ्कुशधारिणम्। रदं च वरदं हस्तैर्विभ्राणं मूषकध्वजम्। रक्तं लम्बोदरं शूर्पकर्णकं रक्तवाससम्। रक्तगन्धानुलिप्ताङ्गं रक्तपुष्पैः सुपूजितम्। भक्तानुकम्पिनं देवं जगत्कारणमच्युतम्। आविर्भूतं च सृष्ट्यादौ प्रकृतेः पुरुषात्परम्॥ एवं ध्यायति यो नित्यं स योगी योगिनां वरः। नमो व्रातपतये नमो गणपतये नमः प्रमथपतये नमस्तेऽस्तु लम्बोदरायैकदन्ताय विघ्ननाशिने शिवसुताय श्रीवरदमूर्तये नमः॥

महाभिषेकस्नानं समर्पयामि श्रीमन्महागणाधिपतये नमः ॥ ततः ॐ *तस्माद्यज्ञात्०* इति वस्त्रम्, ॐ *तस्मादश्वा०* इति यज्ञोपवीतम्, ॐ *तं यज्ञम्०* इति चन्दनम्, ॐ *अक्षन्न०* इति अक्षतान्, ॐ *यत्पुरुषम्०* इति पुष्पाणि, ॐ *काण्डात्०* इति दूर्वाङ्कुराणि, ॐ *ब्राह्मणोस्य०* इति धूपम्, ॐ *चन्द्रमा०* इति दीपम्, ॐ *नाभ्या०* इति नैवेद्यम्, ॐ *यत्पुरुषेण०* इति आचमनीयम्, पूगीफलम्, ॐ *या फलिनी०* इति फलम्, ॐ *हिरण्यगर्भः०* इति दक्षिणाम् च समर्पयामि।

दूर्वाङ्कुरपूजा–

ॐ गणाधिप नमस्तेऽस्तु, ॐ उमापुत्र नमस्तेऽस्तु, ॐ अघनाशन नमस्तेऽस्तु, ॐ विनायक नमस्तेऽस्तु, ॐ ईशपुत्र नमस्तेऽस्तु, ॐ सर्वसिद्धिप्रदायक नमस्तेऽस्तु, ॐ एकदन्त नमस्तेऽस्तु, ॐ इभवक्त्र नमस्तेऽस्तु, ॐ मूषकवाहन नमस्तेऽस्तु, ॐ कुमारगुरवे तुभ्यं नमस्तेऽस्तु, ॐ सिद्धिबुद्धिसहिताय श्रीगजाननाय नमः।

ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्तीपरुषः परुषस्परि ॥
एवा नो दूर्व्वे प्प्रतनुसहस्रेण शतेन च ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः गणपतये नमः दूर्वाङ्कुरान् समर्पयामि।

ॐ भूर्भुवः स्वः गणपतये नमः पादवन्दनं ॐ *सप्तास्यासन्०* इति प्रदक्षिणां ॐ *यज्ञेन०* इति पुष्पाञ्जलिञ्च समर्प्य हस्ते फलादिकमादाय स्तुतिं कुर्यात्–

ॐ रक्ष रक्ष गणाध्यक्ष रक्ष त्रैलोक्यरक्षक ।
भक्तानामभयङ्कर्ता त्राता भव भवार्णवात् ॥
द्वैमातुर कृपासिन्धो षाण्मातुराग्रज ! प्रभो ।
वरदस्त्वं वरं देहि वाञ्छितं वाञ्छितार्थद ॥
अनेन फलदानेन फलदोऽस्तु सदा मम ॥

इति फलं समर्पयेत्। *ततः प्रार्थना–*

विघ्नेश्वराय वरदाय सुरप्रियाय लम्बोदराय सकलाय जगद्धिताय।
नागाननाय श्रुतियज्ञविभूषिताय गौरीसुताय गणनाथ नमो नमस्ते ॥
अविरलमदजलनिवहं भ्रमरकुलानेकसेवितकपोलम् ।
अभिमतफलदातारं कामेशं गणपतिं वन्दे ॥
वक्रतुण्ड महाकाय कोटिसूर्यसमप्रभ ।
अविघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥

अनया पूजया श्रीमन्महागणाधिपतिः प्रीयतां न मम।

॥ इति गणेशपूजनम् ॥

कलशपूजा–

अथ भूरसीति भूमिशोधनम्–

ॐ भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री ।
पृथिवीं यच्छ पृथिवीन्दृꣳह पृथिवीम्मा हिꣳसीः ॥

धान्यमसीति धान्यं स्थापयेत्–

ॐ धान्यमसि धिनुहि देवान् प्राणायत्वोदानाय त्वा व्यानाय त्वा ।
दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धान्देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृभ्णात्वच्छिद्रेण पाणिना चक्षुषे त्वा महीनां पयोऽसि ॥

आजिघ्रेति कलशं स्थापयेत्–

ॐ आजिघ्र कलशं मह्या त्वा विशन्त्विन्दवः । पुनरुर्जा निवर्तस्व सा नः सहस्रन्धुक्ष्वोरुधारा पयस्वतीः पुनर्मा विशताद्रयिः ॥

इमम्मे वरुणेति तीर्थादिजलं प्रक्षिपेत्–

ॐ इमम्मे वरुणश्रुधी हवमद्या च मृडय । त्वामवस्युराचके ॥

याऽओषधीरिति सर्वौषधीः प्रक्षिपेत्–

ॐ याऽओषधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा ।
मनैनु बभ्रूणामहꣳशतं धामानि सप्त च ॥

हिरण्यगर्भ इति पञ्चरत्नानि–

ॐ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकऽआसीत् ।
स दाधार पृथिवीन्द्यामुतेमाङ्कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥

याः फलिनीरिति फलानि–

ॐ याः फलीनीर्याऽअफलाऽअपुष्पा याश्च पुष्पिणीः ।
बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वꣳ हसः ॥

यवोसीति यवान्–

ॐ यवोऽसि यवयास्मद्द्वेषो यवयारातीर्दिवेत्वान्तरिक्षाय त्वा ।
पृथिव्यै त्वा शुन्धन्ताँल्लोकाः पितृषदनाः पितृषदनमसि ॥

गन्धद्वारामिति गन्धम्–

ॐ गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् ।
ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥

काण्डात्काण्डादिति दूर्वाः –

ॐ काण्डात् काण्डात्प्ररोहन्ती परुषः परुषस्परि।

एवानो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च॥

स्योनापृथिवीति सप्तमृदः –

ॐ स्योना पृथिवि नो भवा नृक्षरा निवेशनी। यच्छा नः शर्म सप्रथाः।

अश्वत्थेव इति पञ्चपल्लवैस्तन्मुखमाच्छाद्य–

ॐ अश्वत्थे वो निषदनं पर्णे वो वसतिष्कृता।

गोभाजऽइत्किलासथ यत्सनवथ पूरुषम्॥

बृहस्पत इति वस्त्रयुग्मेन कलशं वेष्टयेत्–

ॐ बृहस्पतेऽअति यदर्य्योऽअर्हाद्द्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु।

यद्दीदयच्छवसऽऋतप्प्रजाततदस्मासुद्रविणं धेहि चित्रम्॥

उपयामगृहीतोसि बृहस्पतये त्वैषते योनिर्बृहस्पतये त्वा।

अम्बे अम्बिक इति इति आम्रपल्लवादिभिस्तन्मुखमाच्छादयेत्–

ॐ अम्बेऽअम्बिकेम्बालिके न मानयति कश्चन।

ससस्त्यश्वकः सुभद्रिकाङ्काम्पीलवासिनीम्॥

ततः तत्त्वायामीति वरुणमावाह्य पूजयेत् –

ॐ तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः।

अहेडमानो वरुणेह बोद्ध्युरुशꣳ समानऽआयुः प्रमोषीः॥

तत्रैव सर्वे समुद्रा इति तीर्थान्यावाहयेत् –

ॐ सर्वे समुद्राः सरितस्तीर्थानि जलदा नदाः।

आयान्तु यजमानस्य दुरितक्षयकारकाः॥

ततः कलशं स्पृष्ट्वाभिमन्त्रयेत् –

ॐ कलशस्य मुखे विष्णुः कण्ठे रुद्रः समाश्रितः।

मूले त्वस्य स्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः स्मृताः॥

कुक्षौ तु सागराः सप्त सप्तद्वीपा वसुन्धरा।

ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदोऽप्यथर्वणः॥

अङ्गैश्च सहिताः सर्वे कलशं तु समाश्रिताः॥

ततः कलशं प्रार्थयेत् –

ॐ देवदानवसंवादे मथ्यमाने महोदधौ ।
उत्पन्नोऽसि तदा कुम्भ विधृतो विष्णुना स्वयम् ॥
त्वत्तोये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः ।
त्वयि तिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः प्रतिष्ठिताः ॥
शिवः स्वयं त्वमेवासि विष्णुस्त्वं च प्रजापतिः ।
आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवाः सपैतृकाः ॥
त्वयि तिष्ठन्ति सर्वेऽपि यतः कामफलप्रदाः ।
त्वत्प्रसादादिमं यज्ञं कर्तुमीहे जलोद्भव ॥
सान्निध्यं कुरु देवेश प्रसन्नो भव सर्वदा ॥

ततः कलशस्कन्धप्रदेशे पूर्णपात्रं निधाय तत्र प्रतिमादौ पूगीफले वा गणपत्यादिदेवान् सम्पूजयेत्–

ॐ गणपत्यादिपञ्चायतनेभ्यो नमः। ॐ विनायकादिपञ्चलोकपालेभ्यो नमः।
ॐ सूर्यादिनवग्रहेभ्यो नमः । ॐ ईश्वराद्यधिदेवेभ्यो नमः ।
ॐ अग्न्यादिप्रत्यधिदेवेभ्यो नमः । ॐ इन्द्रादिदशदिक्पालेभ्यो नमः ।
ॐ ध्रुवाद्यष्टवसुभ्यो नमः । ॐ धात्रादिद्वादशादित्येभ्यो नमः ।
ॐ वीरभद्राद्येकादशरुद्रेभ्यो नमः । ॐ गौर्यादिषोडशमातृभ्यो नमः ।
ॐ आवहादिसप्तमरुद्भ्यो नमः। ॐ विनायकाय नमः। ॐ ब्रह्मणे नमः।
ॐ विष्णवे नमः। ॐ रुद्राय नमः। ॐ अर्काय नमः। ॐ वनस्पतिभ्यो नमः।

इति नाममन्त्रेण यथासम्पादितपाद्यादिधूपदीपनैवेद्यान्तैरुपचारैः सम्पूज्य-*प्रार्थयेत्–*

सूर्यः शौर्यमथेन्दुरिन्द्रपदवीं सन्मङ्गलं मङ्गलः
सद्बुद्धिञ्च बुधो गुरुश्च गुरुतां शुक्रः सुखं शं शनिः ।
राहुर्बाहुबलं करोतु सततं केतुः कुलस्योन्नतिं
नित्यं प्रीतिकरा भवन्तु मम ते सर्वेऽनुकूला ग्रहाः ॥

आयुश्च वित्तञ्च तथा सुखञ्च धर्मार्थलाभौ बहुपुत्रताञ्च ।
शत्रुक्षयं राजसु पूज्यताञ्च तुष्टा ग्रहाः क्षेमकरा भवन्तु ॥

ब्राह्मणवरणम्–

गन्धपुष्पाक्षतफलवस्त्रद्रव्यादिवरणसामग्रीं सम्पाद्य सङ्कल्पं कुर्यात् –

हरिः ॐ तत्सत् विष्णुः पूर्वोक्तसङ्कल्पसिद्धिरस्तु मम सपरिवारस्य पूर्वोक्तफलावाप्तये सूर्यादिनवग्रहजनितदोषोपशमनपूर्वकं साम्बसदाशिवप्रसादात् सकलमनईप्सितकामनासिद्धये साम्बसदाशिवप्रीतये च साम्बसदाशिवपूजनपूर्वकं साम्बसदाशिवोपरि अविच्छिन्नजल(पयो)धारया अमुकसङ्ख्यकब्राह्मणद्वारा अमुकरुद्राभिषेककर्म कर्तुं तथा सकलारिष्टशान्तये श्रीमहाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीप्रीतये मार्कण्डेयपुराणान्तर्गतसाङ्गोपाङ्गसप्तशतीस्तोत्रपाठाख्यकर्म कर्तुं नानानामगोत्रान्नानानामशर्मणो ब्राह्मणानेभिश्चन्दनगन्धपुष्पाक्षतफलवस्त्रद्रव्यादिभिरहं वृणे। ब्राह्मणाः- **ॐ वृताःस्मः ॥**

पुस्तकपूजनम्–

ॐ सरस्वती योन्यां गर्भमन्तरश्विभ्यां पत्नी सुकृतं बिभर्ति। अपा ग्ं रसेन वरुणेन साम्नेन्द्र ग्ं श्रियै जनयन्नप्सु राजा॥

शुक्लां ब्रह्मविचारसारपरमामाद्यां जगद्व्यापिनीं
वीणापुस्तकधारिणीमभयदां जाड्यान्धकारापहाम् ।
हस्ते स्फाटिकमालिकां विदधतीं पद्मासने संस्थितां
वन्दे तां परमेश्वरीं भगवतीं बुद्धिप्रदां शारदाम् ॥

ॐ पुस्तकवासिन्यै सरस्वतीदेव्यै नमः। ॐ वेदपुरुषाय नमः। ॐ पुराणपुरुषोत्तमाय नमः। इति पुस्तके सरस्वतीं पूजयेत्।

ब्राह्मणपूजनम्–

ॐ ब्रह्मयज्ञानम्प्रथमम्पुरस्ताद्विसीमतः सुरुचोव्वेन ऽआवः ॥ सबुध्न्याऽउपमा ऽअस्य विष्ठाः शतश्च योनिम शतश्चविवः ॥

ॐ ब्रह्मणे नमः।

पुण्याहवाचनम्–

पुण्याहवाचनार्थं त्रीन् चतुरः पञ्च वा ब्राह्मणान् वृत्वा प्राङ्मुखो यजमानः कृताञ्जलिः पठेत्–

ॐ *अद्येह पूर्वोक्तसङ्कल्पसिद्धिरस्तु अमुकगोत्रः, अमुकशर्माहं करिष्यमाणरुद्राभिषेककर्मणि मम गृहे भो ब्राह्मणाः ! ॐ पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्तु* ३ / इति त्रिवारं पठेत्। ब्राह्मणाश्च- **ॐ पुण्याहम् ३** इति त्रिः।

ततो ब्राह्मणाः–

ॐ पुनन्तु मा देवजनाः पुनन्तु मनसा धियः ।
पुनन्तु विश्वा भूतानि जातवेदः पुनीहि मा ॥

ॐ अद्येह पूर्वोक्तसङ्कल्पसिद्धिरस्तु अमुकगोत्रः, अमुकशर्माहं करिष्यमाणरुद्राभिषेककर्मणि मम गृहे भो ब्राह्मणाः ! **ॐ स्वस्तिर्भवन्तो ब्रुवन्तु ३** । ब्राह्मणाः– **ॐ स्वस्तिः ३** ।

ॐ स्वस्तिनऽइन्द्रोवृद्धश्रवाः स्वस्तिनः पूषाव्विश्श्ववेदाः ।
स्वस्तिनस्ताक्ष्योऽअरिष्टनेमिः स्वस्तिनो बृहस्पतिर्दधातु ॥

ॐ अद्येह पूर्वोक्तसङ्कल्पसिद्धिरस्तु अमुकगोत्रः, अमुकशर्माहं करिष्यमाणरुद्राभिषेककर्मणि मम गृहे भो ब्राह्मणाः ! **ॐ ऋद्धिं भवन्तो ब्रुवन्तु–३** । ब्राह्मणाः– **ॐ ऋद्धिः ३** ।

ॐ सत्रस्यऽऋद्धिरस्यगन्मज्योतिरमृताऽअभूम ।
दिवं पृथिव्याऽअध्यारुहामा विदाम देवान्त्स्वज्ज्योतिः ॥

ॐ अद्येह पूर्वोक्तसङ्कल्पसिद्धिरस्तु अमुकगोत्रः, अमुकशर्माहं करिष्यमाणरुद्राभिषेककर्मणि मम गृहे भो ब्राह्मणाः ! **ॐ वृद्धिं भवन्तो ब्रुवन्तु ३** । ब्राह्मणाः– **ॐ वृद्धिः ३** ।

ॐ ज्यैष्ठ्यञ्चमऽआधिपत्यञ्चमेमन्युश्चमेभामश्चमेमश्चमेम्भश्चमेजेमाचमेमहिमाचमेवरिमाचमेप्रथिमाचमेवर्षिमाचमेद्राघिमाचमेवृद्धञ्चमेवृद्धिश्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम् ॥

ॐ अद्येह पूर्वोक्तसङ्कल्पसिद्धिरस्तु अमुकगोत्रः, अमुकशर्माहं करिष्यमाणरुद्राभिषेककर्मणि मम गृहे भो ब्राह्मणाः ! **ॐ कल्याणं भवन्तो ब्रुवन्तु ३** । ब्राह्मणाः– **ॐ कल्याणम् ३**

ॐ यथेमां वाचं कल्याणीमावदानि जनेभ्यः ॥ ब्रह्मराजन्याभ्याꣳ शूद्राय चार्य्याय च स्वाय चारणाय च ॥ प्रियोदेवानां दक्षिणायै दातुरिहभूयासमयम्मे कामः समृद्ध्यतामुपमादो नमतु ॥

ॐ अद्येह पूर्वोक्तसङ्कल्पसिद्धिरस्तु अमुकगोत्रः, अमुकशर्माहं करिष्यमाणरुद्राभिषेककर्मणि मम गृहे भो ब्राह्मणाः ! **ॐ शान्तिं भवन्तो ब्रुवन्तु ३** । ब्राह्मणाः– **ॐ शान्तिः ३** ।

ॐ द्यौः शान्तिरन्तरिक्षꣳशान्तिः पृथिवीशान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः ॥ व्वनस्प्पतयः शान्तिर्व्विश्श्वेदेवाः शान्तिर्ब्ब्रह्मशान्तिः सर्व्वꣳ शान्तिः शान्तिरेवशान्तिः सामाशान्तिरेधि ॥

ॐ अद्येह पूर्वोक्तसङ्कल्पसिद्धिरस्तु अमुकगोत्रः, अमुकशर्माहं करिष्यमाणरुद्राभिषेककर्मणि मम गृहे भो ब्राह्मणाः ! ॐ श्रियं भवन्तो ब्रुवन्तु ३।
ब्राह्मणाः– ॐ श्रीः ३।

ॐ मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीय।
पशूना ँ रूपमन्नस्य रसो यशः श्रीः श्रयताम्॥
श्रीर्वर्चस्वमायुष्यमारोग्यमाभिधात् पवमानं महीयते।
धनं धान्यं पशुं बहुपुत्रलाभं शतसम्वत्सरं दीर्घमायुः॥
मन्त्रार्थाः सफलाः सन्तु पूर्णाः सन्तु मनोरथाः।
शत्रूणां बुद्धिनाशोऽस्तु मित्राणामुदयोऽस्तु वः॥
अव्याधिना शरीरेण मनसा च निराधिना।
पूरयन्नर्थिनामाशास्त्वं जीव शरदां शतम्॥

इति पठन्तः पूगीफलादीनि यजमानाय समर्पयेयुः॥

रक्षाबन्धनपूजा–

ताम्रपात्रस्थां यवदूर्वासर्षपचन्दनगोमयदधिसहितां रक्षां स्पृशन्नारायणकवचं पठेत्–

ॐ पूर्वे रक्षतु गोविन्द आग्नेय्यां धरणीधरः।
याम्यां रक्षतु वाराहो नारसिंहस्तु नैर्ऋते॥
वारुण्यां केशवो रक्षेद् वायव्यां मधसूदनः।
उत्तरे श्रीधरो रक्षेदैशान्यां तु गदाधरः॥
ऊर्ध्वं गोवर्धनो रक्षेदधस्तात्तु महीधरः।
एवं दशदिशो रक्षेद्वासुदेवो जनार्दनः॥

ॐ रक्षोहणम्वलगहनंवैष्णवीमिदमहन्तम्वलगमुत्किरामियम्मे निष्ट्योयममात्योनिचखानेदमहन्तम्वलगमुत्किरामियम्मेसमानोयमसमानोनिचखानेदमहन्तम्वलगमुत्किरामियम्मेसबन्धुर्यमसबन्धुर्निचखानेदमहन्तम्वलगमुत्किरामियम्मेसजातोयमसजातोनिचखानोत्कृत्याङ्किरामि॥ ॐ स्वराडसिसपत्नहासत्रराडस्यभिमातिहा॥ जनराडसिरक्षोहासर्वराडस्यमित्रहा॥ ॐ रक्षोहणोवोबलगहनः प्रोक्षामिवैष्णवान्रक्षोहणोवोबलगहनोवनयामिवैष्णवान्रक्षोहणोवोबलगहनोवस्तृणामिवैष्णवान्रक्षोहणौवाम्वलगहनाऽउपदधामिवैष्णवीरक्षोहणौवाम्बलगहनौपर्यूहामिव्वैष्णवीव्वैष्णवमसिव्वैष्णवाःस्थ॥ ॐ सप्तऽऋषयः प्रतिहिताः शरीरेसप्तरक्षन्तिसदमप्प्रमादम्॥ सप्तापः स्वपतो लोकमीयुस्तत्रजागृतोऽअस्वप्नजौसत्रसदौचदेवौ॥ ॐ त्वं यविष्ठ दाशुषो नॄँः पाहि शृणुधी गिरः॥ रक्षातोकमुतत्मना॥

चतुर्लिङ्गतोभद्रपूजा–

अथ लिङ्गतोभद्रदेवतास्थापनपूजनक्रमः–

मध्ये कर्णिकायां ॐ भूर्भुवः स्वः ब्रह्मणे नमः । ब्रह्माणमावाहयामि, स्थापयामि गन्धाक्षतपुष्पादियथालब्धोपचारैः पूजयामि । ब्रह्मन् पूजितोऽसि क्षमस्व । एवम्प्रकारेण अन्येषामपि देवानामावाहनं स्थापनं पूजनञ्च क्रमेण कुर्यात्–

तद्बाह्ये पूर्वे– ॐ भूर्भुवः स्वः असिताङ्गभैरवाय नमः । असिताङ्गभैरवमावाहयामि, स्थापयामि। **आग्नेये**– ॐ भूर्भुवः स्वः रुरुभैरवाय नमः । रुरुभैरवमावाहयामि पूजयामि । रुरुभैरव पूजितोऽसि क्षमस्व ॥ **दक्षिणे**– ॐ भूर्भुवः स्वः चण्डभैरवाय नमः । **नैर्ऋत्याम्**– ॐ भूर्भुवः स्वः क्रोधभैरवाय नमः । **पश्चिमे**– ॐ भूर्भुवः स्वः उन्मत्तभैरवाय नमः । **वायव्ये**– ॐ भूर्भुवः स्वः कपालभैरवाय नमः । **उत्तरे** – ॐ भूर्भुवः स्वः भीषणभैरवाय नमः । **ऐशान्याम्**– ॐ भूर्भुवः स्वः संहारभैरवाय नमः । **तद्बाह्ये पूर्वे**– ॐ भूर्भुवः स्वः भवाय नमः । **आग्नेये**– ॐ भूर्भुवः स्वः शर्वाय नमः । **दक्षिणे**– ॐ भूर्भुवः स्वः पशुपतये नमः । **नैर्ऋत्याम्**– ॐ भूर्भुवः स्वः ईशानाय नमः । **पश्चिमे**– ॐ भूर्भुवः स्वः रुद्राय नमः । **वायव्ये**– ॐ भूर्भुवः स्वः उग्राय नमः । **उत्तरे** – ॐ भूर्भुवः स्वः भीमाय नमः । **ऐशान्याम्**– ॐ भूर्भुवः स्वः महते नमः । **तद्बाह्ये पूर्वे**–ॐ भूर्भुवः स्वः अनन्ताय नमः । **आग्नेये**– ॐ भूर्भुवः स्वः वासुकये नमः । **दक्षिणे**– ॐ भूर्भुवः स्वः कुलिशाय नमः । **नैर्ऋत्याम्**–ॐ भूर्भुवः स्वः तक्षकाय नमः । **पश्चिमे**– ॐ भूर्भुवः स्वः कर्कोटकाय नमः । **वायव्ये**– ॐ भूर्भुवः स्वः शङ्खपालाय नमः । **उत्तरे** – ॐ भूर्भुवः स्वः कम्बलाय नमः । **ऐशान्याम्**– ॐ भूर्भुवः स्वः अश्वतराय नमः । **ईशानेन्द्रमध्ये**– ॐ भूर्भुवः स्वः शूलिने नमः । **इन्द्राग्निमध्ये**– ॐ भूर्भुवः स्वः चन्द्रमौलये नमः । **अग्नियमयोर्मध्ये**– ॐ भूर्भुवः स्वः चन्द्रमसे नमः । **यमनिर्ऋतिमध्ये**– ॐ भूर्भुवः स्वः वृषभध्वजाय नमः । **निर्ऋतिवरुणमध्ये**– ॐ भूर्भुवः स्वः त्रिलोचनाय नमः । **वरुणवायुमध्ये** ॐ भूर्भुवः स्वः शक्तिधराय नमः । **वायुसोमयोर्मध्ये** – ॐ भूर्भुवः स्वः महेश्वराय नमः । **सोमेशानयोर्मध्ये**– ॐ भूर्भुवः स्वः शूलपाणये नमः । शूलपणिमावाहयामि पूजयामि । शूलपाणे पूजितोऽसि क्षमस्व । एवम्प्रकारेण देवानावाह्य नाममन्त्रेण आसनादिनीराजनान्तं सम्पूज्य तदुपरि पीठिकायां शिवपूजनम् ।

पार्षदपूजनम्–

नन्दीश्वरपूजनम् (पश्चिमे)–

ॐ आयङ्गौः पृश्निरक्रमीदसदन्मातरं पुरः । पितरञ्च प्रयन्त्स्वः ॥

ॐ प्रैतुव्वाजीकनिक्रदन्नानदद्रासभः पत्वा ।

भरन्नग्निं पुरीष्यं मा पाद्यायुषः पुरा ॥

वृषाग्निं वृषणं भरन्नपां गर्भꣳ समुद्रियम् ॥ अग्न आ याहि वीतये ॥

वीरभद्रपूजनम् (दक्षिणे)–

ॐ भद्द्रङ्कर्णेभिः शृणुयामदेवाभद्द्रम्पश्श्येमाक्षभिर्य्यजत्राः ॥

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिर्व्यशेमहिदेवहितंय्यदायुः ॥

ॐ भद्रोनोऽअग्निराहूतोभद्रारातिः सुभगभद्रोऽअध्वरः ।

भद्राऽउतप्प्रशस्तयः ॥

कार्तिकेयपूजनम् (आग्नेये)–

ॐ यदक्रन्दःप्प्रथमञ्जायमानऽउद्यन्त्समुद्रादुतवापुरीषात् ।

श्यनेस्यपक्षाहरिणस्यबाहूऽउपस्तुत्यम्महिजातन्तेऽअर्वन् ॥

ॐ यत्रबाणाःसम्पतन्तिकुमाराविशिखाऽइव ॥

तन्नऽइन्द्रोबृहस्पतिरदितिः शर्म्मयच्छतुविश्वाहाशर्म्मयच्छतु ॥

कुवेरपूजनम् (उत्तरे)–

ॐ कुविदङ्गयवमन्तोयवञ्चिद्यथादान्त्यनुपूर्वंवियूय ।

इहेहैषाङ्कृणुहिभोजनानियेबर्हिषोनमऽउक्तिंयजन्ति ॥

ॐ वयꣳ सोमव्रतेतवमनस्तनूषुबिभ्रतः ॥ प्रजावन्तः सचेमहि ॥

कीर्तिमुखपूजनम् (दक्षिणाग्नेयमध्ये)–

ॐ असवेस्वाहाव्वसवेस्वाहाव्विभुवेस्वाहाव्विवस्वतेस्वाहागणश्रिये स्वाहागणपतयेस्वाहाभिभुवेस्वाहाधिपतयेस्वाहाशूषायस्वाहासꣳ सर्पाय स्वाहाचन्द्रायस्वाहाज्योतिषेस्वाहामलिम्लुचायस्वाहादिवापतयेस्वाहा ॥

ॐ ओजश्चमेसहश्चमऽआत्माचमेतनूचमेशर्म्मचमेवर्मचमेङ्गानिचमे स्थीनिचमेपरुꣳ षिचमेशरीराणिचमऽआयुश्चमेजराचमे यज्ञेनकल्पताम् ॥

सर्पपूजनम् (मध्ये)–

ॐ नमोस्तुसर्पेभ्योयेकेचपृथिवीमनु । येऽअन्तरिक्षेयेदिवितेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ॥

pdf.upayogibooks.com

अथ प्रधानदेवतापूजा

आदौ ध्यानम्–

ध्यायेन्नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारुचन्द्रावतंसं
रत्नाकल्पोज्ज्वलाङ्गं परशुमृगवराभीतिहस्तं प्रसन्नम् ।
पद्मासीनं समन्तात् स्तुतममरगणैर्व्याघ्रकृत्तिं वसानं
विश्वाद्यं विश्ववन्द्यं निखिलभयहरं पञ्चवक्त्रं त्रिनेत्रम् ॥
(अत्र तत्तन्मन्त्रैः गणपत्यादिपञ्चायतनदेवानां ध्यानं कुर्यात्)

आवाहनम्–

ॐ नमस्ते रुद्रमन्यवऽउतोत इषवे नमः । बाहुभ्यामुत ते नमः ॥
एह्येहि गौरीश पिनाकपाणे शशाङ्कमौले वृषभाधिरूढ ।
देवाधिदेवेश महेश नित्यं गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, आवाहयामि ।

आसनम्–

ॐ या ते रुद्र शिवा तनूरघोरा पापकाशिनी ॥
तया नस्तन्वा शन्तमया गिरिशन्ताभिचाकशीहि ॥
रम्यं सुशोभनं दिव्यं सर्वसौख्यकरं शुभम् ।
आसनं च मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, आसनं समर्पयामि ।

पाद्यम्–

ॐ यामिषुङ्गिरिशन्तहस्तेबिभर्ष्यस्तवे ॥
शिवाङ्गिरित्रताङ्कुरुमा हिꣳसीः पुरुषञ्जगत् ॥
उष्णोदकं निर्मलञ्च सर्वसौगन्ध्यसंयुतम् ।
पादप्रक्षालनार्थाय दत्तं ते प्रतिगृह्यताम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, पादयोः पाद्यं समर्पयामि ॥

अर्घ्यम्–

ॐ शिवेनव्वचसात्त्वागिरिशाच्छाव्वदामसि ॥
यथानः सर्व्वमिज्जगदयक्ष्मꣳसुमनाऽअसत् ॥

अर्घ्यं गृहाण देवेश गन्धपुष्पाक्षतैर्युतम् ।
करुणाकर मे देव प्रसन्नो भव शङ्कर ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, अर्घ्यं समर्पयामि ॥

आचमनीयम्–

ॐ अद्ध्यवोचदधिवक्ताप्प्रथमोदैव्व्योभिषक् ॥
अहींश्श्चसर्व्वाञ्जम्भयन्त्सर्व्वाँश्चयातुधान्न्योधराचीः परासुव ॥
सर्वतीर्थसमायुक्तं सुगन्धि विमलं जलम् ।
आचम्यतां मया दत्तं चन्द्रशेखर शङ्कर ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, मुखे आचमनीयं समर्पयामि ॥

स्नानीयम्–

असौयस्ताम्म्रोऽअरुणऽउतबब्भ्रुः सुमङ्गलः ॥
येचैनꣳरुद्द्राऽअभितोदिक्षुश्श्रिताः सहस्रशोवैषा ꣳ हेडऽईमहे ॥
गङ्गा–सरस्वती–रेवा–पयोष्णी–नर्मदाजलैः ।
स्नापितोऽसि मया देव ततः शान्तिं कुरुष्व मे ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, स्नानीयं समर्पयामि ॥

पञ्चामृतस्नानम्–

ततः पञ्चामृतस्नाने तत्रादौ ऊर्ध्ववक्त्रध्यानम्–

व्यक्ताव्यक्तगुणोत्तरं सुवदनं षड्विंशतत्त्वाधिकं
तस्मादुत्तर-तत्त्वमक्षयमिति ध्येयं सदा योगिभिः ।
वन्दे तामसवर्जितेन मनसा सूक्ष्मातिसूक्ष्मं परं
शान्तं पञ्चममीश्वरस्य वदनं खव्यापि तेजोमयम् ॥

क्षीरस्नानम्–

ॐ आप्यायस्वेति गौतम ऋषिः पयोदेवता गायत्री छन्दः ऊर्ध्ववक्त्रे ईशानाय क्षीरस्नाने विनियोगः ।

ॐ आप्यायस्वसमेतुतेव्विश्वतः सोमवृष्ण्यम् । भवाव्वाजस्यसङ्गथे ।
गोक्षीरधाम देवेश गोक्षीरेण मया कृतम् ।
स्नपनं देवदेवेश गृहाण परमेश्वर ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, पयःस्नानं समर्पयामि ॥

शुद्धोदकस्नानम्–

ॐ आपोऽअस्मान्मातरः शुन्धयन्तु घृतेन नो घृतप्वः पुनन्तु ॥
विश्वꣳ हिरिप्रं प्रवहन्ति देवीरुदिदाभ्यः शुचिरापूतऽएमि ॥
दीक्षातपसोस्तनूरसि तां त्वा शिवाꣳ शग्मां परिदधे भद्रं वर्णं पुष्यन् ॥

ॐ भुर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, शुद्धोदकस्नानं समर्पयामि ॥

ॐ ईशानाय नमः । इति मन्त्रेण गन्धपुष्पादिभिः पूजयेत् ।

एवमनेन प्रकारेण सर्वत्र पूजयेत् ।

पूर्ववक्त्रध्यानम्–

संवर्ताग्नितडित्प्रतप्त-कनक-प्रस्पर्द्धि-तेजोऽरुणं
गम्भीरस्मृतिनिःसृतोग्रदशनप्रोद्भासिताम्राधरम् ।
बालेन्दु-द्युति-लोल-पिङ्गल-जटा-भार-प्रबद्धोरगं
वन्दे सिद्धसुरासुरेन्द्रनमितं पूर्वं मुखं शूलिनः ॥

दधिस्नानम्–

ॐ दधिक्राब्ण इति वामदेवऋषिर्दधिदेवता अनुष्टुप्छन्दः पूर्ववक्त्रे तत्पुरुषाय दधिस्नाने विनियोगः ।

ॐ दधिक्राब्णोऽअकारिषञ्जिष्णोरश्वस्य वाजिनः ।
सुरभि नो मुखाकरत्प्रणऽआयूꣳषि तारिषत् ।
दध्ना चैव महादेव स्नपनं क्रियते मया ।
गृहाणैव मया दत्तं सुप्रसन्नो भवाद्य वै ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, दधिस्नानं समर्पयामि ॥

ॐ आपोऽअस्मान् इति शुद्धोदकेन स्नापयित्वा **ॐ तत्पुरुषाय नमः**, इति गन्धादिभिः संपूज्य–

पश्चिमवक्त्रध्यानम्–

प्रालेयामलमिन्दुकुन्दधवलं गोक्षीरफेनप्रभं
भस्माभ्यङ्गमनङ्गदेहदहनं ज्वालावलीलोचनम् ।
ब्रह्मेन्द्रादिमरुद्गणैः स्तुतिपरैरभ्यर्चितं योगिभि–
र्वन्देऽहं सकलं कलङ्करहितं स्थाणोर्मुखं पश्चिमम् ॥

घृतस्नानम्–

ॐ घृतं मिमिक्ष इति गृत्समद ऋषिः घृतं देवता त्रिष्टुप्छन्दः पश्चिमवक्त्रे सद्योजाताय घृतस्नाने विनियोगः ।

ॐ घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृतेश्रितो घृतम्वस्य धाम।
अनुष्वधमावह मादयस्व स्वाहाकृतं वृषभ वक्षि हव्यम्॥
सर्पिषा च महादेव स्नपनं क्रियते मया।
गृहाण श्रद्धया दत्तं तव प्रीत्यर्थमेव च॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, घृतस्नानं समर्पयामि॥

ॐ आपोऽअस्मान् इति शुद्धोदकेन स्नापयित्वा **ॐ सद्योजाताय नमः** इति गन्धादिभिः पूजयेत्।

दक्षिणवक्त्रध्यानम् –

कालाभ्रभ्रमराञ्जनाचलनिभं व्यावृत्तपिङ्गेक्षणं
खण्डेन्दुद्वयमिश्रितांशुदशनप्रोद्भिन्नदंष्ट्राङ्कुरम्।
सर्पप्रोतकपालशुक्तिसकलव्याकीर्णसच्छेखरं
वन्दे दक्षिणमीश्वरस्य कुटिलं भ्रूभङ्गरौद्रं मुखम्॥

मधुस्नानम्–

ॐ मधुवाता० इति गौतम ऋषिः, मधुदेवता गायत्री छन्दः दक्षिणवक्त्रे अघोराय मधुस्नाने विनियोगः।

ॐ मधुवाताऽऋतायते मधुक्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः॥
ॐ मधु नक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थिवꣳ रजः। मधु द्यौरस्तु नः पिता॥
ॐ मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँऽअस्तु सूर्यः। माध्वीर्गावो भवन्तु नः॥
तरुपुष्पसमुद्भूतं सुस्वादु मधुरं मधु।
तेजः पुष्टिकरं दिव्यं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम्॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, मधुस्नानं समर्पयामि॥

ॐ आपोऽअस्मान् इति शुद्धोदकेन स्नापयित्वा **ॐ अघोराय नमः**, इति गन्धादिभिः पूजयेत्।

उत्तरवक्त्रध्यानम् –

गौरं कुङ्कुमपिङ्गलं सुतिलकं व्यापाण्डुगण्डस्थलं
भ्रूविक्षेपकटाक्षवीक्षणलसत्संशक्तकर्णोत्पलम्।
स्निग्धं बिम्बफलाधरं प्रहसितं नीलालकालङ्कृतं
वन्दे पूर्णशशाङ्कमण्डलनिभं वक्त्रं हरस्योत्तरम्॥

शर्करास्नानम् –

ॐ अपाꣳ रसमित्यस्य इन्द्रबृहस्पतिर्ऋषिरनुष्टुप्छन्दः सदाशिवो देवता उत्तरवक्त्रे वामदेवाय शर्करास्नाने विनियोगः।

ॐ अपा९ँ रसमुद्वयस९ँसूर्ये सन्त९ँसमाहितम् ॥ अपा९ँ रसस्य यो रसस्तं वो गृह्णाम्युत्तममुपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा जुष्टङ्गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वा जुष्टतमम् ॥

इक्षुसारसमुद्भूता शर्करा पुष्टिकारिका ।
मलापहारिणी दिव्या स्नानाय प्रतिगृह्यताम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, शर्करास्नानं समर्पयामि ॥

ॐ आपोऽअस्मान् इति शुद्धोदकेन स्नापयित्वा **ॐ वामदेवाय नमः,** इति गन्धादिभिः पूजयेत् । ततः समग्ररूपेण पञ्चामृतस्नानं कुर्यात् ।

पञ्चामृतस्नानम्–

ॐ पञ्चनद्यः सरस्वतीमपियन्ति सस्रोतसः ।
सरस्वती तु पञ्चधा सो देशेभवत्सरित् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, पञ्चामृतस्नानं समर्पयामि ॥

ॐ आपोऽअस्मान् इति पुनः शुद्धोदकेन स्नापयेत् ।

गन्धोदकस्नानम्–

ॐ गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् ।
ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥
मलयाचलसम्भूतं चन्दनागरुवासितम् ।
सलिलं देवदेवेश स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, गन्धोदकस्नानं समर्पयामि ।

ॐ आपोऽअस्मान् इति शुद्धोदकेन स्नापयित्वा–

उद्वर्तनस्नानम्–

ॐ अ९ँशुनाते अ९ँशुः पृच्यताम्परुषा परुः ।
गन्धस्ते सोममवतु मदाय रसोऽअच्युतः ॥
नानासुगन्धिद्रव्यं च चन्दनं रजनीयुतम् ।
उद्वर्तनं मया दत्तं गृहाण शशिशेखर ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, उद्वर्तनस्नानं समर्पयामि ॥

ॐ आपोऽअस्मान् इति पुनः शुद्धोदकस्नानम् कुर्यात् ।

तत "**ॐ साम्बसदाशिवाय नमः**" इति नाममन्त्रेण गन्धाक्षतपुष्पबिल्वपत्र-धूपदीपनैवेद्यादिपूजोपचाराणि समर्प्य सङ्कल्पितावृत्तिभी रुद्राध्यायं पठन् साम्बसदाशिवोपरि जलधारया (दुग्धादिधारया वा) अभिषेकं कुर्यात् ।

अथ षडङ्गन्यासः

हरिः ॐमनोजूतिर्ज्जुषतामाज्ज्यस्य्बृहस्पतिर्य्यज्ञमिमन्तनोत्वरिष्टंय्यज्ञꣳ समिमन्दधातु । व्विश्श्वेदेवासऽइहमादयन्तामोꣳप्रतिष्ठ ॥

ॐ हृदयाय नमः ।

ॐ अबोध्यग्निः समिधाजनानाम्प्रतिधेनुमिवायतीमुषासम् । यह्वाऽइवप्प्रवयामुज्जिहानाः प्रभानवः सिस्रतेनाकमच्छ ॥

ॐ शिरसे स्वाहा ।

ॐ मूर्द्धानन्दिवोऽअरतिम्पृथिव्याव्वैश्श्वानरमृतऽआजातमग्निम् । कविꣳ सम्म्राजमतिथिञ्जनानामासन्नापात्रञ्जनयन्तदेवाः ॥

ॐ शिखायै वषट् ।

ॐ मर्म्माणितेवर्म्मणाच्छादयामिसोमस्त्वाराजामृतेनानुवस्ताम् । उरोर्व्वरीयोव्वरुणस्तेकृणोतुजयन्तन्त्वानुदेवामदन्तु ॥

ॐ कवचाय हुम् ।

ॐ विश्श्वतश्श्चक्षुरुतव्विश्श्वतोमुखोव्विश्श्वतोबाहुरुतव्विश्श्वतस्पात् । सम्बाहुभ्यान्धमतिसम्पतत्रैर्द्यावाभूमीजनयन्देवऽएकः ॥

ॐ नेत्रत्रयाय वौषट् ।

ॐ मानस्तोकेतनयेमानऽआयुषिमानोगोषुमानोऽअश्श्वेषुरीरिषः । मानोवीरान्रुद्रभामिनोव्वधीर्हविष्मन्तः सदमित्त्वाहवामहे ॥

ॐ अस्त्राय फट् ।

॥ इति षडङ्गन्यासः ॥

ध्यानम्

ध्यायेन्नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारुचन्द्रावतंसं
रत्नाकल्पोज्ज्वलाङ्गं परशुमृगवराभीतिहस्तं प्रसन्नम् ।
पद्मासीनं समन्तात् स्तुतममरगणैर्व्याघ्रकृत्तिं वसानं
विश्वाद्यं विश्ववन्द्यं निखिलभयहरं पञ्चवक्त्रं त्रिनेत्रम् ॥

ॐ

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

रुद्राष्टाध्यायी

अथ प्रथमोऽध्यायः

हरिः ॐ गणानान्त्वागणपतिᳬ हवामहेप्प्रियाणान्त्वाप्प्रियपतिᳬ हवामहेनिधीनान्त्वानिधिपतिᳬ हवामहेव्वसोमम॥
आहमजानिगर्ब्भधमात्वमजासिगर्ब्भधम्॥१॥
गायत्रीत्रिष्टुब्जगत्यनुष्टुप्पङ्क्त्यासह॥
बृहत्त्युष्णिहाककुप्प्सूचीभिः शम्म्यन्तुत्वा॥२॥
द्विपदायाश्चतुष्प्पदास्त्रिपदायाश्च्चषट्पदाः॥
विच्छन्दायाश्च्चसच्छन्दाःसूचीभिःशम्म्यन्तुत्वा॥३॥

प्रथम अध्याय

सबै गणलाई पालन गर्ने गणपतिरूप हजुरलाई हामी आवाहन गर्दछौं। यस्तै प्रियजनलाई कल्याण गर्ने प्रियपतिरूप हजुरलाई आवाहन गर्दछौं। सम्पूर्ण महापद्म आदि खानीहरूका मालिक निधिपतिरूप हजुरलाई हामी आवाहन गर्दछौं। हे परमधनरूप भगवन् हजुरले हाम्रो रक्षा गर्नुहोस्। हामी सामान्य गर्भबाट उत्पन्न हुने जीव हौं। हजुर स्वाधीन स्वयम्भू हुनुहुन्छ र हामीलाई आमाको गर्भबाट उत्पन्न गराउने पनि हजुर नै हुनुहुन्छ ॥१॥ हे भगवन्! गान गर्नेवालालाई रक्षा गर्ने गायत्री छन्द, तीनै तापलाई नष्ट गर्ने त्रिष्टुप् छन्द, जगत्‌मा व्याप्त जगती छन्द, संसारको दुःख निवारण गर्ने अनुष्टुप् छन्द, त्यस्तै पंक्ति छन्द र बृहती छन्द, प्रभातप्रियकारी उष्णिक् छन्द र ककुप् छन्द यी सबै छन्दहरूले युक्त सुन्दर वाणीद्वारा हजुरको स्तुति गर्दछौं ॥२॥ हे ईश्वर! दुई पाउ, चार पाउ, तीन पाउ, छ पाउ भएका विभिन्न छन्दका लक्षणले युक्त भएका र नभएका सबै छन्दवाला सुन्दर वाणीहरूद्वारा हामी हजुरको स्तुति गर्दछौं ॥३॥

सहस्तोमाः सहछन्दस ऽआवृतः सहप्रमा ऽऋषयः सप्तदैव्याः ॥
पूर्वेषाम्पन्थामनुदृश्य धीरा ऽअन्वालेभिरे रथ्योन रश्मीन् ॥४॥
यज्जाग्ग्रतो दूरमुदैति दैवन्तदु सुप्तस्य तथैवेति।
दूरङ्गमञ्ज्योतिषाञ्ज्योतिरेकन्तन्मे मनः शिवसङ्कल्प्पमस्तु ॥५॥
येन कर्म्माण्यपसो मनीषिणो यज्ञे कृण्वन्ति विदथेषु धीराः ॥
यदपूर्व्वं यक्षमन्तः प्रजानान्तन्मे मनः शिवसङ्कल्प्पमस्तु ॥६॥
यत्प्रज्ञानमुत चेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमृतम्प्रजासु ॥
यस्मान्न ऽऋते किञ्चन कर्म्म क्रियते तन्मे मनः शिवसङ्कल्प्पमस्तु ॥७॥

मरीचि आदि सप्त ऋषिहरूले स्तोम आदि साममन्त्रहरू र गायत्री आदि छन्दहरूको साथमा, उत्तम कर्म गरेर र श्रुतिप्रमाणका साथ आफ्ना अङ्गिरा आदि पूर्वजहरूको मार्गलाई अनुसरण गर्दै धीर र शान्त चित्त भएका व्यक्तिहरूले आरम्भ गरेको यज्ञकर्म त्यसरी सम्पन्न गरे जसरी लगामको सहाराले सारथिले रथलाई आफ्नो उद्देश्य बमोजिम लैजान सफल हुन्छ ॥४॥

शिवसङ्कल्पसूक्त–

जुन जाग्रत् अवस्थामा रहेका मनुष्यको मन त्यहाँबाट टाढासम्म पुग्ने गर्दछ। त्यही मन सुषुप्ति अवस्थामा रहेका मनुष्यका नजिकै आएर लीन हुन्छ। जो टाढासम्म पुग्छ र प्रकाशमान श्रोत्र आदि इन्द्रियहरूलाई पनि प्रकाश दिन्छ त्यो मेरो मन कल्याणकारी र शुभसङ्कल्पवाला बनोस् ॥५॥ कर्मानुष्ठानमा लागेका बुद्धिमान् मेधावी पुरुषहरूले जुन मनद्वारा यज्ञमा शुभकर्महरू गर्ने गर्दछन्। जुन मन प्रजाहरूको शरीरमा र यज्ञीय पदार्थहरूको ज्ञानमा अतुलनीय एवं पूज्य भावले रहन्छ त्यो मेरो मन कल्याणकारी र शुभसङ्कल्पवाला बनोस् ॥६॥ जुन मन उत्कृष्ट ज्ञानस्वरूप, चित्तस्वरूप र धृतिस्वरूप छ। जुन अविनाशी मन प्राणीहरूको भित्र ज्योतिरूपमा रहेको छ र जसको सहाराविना कुनै कर्म गर्न सकिँदैन। त्यस्तो त्यो मेरो मन कल्याणकारी र शुभसङ्कल्पवाला बनोस् ॥७॥

येनेदम्भूतम्भुवनम्भविष्यत्परिगृहीतममृतेनसर्वम्॥
येनयज्ञस्तायतेसप्तहोतातन्मेमनःशिवसङ्कल्पमस्तु॥८॥
यस्मिन्नृचःसामयजूꣳषियस्मिन्प्रतिष्ठितारथनाभाविवाराः॥
यस्मिँश्चित्तꣳसर्वमोतम्प्रजानान्तन्मेमनःशिवसङ्कल्पमस्तु॥९॥
सुषारथिरश्वानिवयन्मनुष्यान्नेनीयतेभीशुभिर्वाजिनऽइव॥
हृत्प्रतिष्ठंयदजिरञ्जविष्ठन्तन्मेमनःशिवसङ्कल्पमस्तु॥१०॥

॥ ॐ हृदयाय नमः ॥

॥ इति प्रथमोऽध्यायः ॥

pdf.upayogibooks.com

जुन मनद्वारा भूत, वर्तमान र भविष्यत्कालका सम्पूर्ण वस्तुहरू पूरै प्रकाशित हुन्छन् र जुन मनद्वारा सप्तहोतावाला यज्ञ विस्तृत गरिन्छ। त्यो मेरो मन कल्याणकारी र शुभसङ्कल्पवाला हओस् ॥८॥ जुन मनमा ऋग्वेदका ऋचाहरू, सामवेदका गानहरू र यजुर्वेदका मन्त्रहरू रथचक्रको नाभिमा अराझैं जुटेर रहेका छन् तथा जुन मनमा सम्पूर्ण जनताको ज्ञान ओतप्रोत भएर रहेको छ त्यो मेरो मन कल्याणकारी र शुभसङ्कल्पवाला बनोस् ॥९॥ असल सारथिले लगामद्वारा वेगवान् घोडालाई घुमाएझैं जुन मनले मनुष्यहरूलाई आफ्नो इच्छाअनुसार घुमाउने गर्दछ र जुन मन बाल्य, यौवन र वार्धक्य आदि अवस्थाद्वारा रहित भई हृदयमा रहन्छ त्यो मेरो वेगवान् मन कल्याणकारी र शुभसङ्कल्पवाला बनोस् ॥१०॥

॥ प्रथम अध्याय समाप्त ॥

अथ द्वितीयोऽध्यायः

हरिः॒ ॐ सुहस्र॑शीर्षा॒पुरु॑षः॒सहस्रा॒क्षः॒सुहस्र॑पात्॥
सभूमि॑ᳫं᳭सुर्वत॑स्पृ॒त्त्वात्त्य॑तिष्ठद्दशाङ्गुलम्॥१॥
पुरु॑षऽए॒वेदᳫं᳭सर्वं॒य्यद्भूतं॒य्यच्च॒भाव्य॑म्॥
उ॒ताम॑तत्त्वस्येशा॑नो॒यदन्ने॑नाति॒रोह॑ति॥२॥
ए॒तावा॑नस्यमहि॒मातो॒ज्ज्याया॑ँश्च॒पूरु॑षः॥
पादो॑स्य॒विश्श्वा॑भूतानि॑त्रि॒पाद॑स्या॒मृत॑न्दि॒वि॥३॥
त्रि॒पादू॒र्ध्वऽउदै॒त्पुरु॑षः॒पादो॑स्ये॒हाभ॑व॒त्पुन॑ः॥
ततो॒विष्व॒ङ्व्य॑क्क्रामत्साशनानश॒नेऽअ॒भि॥४॥

द्वितीय अध्याय

पुरुषसूक्त–

सबै लोकमा व्याप्त हुनाले हज़ारौं शिरवाला, हजारौं नेत्रवाला र हजारौं चरणवाला जुन परमात्मा हुनुहुन्छ वहाँले पाँच तत्त्वबाट बनेको यो समष्टि र व्यष्टिरूप ब्रह्माण्डलाई सबैतिरबाट व्याप्त गर्दै नाभिदेखि दश औंला परिमित ठाउँलाई अतिक्रमण गरेर रहनुभएको छ र अन्तर्यामीको रूपमा हृदयमा विराजमान हुनुहुन्छ ॥१॥ जुन यो जगत् वर्तमानकालमा छ, अतीतमा थियो र भविष्यमा हुनेवाला छ। जो जगत्को बीजको रूपमा अथवा अन्नको परिणामभूत वीर्यद्वारा नर, पशु, वृक्ष आदिको रूपमा प्रकट हुने गर्दछ त्यो सबै उही अमृतरूप परमात्माको नै विस्तार हो ॥२॥ सर्वश्रेष्ठ भएका परमात्माको महिमा यति धेरै छ कि सम्पूर्ण भूत, भविष्यत् र वर्तमान सबै उनैको महिमाको एक अंश हो। विराट परमात्मा त यो संसारदेखि धेरै महान् हुनुहुन्छ। यो सम्पूर्ण जगत् उहाँको एक चौथाई मात्र हो। बाँकी तीन चौथाई उहाँको अमृतमय प्रकाशमान स्वरूपमा द्युलोकमा अवस्थित छ ॥३॥ यी महानारायण पुरुष आफ्ना तीनपाउ सहित ब्रह्माण्डदेखि माथि त्यस दिव्यलोकमा रहनुहुन्छ र उहाँले आफ्नो एक चौथाई अंशबाट यो संसारलाई ढाक्नु भएको छ। यही चरणका माध्यमले मायालाई स्वीकार गरी देवता, मनुष्य, पशुपक्षी आदिको रूप धारण गर्दै सर्वत्र व्याप्त हुनुहुन्छ ॥४॥

ततोविराडजायतविराजोऽअधिपूरुषः ॥
सजातोऽअत्यरिच्यतपश्चाद्भूमिमथोपुरः ॥५॥
तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतःसम्भृतम्पृषदाज्यम् ॥
पशूँस्ताँश्चक्रेवायव्यानारण्याग्ग्राम्याश्चये ॥६॥
तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऽऋचःसामानिजज्ञिरे ॥
छन्दाᳬंसिजज्ञिरेतस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥७॥
तस्मादश्वाऽअजायन्तयेकेचोभयादतः ॥
गावोहजज्ञिरेतस्मात्तस्माज्जाताऽअजावयः ॥८॥
तंयज्ञम्बर्हिषिप्प्रौक्षन्पुरुषञ्जातमग्ग्रतः ॥
तेनदेवाऽअयजन्तसाध्याऽऋषयश्चये ॥९॥

उनै परमपुरुष सृष्टिको आरम्भमा विराट्रूप ब्रह्माण्ड र त्यसबाट विराट ब्रह्माण्डका अभिमानी देवता हिरण्यगर्भको रूपमा प्रकट हुनुभयो । उनै विराट् पुरुषले उत्पत्तिसंगै आफ्नो महत्तालाई विस्तारित गर्नुभयो र त्यसपछि देवता, मनुष्य आदि पुरीको निर्माण गर्नुभयो ॥५॥ उनै सर्वात्मा पुरुषले आफ्नो यजन हुने यज्ञद्वारा पृषदाज्य (हवि) को सृष्टि गर्नुभयो र यसका साथै वायु देवतावाला मृग आदि वनवासी पशु र अश्व आदि ग्रामवासी पशुहरूको समेत सृष्टि गर्नुभयो ॥६॥ उनै सर्वहुत यज्ञपुरुषद्वारा ऋग्वेद र सामवेद प्रकट भए । उनैबाट सबै किसिमका छन्दहरू प्रकट भए र यजुर्वेद पनि उनैबाट पैदा भयो ॥७॥ उनै यज्ञपुरुषबाट यज्ञका उपयोगी घोडाहरू उत्पन्न भए । यस्तै अरु ती प्राणीहरू उत्पन्न भए जो तलमाथि दाँत हुनेवाला थिए । उनै यज्ञपुरुषबाट गाई उत्पन्न भए र उनैबाट भेडाबाख्रा आदि अन्य पशुहरू पनि पैदा भए ॥८॥ सृष्टिसाधनयोग्य देवता र ऋषिहरूले मानसयज्ञको सिद्धिका लागि सृष्टिभन्दा पहिले उत्पन्न भएका ती यज्ञसाधनभूत विराट् पुरुषलाई प्रोक्षण गरे र उनै विराट् पुरुषद्वारा यो यज्ञ सम्पन्न गरे ॥९॥

यत्पुरुषंव्यदधुःकतिधाव्यकल्पयन्॥
मुखङ्किमस्यासीत्किम्बाहूकिमूरूपादाऽउच्च्येते॥१०॥
ब्राह्मणोस्यमुखमासीद्बाहूराजन्यःकृतः॥
ऊरूतदस्ययद्वैश्यःपद्भ्याᳬशूद्रोऽअजायत॥११॥
चन्द्रमामनसोजातश्चक्षोःसूर्योऽअजायत॥
श्श्रोत्राद्वायुश्चप्राणश्च्चमुखादग्निरजायत॥१२॥
नाभ्याऽआसीदन्तरिक्षᳬशीर्ष्णोद्यौःसमवर्त्तत॥
पद्भ्याम्भूमिर्दिशःश्श्रोत्रात्तथालोकाँ२॥ऽअकल्पयन्॥१३॥
यत्पुरुषेणहविषादेवायज्ञमतन्वत॥
वसन्तोस्यासीदाज्ज्यङ्ग्रीष्मऽइध्मःशरद्धविः॥१४॥

जब यज्ञसाधनभूत यी विराट् पुरुषको प्रेरणाले महत्तत्त्व अहङ्कार आदिको क्रमशः उत्पत्ति भयो तब त्यसका कति प्रकारहरू कल्पना गरिए? उनका मुख, हात, जाँघ र पाउहरूको स्वरूप के हो ? ॥१०॥ ती यज्ञरूप विराट् पुरुषका मुखस्थानीय ब्राह्मणहरू हुन्। क्षत्रीयहरू भुजास्थानीय हुन्। वैश्यहरू जङ्घास्थानीय हुन् र शूद्रहरू चरणस्थानीय हुन् ॥११॥ विराट् पुरुषको मनबाट चन्द्रमा उत्पन्न भए। आँखाबाट सूर्य प्रकट भए। कानबाट वायु र प्राण उत्पन्न भए र मुखबाट अग्नि उत्पन्न भए ॥१२॥ उनै विराट् पुरुषको नाभिबाट अन्तरिक्ष र शिरबाट स्वर्ग प्रकट भयो। यस्तै पाउबाट भूमि र कानबाट दिशाहरूको उत्पत्ति भयो। यसैगरी देवताहरूले उनै विराट्पुरुषका विभिन्न अङ्गबाट अरु लोकहरूको कल्पना गरे ॥१३॥ जब यिनै विराट्पुरुषको देहका अवयवलाई हवि बनाएर विद्वान्हरूले ज्ञानयज्ञको रचना गरे तब त्यस यज्ञमा वसन्त ऋतु घ्यू, ग्रीष्म ऋतु समिधा र शरद् ऋतु हविको रूपमा रहे ॥१४॥

सुप्तास्यासन्परिधयस्त्रिःसुप्तसमिधःकृताः ॥
देवायद्यज्ञन्तन्वानाऽअबध्नन्पुरुषम्पशुम् ॥ १५ ॥
यज्ञेनयज्ञमयजन्तदेवास्तानिधर्माणिप्रथमान्यासन् ॥
तेहनाकम्महिमानःसचन्तयत्रपूर्वेसाध्याःसन्तिदेवाः ॥ १६ ॥

॥ ॐ शिरसे स्वाहा ॥

अद्भ्यःसम्भृतःपृथिव्यैरसाच्चविश्वकर्मणःसमवर्त्तताग्ग्रे ॥
तस्यत्वष्टाविदधद्रूपमेतितन्मर्त्त्यस्यदेवत्वमाजानमग्ग्रे ॥ १७ ॥

यो मानसयज्ञको अनुष्ठान गर्दै देवताहरूले यिनै विराट्पुरुषलाई पशुको रूपमा भावित गरे । त्यतिबेला गायत्री आदि सात छन्दहरू सात परिधि बने। बाह्र महिना, पाँच ऋतु, तीन लोक र सूर्य समेत एक्काइस समिधा बने अथवा गायत्री आदि सात, अतिजगती आदि सात र कृति आदि सात छन्दहरू समिधा बने ॥१५॥ देवताहरूले विराट पुरुषका अवयवहरूलाई हविको रूपमा कल्पना गर्दै यो मानस यज्ञमा यज्ञपुरुष भगवान्को आराधना गरे । त्यसपछि यिनै वस्तुहरू भगवान्को उपासनाका साधन बने । जुन स्वर्गमा पुराना साध्य देवताहरू रहन्छन् त्यही दुःखरहित लोकमा यज्ञपुरुष भगवान्को उपासना गर्ने भक्तहरू पुग्छन् ॥१६॥

उत्तरनारायणसूक्त–

पृथिवी जल आदिको रसद्वारा परिपुष्ट, पञ्चमहाभूतात्मक सम्पूर्ण विश्वको निर्माण गर्ने, विराट् पुरुषभन्दा पनि पहिले विद्यमान रसस्वरूपी महानारायण पुरुष सर्वप्रथमं त्वष्टा (आदित्य)का रूपमा प्रकट हुनुहुन्छ । पुरुषमेध यज्ञ गर्ने मनुष्यका लागि यी आदित्यरूपमा अवतरित आद्य परमात्मा नै मुख्य आराध्य देवता हुनुहुन्छ ॥१७॥

वे॒दाहमे॒तम्पुरु॑षम्म॒हान्त॑मादि॒त्यव॑र्ण्णं॒तम॑सः॒परस्तात्॥
तमे॒वव्वि॑दि॒त्त्वाति॑मृ॒त्युमे॑ति॒नान्न्यः॒पन्था॑व्विद्य॒तेय॑नाय॥१८॥
प्र॒जाप॑तिश्श्चर॒ति॒गर्ब्भे॑ऽअ॒न्तरजा॑यमानोबहु॒धाव्विजा॑यते॥
तस्य॒योनि॒म्परि॑पश्यन्ति॒धीरा॒स्तस्मि॑न्न्हतस्थु॒र्ब्भुव॑नानि॒व्विश्श्वा॑॥१९॥
यो॒दे॒वेब्भ्य॑ऽआ॒तप॑ति॒यो॒दे॒वाना॑म्पु॒रोहि॑तः॥
पूर्व्वो॒यो॒दे॒वेब्भ्यो॑जा॒तोनमो॑रु॒चाय॒ब्ब्राह्म॑ये॥२०॥
रु॒चम्ब्रा॒ह्मञ्ज॒नय॑न्तोदे॒वाऽअग्ग्रे॒तद॑ब्ब्रुवन्॥
यस्त्वै॒वम्ब्ब्रा॑ह्म॒णोव्वि॒द्यात्तस्य॑दे॒वाऽअ॑स॒न्वशे॑॥२१॥

यी अविद्याले शून्य आदित्यझैँ प्रकाशमान तमोगुणभन्दा परका ज्ञानरूप परमपुरुष महानारायणलाई म जान्दछु । ती आदित्यरूप महानारायण परमात्मालाई जानिसकेपछि जोसुकैले पनि मृत्युलाई अतिक्रमण गरी अमृतत्वपद प्राप्त गर्न सक्दछ । अमृतत्व (मोक्ष) पदको प्राप्तिका लागि यसदेखि बाहेक अर्को कुनै उपाय छैन ॥१८॥ सर्वात्मा प्रजापति अन्तर्यामीको रूपमा गर्भभित्रबाट प्रकट हुनुहुन्छ । जन्म नलिने भएर पनि ती परमात्मा देवता, मनुष्य, पशुपक्षी आदि योनिमा नानारूपले प्रकट हुनुहुन्छ । ब्रह्मज्ञानी पुरुषहरू ब्रह्माको उत्पत्तिस्थान भएका ती परमपुरुषलाई सबैतिर देख्दछन् जसमा निश्चित रूपमा सबै लोक अवस्थित छन् ॥१९॥ जुन आदित्यरूप प्रजापति सबै देवतालाई शक्ति दिन सर्वदा प्रकाशमान हुनुहुन्छ । जुन भगवान्ले पहिलेदेखि ब्रह्मा, विष्णु, महेश आदि देवताको हित गर्दै आउनुभएको छ र जो सबैका पूज्य हुनुहुन्छ । जो सबै देवताभन्दा पहिले प्रकट हुनुभएको हो । त्यस्ता ब्रह्मज्योतिस्वरूप परमपुरुषलाई हामी प्रणाम गर्दछौँ ॥२०॥ इन्द्रियका अधिष्ठाता देवताहरूले सुन्दर ब्रह्मज्योतिरूप आदित्यदेवलाई आविर्भूत गर्दै सर्वप्रथम यो कुरा भन्न थाले– हे आदित्यदेव ! जुन ब्राह्मणले हजुरको यो वास्तविक स्वरूपलाई जान्दछन् तिनका अधीनमा सम्पूर्ण देवताहरू हुने गर्दछन् ॥२१॥

श्श्रीश्च्चुतेलुक्ष्मीश्च्चुपत्क्न्यावहोरात्रेपाश्र्वेनक्षत्राणिरूपमुश्श्विनौव्यात्तम्॥
इुष्ण्णन्निषाणामुम्मंऽइषाणसर्व्वलोकम्मंऽइषाण॥२२॥

॥ ॐ शिखायै वषट् ॥

॥ इति द्वितीयोऽध्यायः ॥

अथ तृतीयोऽध्यायः

हरिः ॐ आुशुश्शिशानोव्वृषुभोनभीमोघनाघनश्क्षोभणश्च्चुर्षणीनाम्॥
सुङ्क्रन्दनोनिमिुषऽएकवीरश्शुतꣳसेनाऽअजयत्साकमिन्द्रः॥१॥
सुङ्क्रन्दनेनानिमिुषेणजिुष्ष्णुनायुत्त्कारेणदुश्श्च्यवनेनधृष्ष्णुना॥
तदिन्द्रेणजयतुतत्सहध्वंय्युधोनरऽइषुुहस्तेनुव्वृष्ष्णा॥२॥

हे भगवन् ! श्री र लक्ष्मी हजुरका दुई पत्नी हुन् । ब्रह्माका दिन–रात हजुरका पार्श्व हुन् । आकाशमा रहेका नक्षत्रहरू हजुरका स्वरूप नै हुन् । अश्विनी (अन्तरिक्ष) हजुरको विकसित मुख हो । हजुर सँधै मेरो कल्याणको कामना गर्नुहोस् । मलाई आफ्नो कल्याणमय लोक दिलाउनुहोस् र सम्पूर्ण योगैश्वर्यहरू प्रदान गर्नुहोस् ॥२२॥

॥ द्वितीय अध्याय समाप्त ॥

तृतीय अध्याय

अप्रतिरथ (इन्द्र) सूक्त–

शीघ्रगामी, वज्रजस्तै तीखा, वर्षाको जस्तो स्वभाव भएका, भयङ्कर, शत्रुलाई खतम पार्ने, मनुष्यहरूलाई डर दिने, बारम्बार गर्जना गर्ने, देवता भएका कारणले आँखा नझिम्क्याउने अत्यन्त सावधान र अद्वितीय पराक्रमी इन्द्रदेवले एकैचोटी शत्रुका अनन्त सेनालाई जित्न सक्नुहुन्छ ॥१॥ हे युद्धरत मनुष्यहरू हो ! भयरहित शब्द गर्ने, अनेकौँ युद्ध जित्ने, निरन्तर युद्धरत, सावधान भई हातमा बाण लिने, जयशील र आफू अपराजित भई कामनाको वर्षा गर्नेवाला इन्द्रका प्रभावले ती शत्रुसेनालाई जित र आफ्ना अधीनमा राखी संहार गर ॥२॥

सऽइषुहस्तैःसनिषङ्गिभिर्वशीसस्रष्टासयुधऽइन्द्रोगणेन॥
सꣳसृष्टजित्सोमपाबाहुशर्ध्युग्रधन्वाप्रतिहिताभिरस्ता॥ ३॥
बृहस्पतेपरिदीयारथेनरक्षोहामित्राँ२॥ऽअपबाधमानः॥
प्रभञ्जन्त्सेनाःप्रमृणोयुधाजयन्नस्माकमेध्यविताराथानाम्॥ ४॥
बलविज्ञायस्थविरःप्रवीरःसहस्वान्वाजीसहमानऽउग्रः॥
अभिवीरोऽअभिसत्त्वासहोजाजैत्रमिन्द्ररथमातिष्ठगोवित्॥ ५॥
गोत्रभिदङ्गोविदंवज्रबाहुञ्जयन्तमज्मप्रमृणन्तमोजसा॥
इमꣳसजाताऽअनुवीरयध्वमिन्द्रꣳसखायोऽअनुसꣳरभध्वम्॥ ६॥

ती जितेन्द्रिय, शत्रुलाई आफ्नो अधीनमा राख्ने, हातमा बाण लिएका, युद्धमा ठूलै धनुर्धारीलाई पनि हाँक दिने इन्द्रले युद्धमा शत्रुको समूहलाई एकैचोटि जित्न सक्नुहुन्छ। यजमानहरूको यज्ञमा सोमपान गर्ने, बलवान् र उत्कृष्ट धनुर्धारी ती इन्द्रले आफ्ना धनुबाट छुटेका बाणद्वारा शत्रुलाई नाश गरिदिनुहुन्छ। त्यस्ता इन्द्रले हाम्रो रक्षा गर्नुहोस् ॥३॥ हे वाणीका अधिष्ठाता बृहस्पति ! हजुरले रथबाट सबैतिर विचरण गर्दै राक्षसहरूलाई नाश गरिदिनुहोस्। शत्रुलाई पीडित गर्दै र उनका सेनालाई नष्ट गर्दै ती दुष्ट हिंसकहरूलाई युद्धमा जित्नुहोस् र हाम्रा रथहरूको रक्षा गर्नुहोस्॥४॥ हे इन्द्र! हजुर अरुको बललाई जान्नेवाला, अत्यन्त पुराना, वीर, बलवान्, अन्नवान्, युद्धमा क्रूर, चारैतिर वीरयोद्धाहरूले युक्त, सबैतिरबाट परिचारकहरूले युक्त, बलबाट नै उत्पन्न भएका र शत्रुहरूलाई नष्ट गर्नेवाला हुनुहुन्छ। हाम्रो स्तुतिको रहस्य बुझ्नेवाला हजुर आफ्ना जयशाली रथमा सुशोभित हुनुहोस् ॥५॥ हे समानजन्मवाला देवताहरू हो ! असुरकुलका नाशक, वेदवाणीका ज्ञाता, हातमा बज्रधारण गर्ने, युद्धमा विजयी र आफ्नो बलद्वारा शत्रुको संहार गर्ने यी इन्द्रदेवलाई पराक्रम देखाउन उत्साह थपिदिनुहोस् र यिनलाई उत्साहित गर्दै आफैं पनि उत्साहले परिपूर्ण हुनुहोस् ॥६॥

अभिगोत्राणिसहसागाहमानोदुयोवीरःशतमन्युरिन्द्रः ॥
दुश्च्यवनःपृतनाषाडयुध्योस्माकꣳसेनाऽअवतुप्रयुत्सु ॥७॥
इन्द्रऽआसान्नेताबृहस्पतिर्द्दक्षिणायज्ञःपुरऽएतुसोमः ॥
देवसेनानामभिभञ्जतीनाञ्जयन्तीनाम्मरुतोयन्त्वग्ग्रम् ॥८॥
इन्द्रस्यवृष्ष्णोवरुणस्यराज्ञऽआदित्यानाम्मरुताꣳशर्द्धऽउग्ग्रम् ॥
महामनसाम्भुवनच्यवानाङ्घोषोदेवानाञ्जयतामुदस्थात् ॥९॥
उद्धर्षयमघवन्नायुधान्युत्सत्त्वनाम्मामकानाम्मनाꣳसि ॥
उद्वृत्रहन्वाजिनांवाजिनान्युद्रथानाञ्जयतांयन्तुघोषाः ॥१०॥
अस्माकमिन्द्रःसमृतेषुध्वजेष्ष्वस्माकंय्याऽइषवस्ताजयन्तु ॥
अस्माकंवीराऽउत्तरेभवन्त्वस्माँ२ ॥ऽउदेवाऽअवताहवेषु ॥११॥

शत्रुमाथि दया नगर्ने, पराक्रमी, बहुधा क्रोधयुक्त, सयौं यज्ञकर्म गर्ने, अरुबाट नष्ट नहुने, शत्रुसेनालाई संहार गर्ने र अरु कसैबाट पनि प्रहरित हुन नसक्ने इन्द्रले असुरकुललाई संग्राममा एकैचोटि नष्ट गर्दै हाम्रा सेनालाई बचाऊन् ॥७॥ बृहस्पति र इन्द्र सबै शत्रुसेनालाई नष्ट गर्ने विजयशाली देवसेनाका अधिपति हुन् । यज्ञपुरुष भगवान् विष्णु दक्षिणा सोम र यिनीहरूका अगाडि हिंडून् । सबै मरुद्गण पनि सेनाका अगाडि अगाडि जाऊन् ॥८॥ सम्पूर्ण लोकलाई नष्ट गर्न सक्ने र विजय प्राप्त गर्नेवाला देवता, राजा वरुण, द्वादशादित्य, मरुद्गण, कामना अनुसारको वर्षा गराउने इन्द्रदेवको सभाबाट जयजय ध्वनि उठिरहेको छ ॥९॥ हे इन्द्र ! हजुरले आफ्ना शस्त्रहरूलाई राम्ररी सुसज्जित गरिदिनुहोस् । हाम्रा वीर सैनिकहरूको मनमा उत्साह भरिदिनुहोस् । हे वृत्रनाशक इन्द्र ! हजुरले हाम्रा घोडालाई छिटो हिंड्ने बनाइदिनुहोस् । विजयशील रथबाट जयघोषको उच्चारण भइरहोस् ॥१०॥ शत्रुका ध्वजासंग हाम्रा ध्वजाहरूको जम्का भेट हुने बेला इन्द्रले हाम्रो रक्षा गरून् । हाम्रा बाणले शत्रुलाई नष्ट गर्दै उनीहरूमाथि विजय प्राप्त गरून् र हाम्रा वीर सैनिकहरू शत्रुका सैनिकभन्दा श्रेष्ठ बनून् । हे देवता हो ! हजुरहरूले संग्राममा हाम्रो रक्षा गर्नुहोस् ॥११॥

अ॒मीषां॑ चि॒त्तम्प्र॑तिलो॒भय॑न्ती गृहा॒णाङ्गा॑न्यप्वे॒ परे॑हि॥
अ॒भि प्रेहि॒ निर्द॑ह हृ॒त्सु शोकै॑र॒न्धेना॒मित्रा॒स्तम॑सा सचन्ताम्॥१२॥
अव॑सृष्टा॒ परा॑पत॒ शर॑व्ये॒ ब्रह्म॑सᳪशिते॥
गच्छा॒मित्रा॒न्प्र प॑द्यस्व॒ मामीषा॒ङ्कञ्च॒नोच्छि॑षः॥१३॥
प्रेता॒ जय॑ता नर॒ऽइन्द्रो॑ वः॒ शर्म्म॑ यच्छतु॥
उ॒ग्रा व॑ सन्तु बा॒हवो॑ऽनाधृ॒ष्या यथास॑थ॥१४॥
अ॒सौ या सेना॑ मरुतः॒ परे॑षाम॒भ्यैति॑ न॒ऽओज॑सा॒ स्पर्द्ध॑माना॥
तां गू॑हत॒ तम॒सापव्र॑तेन॒ यथा॒मीऽअ॒न्यो॒ऽअ॒न्यन्न जा॒नन्॥१५॥

हे शत्रुहरूलाई कष्ट दिनेवाला रोगका अधिष्ठाता देव ! यी शत्रुहरूको चित्तलाई मोहित गर्दै यिनका शिर आदि अङ्गलाई लिनुहोस् र टाढा जानुहोस् । फेरी उनीहरूका नजिक गएर उनका हृदयलाई शोकदग्ध बनाइदिनुहोस्। हाम्रा शत्रुहरू गाढा ढकमक्क अन्धकारबाट ढाकिऊन् ॥१२॥ वेदमन्त्रद्वारा तिखारिएका बाणरूप हे ब्रह्मास्त्र हो ! मबाट प्रक्षिप्त भएका तिमीहरू शत्रुसेनामा जाओ, शत्रुका नजिक जाओ र उनका शरीरमा प्रवेश गर । यिनका कुनैपनि समूहलाई जीवित नछोड ॥१३॥ हे वीरपुरुष हो ! तिमीहरूले शत्रुका सेनामा छिटै आक्रमण गर र उनीहरूमाथि विजय प्राप्त गर । इन्द्रले तिमीहरूको कल्याण गरून् । तिम्रा हात शस्त्र उठाउन समर्थ हऊन् । जसबाट कुनै हालतमा पनि तिमीहरू शत्रुबाट पराजित नबन ॥१४॥ हे मरुद्गण ! यो शत्रुको सेना आफ्नो बलले हामीसंग सेखी गर्दै हाम्रा सामने आइरहेको छ । यिनीहरूलाई अकर्मण्य बनाइदेऊ, जसबाट ती शत्रुसेनाका सैनिकहरू एक आपसमा परिचित नहोऊन् र परस्पर शस्त्र चलाएर आफैं नष्ट होऊन् ॥१५॥

यत्रबाणाःसम्पतन्तिकुमाराविशिखाऽइव॥
तन्नऽइन्द्रोबृहस्पतिरदितिःशर्म्मयच्छतुविश्वाहाशर्म्मयच्छतु॥१६॥
मर्म्माणितेवर्म्मणाछादयामिसोमस्त्वाराजामृतेनानुवस्ताम्॥
उरोर्वरीयोवरुणस्तेकृणोतुजयन्तन्त्वानुदेवामदन्तु॥१७॥

॥ ॐ कवचाय हुम् ॥

॥ इति तृतीयोऽध्यायः ॥

अथ चतुर्थोऽध्यायः

हरिः ॐ विभ्राड्बृहत्पिबतुसोम्म्यम्मद्ध्वायुर्द्दधद्यज्ञपतावविह्रुतम्॥
वातजूतोयोऽअभिरक्षतित्मनाप्प्रजाःपुपोषपुरुधाविराजति॥१॥

जुन युद्धमा शत्रुले चलाएका बाणहरू विकीर्ण शिखावाला साना–साना बालकहरू झैं यताउति लडिरहेका छन्, त्यस्ता युद्धमा इन्द्र, बृहस्पति र देवमाता अदितिले हामीलाई जिताऊन् । यी सबै देवताहरूले हाम्रो कल्याण गरून् ॥१६॥ हे यजमान ! म तिमीहरूका मर्मस्थानलाई कवचद्वारा ढाकिदिन्छु । ब्राह्मणका राजा सोमले तिमीलाई मृत्युबाट बचाउने किसिमको कवचले सुरक्षित गरून् । वरुणले तिम्रा कवचलाई अत्यन्त मजबुत बनाऊन् र विजयतिर उन्मुख भएका तिमीलाई सबै देवताहरूले उत्साहित बनाऊन् ॥१७॥

॥ तृतीय अध्याय समाप्त ॥

चतुर्थ अध्याय

मैत्रसूक्त–

हे सूर्य भगवन् ! यजमानलाई अखण्डित आयु थप्दै हजुरले यो मीठो सोमरूप हविग्रहण गर्नुहोस् । जुन सूर्यदेव वायुबाट प्रेरित भई आत्माद्वारा प्रजाको पालन र पोषण गर्दछन् साथै ती सूर्यदेव अनेक रूपमा प्रकाशित भइरहेका छन् ॥१॥

उदु॒त्यञ्जा॒तवे॑दसन्दे॒वंव्वहन्ति॒के॒तव॑ः॥
दृ॒शेव्विश्श्वा॑य॒सूर्य्य॒म्॥२॥
येना॑पावक॒चक्ष॑साभु॒रण्यन्त॒ञ्जना॑ँ२॥ऽअनु॑॥
त्वंव्वरुण॒पश्य॑सि॥३॥
दैव्या॑वद्ध्वर्य्यू॒ऽआग॑त॒ꣳरथे॑न॒सूर्य्य॑त्वचा॥
मद्ध्वा॑य॒ज्ञꣳसम॑ञ्जाथे ॥ तम्प्र॒त्क्नथा॒यंव्वे॒नश्चि॒त्रन्दे॒वाना॑म्॥४॥
तम्प्र॒त्क्नथा॑पू॒र्वथा॑वि॒श्श्वथे॒मथा॑ज्ज्ये॒ष्ठता॑तिम्ब॒र्हि॒षद॑ꣳस्व॒र्व्विद॑म्॥
प्र॒ती॒ची॒नंव्वृ॒जनन्दोहसे॒धुनि॑मा॒शुञ्जय॑न्त॒मनु॒यासु॒वर्द्ध॑से॥५॥

सूर्य किरणहरूले सम्पूर्ण जगत्लाई प्रकाशित गर्नका लागि जातवेदस्रूप सूर्यदेवलाई माथि माथि लैजादैं छन् ॥२॥ सबैलाई शुद्ध गर्नेवाला हे वरुणदेव ! हजुरले जुन अनुग्रह दृष्टिले ती सुपर्णस्वरूपलाई हेर्नुहुन्छ तिनै चक्षुरिन्द्रियद्वारा हामी ऋत्विक्लाई पनि हेर्नुहोस् ॥३॥ हे दिव्य अश्विनीकुमारहरू हो ! हजुर दुवै सूर्यसमान कान्तियुक्त रथद्वारा हामीकहाँ आइपुग्नुहोस् र पुरोडाश दधि आदि यज्ञीय सामग्रीद्वारा यज्ञलाई अभिषिक्त गर्दै उत्कृष्ट हविवाला बनाइदिनुहोस् ॥४॥ हे इन्द्रदेव ! जुन यज्ञमा बारम्बार सोमरसपान गर्दै हजुर परिपुष्ट हुनुभएको छ । त्यस्ता हजुर उत्कृष्ट, विस्तृत र सर्वश्रेष्ठ यज्ञमा कुशासनमा रहनेवाला हुनुहुन्छ र स्वर्गको महिमालाई बुझ्नेवाला हुनुहुन्छ । शत्रुलाई थर्काइदिने र जययोग्य वस्तुलाई छिटै प्राप्त गराउने हजुरले यजमानलाई बलपूर्वक यज्ञफल प्रदान गर्नुहुन्छ । जसरी पुरातन भृगु आदि ऋषिहरू, पूर्वपितृहरू, विश्वका सम्पूर्ण प्राणीहरू र वर्तमान यजमानहरूले हजुरको स्तुति गरे त्यसरी नै हामी पनि हजुरको स्तुति गर्दछौं ॥५॥

pdf.upayogibooks.com

अयंवेनश्चोदयत्पृश्निगर्भाज्ज्योतिर्जरायूरजसोविमाने॥
इममपाᳬसङ्गमेसूर्य्यस्यशिशुन्नविप्रामतिभीरिहन्ति॥६॥
चित्रन्देवानामुदगादनीकञ्चक्षुर्म्मित्रस्यवरुणस्याग्ग्नेः॥
आप्राद्यावापृथिवीऽअन्तरिक्षᳬ सूर्य्यऽआत्माजगतस्तस्थुषश्च॥७॥
आनऽइडाभिर्विदथेसुशस्तिविश्श्वानरᳬसवितादेवऽएतु॥
अपियथायुवानोमत्सथानोविश्श्वञ्जगदभिपित्वेमनीषा॥८॥
यदद्यकच्चवृत्रहन्नुदगाऽअभिसूर्य्य॥सर्वन्तदिन्द्रतेवशे॥९॥
तरणिर्विश्श्वदर्शतोज्ज्योतिष्कृदसिसूर्य्य॥ विश्श्वमाभासिरोचनम्॥१०॥

विद्युत्-लक्षणवाला ज्योतिले युक्त यी कान्तिमान् चन्द्रमाले ग्रीष्म ऋतुको समाप्तिसंगै जलको उत्पादनका लागि सूर्य वा द्युलोकका गर्भमा रहनेवाला जलाधिष्ठातृदेवलाई प्रेरित गर्दछन् । बुद्धिमान् ब्राह्मणहरू सूर्यको जलका साथ सङ्गति हुनेवेलामा मधुर वाणीद्वारा यी सोमदेवलाई त्यसरी नै स्तुति गर्दछन्, जसरी मानिसहरू आफ्ना बच्चाहरूलाई सुमधुर वाणीले प्रसन्न गराउँदछन् ॥६॥ अहा ! यो कस्तो आश्चर्य हो ! देवताका जीवनका आधार भएका, तेजःपुञ्जरूपी, मित्र वरुण र अग्निका आँखारूपी सूर्य उदाइरहेका छन् । स्थावरजङ्गममय जगत्का आत्मास्वरूप यी सूर्यदेवले आफ्ना तेजले पृथिवी, स्वर्ग र अन्तरिक्षलाई ढकमक्क ढाकिरहेका छन् ॥७॥ सबै जीवलाई हित गर्ने अन्तर्यामी सूर्य भगवान् हाम्रा सुन्दर आहुतिद्वारा प्रसन्न भई यस प्रशंसनीय यज्ञशालामा प्रकट होऊन् । हे निर्जर देवताहरूहो ! हजुरहरू सबै यहाँ आउँदा जसरी तृप्त हुनुहुन्छ त्यसरी नै यी सम्पूर्ण जगत्लाई पनि प्रज्ञारूप अमृतद्वारा तृप्त गराइदिनुहोला ॥८॥ वृत्रहन्ता (अन्धकारलाई नष्ट गर्ने), ऐश्वर्ययुक्त हे सूर्यदेव ! हजुर आज जहाँ उदाउनुभएको छ यी सबै ठाउँ हजुरका अधीनमा भइसकेका छन् ॥९॥ हे सूर्यदेव ! हजुर संसाररूपी समुद्रमा डुङ्गा जस्तै हुनुहुन्छ । हजुर सबैका लागि दर्शनीय हुनुहुन्छ र सबैलाई तेज प्रदान गर्नेवाला हुनुहुन्छ । प्रकाशमान सम्पूर्ण संसारलाई हजुरले नै प्रकाशित गर्नुभएको हो अर्थात् हजुरकै ज्योतिले सूर्य, चन्द्रमा, अग्नि, विद्युत्, ग्रहनक्षत्र आदि प्रकाशित भएका हुन् ॥१०॥

तत्सूर्य्यस्यदेवत्वन्तन्महित्वम्मद्ध्याकर्त्तोर्व्वितत॒ꣳसञ्जभार॥
य॒देदयुक्तहरितः॑स॒धस्त्थादाद्रात्रीवासस्तनुतेसिमस्म्मै॥११॥
तन्मित्रस्यवरुणस्याभिचक्षेसूर्य्योरूपङ्कृणुतेद्योरुपस्थे॥
अनन्तमन्यद्रुशदस्यपाजः॑कृष्ष्णमन्यद्धरित॒ꣳसम्भरन्ति॥१२॥
बण्णमहाँ२॥ऽअसिसूर्य्यबडादित्त्यमहाँ२॥ऽअसि॥
महस्तेसतोमहिमापनस्यतेद्धादेवमहाँ२॥ऽअसि॥१३॥
बट्सूर्य्यश्श्रवसामहाँ२॥ऽअसिसत्रादेवमहाँ२॥ऽअसि॥
मह्नादेवानामसूर्य्य॒ꣳपुरोहितोविभुज्ज्योतिरदाब्भ्यम्॥१४॥

सूर्य भगवान्को जो यो महिमा हो त्यसैले विराटस्वरूप देहका मध्यभागमा सबैतिरबाट विस्तारित ग्रहमण्डललाई आफ्नो आकर्षणशक्तिद्वारा नियमित बनाउँछ । जब उहाँले आफ्ना हरितवर्णवाला किरणद्वारा आकाशलाई ढाकिदिनुहुन्छ त्यसपछि मात्रै रात्रीले आफ्ना अन्धकाररूपी वस्त्रद्वारा सबैलाई ढाक्ने काम गर्दछ ॥११॥ सूर्यदेवले स्वर्गलोकका काखमा रहेर मित्रदेव र वरुणदेवको रूप धारण गर्नुहुन्छ साथै त्यहीँबाट मनुष्यलाई राम्ररी हेर्नुहुन्छ । अर्थात् मित्रको रूपमा पुण्यात्मालाई अनुग्रहवृष्टि गर्नुहुन्छ र वरुणको रूपमा दुष्टलाई निगृहीत गर्नुहुन्छ । उनै सूर्यका अरु अनन्त स्वरूपहरू पनि छन् । वास्तवमा उहाँ नै देशकृत कालकृत वस्तुकृत परिच्छेदशून्य मायाधिष्ठाता पूर्णब्रह्म हुनुहुन्छ । उहाँका साकाररूपले इन्द्रियको वृत्ति अथवा किरणको रूप धारण गर्दछन् ॥१२॥ जगत्का प्रेरक सत्यस्वरूप हे सूर्यदेव ! हजुर सर्वश्रेष्ठ हुनुहुन्छ र हजुर नै महान् हुनुहुन्छ । स्तुतिकर्ताहरू हजुरको महान् र अविनाशी महिमाको गान गर्दछन् । हे प्रकाशमान् सत्यस्वरूप भगवन् ! हजुर महान् हुनुहुन्छ ॥१३॥ हे सत्यस्वरूप सूर्य ! हजुर धन र कीर्तिद्वारा महान् हुनुहुन्छ । हे सत्य स्वरूप देव ! हजुर सर्वश्रेष्ठ हुनुहुन्छ । हजुर आफ्नो महिमाद्वारा देवताको माझमा रहने, सबैलाई कल्याण गर्ने र असुरविनाशक हुनुहुन्छ । हजुर नै सबै कर्ममा अर्घ्यदानादिका माध्यमले प्रथमपूज्य हुनुहुन्छ । हजुरको ज्योति सर्वव्यापी र अनुल्लङ्घनीय छ ॥१४॥

श्रायन्तऽइवसूर्य्यंविश्वेदिन्द्रस्यभक्षत॥
वसूनिजातेजनमानऽओजसाप्प्रतिभागन्नदीधिम॥१५॥
अद्यादेवाऽउदितासूर्य्यस्यनिरᳯहसःपिपृतानिरवद्यात्॥
तन्नोमित्रोवरुणोमामहन्तामदितिःसिन्धुःपृथिवीऽउतद्यौः॥१६॥
आकृष्ष्णेनरजसावर्त्तमानोनिवेशयन्नमृतम्मर्त्त्यञ्च॥
हिरण्ण्ययेनसवितारथेनादेवोयातिभुवनानिपश्यन्॥१७॥

॥ ॐ नेत्रत्रयाय वौषट् ॥

॥ इति चतुर्थोऽध्यायः ॥

सूर्यका उपासक व्यक्तिले इन्द्र आदिको उपासनाबाट प्राप्त हुने धनधान्यादि ऐश्वर्य भोगलाई स्वतः प्राप्त गर्दछन् । अतः हजुर किरण सहित प्रकाशमान् भएर जब उदाउनुहुन्छ तब हामी यज्ञमा हजुरका लागि देवभाग अर्पित गर्दछौँ ॥१५॥ हे सूर्यरश्मिरूप देवता हो ! अब आज सूर्य उदाएपछि हजुरहरूले हामीलाई पाप र दुष्कीर्तिबाट मुक्त बनाइदिनुहोला । यस्तै मित्र, वरुण, अदिति, समुद्र, पृथिवी र स्वर्ग सबैले यो हाम्रो भनाइलाई स्वीकार गरून् ॥१६॥ सबैलाई प्रेरणा दिनेवाला सूर्य भगवान् सुवर्णमय रथमा चढेर कृष्णवर्ण र रात्रिका लक्षणले युक्त भएका अन्तरिक्षका मार्गमा पुनरावर्तनका क्रमले घुमी घुमी देवता मनुष्य आदिलाई आआफ्नो कार्यक्षेत्रमा नियुक्त गर्नुहुन्छ र सम्पूर्ण लोकलाई कर्तव्यपथमा लागे–नलागेको निरीक्षण गर्दै घुमिरहनुभएको छ ॥१७॥

॥ चतुर्थ अध्याय समाप्त ॥

अथ पञ्चमोऽध्यायः

हरिः॑ॐ नम॑स्तेरुद्द्रम॒न्न्यव॑ऽउ॒तोत॒ऽइष॑वे॒नम॑ः॥
बा॒हुब्भ्या॑मु॒तते॒नम॑ः॥१॥
याते॑रुद्द्रशि॒वात॒नूरघो॒रापा॑पकाशिनी॥
तया॑नस्त॒न्न्वा॒शन्त॑मया॒गिरि॑शन्ता॒भिचा॑कशीहि॥२॥
यामिषु॑ङ्गिरिशन्त॒हस्तेबि॒भर्ष्य॒स्तवे॥
शि॒वाङ्गि॑रित्र॒ताङ्कु॑रु॒माहि॑ꣳसी॒ः पुरु॑ष॒ञ्जग॑त्॥३॥
शि॒वेन॒व्वच॑सात्त्वा॒गिरि॒शाच्छा॑वदामसि॥
यथा॑न॒ः सर्व्व॒मिज्जग॑दय॒क्ष्मꣳसु॒मना॒ऽअस॑त्॥४॥

पञ्चम अध्याय

रुद्रसूक्त–

दुःख नाश गराउने वा ज्ञान दिने हे रुद्रदेव ! हजुरको क्रोधलाई, नमस्कार छ। हजुरको बाणलाई र हजुरका दुवै हातहरूलाई पनि नमस्कार छ ॥१॥ कैलाशपर्वतमा विराजमान अथवा वाणीमा या मेघमा रहेर सबैलाई आनन्द दिने हे रुद्रदेव ! घोर र अघोर गरी हजुरका दुई रूप छन्। ती दुई मध्ये जुन कल्याणकारी, पापनाशक र सौम्य अघोररूप छ त्यो सुखदायक मङ्गलमयरूप धारण गरेर हामीलाई दर्शन दिनुहोस् र हाम्रो रक्षा गर्नुहोस् ॥२॥ पर्वतको शिखरमा निवास गर्ने हे रुद्रदेव ! हजुर वेदवाणीमा पनि रहनुहुन्छ र सबैको रक्षा गर्नुहुन्छ अथवा वृष्टिको रूपले सवैको पालन गर्नुहुन्छ। हजुरले संसारको प्रलय गर्दा आफ्नो हातमा जुन बाण लिनुहुन्छ त्यस बाणलाई लोककल्याणका निमित्त प्रयोग गरिदिनुहोस्। हाम्रा स्त्रीपुत्रादि परिवारजन र सम्पूर्ण पशुपक्षीआदि प्राणीमाथि प्रयोग नगरिदिनुहोस् ॥३॥ कैलाशमा शयन गर्ने हे शिव ! हामीहरू हजुरलाई प्राप्त गर्नका लागि कल्याणमय वाणीद्वारा हजुरको स्तुति गर्दछौं। हामी संसारका सम्पूर्ण प्राणीहरूलाई ...ा र सद्विचारवाला बनाइदिनुहोस् ॥४॥

अद्ध्यवोचदधिवक्ताप्प्रथमोदैव्योभिषक्॥
अहींश्च्चसर्वाञ्जम्भयन्सर्वांश्च्चयातुधान्योधराचीःपरासुव॥५॥
असौयस्ताम्म्रोऽअरुणऽउतबब्भ्रुःसुमङ्गलः॥
येचैनꣳरुद्द्राऽअभितोदिक्षुश्रिताःसहस्त्रशोवैषाꣳहेडऽईमहे॥६॥
असौयोवसर्प्पतिनीलग्ग्रीवोविलोहितः॥
उतैनङ्गोपाऽअदृश्श्रन्नदृश्श्रन्नुदहार्य्यःसदृष्ट्टोमृडयातिनः॥७॥
नमोस्तुनीलग्ग्रीवायसहस्त्राक्षायमीढुषे॥
अथोयेऽअस्यसत्त्वानोहन्तेब्भ्योकरन्नमः॥८॥
प्प्रमुञ्चधन्न्वनस्त्वमुभयोरात्त्न्र्योर्ज्ज्याम्॥
याश्च्चतेहस्तऽइषवःपराताभगवोवप॥९॥

मुख्य वक्ताका रूपमा रहने, देवताहरूमा प्रमुख र रोगनाशक रुद्रदेवले हामीहरूलाई विशेषरूपले वर्णन गरून् साथै सर्प व्याघ्रादि हिंस्रक प्राणीलाई नष्ट गर्दै अधोगमन गराउने सम्पूर्ण राक्षसीहरूलाई पनि हामीबाट टाढा भगाइदिनुहोस् ॥५॥ जुन रुद्रदेव सूर्यरूपमा सबैका सामु प्रत्यक्ष हुनुहुन्छ। जो उदाउँदा रातो, अस्ताउँदा अरुण र मध्याह्न कालमा पिङ्गल वर्णभएका मङ्गलदायी हुनुहुन्छ। जसका वरिपरि हजारौं रुद्रांशरूप किरणहरू व्याप्त छन्। त्यस्ता रुद्र भगवान्‌को क्रोधलाई हामीले आफ्नो श्रद्धापूर्ण साधनाबाट निराकरण गरौं ॥६॥ जुन भगवान् कर्मसाक्षी भई नित्य उदाउने र अस्ताउने गर्नुहुन्छ त्यस्ता नीलकण्ठ र कहिलेकाहीं लालिमाले युक्त हुने सूर्यरूप रुद्र भगवान्‌लाई सामान्य अज्ञानी गोठाला, खेताला र पधेंनीहरूले समेत प्रत्यक्ष रूपमा दर्शन गर्दछन्। त्यस्ता रविमण्डलमा अवस्थित रुद्रदेवले हामीलाई सुखी बनाऊन् ॥७॥ हजारौं नेत्रद्वारा जगत्‌लाई हेर्ने र कृपादृष्टि छर्ने नीलकण्ठ भगवान्‌लाई नमस्कार छ। त्यस्तै जुन उहाँका सत्त्वगुणी अनुचरहरू छन्, तिनीहरूलाई पनि म नमस्कार गर्दछु ॥८॥ हे भगवन्! हजुरका धनुषका दुवै टुप्पामा बाँधिएको ताँदो (डोरी)लाई खोलिदिनुहोस्, हजुरका हातमा रहेका बाणलाई पनि टाढै हटाइदिनुहोस् र हजुर हाम्रा लागि कल्याणकारी भइदिनुहोस् ॥९॥

विज्ज्यन्धनुः कपर्द्दिनोविशल्ल्योबाणवाँ२॥उत॥
अनेशन्नस्ययाऽइषवऽआभुरस्यनिषङ्गधिः॥१०॥
यातेहेतिम्मीढुष्टमहस्तेबभूवतेधनुः॥
तयास्मान्विश्श्वतस्त्वमयक्ष्मयापरिभुज॥११॥
परितेधन्न्वनोहेतिरस्मान्वृणक्तुविश्श्वतः॥
अथोयऽइषुधिस्तवारेऽअस्म्मन्निधेहितम्॥१२॥
अवतत्त्यधनुष्ट्वᳬसहस्त्राक्षशतेषुधे॥
निशीर्य्यशल्ल्यानाम्मुखाशिवोनः सुमनाभव॥१३॥
नमस्तऽआयुधायानाततायधृष्ण्णवे॥
उभाब्भ्यामुततेनमोबाहुब्भ्यान्तवधन्न्वने॥१४॥

जटाजूटधारी शिवजीको धनु ताँदोरहित हओस्। ठोक्रो विषालु बाणले रहित हओस्। यी रुद्रदेवका बाणहरू कहीँ कतै नदेखिऊन् र यिनको म्यान (खड्ग राख्ने ठाउँ) पनि खाली हओस्। अर्थात् भगवान् रुद्र हाम्रा लागि निःशस्त्र भइदिनुहोस् ॥१०॥ अमृत वर्षाउने हे भगवन्! हजुरका हातमा जे जति हतियार वा धनुष छन् ती उपद्रवरहित हऊन् र हजुरले त्यस्ता उपद्रवरहित हतियारहरूद्वारा हामीलाई चारैतिरबाट रक्षा गर्दै पालन गर्नुहोस् ॥११॥ हे रुद्रदेव! हजुरका धनुर्बाणले सबैतिरबाट हामीलाई रक्षा गरून् तर हजुरको बाण राख्ने जुन ठोक्रो छ त्यसलाई हामीभन्दा टाढै राखिदिनुहोस् ॥१२॥ हजारौं नेत्रले संसारलाई देख्न सक्ने हे भगवन्! हजुरका तरकस (बाण राख्ने ठोक्रा) पनि सैकडौं छन् तर हजुरले आफ्नो धनुलाई ताँदो रहित बनाउनुहोस्। बाणको अग्रभागलाई बोधो बनाउनुहोस् र हामी उपर प्रसन्न एवं कल्याणकारी हुनुहोस् ॥१३॥ हे रुद्रदेव! हजुरका शत्रुनाश गर्न समर्थ तर नखोलिएका हतियारलाई नमस्कार छ। हजुरका दुवै बाहुलाई नमस्कार छ र यस्तै हजुरको विजयशाली धनुषलाई पनि नमस्कार छ ॥१४॥

मानोमुहान्तमुतमानोऽअर्भकम्मानुऽउक्षन्तमुतमानऽउक्षितम्॥
मानोवधीःपितरम्मोतमातरम्मानःप्प्रियास्तन्वोरुद्ररीरिषः॥१५॥
मानस्तोकेतनयेमानुऽआयुषिमानोगोषुमानोऽअश्श्वेषुरीरिषः॥
मानोव्वीरान्नुद्रभामिनोवधीर्हविष्मन्तःसदमित्त्वाहवामहे॥१६॥

॥ ॐ अस्त्राय फट् ॥

(प्रथमावृत्तौ पुनर्नमस्ते षोडशकं जप्त्वा)

नमोहिरण्ण्यबाहवेसेनान्न्येदिशाञ्चपतयेनमोनमोव्वृक्षेब्भ्योहरिकेशेब्भ्यःपशूनाम्पतयेनमोनमःशष्प्पिञ्जरायत्त्विषीमतेपथीनाम्पतयेनमोनमोहरिकेशायोपवीतिनेपुष्टानाम्पतयेनमोनमोबब्भ्लुशाय॥१७॥

हे रुद्रदेव ! हजुरले हाम्रा महनीय वृद्ध गुरुजनहरूलाई नष्ट नगर्नुहोस् । त्यस्तै आमाका गर्भमा रहेका शिशुहरूलाई, बालकहरूलाई, तन्नेरी नौजवानहरूलाई पनि नमारिदिनुहोस् । यसैगरी हाम्रा पिता, माता र प्यारा पुत्रपौत्रादि परिवारलाई पनि नमारिदिनुहोस् ॥१५॥ हे रुद्र ! हाम्रा पुत्रपौत्रादि सन्ततिलाई नमार्नुहोस् । हाम्रो आयु नष्ट नगर्नुहोस् । हाम्रा गाई आदि पशुमा र घोडा आदि वाहनमा प्रहार नगर्नुहोस् । त्यस्तै हाम्रा रिसाहा सैनिकहरूको वध नगरिदिनुहोस् । हामीहरू हवि वा पूजासमग्री सहित भएर सँधै हजुरको आवाहन गर्दछौं ॥१६॥ आफ्ना बाहुमा सुवर्ण धारण गर्ने, सेनानायक र दिशाका अधिपति रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । पूर्णरूपमा हरियो केशवाला, वृक्षरूप र जीवहरूलाई पालन गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । कान्तिमान् बालतृण जस्ता पहेलो वर्ण भएका मार्गहरूका पालक रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । नीलवर्णवाला केश भएका र मङ्गलका निमित्त यज्ञोपवीत धारण गर्नेवाला एवं सद्गुणहरूले युक्त मनुष्यका मालिक रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥१७॥

नमो॑बब्भ्लुशाय॑व्याधिने॒न्नाना॒म्पत॑ये॒नमो॒नमो॑भ॒वस्य॑हे॒त्यैजग॑ता
म्पत॑ये॒नमो॒नमो॑रु॒द्रायात॒ता॒यिने॒क्षेत्रा॑णा॒म्पत॑ये॒नमो॒नम॑ःसू॒तायाह॑न्त्यै॒
व्वना॑ना॒म्पत॑ये॒नमो॒नमो॒रोहिताय॥१८॥

नमो॒रोहि॑ताय॒स्थ॒पत॑ये॒वृ॒क्षाणा॒म्पत॑ये॒नमो॒नमो॑भु॒व॒न्तये॑व्वारिवस्कृ॒ता
यौष॑धीना॒म्पत॑ये॒नमो॒नमो॑म॒न्त्रिणे॑व्वाणि॒जाय॒कक्षा॑णा॒म्पत॑ये॒नमो॒नम॑ऽ
उ॒च्चैर्घो॑षायाक्र॒न्दय॑तेप॒त्तीना॒म्पत॑ये॒नमो॒नम॑ःकृ॒त्स्नाय॒तया॒॥१९॥

नम॑ःकृ॒त्स्नाय॒तया॒धाव॑ते॒सत्त्वा॑ना॒म्पत॑ये॒नमो॒नम॒ꣳसह॑मानायनि॒व्व्या
धिन॑ऽआव्या॒धिनी॑ना॒म्पत॑ये॒नमो॒नमो॑निष॒ङ्गिणे॑ककु॒भाय॑स्ते॒नाना॒म्पत॑ये॒
नमो॒नमो॑निचे॒रवे॑परिच॒रायार॑ण्ण्याना॒म्पत॑ये॒नमो॑नमो॒व्वञ्च॑ते॥२०॥

कैलो वर्ण भएका अथवा कपिल वर्णयुक्त वृषभमा आरूढ हुने, शत्रुहरूलाई वेधन गर्ने र अन्नका पालक रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। संसारका आयुधरूप भएका तथा जगत्को पालन गर्ने र हतियार उठाउनेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। देहहरूको पालन गर्ने, नमार्नेवाला, सारथिरूप र वनका रक्षक रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥१८॥ लोहित वर्ण भएका, गृह आदिको निर्माण गर्न विश्वकर्मा रूप लिने र वृक्षका पालक रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। भुवनलाई विस्तार गर्ने, समृद्धि गराउने र औषधिहरूका रक्षक रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। समालोचनामा कुशल, व्यापारकर्तारूप र वनका लतावृक्ष आदिको पालन गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। युद्धमा डरलाग्दो शब्द गर्ने, शत्रुहरूलाई रुवाउने र अश्वादि विविध सेनाहरूको पालन गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥१९॥ कानसम्म धनु खिंचेर अत्यन्तै छिटो युद्धमा दौडिने, सम्पूर्ण लाभ गराउने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। शरणागत प्राणीहरूको पालन गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। शत्रुलाई तिरस्कार गर्नेवाला र शत्रुलाई वेधन गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। सबै प्रकारले प्रहार गर्न सक्ने सूरा र सेनाका रक्षक रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। खड्ग चलाउनेवाला महान् रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। गुप्त चोरहरूका रक्षक [illegible] ार छ। निरन्तर गतिशील र हरण गर्ने इच्छाले आपण आदिमा [illegible] रुद्रदेवलाई नमस्कार छ र वनका रक्षक रुद्रदेवलाई नमस्कार

नमोवञ्चतेपरिवञ्चतेस्तायूनाम्पतयेनमोनमोनिषङ्गिणऽइषुधिमते
तस्क्कराणाम्पतयेनमोनमः सृकायिब्भ्योजिघांसद्भ्योमुष्णता
म्पतयेनमोनमोऽसिमद्भ्योनक्तञ्चरद्भ्योविकृन्तानाम्पतयेनमः ॥२१॥
नमऽउष्णीषिणेगिरिचरायकुलुञ्चानाम्पतयेनमोनमऽइषुमद्भ्यो
धन्न्वायिब्भ्यश्चवोनमोनमऽआतन्न्वानेब्भ्यः प्प्रतिदधानेब्भ्य
श्चवोनमोनमऽआयच्छद्भ्योस्यद्भ्यश्चवोनमोनमोविसृजद्भ्यः ॥२२॥
नमोविसृजद्भ्योविद्ध्यद्भ्यश्चवोनमोनमः स्वपद्भ्योजाग्ग्रद्भ्य
श्चवोनमोनमः शयानेब्भ्यऽआसीनेब्भ्यश्चवोनमोनमस्तिष्ठद्भ्यो
धावद्भ्यश्चवोनमोनमः सभाब्भ्यः ॥२३॥

वञ्चना गर्नेवाला र आफ्ना मालिकलाई विश्वास दिलाएर धन हरण गर्ने व्यक्तिलाई समेत ठग्नेवाला रुद्ररूप भगवान्‌लाई नमस्कार छ । गुप्तधन चोर्नेवालाका पालक रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । बाण र ठोक्रो धारण गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । खुलेर चोरी गर्नेवालालाई रक्षा गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । वज्रधारण गर्ने र शत्रुको संहार गर्ने इच्छा राख्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । खेतमा पैदा हुने धान आदि वनौषधि लैजानेवालालाई रक्षा गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । प्राणीहरूलाई घात गर्न वा रक्षा गर्न खड्गधारण गरेर रात्रिमा विचरण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । अरुलाई कृन्तन गरेर उनीहरूको धन हरण गर्नेवालालाई पनि पालन गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥२१॥ शिरमा फेटा गुतेर पर्वत आदि दुर्गम स्थलमा घुम्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । छलपूर्वक अरुका खेत, घर आदि हरण गर्नेवालालाई पालन गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । मानिसहरूलाई भयभीत गर्न बाण धारण गर्ने र धनुष धारण गर्ने रुद्रदेवहरूलाई नमस्कार छ । धनुमा ताँदो चढाउनेवाला रुद्रदेवलाई र धनुमा बाण सन्धान गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । धनुलाई राम्ररी खिच्नेवाला र बाणलाई राम्ररी प्रहार गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥२२॥ पापीहरूलाई दमन गर्न बाण चलाउनेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । शत्रुहरूलाई वेधन गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । स्वप्नावस्थाको अनुभव गर्नेवाला, जाग्रत् अवस्थावाला र सुषुप्ति अवस्थावाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । बस्दै गरेका, स्थिर रहेका र वेगवान् तीव्र गतिवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥२३॥

नम॑÷सुभाब्भ्य॑÷सुभापतिब्भ्यश्चद्ब्वोनमोनमोश्श्वेब्भ्योश्श्वपति ब्भ्यश्चद्ब्वोनमोनम॑ऽआव्याधिनींब्भ्योविविद्ध्यन्तीब्भ्यश्चद्ब्वोनमो-नमऽउगणाब्भ्यस्तृꣳहतीब्भ्य॑श्चद्ब्वोनमोनमोगणेब्भ्य॑÷॥२४॥

नमोगणेब्भ्योगणपतिब्भ्यश्चद्ब्वोनमोनमोव्व्रातेब्भ्योव्व्रातपति ब्भ्यश्चद्ब्वोनमोनमोगृत्सेब्भ्योगृत्सपतिब्भ्यश्चद्ब्वोनमोनमोविरूपे ब्भ्योविश्श्वरूपेब्भ्यश्चद्ब्वोनमोनमꣳसेनाब्भ्यꣳ॥२५॥

नमꣳसेनाब्भ्यꣳसेनानिब्भ्य॑श्चद्ब्वोनमोनमोरथिब्भ्योऽअरथेब्भ्य श्चद्ब्वोनमोनम॑÷क्षत्तृब्भ्य॑÷सङ्ग्रहीतृब्भ्य॑श्चद्ब्वोनमोनमोमहद्भ्योऽ अर्ब्भकेब्भ्य॑श्चद्ब्वोनम॑÷॥२६॥

सभारूप र सभापतिरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। अश्वरूप र अश्वका अधिपतिको रूपमा रहेका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। सबै प्रकारले वेधन गर्नेवाला देवसेनारूप रुद्रदेवलाई र विशेष रूपले वेधन गर्नेवाला देवसेनारूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। उत्कृष्ट भृत्यहरूको समूहवाला ब्राह्मी आदि मातृस्वरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। हनन गर्न समर्थ दुर्गा आदि मातृस्वरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ॥ २४॥ देवताहरूका अनुचर भूतगणरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। भूतगणका मालिक भएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। भिन्न भिन्न जाति समूहरूप रुद्रदेवलाई र विभिन्न जाति समूहका अधिपतिरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। मेधावी ब्रह्मजिज्ञासु बनेका रुद्रदेवलाई र यस्ता जिज्ञासुका अधिपति भएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। निकृष्ट रूपवाला रुद्रदेवलाई र नानारूप भएका विश्वरूपी रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥२५॥ सेनारूप रुद्रलाई र सेनापतिरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। रथमा चढ्नेवाला र रथविहीन रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। रथका अधिष्ठातारूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ र सारथिरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। जाति तथा विद्या आदिले उत्कृष्ट प्राणीको रूपमा रहेका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। प्रमाण आदिले न्यून बालकको रूपमा रहेका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ॥२६॥

नमुस्तक्षंब्भ्योरथकुारेब्भ्यश्च्चुवोनमोनमुःकुलालेब्भ्यःकुर्म्मारेब्भ्यश्च्चुवोनमुोनमोनिषादेब्भ्यःपुञ्जिष्ठेब्भ्यश्च्चुवोनमुोनमः श्वुनिब्भ्योमृगयुब्भ्यश्च्चुवोनमोनमुःश्वब्भ्यः॥२७॥
नमुःश्वब्भ्युःश्वपतिब्भ्यश्च्चुवोनमोनमोभुवायचरुद्रायचुनमःशर्वायचपशुपतयेचुनमोनीलग्ग्रीवायचशितिकण्ठायचुनमःकपुर्द्दिने॥२८॥
नमःकपुर्द्दिनेचुव्युप्तकेशायचुनमःसहस्राक्षायचशुतधन्वनेचुनमोगिरिशुयायचशिपिविष्टायचुनमोमीढुष्टमायुचेषुमतेचुनमोह्रुस्वाय॥२९॥
नमोहृुस्वायचवामुनायचुनमोबृहुतेचुवर्षीयसेचुनमोवृद्ध्यायचसुवृधेचुनमोऽग्ग्र्यायचप्प्रथुमायचनमऽआशवे॥३०॥

शिल्पकाररूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। रथको निर्माण गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। कुम्भकाररूप रुद्रदेवलाई र लौहकाररूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। वन पर्वत आदिमा घुम्ने निषादरूप रुद्रदेवलाई र पक्षीहरूलाई मार्ने पुल्कश आदि रूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। कुक्कुरहरूको गलामा बाँधिएको डोरी धारण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ र मृगहरूको कामना गर्नेवाला व्याधारूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥२७॥ कुक्कुरहरूको रूपमा विचरण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। कुक्कुरका मालिकको रूपमा रहेका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। प्राणीहरूको उत्पत्ति गराउने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। दुःखका विनाशक र पापलाई नाश गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। पशुहरूका रक्षक रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। हलाहल विष पिउँदा घाँटीमा नीलो वर्ण भएका र सेतो गलावाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥ २८॥ जटाजुट धारण गर्नेवाला रुद्रलाई नमस्कार छ। केश मुण्डन गरेका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। हजारौं आँखा भएका इन्द्ररूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। सयौं धनुष धारण गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। कैलाशपर्वतमा शयन गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। सबै प्राणीका हृदयभित्र अन्तर्यामीको रूपमा रहने विष्णुरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। ज्यादै सेचन गर्नेवाला मेघरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। बाण धारण गर्नेवाला रुद्रदेवलाई पनि नमस्कार छ ॥२९॥ सानो शरीर भएका र पुड्के शरीर भएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। ठूलो शरीर भएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। अत्यन्तै वृद्धावस्था भएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। धेरै आयु भएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। विद्या र विनयादि गुणले सम्पन्न विद्वान्हरूका साथी भएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। जगत्का आदिभूत रुद्रदेवलाई नमस्कार छ र सर्वत्र मुख्य रूपमा विराजमान रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥३०॥

नमऽआशवेचाजिरायचनमःशीग्घ्र्यायचशीभ्यायचनमऽऊम्म्यी
यचावस्वन्न्यायचनमोनादेयायचद्वीप्प्यायच॥३१॥
नमोज्ज्येष्ठायचकनिष्ठायचनमःपूर्वजायचापरजायचनमोमद्ध्यमार
चापगल्भायचनमोजघन्न्यायचबुध्न्यायचनमःसोभ्यायच॥३२॥
नमःसोभ्यायचप्प्रतिसर्य्यायचनमोयाम्म्यायचक्षेम्म्यायचनमःश्लोक्क्य
यचावसान्न्यायचनमऽउर्व्वर्य्यायचखल्ल्यायचनमोवन्न्याय॥३३॥
नमोवन्न्यायचकक्ष्यायचनमःश्रवायचप्प्रतिश्रवायचनमऽआशु
णायचाशुरथायचनमःशूरायचावभेदिनेचनमोबिल्म्मिने॥३४॥

जगद्व्यापी रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। गतिशील रुद्रदेवलाई नमस्कार छ
वेगवान् वस्तुहरूमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। जलप्रवाहमा विद्यमा
आत्मश्लाघी रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। जलतरङ्गहरूमा व्याप्त र स्थिर जलरू
रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। नदीहरूमा र द्वीपहरूमा व्याप्त रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥३१॥
अत्यन्तै श्रेष्ठ ज्येष्ठरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। अत्यन्त युवा अथवा कान्छ
रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। जगत्का आदिमा हिरण्यगर्भको रूपमा प्रकट हु
रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। प्रलयका समयमा कालाग्नि जस्तै रूप धारण गर्नेवाल
रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। सृष्टि र प्रलयको मध्यमा देवता, मनुष्य र पशुपक्ष
आदिको रूपमा उत्पन्न हुनेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। अप्रकट इन्द्रिय भएक
रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। अथवा विनीत रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। गाई आदिक
जघनप्रदेशबाट उत्पन्न हुने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ र वृक्ष आदिका फेदमा निवास
गर्नेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥३२॥ पुण्यपापले युक्त भएका मनुष्यलोकम
उत्पन्न हुनेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। मङ्गलकार्यमा कल्याणरूप भई रहन
रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। पापीहरूलाई नारकी वेदना दिने यमराजका पनि अन्तर्यामि
रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। कुशलकर्ममा रहनेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ
वेदका मन्त्रद्वारा प्रकट हुने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। वेदान्तको तात्पर्यविषयीभू
रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। सर्वसस्यश्यामला पृथिवीबाट उत्पन्न हुनेवाला धान्य
आदि रूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। धान्यविवेचनस्थल (खलो) मा उत्पन्न हु
रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥३३॥ शिरस्त्र र कवच, किरीट, कुण्डल आदि धारण गर्ने
रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। कपास निर्मित देहरक्षक धारण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार
छ। फलामको बख्तर पहिरिने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। गुम्बदयुक्त भएका रथम
...देवलाई नमस्कार छ। संसारमा प्रसिद्ध रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। प्रसिद्ध

नमोबिल्मिनेचकवचिनेचनमोवर्म्मिणेचवरूथिनेचनमः श्श्रुतायचश्रुत
सेनायचनमोदुन्दुब्भ्यायचाहनन्न्यायचनमोधृष्ष्णवे॥३५॥
नमोधृष्ष्णवेचप्प्रमृशायचनमोनिषङ्गिणेचेषुधिमतेचनमस्तीक्ष्णेषवेचा
युधिनेचनमः स्वायुधायचसुधन्न्वनेचनमः स्रुत्याय॥३६॥
नमः स्रुत्यायचपथ्यायचनमः काट्यायचनीप्यायचनमः कुल्ल्यायच
सरस्यायचनमोनादेयायचवैशन्तायचनमः कूप्प्याय॥३७॥
नमः कूप्प्यायचावट्यायचनमोवीद्ध्र्यायचातप्प्यायचनमोमेघ्यायच
चविद्युत्यायचनमोवर्ष्यायचावर्ष्यायचनमोवात्त्याय॥३८॥

सेनाले युक्त भएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। दुन्दुभिमा अवस्थित रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। भेरी आदि वाद्य वादन गर्न प्रयोग हुने दण्ड आदि साधनमा विद्यमान रुद्रदेवलाई नमस्कार छ॥३४-३५॥ प्रगल्भस्वभाववाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। सत् असत्लाई विवेक गर्न सिपालु रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। खड्ग धारण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। ठोक्रो धारण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। तीखा बाणधारण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। विविध प्रकारका हतियारहरू धारण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। उत्तम त्रिशूलरूप हतियार लिने र श्रेष्ठ पिनाकधनुषले युक्त भएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ॥३६॥ गाउँघरका सामान्य बाटामा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। हात्ती, घोडा, रथ आदि हिँडाउन मिल्ने विस्तृत मार्गमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। दुर्गम मार्गहरूमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। झरनाहरू झर्ने भूप्रदेशमा अथवा पर्वतको अधोभागमा विद्यमान रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। नहरको मार्गमा अवस्थित अथवा शरीरहरूमा अन्तर्यामी रूपले विराजमान रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। तलाउहरूमा उत्पन्न हुने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। पवित्र नदीका जलमा रहनुहुने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। सानातिना कुवा, खोल्साहरूमा समेत रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ॥३७॥ पानीका कुवाहरूमा विद्यमान रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। खाल्डो आदि गहिरा स्थानमा विद्यमान रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। शरद् ऋतुको मेघ अथवा चन्द्रनक्षत्रादि मण्डलमा विद्यमान विशुद्ध स्वभाववाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। प्रचण्ड गर्मीमा उत्पन्न हुने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। मेघहरूमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। विद्युत्मा प्रकाशित हुने तेजःपुञ्ज रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। वर्षामा विद्यमान रुद्रदेवलाई नमस्कार छ र अनावृष्टिमा अवस्थित रुद्रदेवलाई नमस्कार छ॥३८॥

नमो॑ वा॒त्त्या॑य च॒ रेष्म्या॑य च॒ नमो॑ वास्त॒व्या॑य च वास्तु॒पाय॑ च॒ नम॑ः
सोमा॑य च रु॒द्राय॑ च॒ नम॑स्ता॒म्राय॑ चारु॒णाय॑ च॒ नम॑ः शङ्ग॒वे॑ ॥३९॥
नम॑ः शङ्ग॒वे॑ च पशु॒पत॑ये च॒ नम॑ उ॒ग्राय॑ च भी॒माय॑ च॒ नमो॑ऽग्रेव॒धाय॑ च दूरेव॒धाय॑ च॒ नमो॑ ह॒न्त्रे च॒ हनी॑यसे च॒ नमो॑ वृ॒क्षेभ्यो॒ हरि॑केशेभ्यो॒ नम॑स्ता॒राय॑ ॥४०॥
नम॑ः शम्भ॒वाय॑ च मयोभ॒वाय॑ च॒ नम॑ः शङ्क॒राय॑ च मयस्क॒राय॑ च॒ नम॑ः शि॒वाय॑ च शि॒वत॑राय च ॥४१॥

वायुमा व्याप्त रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । प्रलयकालमा पनि स्थिर रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । घर घडेरीहरूमा रहनुभएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । अथवा सर्वशरीरवासी रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । गृहभूमिका संरक्षकरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । चन्द्रमामा रहने अथवा ब्रह्मविद्या भगवती उमाले सुशोभित सदाशिव रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । सबै प्रकारका अनिष्टको विनाश गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । उदीयमान सूर्यका रश्मि जस्ता ताम्रवर्णले युक्त रुद्रदेवलाई नमस्कार छ र उदयपछि सूर्यको वर्णजस्तो वर्णले युक्त भएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥३९॥ आफ्ना सम्पूर्ण भक्तलाई सुखप्रदान गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । जीवहरूका मालिकस्वरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । जगत्को संहार गर्ने वेलामा प्रचण्डरूप धारण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । आफ्नो भयानक स्वरूपले शत्रुहरूलाई भयभीत पार्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । आफैं खडा भएर शत्रुहरूको विनाश गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । टाढा रहेर पनि संहार गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । सम्पूर्ण दुष्कार्यहरूलाई नाश, गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । प्रलयकालमा सर्वहन्तारूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । हरिया पातजस्ता केशले युक्त कल्पवृक्ष जस्ता रुद्रदेवलाई नमस्कार छ र ज्ञानोपदेशद्वारा मुमुक्षुजनलाई संसारबाट तार्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥४०॥ सुखका उद्गमस्थान भएका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । भोग र मोक्षको सुख दिनेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। लौकिक सुख दिनेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। वेदान्तप्रतिपाद्य ब्रह्मात्मैक्य साक्षात्काररूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । कल्याणरूप निष्पाप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। आफू र आफ्ना भक्तलाई पनि पापरहित बनाई कल्याण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥४१॥

नमꣳपार्य्यायचावार्य्यायचनमः प्प्रतरणायचोत्तरणायचनमस्तीर्त्थ्या
यचकूल्ल्यायचनमꣳशष्प्यायचफेन्न्यायचनमःसिकत्त्याय॥४२॥
नमःसिकत्त्यायचप्प्रवाह्ह्यायचनमःकिꣳशिलायचक्षयणायचनमः
कपर्द्दिनेचपुलस्तयेचनमऽइरिण्ण्यायचप्प्रपत्थ्यायचनमोव्व्रज्ज्याय॥४३॥
नमोव्व्रज्ज्यायचगोष्ठ्यायचनमस्तल्प्प्यायचगेह्ह्यायचनमोहृदय्व्या
यचनिवेष्प्यायचनमꣳकाट्ट्यायचगह्वरेष्ठायचनमꣳशुष्क्याय॥४४॥

संसारसमुद्रका पारी रहने अर्थात् संसारातीत जीवन्मुक्त विष्णुरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। संसारव्यापी रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। दुःख, पाप आदिबाट रक्षा गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। उत्कृष्ट ब्रह्मज्ञान गराई संसारसागरबाट तार्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। तीर्थस्थलमा प्रतिष्ठित रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। गङ्गा गण्डकी आदि नदीहरूका तीरमा विद्यमान रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। गङ्गा गण्डकी आदि नदीहरूको तटमा उत्पन्न हुने बालतृणरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। जलको विकार फिंज आदिमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥४२॥ नदीका बालुवामा रहनेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। नदी आदिका प्रवाहमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। क्षुद्र पाषाणवाला भूमिका रूपमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। स्थिर जलपूर्ण प्रदेशरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। जटामुकुटधारी रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। शुभाशुभ हेर्न नित्य समानरूपमा उभिइरहने अथवा सर्वान्तर्यामी कूटस्थरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। मरुभूमिरूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। अनेक व्यक्तिहरूद्वारा सुशोभित मार्गमा रहनेवाला रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥४३॥ गाईका समूहमा रहने अथवा व्रजभूमिमा गोपेश्वरका रूपमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। गोशालामा रहने गोष्ठाधिपति रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। शय्यामा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। घरमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। हृदयमा रहने जीवरूपी रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। पानीका भुँमरीमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। दुर्ग अरण्य आदि ठाउँमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। विषम पर्वत, गुफा आदि स्थलमा अथवा गहिरो जलमा विद्यमान रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥४४॥

नमḤशुष्क्यायचहरित्यायचनमःपाᳪंसव्यायचरजस्यायचनमो
लोप्प्यायचोलप्प्यायचनमऽऊर्व्व्यायचसूर्व्व्यायचनमःपुण्णार्य॥४५॥
नमःपुण्णार्यचपण्णशदायचनमऽउदगुरमाणायचाभिघ्नतेचनमऽ
आखिदतेचप्प्रखिदतेचनमऽइषुकृद्भ्योधनुष्कृद्भ्यश्चवोनमो
नमोवꣳकिरिकेब्भ्योदेवानाᳪंहृदयेब्भ्योनमोविचिन्वत्केब्भ्योनमो
विक्षिणत्केब्भ्योनमऽआनिर्हतेब्भ्यः॥४६॥
द्द्रापेऽअन्धसस्पतेदरिद्द्रनीललोहित॥
आसाम्प्रजानामेषाम्पशूनाम्माभेर्म्मारोङ्मोचनꣳकिञ्चनाममत्॥४७॥

काठ आदि सुकेका वस्तुमा पनि सत्ताको रूपमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। काँचो काठ आदिमा पनि सत्ताको रूपमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। धूलो आदिमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। रजोगुण अथवा रजःकणमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। सबै इन्द्रियको वृत्ति निवृत्त भएपछि अथवा प्रलयावस्थामा पनि साक्षी भएर रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। बल्वज आदि तृण विशेषमा रहने उलप्यरूपी रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। वडवानलमा रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। प्रलयाग्निमा विद्यमान रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥४५॥ वृक्षका पातको रूपमा रहेका रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। रुखका पातहरू झरेपछि वसन्त ऋतुको रूपमा विराजमान रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। पुरुषार्थ परायण रहने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। सबैतिरबाट शत्रुलाई हनन गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। सबैतिरबाट अभक्तलाई दीनदुःखी बनाइदिने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। आफ्ना भक्तहरूको दुःखबाट दुःखी हुँदै दयालु बन्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। बाण र धनुषको निर्माण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। वृष्टि आदिद्वारा जगत्को पालन गर्ने, देवताका पनि हृदय भएका, अग्नि, वायु, सूर्य आदि रूप धारण गर्ने रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। धर्मात्मा र पापीलाई छुट्याउने अग्नि आदिको रूपमा विराजमान रुद्रहरूलाई नमस्कार छ। भक्तहरूका पापताप आदि अमङ्गललाई हटाइदिने साक्षीस्वरूप अग्नि आदि रुद्रहरूलाई नमस्कार छ। सृष्टिका आरम्भमा मुख्यतया यिनै लोकबाट निस्किएका अग्नि, वायु सूर्य रूप रुद्रदेवलाई नमस्कार छ ॥४६॥ दुराचारीहरूलाई कुत्सित गति दिलाउने हे द्रापे ! हे अन्धसस्पते ! हे दरिद्र ! (निष्किञ्चन) हे नीललोहित ! हजुरले हाम्रा सन्ततिलाई र पशुहरूलाई भयभीत नगराइदिनुहोस्। यिनीहरूलाई नष्ट नगरिदिनुहोस् र यिनीहरूलाई कुनै प्रकारको रोगबाट ग्रस्त नबनाइदिनुहोस् ॥४७॥

इ॒मा रु॒द्राय॑ त॒वसे॑ कप॒र्द्दिने॑ क्ष॒यद्वी॑राय॒ प्रभ॑रामहे म॒तीः ॥
यथा॒ शम॑स॒द्द्वि॒पदे॒ चतु॑ष्प्पदे॒ विश्श्वं॒ पु॒ष्ट्टं ग्रामे॑ऽअ॒स्मिन्न॑नातु॒रम् ॥४८॥
या ते॑ रुद्र शि॒वा त॒नूः शि॒वा वि॒श्श्वाहा॑ भेष॒जी ॥
शि॒वा रु॒तस्य॑ भेष॒जी तया॑ नो मृड जी॒वसे॑ ॥४९॥
परि॑ णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिर्वृ॑णक्तु॒ परि॑ त्त्वे॒षस्य॑ दुर्म्म॒तिर॑घा॒योः ॥
अव॑ स्थि॒रा म॒घव॑द्भ्यस्तनुष्व॒ मीढ्ढ॑स्तो॒काय॒ तन॑याय मृड ॥५०॥
मीढ्ढु॑ष्टम॒ शिव॑तम शि॒वो नः॑ सु॒मना॑ भव ॥
प॒रमे वृ॒क्षऽआयु॑धन्नि॒धाय॒ कृत्तिं॒ वसा॑न॒ऽआच॑र॒ पिना॑कम्बि॒भ्रदाग॑हि ॥५१॥
विकि॑रिद्र॒ विलो॑हित॒ नम॑स्तेऽअस्तु भगवः ॥
यास्ते॑ स॒हस्र॑ꣳ हे॒तयो॒ऽन्यम॒स्मन्नि॒वप॑न्तु॒ ताः ॥५२॥

जसरी मेरा पुत्रादि र गाई आदि पशुहरूको कल्याण हुन्छ र जसरी यो गाउँमा सबै प्राणीहरू उपद्रवरहित हुन्छन् त्यस्तो बनाइदिनुहओस् । त्यसका लागि हाम्रा बुद्धि श्रेष्ठ बनून् । हामीहरू यिनै सद्बुद्धिद्वारा गरिएका कर्महरूलाई जटाजूटधारी शूरवीरका निवास भएका रुद्रदेवमा समर्पित् गर्दछौं ॥४८॥ हे रुद्र ! जो हजुरको यो शान्त, कल्याणकारी, सांसारिक व्याधिबाट निवृत्त गराउनेवाला र शारीरिक कष्ट पनि हटाइदिने परम औषधीरूप विग्रह छ त्यसबाट हाम्रो जीवनलाई सुखी बनाइदिनुहवस् ॥४९॥ रुद्रदेवका हतियारहरूले हामीलाई त्यागिदिऊन् । रिसाहा मानिसका दुर्बुद्धिले पनि हामीलाई छोडिदिऊन् । अर्थात् हामीलाई दुःख नदिऊन् । इच्छानुसारका वस्तु दिनेवाला हे रुद्रदेव ! हजुरले आफ्नो धनुलाई ताँदोरहित बनाई यजमानको भय हटाइदिनुहोस् र यिनका पुत्र पौत्रादिहरूलाई सुखी बनाइदिनुहओस् ॥५०॥ अभीष्ट फल र कल्याणको वृष्टि गर्नेवाला हे रुद्रदेव ! हजुर हामीमाथि प्रसन्न रहनुहोस् । आफ्ना त्रिशूल आदि हतियारहरू टाढै रुखमा राखिदिनुहोस् । गजचर्म धारण गरी तपस्या गर्नुहोस् र केवल शोभाका निमित्त धनुर्धारण गर्दै हामीलाई दर्शन दिन आउनुहोस् ॥५१॥ अनेक प्रकारका उपद्रवहरूलाई नष्ट गरिदिनेवाला, शुद्धस्वरूपवाला हे रुद्रदेव ! हामी हजुरलाई प्रणाम गर्दछौं । हजुरका असङ्ख्य हतियारहरू हामीभन्दा अन्यत्र अरुमाथि परून् ॥५२॥

सहस्राणिसहस्रशोबाह्वोस्तवहेतयः॥
तासामीशानोभगवःपराचीनामुखाकृधि॥५३॥
असङ्ख्यातासहस्राणियेरुद्द्राऽअधिभूम्म्याम्॥
तेषाᳪंसहस्रयोजनेवधन्न्वानितन्न्मसि॥५४॥
अस्म्मिन्न्महत्त्यर्ण्णवेन्तरिक्षेभवाऽअधि॥
तेषाᳪंसहस्रयोजनेवधन्न्वानितन्न्मसि॥५५॥
नीलग्ग्रीवाःशितिकण्ठादिवᳪंरुद्द्राऽउपश्रिताः॥
तेषाᳪंसहस्रयोजनेवधन्न्वानितन्न्मसि॥५६॥
नीलग्ग्रीवाःशितिकण्ठाःशर्वाऽअधःक्षमाचराः॥
तेषाᳪंसहस्रयोजनेवधन्न्वानितन्न्मसि॥५७॥
येवृक्षेषुशष्प्पिञ्जरानीलग्ग्रीवाविलोहिताः॥
तेषाᳪंसहस्रयोजनेवधन्न्वानितन्न्मसि॥५८॥

गुण र ऐश्वर्यले युक्त हे जगत्पति रुद्रदेव ! हजुरका हातमा जो हजारौं प्रकारका हतियारहरू छन्, तिनका टुप्पा हामीभन्दा विपरीत दिशातिर उन्मुख गराइदिनुहोस्। अर्थात् हामीतिर नफर्काइदिनुहोस् ॥५३॥ पृथिवीमा जति असङ्ख्य रुद्रहरू रहन्छन् तिनका अपरिगणित धनुषहरूलाई ताँदोरहित बनाई हामीभन्दा हजारौं कोश टाढाको बाटोमा लगेर राखिदिन्छौं ॥५४॥ बादलले भरिएको यो महान् अन्तरिक्षमा जति रुद्रहरू रहन्छन् तिनीहरूका असङ्ख्य धनुषहरूलाई ताँदोरहित बनाई हामीभन्दा हजारौं कोश टाढाको बाटोमा लगेर राखिदिन्छौं ॥५५॥ जसको गलाको केही भाग नीलो र बाँकी भाग सेतो वर्णको छ, जो द्युलोकमा रहन्छन् ती रुद्रहरूका असङ्ख्य धनुषहरूलाई ताँदोरहित बनाई हामीभन्दा हजारौं कोश टाढाको बाटोमा लगेर राखिदिन्छौं ॥५६॥ कतै नीलो र कतै सेतो वर्णको कण्ठ भएका, भूमिको तल्लो भागमा पाताललोकमा निवास गर्ने रुद्रदेवका असङ्ख्य धनुषहरूलाई ताँदोरहित बनाई हामीभन्दा हजारौं कोश टाढाको बाटोमा लगेर राखिदिन्छौं ॥५७॥ किललो घाँसजस्तै हरियो वर्ण भएका र कहीँ नीलो, कही सेतो वर्णवाला गला भएका जुन रुद्रदेव रक्तमांस आदि रहित तेजोमय शरीरवाला छन् र पिपल आदि वृक्षमा रहन्छन् ती रुद्रदेवका असङ्ख्य धनुषहरूलाई ताँदोरहित बनाई हामीभन्दा हजारौं कोश टाढाको बाटोमा लगेर राखिदिन्छौं ॥५८॥

येभूतानामधिपतयोविशिखासःकपर्दिनः॥
तेषाꣳसहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि॥५९॥
येपथाम्पथिरक्षयऽऐलवृदाऽआयुर्युधः॥
तेषाꣳसहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि॥६०॥
येतीर्थानिप्प्रचरन्तिसृकाहस्तानिषङ्गिणः॥
तेषाꣳसहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि॥६१॥
येन्नेषुविविद्ध्यन्तिपात्रेषुपिबतोजनान्॥
तेषाꣳसहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि॥६२॥
यऽएतावन्तश्च्चभूयाꣳसश्च्चदिशोरुद्द्राविंतस्थिरे॥
तेषाꣳसहस्रयोजनेवधन्वानितन्मसि॥६३॥

जसका शिरमा रौं छैनन् तर जसले जटाजूट धारण गरेका छन्। जो भूत-पिशाचका अधिपति हुन् ती रुद्रका धनुषहरूलाई ताँदोरहित बनाई हामीभन्दा हजारौं कोश टाढाको बाटोमा लगेर राखिदिन्छौं ॥५९॥ अन्न दिएर प्राणीहरूलाई पालन गर्ने, आजीवन युद्ध गर्ने, लौकिक वैदिक मार्गको रक्षा गर्ने र अधिपति भनिने जुन रुद्रदेव छन् तिनका धनुषहरूलाई ताँदोरहित बनाई हामीभन्दा हजारौं कोश टाढा रहेको बाटोमा लगेर राखिदिन्छौं ॥६०॥ हातमा वज्र र खड्ग आदि हतियार लिएर जुन रुद्र तीर्थमा घुम्नुहुन्छ उहाँका धनुषहरूलाई ताँदोरहित बनाई हामीभन्दा हजारौं कोश टाढाको बाटोमा लगेर राखिदिन्छौं ॥६१॥ खाइने अन्नमा रहेर जुन रुद्रले अन्नभोक्ता प्राणीहरूलाई नै पीडित गराइदिनुहुन्छ र भाँडोमा रहेको दुग्ध आदि पदार्थमा विराजमान जुन रुद्रदेवले त्यसलाई पिउनेवाला मानिसलाई रोग आदिद्वारा कष्ट दिनुहुन्छ त्यस्ता रुद्रदेवका धनुषहरूलाई ताँदोरहित बनाई हामीभन्दा हजारौं कोश टाढाको बाटोमा लगेर राखिदिन्छौ ॥६२॥ दशै दिशामा व्याप्त जो अनेक रुद्रहरू हुनुहुन्छ उहाँका धनुषहरूलाई ताँदोरहित बनाई हामीभन्दा हजारौं कोश टाढाको बाटोमा लगेर राखिदिन्छौं ॥६३॥जुन रुद्रदेव द्युलोकमा विद्यमान हुनुहुन्छ, जुन रुद्रदेवका बाणहरू वृष्टिरूप छन्,त्यस्ता रुद्रदेवलाई नमस्कार छ। ती रुद्रदेवका लागि पूर्वपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु। यस्तै दक्षिणपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु। पश्चिमपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु। उत्तरपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु। माथिपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु। ती रुद्रदेवले हामीलाई रक्षा गरून् र हामीलाई सुखी बनाऊन्। ती रुद्रदेवले

नमोंस्तुरुद्द्रेब्भ्योयेदिवियेषांव्वर्षमिषवः॥ तेब्भ्योदशप्प्राचीर्दशदक्षिणा
दशप्प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोद्ध्र्वाः॥तेब्भ्योनमोऽअस्तुतेनोंवन्तुतेनोंमृड
यन्तुतेयन्द्दिष्ष्मोयश्च्चनोद्द्वेष्ट्टितमेंषाञ्जम्भेंदद्ध्मः॥६४॥
नमोंस्तुरुद्द्रेब्भ्योयेन्तरिक्षेयेषांव्वातऽइषवः॥ तेब्भ्योदशप्प्राचीर्दशदक्षिणा
दशप्प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोद्ध्र्वाः॥तेब्भ्योनमोऽअस्तुतेनोंवन्तुतेनोंमृड
यन्तुतेयन्द्दिष्ष्मोयश्च्चनोद्द्वेष्ट्टितमेंषाञ्जम्भेंदद्ध्मः॥६५॥
नमोंस्तुरुद्द्रेब्भ्योयेपृथिव्व्यांयेषामन्नमिषवः॥तेब्भ्योदशप्प्राचीर्दशदक्षिणा
दशप्प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोद्ध्र्वाः॥तेब्भ्योनमोऽअस्तुतेनोंवन्तुतेनोंमृड
यन्तुतेयद्द्विष्ष्मोयश्च्चनोद्द्वेष्ट्टितमेंषाञ्जम्भेंदद्ध्मः॥६६॥

(पुनर्नमस्ते इत्यादि षोडशकं पठित्वा)

॥ इति पञ्चमोऽध्यायः ॥

जसलाई द्वेष गर्दछन्, हामीहरू जसलाई द्वेष गर्दछौं र जसले हामीसंग द्वेष गर्दछन् त्यस्ता पुरुषलाई हामीहरू ती रुद्रका भयङ्कर दाँत भएका मुखमा हालिदिन्छौं ॥६४॥ जुन रुद्रदेव अन्तरिक्षमा विद्यमान हुनुहुन्छ । जुन रुद्रदेवका बाणहरू वायुरूप छन् । त्यस्ता रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । ती रुद्रदेवका लागि पूर्वपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु । यस्तै दक्षिणपट्टि दश औँला ज़ोडी प्रणाम गर्दछु । पश्चिमपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु । उत्तरपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु । माथिपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु । ती रुद्रदेवले हामीलाई रक्षा गरून् र हामीलाई सुखी बनाऊन् । ती रुद्रदेवले जसलाई द्वेष गर्दछन्, हामीहरू जसलाई द्वेष गर्दछौं र जसले हामीसँग द्वेष गर्दछन् त्यस्ता पुरुषलाई हामीहरू ती रुद्रका भयङ्कर दाँत भएका मुखमा हालिदिन्छौं ॥६५॥ जुन रुद्रदेव पृथिवीमा विद्यमान हुनुहुन्छ,जुन रुद्रदेवका बाणहरू अन्नरूप छन्, त्यस्ता रुद्रदेवलाई नमस्कार छ । ती रुद्रदेवका लागि पूर्वपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु । यस्तै दक्षिणपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु । पश्चिमपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु । उत्तरपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु । माथिपट्टि दश औँला जोडी प्रणाम गर्दछु । ती रुद्रदेवले हामीलाई रक्षा गरून् र हामीलाई सुखी बनाऊन् । ती रुद्रदेवले जसलाई द्वेष गर्दछन्, हामीहरू जसलाई द्वेष गर्दछौं र जसले हामीसंग द्वेष गर्दछन् त्यस्ता पुरुषलाई हामीहरू ती रुद्रका भयङ्कर दाँत भएका मुखमा हालिदिन्छौं ॥६६॥

॥ पञ्चम अध्याय समाप्त ॥

अथ षष्ठोऽध्यायः

हरिः ॐ एषतेरुद्द्रभागः सहस्वस्राम्बिकयातञ्जुषस्वस्वाहैषते
रुद्द्रभागऽआखुस्तेपशुः ॥१॥
अवरुद्द्रमदीमह्यवदेवन्त्र्यम्बकम् ॥
यथानोवस्यसस्क्करद्यथानःश्श्रेयसस्क्करद्यथानोव्यवसाययात् ॥२॥
नमस्तेरुद्द्रमन्न्यवऽउतोतऽइषवेनमः ॥ बाहुब्भ्यामुततेनमः ॥३॥
यातेरुद्द्रशिवातनूरघोरापापकाशिनी ॥
तयानस्तन्न्वाशन्तमयागिरिशन्ताभिचाकशीहि ॥४॥
नतंव्विदाथयऽइमाजजानान्न्यद्युष्माकमन्तरम्बभूव ॥
नीहारेणप्प्रावृताजल्प्याचासुतृपऽउक्क्थशासश्चरन्ति ॥५॥
व्विश्श्वकर्म्माह्यजनिष्टदेवऽआदिद्गन्धर्वोऽअभवद्द्वितीयः ॥
तृतीयःपिताजनितौषधीनामपाङ्गर्भंव्यदधात्पुरुत्रा ॥६॥
मीढुष्टमशिवतमशिवोनःसुमनाभव ॥

छैठौं अध्याय

महच्छिरःसूक्त–

हे रुद्रदेव ! हामीले दिएको यो पुरोडाश (हवि) हजुरको भाग हो । हजुरले आफ्नी बहिनी अम्बिकाका साथ यसलाई स्वीकार गर्नुहोस् । यो हवि सुहुत बनोस् । हामीद्वारा अवकीर्ण भएको यो पुरोडाश हजुरको भाग हो । हजुरले यसको सेवन गर्नुहोस् । हजुरको नजिकमा रहने मूषक पनि रक्षणीय छ ॥१॥ चित्तमा रुद्र र त्र्यम्बकको ध्यान गर्दै (अन्य देवताभन्दा पृथक् गर्दै) हामी रुद्रदेवलाई अन्न अर्पण गर्दछौं । ती रुद्रदेवले हामीलाई निवसनशील र बान्धवहरूमा श्रेष्ठ बनाइदिऊन् र तिनले हामीलाई सम्पूर्ण कार्यमा शीघ्र निर्णय लिन सक्ने शक्ति प्रदान गरून् । यसैका लागि हामी उनको उपासना गर्दछौं ॥२॥(३-४ को अर्थ पृ.५८ मा) हे प्राणीहरू हो ! यो सम्पूर्ण पञ्चमहाभूत र यहाँका प्राणीलाई उत्पन्न गर्ने सबैभित्र व्याप्त परमात्मालाई तिमीहरू चिन्दैनौ । जसरी कुहिरोले ढाकिएको वस्तु देखिंदैन त्यसरी अज्ञानावृत तिमीहरूले जीवभावबाट आच्छन्न भई वेकारका अहङ्कार र ममता गरी बस्दछौ र यज्ञमा ऐहलौकिक एवं पारलौकिक भोगपरक वाक्यहरू उच्चारण गरी मख्ख भई घुमिरहन्छौ ॥५॥ ब्रह्माण्डमा सर्वप्रथम तिनै विश्वकर्मा पुरुषको रूपमा प्रादुर्भाव भए र त्यसपछि देवता, त्यसपछि गन्धर्व आदिको रूपमा उत्पन्न हुने काम गरे । यो दोस्रो

प॒रमे॒वृ॒क्षऽआयु॑धन्नि॒धाय॒कृत्तिं॒वसा॑न॒ऽआच॑र॒पिना॑क॒म्बिब्भ्र॒दाग॑हि॥७॥
विकि॑रिद्र॒विलो॑हित॒नम॑स्तेऽअस्तुभगवः॥
यास्ते॑स॒हस्र॑ꣳहे॒तयो॒ऽन्यम॒स्मन्निव॑पन्तु॒ताः॥८॥
स॒हस्रा॑णिसहस्र॒शोबा॒ह्वोस्तव॑हे॒तयः॑॥
तास॒मीशा॑नोभगवःप॒रा॒चीना॒मुखा॑कृधि॥९॥
अस॒ङ्ख्यातास॒हस्रा॑णि॒येरु॒द्द्राऽअधि॒भूम्म्या॑म्॥
तेषा॑ꣳसहस्रयोज॒नेव॒धन्न्वा॑नितन्म्मसि॥१०॥

(चमकाध्यायपाठे इतः षष्ठाध्यायः प्रारभ्यते)

व॒यꣳसो॑मव्र॒तेतव॒मन॑स्त॒नूषु॒बिब्भ्र॑तः॥ प्र॒जाव॑न्तःसचमेहि॥११॥
ए॒षते॑रुद्द्रभा॒गःस॒हस्व॒स्राम्बि॑कया॒तञ्जु॑षस्व॒स्वाहै॒षते॑
रुद्द्रभा॒गऽआ॒खुस्ते॑प॒शुः॥१२॥
अव॑रु॒द्द्रम॑दीम॒ह्यव॑दे॒वन्त्र्य॑म्बकम्॥

सृष्टि हो। त्यसपछि औषधीलाई उत्पन्न गरे र तिनलाई पनि पोषण गर्न जल उत्पन्न गरे। यो उनको तेस्रो सृष्टि हो। यिनै पर्जन्यले विविध जलद्वारा अनेक तरिकाले गर्भधारण गराउने र सृष्टि विस्तार गर्ने गर्दछन्॥६॥ (७-१० को अर्थ पृ.७१ मा) हे सोमदेव ! हामी यजमानहरू पुत्रपौत्रादिले सम्पन्न भई यज्ञ र व्रतमा हजुरको स्वरूपमा चित्त लगाई हजुरकै कृपास्वरूप प्राप्त वस्तुहरूको सेवन गरौं ॥११॥(१२-१३ को अर्थ पृ.७५ मा) हे रुद्रदेव ! हजुर औषधीसमान सम्पूर्ण उपद्रवहरूलाई नष्ट गर्नेवाला हुनुहुन्छ। त्यसैले हाम्रा गाई, घोडा र नोकर चाकर आदिलाई सम्पूर्ण रोग निवारण गर्ने औषधि दिनुहोस् र हाम्रा भेडाभेडी आदि सम्पूर्ण पशुहरूलाई सुख दिनुहोस्॥१४॥ दिव्यगन्धले युक्त मृत्यु–रहित धनधान्य दिने तीन नेत्र भएका रुद्रदेवलाई हामी पूजा गर्दछौं। ती रुद्रदेवले हामीलाई अपमृत्युबाट (जन्ममृत्युको चक्रबाट) मुक्त गरिदिनुहोस्। जसरी काँक्रोको फल ज्यादै पाकेपछि आफैं भेट्नाबाट छुट्छ, त्यसरी नै हामी पनि मृत्युको बन्धनबाट छुटौं, तर अभ्युदय र निश्रेयसरूप अमृतत्वसंग हाम्रो सम्बन्ध नछुटोस्। पति दिलाउने सुगन्धविशिष्ट त्रिनेत्र रुद्रदेवको हामी पूजा गर्दछौं। जसरी काँक्रोको फल ज्यादै पाकेपछि आफैं भेट्नाबाट छुट्छ, त्यसरी नै हामी कुमारीहरू (जीवात्माहरू) मातापिता, भाइबन्धु आदिको सम्बन्धबाट छुटौं, तर शिवको प्रसादले आफ्ना पति (शिवजी) संग हाम्रो सम्बन्ध नछुटोस्॥१५॥ हे रुद्रदेव ! हजुरको यो अवस नामक हविशेष (यात्रामा भोजनयोग्य ओदनविशेष) भोज्य छ, त्यसले युक्त

यथानोवस्यसस्करद्यथानःश्रेयसस्करद्यथानोव्यवसाययात्॥१३॥
भेषजमसिभेषजङ्गवेश्वायपुरुषायभेषजम्॥सुखम्मेषायमेष्यै॥१४॥
त्र्यम्बकंयजामहेसुगन्धिम्पुष्टिवर्द्धनम्॥
उर्वारुकमिवबन्धनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात्॥
त्र्यम्बकंयजामहेसुगन्धिम्पतिवेदनम्॥
उर्वारुकमिवबन्धनादितोमुक्षीयमामुतः॥१५॥
एतत्तेरुद्रावसन्तेनपरोमूजवतोतीहि॥
अवततधन्वापिनाकावसःकृत्तिवासाऽअहिंसन्नःशिवोतीहि॥१६॥
त्र्यायुषञ्जमदग्नेःकश्यपस्यत्र्यायुषम्॥
यद्देवेषुत्र्यायुषन्तन्नोऽअस्तुत्र्यायुषम्॥१७॥
शिवोनामासिस्वधितिस्तेपितानमस्तेऽअस्तुमामाहिंसीः॥ निर्वर्त्तया
म्म्यायुषेन्नाद्यायप्प्रजननायरायस्प्पोषायसुप्प्रजास्त्वायसुवीर्य्याय॥१८॥

॥ इति षष्ठोऽध्यायः ॥

भई हजुरले आफ्नो धनुको ताँदो हटाई मुञ्जवान् पर्वतका पल्लो छेउमा जानुहोस्। त्यहाँ रहँदा हजुरले आफ्नो पिनाक धनुलाई सबैतिरबाट ढाकिदिनुहोस्। जसबाट कोही पनि हजुरको धनुदेखि भयभीत नबनून्। हे रुद्रदेव ! हजुरले चर्मवस्त्र धारण गरी अहिंसक बनी हाम्रो पूजाबाट सन्तुष्ट हुँदै मुञ्जवान् पर्वतलाई उल्लङ्घन गर्न समर्थ हुनुहोस्॥१६॥ जगदग्नि ऋषिको बाल्य, यौवन र वृद्धावस्थाका जुन उत्तम चरित्रहरू छन्, कश्यप प्रजापतिका तीनै अवस्थाका जुन चरित्र छन्, त्यस्तै देवगणमा पनि तीनै अवस्थामा रहेका जुन प्रशंसनीय चरित्रहरू छन्। त्यस्तै चरित्र हामी यजमानमा पनि हओस्॥१७॥ हे क्षुराधिष्ठातृ देव ! तिम्रो नाम शान्त हो। वज्र तिम्रो पिता हो। म तिमीलाई नमन् गर्दछु। तिमीले मेरो हिंसा नगर्नू। हे यजमान ! धेरै दिनसम्म बाँच्न, अन्नभक्षण गर्न, सन्तति प्राप्त गर्न, सम्पत्तिको अभिवृद्धिका लागि, योग्य सन्तति उत्पन्न गर्नका लागि र उत्तम सामर्थ्यका लागि म तिम्रो मुण्डन गर्दछु॥१८॥

॥ छैठौँ अध्याय समाप्त ॥

ईश्वरो वरदो नित्यं वृषगामी त्रिशूलधृक्।
त्रिनेत्रो दक्षमथनो रुद्रः शान्तिं ददातु मे॥
शुभं रुद्रः सुप्रसन्नः सुप्रीतो वरदो भव॥

अथ सप्तमोऽध्यायः

हरिः ॐ उग्रश्च भीमश्च ध्वान्तश्च धुनिश्च ॥
सासह्वाँश्चाभियुग्वा च विक्षिपः स्वाहा ॥ १ ॥
अग्निꣳ हृदयेनाशनिꣳ हृदयाग्रेण पशुपतिं कृत्स्नहृदयेन भवं यक्ना ॥
शर्वं मतस्नाभ्यामीशानं मन्युना महादेवमन्तः पर्शव्येनोग्रं देवं
वनिष्ठुना वसिष्ठहनुः शिङ्गीनि कोश्याभ्याम् ॥ २ ॥
उग्रँल्लोहितेन मित्रꣳ सौव्रत्येन रुद्रं दौर्व्रत्येनेन्द्रं प्रक्रीडेन मरुतो ब
लेन साध्यान्प्रमुदा ॥ भवस्य कण्ठ्यꣳ रुद्रस्यान्तः पार्श्व्यं महादेवस्य
यकृच्छर्वस्य वनिष्ठुः पशुपतेः पुरीतत् ॥ ३ ॥
वाजश्च मे प्रसवश्च मे प्रयतिश्च मे प्रसितिश्च मे धीतिश्च मे क्रतु
श्च मे स्वरश्च मे श्लोकश्च मे श्रवश्च मे श्रुतिश्च मे ज्योतिश्च मे
स्वश्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥४॥

सातौँ अध्याय

रुद्रजटासूक्त–

उग्र स्वभाववाला, डरलाग्दा, चर्को आवाज दिने, शत्रुलाई थर्काइदिने, शत्रुलाई तिरस्कृत गरिदिने, हाम्रा सामु योग प्राप्त गर्ने, दूषित पदार्थहरूलाई फ्याँकिदिन सक्ने जुन सात मरुत्देवहरू छन् उनीहरूका लागि म यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित गर्दछु ॥१॥ म अग्निलाई हृदयद्वारा, अशनिदेवलाई हृदयको अग्रभागबाट, पशुपतिलाई पूरै हृदयबाट, भवदेवलाई यकृत्‌बाट, सर्वदेवलाई मतस्ना नामक हृदयकोणबाट, ईशानदेवलाई क्रोधबाट, महादेवलाई कोखाको अन्तर्भागको मांसविशेषबाट, उग्रदेवतालाई ठूलो आन्द्राबाट र सिंगीनीदेवलाई हृदयकोशको मांसपिण्डबाट प्रसन्न गराउँदछु ॥२॥ उग्रदेवतालाई रगतले, मित्रदेवतालाई शुभकर्मानुष्ठानले, रुद्रदेवलाई अशोभन कर्मले, इन्द्र देवलाई उत्कृष्ट क्रीडाहरूले, मरुत्देवतालाई बलले, साध्यदेवतालाई हर्षले, भवदेवतालाई कण्ठभागले, रुद्रदेवतालाई कोखाको अन्तर्भागको मांसविशेषले, महादेवलाई यकृत्‌ले सर्वदेवतालाई ठूलो आन्द्राले र पशुपतिदेवलाई पुरीतत् (हृदयसम्बन्धी अवयवविशेषले) सन्तुष्ट गराउँदछु ॥३॥ यो यज्ञद्वारा फलको रूपमा अन्न, अन्नदान सम्बन्धी अनुज्ञा, शुद्धता, अन्नविषयक उत्कण्ठा, ध्यान, सत्सङ्कल्प, सुन्दर शब्द, स्तुतिसामर्थ्य, वेदमन्त्र वा श्रवणशक्ति, ब्राह्मण, प्रकाश वा स्वर्ग यी सबै मलाई प्राप्त होऊन् ॥४॥

प्प्राणश्च्चमेपानश्च्चमेव्यानश्च्चमेसुश्च्चमेचित्तञ्चमऽआधीत ञ्चमेव्वाक्च्चमेमनश्च्चमेचक्षुश्च्चमेश्श्रोत्रञ्चमेदक्षश्च्चमेबलञ्चमे य्यज्ञेनकल्प्पन्ताम् ॥५॥

इमामेऽअग्ग्नइष्ट्टकाधेनवः सन्त्वेकाचदशचदशचशतञ्चशतञ्च सहस्रञ्चसहस्रञ्चायुतञ्चायुतञ्चनियुतञ्चनियुतञ्चप्प्रयुतञ्चार्ब्बुद ञ्चन्न्यर्ब्बुदञ्चसमुद्द्रश्च्चमद्ध्यञ्चान्तश्च्चपरार्द्धश्च्चैतामे ऽअग्ग्नऽइष्ट्टकाधेनवः सन्त्वमुत्रामुष्मिँल्लोके ॥६॥

व्विश्श्वतश्चक्षुरुतव्विश्श्वतोमुखोव्विश्श्वतोबाहुरुतव्विश्श्वतस्पात् ॥ सम्बाहुब्भ्यान्धमतिसम्पतत्रैर्द्यावाभूमीजनयन्देवऽएकः ॥७॥

॥ इति सप्तमोऽध्यायः ॥

मैले अनुष्ठान गरिएका यज्ञद्वारा प्राण (शरीरभित्र रहने वायु), अपान (शरीरको अधोदेशमा रहने वायु) , व्यान (सबै शरीरमा रहने वायु), असु (मानिसलाई प्रवृत्त गराउने वायु), मानससङ्कल्प (बाह्यविषयसम्बन्धी ज्ञान) वाणी, शुद्ध मन, पवित्र दृष्टि, श्रवण सामर्थ्य, ज्ञानेन्द्रियको कुशलता र कर्मेन्द्रियसम्बन्धी बल यी सबै मलाई प्राप्त होऊन् ॥५॥ हे अग्निदेव ! यज्ञका निमित्त स्थापित यी पाँच इष्टकाहरू मलाई अभीष्ट फल दिनेवाला बनून् । यी फलहरू इष्टकाझैं क्रमशः दश–दश, सय–सय, हजार–हजार, दशौंहजार, लाखौं-लाखौं, दशौं लाख, करोडौं–करोडौं, दशौं करोड, अरबौं– अरबौं, समुद्रौं, मध्यौं, अन्तौं र यतिमात्र होइन पराधौं सङ्ख्याका छन् । हे अग्निदेव ! यी कामधेनु जस्ता इष्टफलहरू यस लोकमा र परलोकमा पनि हामीलाई प्राप्त होऊन् ॥६॥ ती परमात्मा सबैतिर चक्षु भएका सर्वद्रष्टा, सबैतिर मुख भएका विश्वतोमुख, सबैकाम गर्न सक्ने विश्वतोबाहु र सबैतिर पुग्न सक्ने विश्वतस्पात् हुनुहुन्छ । यस्ता एक अद्वितीय परमात्माले आफ्ना हातहरूद्वारा सबै तत्त्वहरूलाई समायोजन गर्दै आफ्ना चरणद्वारा देवलोक र मनुष्यलोक लगायत चराचर जगत्लाई उत्पन्न गर्नुहुन्छ ॥७॥

॥ सातौं अध्याय समाप्त ॥

अथाष्टमोऽध्यायः

हरिः॑ॐ ऋचं॑वाच॒म्प्रप॑द्ये॒मनो॒यजु॑ःप्रप॑द्ये॒साम॑प्प्रा॒णम्प्रप॑द्ये॒चक्षु॑
श्श्रोत्र॒म्प्रप॑द्ये ॥वागोजः॑स॒हौजो॒मयि॑प्प्राणापा॒नौ ॥ १ ॥
यन्मे॑छि॒द्रञ्चक्षु॑षो॒हृद॑यस्य॒मन॑सो॒वाति॑तृण॒म्बृह॒स्पति॑र्मे॒तद्द॑धातु ॥
शन्नो॑भवतु॒भुव॑नस्य॒यस्पति॑ः ॥ २ ॥
भूर्भुव॒ःस्व॒ः ॥ तत्स॑वि॒तुर्वरे॑ण्य॒म्भर्गो॑दे॒वस्य॑धीमहि ॥
धियो॒योनः॑प्प्रचो॒दया॑त् ॥ ३ ॥
कया॑नश्चि॒त्रऽआभु॑वदू॒तीस॒दावृ॑ध॒ःसखा॑ ॥कया॒शचि॑ष्ठया॒वृता ॥ ४ ॥
कस्त्वा॑स॒त्योमदा॑ना॒म्मꣳहि॑ष्ठोमत्स॒दन्ध॑सः ॥दृ॒ढाचि॑दा॒रुजे॒वसु ॥ ५ ॥
अ॒भीषु॒णःसखी॑नामवि॒ताज॑रितॄ॒णाम् ॥श॒तम्भ॑वास्यू॒तिभि॑ः ॥ ६ ॥

आठौं अध्याय

शान्तिसूक्त

म ऋचारूप वाणीको शरणमा जान्छु, यजुःस्वरूप मनको शरणमा जान्छु, प्राणरूप सामको शरणमा जान्छु र म चक्षु र श्रोत्र इन्द्रियको शरणमा जान्छु । ममा वाक् शक्ति, शरीरशक्ति र प्राण अपान वायु सबै सुस्थिर बनून् ॥१॥ मेरा नेत्रेन्द्रिय र हृदयमा जो कमी छ, मनमा जो व्याकुलता छ ती सबै दोषलाई बृहस्पतिले हटाइदिऊन् । अथवा यज्ञसमयमा मबाट शरीर, इन्द्रिय र मनसम्बन्धी त्रुटि भएको भए बृहस्पतिले क्षमा गरून् । सबै भुवनका मालिक यज्ञपुरुष भगवान् हाम्रा लागि कल्याणकारी बनून् ॥२॥ ती प्रकाशरूप जगत्स्रष्टा सवितादेवको तिनै लोकमा व्याप्त रहने सर्वोत्तम तेजको हामी ध्यान गर्दछौं । जो उनले हाम्रा बुद्धिलाई सत्कर्ममा निरन्तर प्रेरित गरून् ॥३॥ सँधै सबैलाई समृद्ध गर्न आश्चर्यरूप परमेश्वर कसरी कुन स्तुतिद्वारा आफ्नो शक्तिका साथ हाम्रा मित्र बन्लान् ? । अर्थात् हामीले उनको प्रीतिका लागि कस्ता उत्तम कर्म गरौं ? जसद्वारा उनी हाम्रा सहायक होलान् र आफ्नो पालनशक्तिबाट हामीलाई वृद्धि गर्ने सखा बन्लान् ? ॥४॥ हे परमेश्वर ! मदजनक हविहरूमा श्रेष्ठ सोमरूप अन्नको कुन भागले हजुरलाई बढी खुसी बनाउला ? हामीहरू हजुरको प्रसन्नताका लागि धन आदि वस्तुहरू हजुरलाई अर्पण गर्न चाहन्छौं ॥५॥ हे परमेश्वर ! हजुर मित्रलाई स्तुति गर्ने हामी ऋत्विक्हरूको रक्षक हुनुहुन्छ र हाम्रो रक्षाका लागि अभिमुख हुँदै हजुरले अनन्तरूप धारण गर्नुहुन्छ ॥६॥

कयात्वन्नऽऊत्त्याभिप्प्रमन्दसेवृषन्॥कयास्तोतृब्भ्यऽआभर॥७॥
इन्द्रोविश्श्वस्यराजति॥शन्नोऽअस्तुद्विपदेशञ्चतुष्प्पदे॥८॥
शन्नोमित्रश्शंवरुणशन्नोभवत्त्वर्य्यमा॥
शन्नऽइन्द्रोबृहस्प्पतिःशन्नोविष्णुरुरुक्क्रमः॥९॥
शन्नोवातःपवताᳯशन्नस्तपतुसूर्य्यः॥
शन्नःकनिक्क्रदद्देवःपर्ज्जन्न्योऽअभिवर्षतु॥१०॥
अहानिशम्भवन्तुनःशᳯरात्रीःप्प्रतिधीयताम्॥
शन्नऽइन्द्राग्ग्नीभवतामवोभिःशन्नऽइन्द्रावरुणारातहव्व्या॥
शन्नऽइन्द्रापूषणावाजसातौशमिन्द्रासोमासुवितायशंय्योः॥११॥
शन्नोदेवीरभिष्ट्टयऽआपोभवन्तुपीतये॥शंय्योरभिस्रवन्तुनः॥१२॥
स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनी॥यच्छानःशर्म्मसप्प्रथाः॥१३॥

हे इन्द्रदेव ! हजुर कुन तृप्तिद्वारा हामीलाई प्रसन्न बनाउनुहुन्छ ? र कुन दिव्यरूप धारण गरी हजुरको स्तुति गर्नेवाला हामी उपासकहरूको कामनालाई पूरा गर्नुहुन्छ ? ॥७॥ सबैका मालिक भएका परमेश्वर चारैतिर प्रकाशमान छन् । उनी हाम्रा पुत्र आदि द्विपाद् परिजनको र गाई आदि चतुष्पात् प्राणीहरूको कल्याण गर्ने बनून् ॥८॥ मित्रदेवताले हामीलाई कल्याण गरून् । वरुण देवताले र अर्यमाले कल्याण गरून् । इन्द्रदेवताले कल्याण गरून् । बृहस्पतिले कल्याण गरून् र विस्तीर्ण चरणवाला विष्णु भगवान्ले पनि हामीलाई कल्याण गरून् ॥९॥ वायुदेव हाम्रा लागि सुखकारी बनेर प्रवाहित होऊन् । सूर्यदेव हाम्रा लागि सुखदायी बनेर तपित होऊन् र पर्जन्य देवताले सुशब्द गर्दै हाम्रा लागि सखदायी भई वर्षा गरून् ॥१०॥ दिन हाम्रा लागि सुखकारी बनून् । रात्रि पनि हाम्रा लागि सुखदायी बनून् । हाम्रो रक्षा गर्ने इन्द्र र अग्नि शुभ होऊन् । हविद्वारा सन्तुष्ट इन्द्र र वरुण हाम्रा लागि कल्याणकारी होऊन् । अन्न उत्पादन गर्ने इन्द्र र पूषा देवता हाम्रा सुखकारी बनून् । यस्तै इन्द्र र सोमदेवता श्रेष्ठ उत्पादन गर्न, रोग नाश गर्न र भय हटाउन हाम्रा लागि कल्याणकारी बनून् ॥११॥ दीप्तिमान् जल हाम्रा अभीष्ट स्नानका लागि सुखकर बनून् । पिउदा स्वादिष्ट र स्वास्थ्यकर होऊन् । यी जलले हाम्रा रोगशोक हटाउँदै निरन्तर प्रवाहित भइरहून् ॥१२॥ हे पृथिवी ! हजुर कण्टकरहित वा दुःख नदिने बनी विस्तारयुक्त भई हाम्रा लागि सँधै सुखदायी हुनुहोस् र हामीलाई शरण दिनुहोस् ॥१३॥

आपोहिष्ठामयोभुवस्तानऽऊर्ज्जेदधातन॥महेरणायचक्षसे॥१४॥
योवःशिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः॥उशतीरिवमातरः॥१५॥
तस्माऽअरङ्गमामवोयस्यक्षयायजिन्वथ॥आपोजनयथाचनः॥१६॥
द्यौःशान्तिरन्तरिक्षꣳशान्तिःपृथिवीशान्तिरापःशान्तिरोषधयःशान्तिः॥
वनस्पतयःशान्तिर्विश्वेदेवाःशान्तिर्ब्रह्मशान्तिःसर्वꣳशान्तिः
शान्तिरेवशान्तिःसामाशान्तिरेधि॥१७॥
दृतेदृꣳहमामित्रस्यमाचक्षुषासर्वाणिभूतानिसमीक्षन्ताम्॥
मित्रस्याहञ्चक्षुषासर्वाणिभूतानिसमीक्षे॥
मित्रस्यचक्षुषासमीक्षामहे॥१८॥
दृतेदृꣳहमाज्ज्योक्त्तेसन्दृशिजीव्यासञ्ज्योक्त्ते॥
सन्दृशिजीव्यासम्॥१९॥

हे जलदेव ! हजुर जल दिनेवाला हुनुहुन्छ । सुख चाहने व्यक्तिलाई स्नानपानादिद्वारा सुख दिनुहुन्छ । हाम्रो रमणीय दर्शनका लागि ब्रह्मानन्दको अनुभवको स्वरूपमा हाम्रा सामु स्थापित हुनुहोस् ॥१४॥ हे जलदेवता हजुरको जो शान्त परमसुखको हेतुभूत रस यहाँ रहेको छ । हामी त्यस सुखका भागी त्यसरी नै बनौं, जसरी आमाले खुसी भई आफ्ना बच्चालाई दूध पिलाउनुहुन्छ ॥१५॥ हे जलदेव ! हजुरको त्यो रसप्राप्तिका लागि हामी छिटो यात्रा गर्न चाहन्छौं । जसबाट हजुरले सम्पूर्ण जगत्लाई तृप्त बनाउनुहुन्छ र हामीलाई उत्पन्न गराउनुहुन्छ ॥१६॥ द्युलोकरूप शान्ति, अन्तरिक्ष रूप शान्ति, भूलोकरूप शान्ति, जलरूप शान्ति, ओषधीरूप शान्ति, वनस्पतिरूप शान्ति, सर्वदेवरूप शान्ति, ब्रह्मरूप शान्ति, सर्वजगत्रूप शान्ति र संसारको जो स्वाभाविक शान्ति छ त्यो शान्ति परमात्माको कृपाले मलाई प्राप्त हओस् ॥१७॥ हे परमेश्वर ! हजुरले मलाई दृढ बनाइदिनुहवस् । सबै प्राणीहरूले मलाई मित्रदृष्टिले हेरून् र मैले पनि सबैलाई मित्रवत् देख्न सकूँ । हामी सबै पारस्परिक द्रोहभावले रहित भएर सबैलाई मित्रवत् व्यवहार गर्न सकौं ॥१८॥ हे भगवन् ! हजुरले मलाई सर्वतोभावेन दृढ बनाउनुहोस् । हजुरको दर्शनले अथवा कृपादृष्टिले म दीर्घकालसम्म जीवित रहन सकूँ ॥१९॥ हे अग्निदेव ! सबै रसलाई आकर्षित गर्ने हजुरको तेजस्वी ज्वालालाई नमस्कार गर्दछु । हजुरको प्रकाशरूप । । पनि नमस्कार गर्दछु । हजुरको ज्वालाले हामीलाई होइन अरुलाई नै तप्त

नर्मस्तेहर॑सेशो॒चिषे॒नर्मस्तेऽअस्त्व॒र्च्चिर्षे॑॥
अ॒न्न्याँस्तेऽअ॒स्म्मत्त॑पन्तुहे॒तय॑ःपाव॒कोऽअ॒स्म्मब्भ्य॑ᳫशि॒वोभ॑व॥२०॥
नर्मस्तेऽअस्तुवि॒द्युते॒नर्मस्तेस्तनयि॒त्नवे॑॥
नर्मस्तेभगवन्नस्तु॒यत॒ःस्व॒ःस॒मीह॑से॥२१॥
यतो॑यत॒ःस॒मीह॑से॒ततो॑नो॒ऽअभ॑यङ्कुरु॥
शन्न॑ःकुरुप्प्र॒जाब्भ्योभ॑यन्न॒ःप॒शुब्भ्य॑ः॥२२॥
सु॒मि॒त्त्रि॒यान॒ऽआप॒ऽओष॑धयःसन्तुदु॒र्म्मित्त्रि॒यास्तस्म्मै
सन्तु॒यो॒स्म्मान्द्वेष्ट्टि॒यञ्च॑व॒यन्द्वि॒ष्म्मः॥२३॥
तच्च॒क्षुर्द्दे॒वहि॑तम्पु॒रस्ता॑च्छु॒क्क्रमु॒च्च॑रत्॥
पश्ये॑मश॒रद॑ःश॒तञ्जीवे॑मश॒रद॑ःश॒तᳫशृणु॑यामश॒रद॑ःश॒तम्प्रब्ब्र॑वाम
श॒रद॑ःश॒तमदी॑नाःस्यामश॒रद॑ःश॒तम्भूय॑श्च्च॒श॒रद॑ःश॒तात्॥२४॥

॥ इत्यष्टमोऽध्यायः ॥

गराओस् र हजुरले हाम्रो चित्तशुद्धिको कारण बनी हाम्रो कल्याण गर्नुहोस् ॥२०॥ विद्युत्‌रूपी हजुरलाई नमस्कार छ । गर्जना गर्ने मेघरूप हजुरलाई नमस्कार छ । हजुर सबै प्राणीलाई स्वर्गीय सुख दिने चेष्टा गर्नुहुन्छ । अतः हजुरलाई नमस्कार छ ॥२१॥ हे परमेश्वर ! हजुर जता–जताबाट हाम्रो कल्याण गर्न चाहनुहुन्छ त्यतै–त्यतैबाट भयरहित बनाइदिनुहोस् । हामा सन्ततिहरूको कल्याण गर्नुहोस् र हाम्रा पशुहरूलाई पनि भयमुक्त गरिदिनुहोस् ॥२२॥ जल र औषधिहरू हाम्रा लागि कल्याणकारी बनून् भने हाम्रा शत्रुहरूप्रति अमङ्गलकारी बनून् जसले हामीमाथि द्वेषभाव राख्छन् एवं हामी जसमाथि द्वेषभाव राख्दछौं ॥२३॥ देवताहरूद्वारा प्रतिष्ठित जगत्का नेत्ररूप भएका दिव्य, तेजोमय भगवान् आदित्य पूर्वतिर उदाइ–रहनुभएको छ । वहाँको कृपाले हामीहरू सयौं वर्षसम्म देख्न सकौं अर्थात् हाम्रा चक्षुरिन्द्रय ज्योतिर्मय बनिरहून् । सयौं वर्षसम्म सुखपूर्वक बाँच्न सकौं । सयौं वर्षसम्म हाम्रा श्रोत्रेन्द्रियले सुन्न सकून् । सयौं वर्षसम्म हाम्रा वाणीहरू अस्खलित बनून् । हामी सयौं वर्षसम्म दीनहीन नबनौं । सयौं वर्षभन्दा पनि धेरै हामीहरू इन्द्रियका शक्तिले युक्त भई कल्याणमय कर्ममा जीवन लगाइरहन सकौं ॥२४॥

॥ आठौँ अध्याय समाप्त ॥

अथ स्वस्तिप्रार्थनामन्त्राः

हरिः ॐ स्वुस्तिनुऽइन्द्रोवृद्धश्रवाः स्वुस्तिनः पूषाविश्ववेदाः ॥
स्वुस्तिनुस्तार्क्ष्योऽअरिष्टनेमिः स्वुस्तिनोबृहुस्पतिर्दधातु ॥१॥
पयः पृथिव्याम्पयुऽओषधीषुपयोदिव्युन्तरिक्षेपयोधाः ॥
पयस्वतीः प्प्रदिशः सन्तुमह्यम् ॥२॥
विष्णोर्रराटमसिविष्णोः श्नप्त्रेस्थोविष्णोः
स्यूरसिविष्णोर्ध्रुवोसि ॥ वैष्णवमसिविष्णवेत्त्वा ॥३॥
अग्ग्निर्देवताव्वातोदेवतासूर्य्योदेवताचन्द्रमादेवताव्वसवोदेवता
रुद्रादेवतादित्यादेवतामरुतोदेवताव्विश्श्वेदेवादेवताबृहुस्पतिर्देव
तेन्द्रोदेवताव्वरुणोदेवता ॥४॥

स्वस्ति प्रार्थनाका मन्त्रहरू

कीर्तियुक्त इन्द्रले हाम्रो कल्याण गरून् । सर्वज्ञ पूषा(सूर्य)देवले कल्याण गरून् । चक्रधाराझैँ अप्रतिहत गति भएका तार्क्ष्य भगवान्ले हामीलाई कल्याण गरून् । वाणीका अधिष्ठाता देवता बृहस्पतिले हामीमाथि कल्याण गरून् ॥१॥ हे अग्निदेव ! हजुरले हाम्रा लागि पृथिवीमा रसधारण गर्नुहोस् । औषधीहरूमा रस भरिदिनुहोस् । स्वर्ग र अन्तरिक्षमा रस स्थापित गर्नुहोस् । हामीले दिइएका आहुतिद्वारा दिशा र विदिशाहरू हाम्रा लागि रसपूर्ण बनून् ॥२॥ हे वंश ! तिमी यज्ञरूप व्यापक विष्णुदेवका ललाटस्थानीय हौ । ललाटका प्रान्तद्वय यज्ञरूप विष्णुका ओष्ठसन्धि हौ । हे बृहत्सूचि तिमी यज्ञमण्डपका सूचि हौ । हे ग्रन्थि ! तिमी विष्णुरूप मण्डपका ग्रन्थि हौ । हे हविर्धान ! तिमी विष्णुसम्बन्धी हौ । अतः विष्णुप्रीत्यर्थ म तिमीलाई स्पर्श गर्दछु ॥३॥ अग्निदेवता, वायुदेवता, सूर्यदेवता, चन्द्रदेवता, वसुदेवता, रुद्रदेवता, आदित्यदेवता, मरुत्देवता, विश्वेदेवदेवता, बृहस्पतिदेवता, इन्द्रदेवता र वरुणदेवताको सम्झना गर्दै म यी इष्टकाको स्थापना गर्दछु ॥४॥

ॐ सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमो नमः ।
भवे भवे नाति भवे भवस्व मां भवोद्भवाय नम ॥५॥
वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः श्रेष्ठाय नमो रुद्राय नमः ।
कालाय नमः कलविकरणाय नमो बलविकरणाय नमो बलाय नमो
बलप्रमथनाय नमः सर्वभूतदमनाय नमो मनोन्मनाय नमः ॥६॥
अघोरेभ्योऽथघोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः ।
सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्यो नमस्तेऽअस्तु रुद्ररूपेभ्यः ॥७॥
तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥८॥
ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानाम् ।
ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्माशिवोमेऽअस्तुसदाशिवोम् ॥९॥

म सद्योजात नामक परमेश्वरका शरणमा जान्छु । पश्चिमाभिमुख सद्योजात भगवान्लाई नमस्कार छ । हे रुद्रदेव ! मलाई बारम्बार जन्म दिने काम नगरिदिनुहोस् । संसारबाट उद्धार गर्ने हजुरलाई नमस्कार छ ॥५॥ उत्तराभिमुख वामदेव भगवान्लाई नमस्कार छ । ज्येष्ठ, श्रेष्ठ, रुद्र, काल, कलविकरण, बलविकरण, बल, बलप्रमथन, सर्वभूतदमन र मनोन्मन यी हजुरका स्वरूप हुन् । यिनै तत्त्वका अधिष्ठाता हजुरलाई नमस्कार छ ॥६॥ दक्षिणाभिमुख सत्त्वगुणयुक्त अघोर भगवान्लाई नमस्कार छ । यसैगरी रजोगुणयुक्त घोर र तमोगुणयुक्त घोरतर रुद्र भगवान्लाई नमस्कार छ । हे सर्वदेव ! हजुरका रुद्र आदि सम्पूर्ण रूपहरूलाई नमस्कार छ ॥७॥ हामी पूर्वाभिमुख तत्पुरुष भगवान्लाई गुरुवचन र शास्त्रप्रमाणबाट जान्दछौं । त्यस्ता भगवान्को ध्यान गर्दछौं । ती रुद्रदेवले हामीलाई सत्कर्ममा प्रेरित गरून् ॥८॥ ऊर्ध्वमुखी ईशान भगवान्लाई नमस्कार छ । जो सम्पूर्ण विद्याका र सम्पूर्ण प्राणीका मालिक हुनुहुन्छ । ब्रह्मारूप परमात्मालाई र ब्रह्माका मालिक परमात्मालाई मेरो सदा सर्वदा नमस्कार छ । उनका कृपाले मेरो सँधै कल्याण होस् ॥९॥

शिवोनामासिस्वधितिस्तेपितानमस्तेऽअस्तुमामाहिꣳसीः ॥ निवर्त्तयाम्म्यायुषेन्नाद्यायप्प्रजननायरायस्पोषायसुप्प्रजास्त्वायसुवीर्य्याय ॥१०॥
विश्श्वानिदेवसवितर्द्दुरितानिपरासुव ॥ यद्भद्रन्तन्नऽआसुव ॥११॥
द्यौः शान्तिरन्तरिक्षꣳशान्तिः पृथिवीशान्तिरापःशान्तिरोषधयःशान्तिः ॥ व्वनस्प्पतयःशान्तिर्व्विश्श्वेदेवाःशान्तिर्ब्ब्रह्मशान्तिःसर्व्वꣳशान्तिः शान्तिरेवशान्तिःसामाशान्तिरेधि ॥१२॥
ॐ सर्व्वेषां वा एष व्वेदानाꣳ रसोयत्सामसर्व्वेषामेवैनमेतद्व्वेदानाꣳ रसेनाभिषिञ्चति ॥१३॥

इति स्वस्तिप्रार्थनमन्त्राः ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ हर ! हर !! हर !!! महादेव शम्भो ! श्रीसाम्बसदाशिवार्पणमस्तु ॥

(१० औँ मन्त्रको अर्थ पृ. ७७ मा) हे सूर्य भगवन् ! हजुरले मेरा सबै पाप नाश गरिदिनुहोस् र मेरो लागि जे कल्याणकारी छ, त्यो प्रदान गर्नुहोस् ॥११॥ (१२ औँ मन्त्रको अर्थ पृ. ८२ मा) सबै वेदका तत्त्वरूप रस जो सामवेदरूप भगवान् हुनुहुन्छ उनै भगवानले उक्त भगवद्रसद्वारा सबै वेदको अभिषिञ्चन गर्नुहुन्छ ॥१३॥

॥ भगवान्का अनुग्रहले तीन तापहरू शान्त होऊन् ॥

pdf.upayogibooks.com

चमकाध्यायपाठः

चमकाध्यायपाठपक्षे पूर्वोक्तं सप्तममध्यायमपठित्वा उग्रश्चेति सप्त, वाजश्च मे इत्याद्या एकोनत्रिंशत् कण्डिकाश्च पठ्यन्ते । ताश्च यथा–

अथ सप्तमोऽध्यायः

हरिः ॐ उग्रश्चभीमश्चध्वान्तश्चधुनिश्च॥
सासह्वाँश्चाभियुग्वाचविक्षिपः स्वाहा॥१॥
अग्निꣳहृदयेनाशनिꣳहृदयाग्रेणपशुपतिङ्कृत्स्नहृदयेनभवंय्यक्ना॥
शर्वम्मतस्नाभ्यामीशानम्मन्युनामहादेवमन्तः पर्शव्येनोग्रन्देवं
वनिष्ठुनावसिष्ठहनुः शिङ्गीनिकोश्याभ्याम्॥२॥
उग्रँल्लोहितेनमित्रꣳसौव्रत्त्येनरुद्रन्दौर्व्व्रीत्त्येनेन्द्रम्प्रक्क्रीडेनमरुतोब
लेनसाद्ध्यान्प्रमुदा॥ भवस्यकण्ठ्यꣳरुद्रस्यान्तः पार्श्व्यम्महादेवस्य
यकृच्छर्वस्यवनिष्ठुः पशुपतेः पुरीतत्॥३॥
लोमभ्यः स्वाहालोमभ्यः स्वाहात्वचेस्वाहात्वचेस्वाहालोहिताय
स्वाहालोहितायस्वाहामेदोभ्यः स्वाहामेदोभ्यः स्वाहा॥ माꣳसेभ्यः
स्वाहामाꣳसेभ्यः स्वाहास्नावभ्यः स्वाहास्नावभ्यः स्वाहा
स्त्थभ्यः स्वाहास्त्थभ्यः स्वाहामज्जाभ्यः स्वाहामज्जाभ्यः
स्वाहा॥ रेतसेस्वाहापायवेस्वाहा॥४॥
आयासायस्वाहाप्प्रायासायस्वाहासंय्यासायस्वाहावियासायस्वाहोद्या-
सायस्वाहा॥शुचेस्वाहाशोचतेस्वाहाशोचमानायस्वाहाशोकायस्वाहा॥५॥

सातौँ अध्याय

(१-३ को अर्थ पृ. ७८ मा) समष्टि रौँ र व्यष्टि रौँको लागि म यो श्रेष्ठ आहुति प्रदान गर्छु। समष्टि छालाको लागि र व्यष्टि छालाको लागि, समष्टि रगतको लागि, व्यष्टि रगतको लागि, समष्टि बोसोको लागि, व्यष्टि बोसोको लागि, समष्टि मासुको लागि, व्यष्टि मासुको लागि, समष्टि नसाको लागि, व्यष्टि नसाको लागि, समष्टि हड्डीको लागि, व्यष्टि हड्डीको लागि, समष्टि मज्जाको लागि, व्यष्टि मज्जाको लागि, वीर्यको लागि, गुदद्वारको लागि म यो श्रेष्ठ आहुति प्रदान गर्दछु ॥४॥ देहको श्रमका अधिष्ठाता आयास देवताको लागि, इन्द्रियजन्य श्रमरूप प्रयास देवताको लागि, मन र श्रमरूप संयास देवताको लागि, बौद्धिक श्रमरूप वियास देवताको लागि र प्राणीको श्रमरूप उद्यास देवताको लागि, शुचिको लागि, शोचत्को लागि, शोचमानको लागि र शोकको लागि म यो श्रेष्ठ आहुति प्रदान गर्दछु ॥५॥

तपसेस्वाहातप्प्यतेस्वाहातप्प्यमानायस्वाहातुप्तायस्वाहाघर्म्मीय
स्वाहा॥ निष्कृत्यैस्वाहाप्प्रायश्चित्यैस्वाहाभेषजायस्वाहा॥६॥
यमायस्वाहान्तकायस्वाहामृत्यवेस्वाहाब्ब्रह्मणेस्वाहाब्ब्रह्महत्यायै
स्वाहा॥ विश्श्वेब्भ्योदेवेब्भ्यः स्वाहाद्यावापृथिवीब्भ्याᳬ स्वाहा॥७॥

अथाष्टमोऽध्यायः

हरिःॐ व्वाजश्च्चमेप्प्रसवश्च्चमेप्प्रयतिश्च्चमेप्प्रसितिश्च्चमेधीतिश्च्चमेक्क्रतुश्च्चमेस्वरश्च्चमेश्श्लोकश्च्चमेश्श्रवश्च्चमेश्श्रुतिश्च्चमेज्ज्योतिश्च्चमेस्वश्च्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥१॥

प्प्राणश्च्चमेपानश्च्चमेव्व्यानश्च्चमेसुश्च्चमेचित्तञ्चमऽआधीतञ्चमेव्वाक्च्चमेमनश्च्चमेचक्षुश्च्चमेश्श्रोत्रञ्चमेदक्षश्च्चमेबलञ्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥२॥

ओजश्च्चमेसहश्च्चमऽआत्माचमेतनूश्च्चमेशर्म्मचमेव्वर्म्मचमेङ्गानिचमेस्थीनिचमेपरूᳬषिचमेशरीराणिचमऽआयुश्च्चमेजराचमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥३॥

ज्यैष्ठ्यञ्चमऽआधिपत्त्यञ्चमेमन्न्युश्च्चमेभामश्च्चमेमश्च्चमेम्भश्च्चमेजेमाचमेमहिमाचमेव्वरिमाचमेप्प्रथिमाचमेव्वर्षिमाचमेद्राघिमाचमेव्वृद्धञ्चमेव्वृद्धिश्च्चचमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥४॥ (१)

तपको लागि, तपकर्ताको लागि, तप्यमानको लागि, तप्तको लागि, घर्मको लागि, निष्कृतिको लागि, प्रायश्चित्तको लागि र औषधिको लागि म यो श्रेष्ठ आहुति प्रदान गर्दछु ॥६॥ यमको लागि, अन्तकको लागि, मृत्युको लागि, ब्रह्माको लागि, ब्रह्महत्याको लागि, विश्वदेवहरूको लागि, द्युलोकको लागि र पृथ्वीलोकको लागि म यो श्रेष्ठ आहुति प्रदान गर्दछु ॥७॥

आठौँ अध्याय

चमकानुवाकः–

(१-२ को अर्थ पृ. ७८ मा) बलको कारण भएको ओज, देहबल, आत्मज्ञान, सुन्दर शरीर, सुख, कवच, हृष्टपुष्ट अङ्ग, सुदृढ हाडहरू, बलिया औँलाहरू, नीरोग शरीर, जीवन र वृद्धावस्थासम्मको आयु यी सबै मैले गरेको यस यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होस् ॥३॥ श्रेष्ठता, स्वामित्व, दोषहरूप्रति रिस, अपराधप्रति क्रोध, अपरिमेयता, शीतल मधुर जल, जित्ने शक्ति, प्रतिष्ठा, सन्तानवृद्धि, घरबारीको विस्तार, लामो जीवन,

(पुनर्नमस्ते० इत्यादि ६६ मन्त्रात्मको नमकाध्यायः पठनीयः)

हरिः ॐ सत्त्यञ्चमेश्श्रद्धाचमेजगच्चमेधनञ्चमेविश्श्वञ्चमेमहश्च्च
मेक्क्रीडाचमेमोदश्च्चमेजातञ्चमेजनिष्ष्यमाणञ्चमेसूक्क्तञ्चमे
सुकृतञ्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥५॥

ऋतञ्चमेमृतञ्चमेयक्ष्मञ्चमेनामयच्चमेजीवातुश्च्चमेदीर्घायुत्त्वञ्चमेनमित्त्रञ्च
मेभयञ्चमेसुखञ्चमेशयनञ्चमेसूषाश्च्चमेसुदिनञ्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥६॥

यन्ताचमेधर्त्ताचमेक्षेमश्च्चमेधृतिश्च्चमेविश्श्वञ्चमेमहश्च्चमेसंविच्च
मेज्ज्ञात्रञ्चमेसूश्च्चमेप्रसूश्च्चमेसीरञ्चमेलयश्च्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥७॥

शञ्चमेमयश्च्चमेप्प्रियञ्चमेनुकामश्च्चमेकामश्च्चमेसौमनसश्च्चमेभग
श्च्चमेद्द्रविणञ्चमेभद्द्रञ्चमेश्श्रेयश्च्चमेवसीयश्च्चमेयशश्च्चमेयज्ञेन
कल्प्पन्ताम्॥८॥ (२)

अटुट वंशपरम्परा, धनधान्यको वृद्धि र विद्या आदि गुणहरूका उत्कर्ष यी सबै मैले गरेको यस यज्ञको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥४॥ साँचो बोली, परलोकमा विश्वास, गाई आदि पशु, सुवर्ण आदि धन, अचल पदार्थ, कीर्ति, क्रीडा, क्रीडादर्शनबाट हुने आनन्द, पुत्रबाट उत्पन्न सन्तान, जन्मने सन्तान, शुभदायक मन्त्रहरूको समूह र मन्त्रहरूको पाठबाट हुने शुभ फल यी सम्पूर्ण मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥५॥ यज्ञ आदि कर्म र त्यसको स्वर्गादि फल, धातुक्षय आदि रोगहरूको अभाव र सामान्य व्याधिहरू नरहनु, आयु बढाउने साधन, दीर्घायु, शत्रुहरूको अभाव, निर्भयता, सुख, सुसज्जित ओछ्यान, सन्ध्यावन्दनबाट युक्त भएको बिहानी र यज्ञ, दान, अध्ययन आदिले युक्त भएको दिन यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥६॥ घोडा आदिको नियन्तृत्व र प्रजापालनको क्षमता, वर्तमान धनको रक्षणशक्ति, आपत्तिमा चित्तको स्थिरता, सबैको अनुकूलता, पूजासत्कार, वेदशास्त्र आदिको ज्ञान, विज्ञानसामर्थ्य, पुत्र आदिलाई प्रेरित गर्ने क्षमता, पुत्रोत्पत्ति आदिका लागि सामर्थ्य, हलो आदिद्वारा कृषिबाट अन्न उत्पादन र कृषिमा अनावृष्टि आदि विघ्नहरूको विनाश, यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥७॥ यो लोकको सुख, परलोकको सुख, प्रेम उत्पादक वस्तु, सजिलो परिश्रमबाट प्राप्त हुने पदार्थ, विषयभोगबाट प्राप्त हुने सुख, मनलाई स्वस्थ गराउने बन्धुबान्धव, सौभाग्य, धन, यो लोक र परलोकमा कल्याण, धनले भरिएको बस्न योग्य घर तथा कीर्ति यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥८॥

(पुनर्नमस्ते० इत्यादि ६६ मन्त्रात्मको नमकाध्यायः पठनीयः)

हरिः ॐ ऊर्क्कचमेसूनृताचमेपयश्चमेरसश्चमेघृतञ्चमेमधुचमेसग्धि
श्चमेसपीतिश्चमेकृषिश्चमेवृष्टिश्चमेजैत्रञ्चमऽऔद्भिद्यञ्चमेयज्ञेन
कल्प्पन्ताम्॥९॥

रयिश्चमेरायश्चमेपुष्टञ्चमेपुष्टिश्चमेविभुचमेप्प्रभुचमेपूर्णञ्चमे
पूर्णतरञ्चमेकुयवञ्चमेक्षितञ्चमेन्नञ्चमेक्षुच्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥१०॥

वित्तञ्चमेवेद्यञ्चमेभूतञ्चमेभविष्यच्चमेसुगञ्चमेसुपत्थ्यञ्चमऽऋद्धञ्च
मऽऋद्धिश्चमेक्लृप्तञ्चमेक्लृप्तिश्चमेमतिश्चमेसुमतिश्चमेयज्ञेन
कल्प्पन्ताम्॥११॥

व्रीहयश्चमेयवाश्चमेमाषाश्चमेतिलाश्चमेमुद्गाश्चमेखल्वाश्चमेप्रि
यङ्गवश्च्चमेणवश्चमेश्यामाकाश्चमेनीवाराश्चमेगोधूमाश्चमेमसूरा
श्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥१२॥ (३)

अन्न, सत्य र मीठो बोली, दूध, दूधको सार, घ्यू, मह, बन्धुबान्धवसँग खानपान, धानको सिद्धि, अन्न उत्पादनका लागि अनुकूल वर्षा, विजयको शक्ति, तथा आँप आदि वृक्षहरूको उत्पत्ति यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥९॥ सुन, मौक्तिकादि मणिहरू, धनको प्रचुरता, शरीरको पुष्टि, व्यापकताको शक्ति, ऐश्वर्य, धन र पुत्रादिको बहुलता, हात्ती–घोडा आदिको अधिकता, कुत्सित धान्य, अक्षय अन्न, भात आदि सिद्धान्न तथा भोजन पचाउने शक्ति यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥१०॥ पूर्वप्राप्त धन, पछि प्राप्त हुने धन, पूर्वप्राप्त खेत आदि र भविष्यमा प्राप्तहुने खेत, सुगम्य ठाउँ, अत्यन्त हितकारक पदार्थ, समृद्ध यज्ञफल, यज्ञादिको समृद्धि, कार्यसिद्ध गर्ने अगण्य सम्पत्ति, कार्यसाधनको शक्ति, पदार्थमात्रको निश्चय तथा दोधार परेको समयमा पनि निर्णय गर्ने बुद्धि यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥११॥ उत्कृष्ट कोटिको धान, जौ, मास, तिल, मुँग, चना, कागुनो, चिनकधान्य, सामा, तृणधान्य(सामाधान), गहुँ र मसुरो यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥१२॥

(पुनर्नमस्ते० इत्यादि ६६ मन्त्रात्मको नमकाध्यायः पठनीयः)

हरिः ॐ अश्म्मा चमेमृत्त्तिकाचमेगिरयश्च्चमेपर्व्वताश्च्चमेसिकता श्च्चमेव्वनस्प्पतयश्च्चमेहिरण्ण्यञ्चमेयश्च्चमेश्यामञ्चमेलोहञ्चमेसीसं ञ्चमेत्रपुचमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥१३॥

अग्ग्निश्च्चमऽआपश्च्चमेव्वीरुधश्च्चमऽओषधयश्च्चमेकृष्टपच्च्याश्च्चमे कृष्टपच्च्याश्च्चमेग्ग्राम्म्याश्च्चमेपशवऽआरण्ण्याश्च्चमेव्वित्तञ्चमेव्वित्ति श्च्चमेभूतञ्चमेभूतिश्च्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥१४॥

व्वसुचमेव्वसतिश्च्चमेकर्म्मचमेशक्तिश्च्चमेर्थश्च्चमऽएमश्च्चमऽइत्त्याच मेगतिश्च्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥१५॥ (४)

(पुनर्नमस्ते० इत्यादि ६६ मन्त्रात्मको नमकाध्यायः पठनीयः)

हरिः ॐ अग्ग्निश्च्चमऽइन्द्रश्च्चमेसोमश्च्चमऽइन्द्रश्च्चमेसविता चमऽइन्द्रश्च्चमेसरस्वतीचमऽइन्द्रश्च्चमेपूषाचमऽइन्द्रश्च्चमेबृहस्पति श्च्चमऽइन्द्रश्च्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥१६॥

मित्त्रश्च्चमऽइन्द्रश्च्चमेव्वरुणश्च्चमऽइन्द्रश्च्चमेधाताचमऽइन्द्रश्च्चमे

राम्रो ढुङ्गा र श्रेष्ठ माटो, गोवर्धन आदि साना पर्वत, हिमालय आदि विशाल पर्वत, बलौटो(बालुवामय) भूमि, वनस्पतिहरू, सुन, फलाम, तामा, काँस, सिसा तथा राङ् (धातुविशेष) आदि यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥१३॥ पृथ्वीमा अग्निको तथा आकाशमा जलको अनुकूलता, साना साना घाँस, पाक्ने बित्तिकै सुक्ने धान्यादि, जोतेर र रोपेर उत्पन्न हुने तथा न जोतीकन नरोपीकन उत्पन्न हुने अन्न, गाई भैंसी आदि ग्राम्य पशु तथा हात्ती सिंह आदि जङ्गली पशु, पहिले प्राप्त भएको तथा भविष्यमा प्राप्त हुने धन, पुत्रादि तथा ऐश्वर्य यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥१४॥ गाईगोरु आदि धन, बस्नको लागि राम्रो घर, अग्निहोत्रादि कर्म तथा उनीहरूको अनुष्ठानको सामर्थ्य, इच्छित पदार्थ, पाउन सकिने पदार्थ, चाहेको वस्तुको प्राप्तिको उपाय एवम् चाहेको वस्तुको प्राप्ति यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥१५॥ अग्नि र इन्द्र, सोम तथा इन्द्र, सविता र इन्द्र, सरस्वती र इन्द्र, पूषा र इन्द्र, बृहस्पति र इन्द्र यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥१६॥ मित्रदेव एवम् इन्द्र, वरुण तथा इन्द्र, धाता र इन्द्र, त्वष्टा तथा इन्द्र, मरुद्गण र इन्द्र, विश्वेदेव र इन्द्र यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥१७॥ पृथ्वी र इन्द्र, अन्तरिक्ष र इन्द्र, स्वर्ग

त्वष्टाचमऽइन्द्रश्चमेमरुतश्चमऽइन्द्रश्चमेविश्वेचमेदेवाऽ
इन्द्रश्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम्॥१७॥
पृथिवीचमऽइन्द्रश्चमेन्तरिक्षञ्चमऽइन्द्रश्चमेद्यौश्चमऽइन्द्रश्चमेसमा
श्चमऽइन्द्रश्चमेनक्षत्राणिचमऽइन्द्रश्चमेदिशश्चमऽइन्द्रश्चमे
यज्ञेनकल्पन्ताम्॥१८॥ (५)

(पुनर्नमस्ते० इत्यादि ६६ मन्त्रात्मको नमकाध्यायः पठनीयः)

हरिः ॐ अꣳशुश्चमेरश्मिश्चमेदाभ्यश्चमेधिपतिश्चमऽउपाꣳ
शुश्चमेन्तर्यामश्चमऽऐन्द्रवायवश्चमेमैत्रावरुणश्चमऽआश्विन
श्चमेप्प्रतिप्प्रस्थानश्चमेशुक्रश्चमेमन्थीचमेयज्ञेनकल्पन्ताम्॥१९॥
आग्रयणश्चमेवैश्वदेवश्चमेध्रुवश्चमेवैश्वानरश्चमऽऐन्द्राग्नश्च
मेमहावैश्वदेवश्चमेमरुत्वतीयाश्चमेनिष्केवल्यश्चमेसावित्रश्चमे
सारस्वतश्चमेपात्नीवतश्चमेहारियोजनश्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम्॥२०॥
स्रुचश्चमेचमसाश्चमेवायव्व्यानिचमेद्रोणकलशश्चमेग्रावाण
श्चमेधिषवणेचमेपूतभृच्चमऽआधवनीयश्चमेवेदिश्चमेबर्हिश्चमे
ऽवभृथश्चमेस्वगाकारश्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम्॥२१॥ (६)

(पुनर्नमस्ते० इत्यादि ६६ मन्त्रात्मको नमकाध्यायः पठनीयः)

तथा इन्द्र, बर्षको अधिष्ठातृदेवता तथा इन्द्र, नक्षत्र र इन्द्र, दिशाहरू र इन्द्र यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥१८॥ अंशु, रस्मि, अदाभ्य, निग्राह्य, उपांशु, अन्तर्याम, ऐन्द्रवायव, मैत्रावरुण, आश्विन, प्रतिप्रस्थान, शुक्र र मन्थी यी सबै ग्रहहरू मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥१९॥ आग्रयण, वैश्वदेव, ध्रुव, वैश्वानर, ऐन्द्राग्न, महावैश्वदेव, मरुत्वतीय, निष्केवल्य, सावित्र, सारस्वत, पात्नीवत, एवम् हारियोजन यी सबै यज्ञग्रहरू मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥२०॥ स्रुक्, चमस, वायव्य, द्रोणकलश, ग्रावा, काष्ठफलक, पूतभृत्, आधवनीय, वेदी, कुशा, अवभृथ र शम्युवाक यी सबै यज्ञपात्रहरू मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥२१॥ अग्निष्टोम, प्रवर्ग्य, पुरोडाश, सूर्यसम्बन्धी चरु, प्राण, अश्वमेध यज्ञ, पृथ्वी, अदिति, दिति, द्युलोक, विराट् पुरुषको अवयव, सबै प्रकारका शक्तिहरू र पूर्वादि दिशाहरू यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥२२॥ व्रत, वसन्तादि ऋतुहरू, कृच्छ्र चान्द्रायणादि

अ॒ग्निश्च॑ मे घ॒र्मश्च॑ मे॒ऽर्कश्च॑ मे॒ सूर्य॑श्च मे प्रा॒णश्च॑ मेऽश्व॒मे॒धश्च॑ मे
पृ॒थि॒वी च॑ मे॒ऽदि॑तिश्च मे॒ दिति॑श्च मे॒ द्यौश्च॑ मे॒ऽङ्गु॒लय॒ः शक्व॑रयो॒ दिश॑
श्च मे य॒ज्ञेन॑ कल्पन्ताम् ॥२२॥
व्र॒तञ्च॑ म ऽऋ॒तव॑श्च मे॒ तप॑श्च मे संवत्स॒रश्च॑ मेऽहोरा॒त्रे ऊ॑र्वष्ठी॒वे
बृ॑हद्रथन्त॒रे च॑ मे य॒ज्ञेन॑ कल्पन्ताम् ॥२३॥ (७)

(पुनर्नमस्ते० इत्यादि ६६ मन्त्रात्मको नमकाध्यायः पठनीयः)

हरिः ॐ एका॑ च मे ति॒स्रश्च॑ मे ति॒स्रश्च॑ मे॒ पञ्च॑ च मे॒ पञ्च॑ च मे स॒प्त
च॑ मे॒ नव॑ च मे॒ नव॑ च म॒ऽएका॑दश च म॒ऽएका॑दश च मे॒ त्रयो॑दश च मे॒ त्रयो॑दश
च मे॒ पञ्च॑दश च मे॒ पञ्च॑द॒श च मे स॒प्तद॑श च मे स॒प्तद॑श च मे॒ नव॑दश च मे॒ नव॑
दश च म॒ऽएक॑वि॑ꣳशतिश्च म॒ऽएक॑वि॑ꣳशतिश्च मे॒ त्रयो॑वि॑ꣳशतिश्च मे॒
त्रयो॑वि॑ꣳशतिश्च मे॒ पञ्च॑वि॑ꣳशतिश्च मे॒ पञ्च॑वि॑ꣳशतिश्च मे स॒प्त
वि॑ꣳशतिश्च मे स॒प्तवि॑ꣳशतिश्च मे॒ नव॑वि॑ꣳशतिश्च मे॒ नव॑वि॑ꣳशतिश्च म॒
ऽएक॑त्रि॑ꣳशच्च म॒ऽएक॑त्रि॑ꣳशच्च मे॒ त्रय॑स्त्रि॑ꣳशच्च मे य॒ज्ञेन॑ कल्पन्ताम् ॥२४॥

(८) (पुनर्नमस्ते० इत्यादि ६६ मन्त्रात्मको नमकाध्यायः पठनीयः)

हरिः ॐ चत॑स्रश्च मे॒ऽष्टौ च॑ मे॒ऽष्टौ च॑ मे॒ द्वाद॑श च मे॒ द्वाद॑श च मे॒ षोड॑श च मे॒ षोड॑श
च मे वि॒ꣳश॒तिश्च॑ मे वि॒ꣳश॒तिश्च॑ मे॒ चतु॑र्वि॑ꣳशतिश्च मे॒ चतु॑र्वि॑ꣳशति
श्च मे॒ऽष्टावि॑ꣳशतिश्च मे॒ऽष्टावि॑ꣳशतिश्च मे॒ द्वात्रि॑ꣳशच्च मे॒ द्वात्रि॑ꣳशच्च मे॒

तप, प्रभवादि सम्वत्सर, दिनरात, जङ्घा तथा जानु, यी शरीरावयवहरू र बृहद् तथा रथन्तर साम, यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥२३॥ एक र तीन, तीन तथा पाँच, पाँच र सात, सात तथा नौ, नौ र एघार, एघार र तेह्र, तेह्र र पन्ध्र, पन्ध्र र सत्र, सत्र र उन्नाइस, उन्नाइस र एक्काइस, एक्काइस र तेइस, तेइस र पच्चीस, पच्चीस र सत्ताइस, सत्ताइस र उनन्तीस, उनन्तीस र एकतीस, एकतीस र तेत्तीस यी सबै सङ्ख्याहरूद्वारा भनिने सम्पूर्ण श्रेष्ठ पदार्थहरू मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥२४॥ चार र आठ, आठ र बाह्र, बाह्र र सोह्र, सोह्र र बीस, बीस र चौबीस, चौबीस र अट्ठाईस, अट्ठाईस र बत्तीस, बत्तीस र छत्तीस, छत्तीस र चालीस, चालीस र चौवालीस, चौवालीस र अट्चालीस यी सबै सङ्ख्याहरूबाट भनिने सम्पूर्ण श्रेष्ठ पदार्थहरू मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥२५॥

षट्त्रिँ॑शच्चमेषट्त्रिँ॑शच्चमेचत्वारिँ॑शच्चमेचत्वारिँ॑शच्चमेचतुश्च्चत्वारिँ॑
शच्चमेचतुश्च्चत्वारिँ॑शच्चमेष्टाचत्वारिँ॑शच्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥ २५॥

(९) (पुनर्नमस्ते० इत्यादि ६६ मन्त्रात्मको नमकाध्याय: पठनीय:)

हरिंः॑ॐ त्र्यविश्चमेत्र्यवीचमेदित्त्यवाट्चमेदित्त्यौहीचमेपञ्चाविश्चमेपञ्चावीचमेत्रिवत्सश्चमेत्रिवत्साचमेतुर्य्यवाट्चमेतुर्य्यौहीचमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥ २६॥

पष्ठवाट्चमेपष्ठौहीचमऽउक्षाचमेवशाचमऽऋषभश्चमेवेहच्चमेनड्वाँश्चमेधेनुश्चमेयज्ञेनकल्प्पन्ताम्॥ २७॥ (१०)

(गणानान्त्वा इत्यारभ्य नमस्ते० इत्यादि ६६ मन्त्रात्मको नमकाध्याय: पठनीय:)

हरिंः॑ॐ वाजायस्वाहाप्प्रसवायस्वाहापिजायस्वाहाक्क्रतवेस्वाहावसवेस्वाहाहर्प्पतयेस्वाहाह्नेमुग्धायस्वाहामुग्धायवैनँ॑शिनायस्वाहा

डेढ बर्षको बाछो, डेढ बर्षकी बाछी, दुई वर्षको बाछा, दुई वर्षको बाछी, ढाई वर्षको गोरु, ढाई वर्षकी गाई, तीन वर्षको गोरु र तीन वर्षको गाई, साढे तीन वर्षको गोरु र साढे तीन वर्षको गाई यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥२६॥ चार वर्षको गोरु, चार वर्षको गाई, सेचनमा समर्थ गोरु, बन्ध्या गाई, तरुण गोरु, गर्भघातिनी गाई, भार वहन गर्नसक्ने गोरु र नवप्रसूता गाई, यी सबै मैले गरेको यज्ञको फलको रूपमा मलाई प्राप्त होऊन् ॥२७॥ प्रचुर अन्नको उत्पत्ति गर्ने अन्नरूप चैत्रमासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। वैशाख मासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। जलक्रीडामा सुखदायक ज्येष्ठ मासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। यज्ञरूप आषाढ मासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। चतुर्मासमा यात्राको निषेध गर्ने श्रावण मासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। दिनको स्वामी सूर्यरूप भाद्र मासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। तुषारो आदिबाट मोहकारक दिन भएको आश्विन मासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। स्नान आदिबाट प्राणीहरूको पाप नाश गर्नाले मोहनिवर्तक र दिन थोरै घट्नाले विनाशशील कार्तिकमासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। सम्पूर्ण सृष्टिको विनाश भइसकेपछि पनि विद्यमान रहने अविनाशी विष्णुरूप मंसिर मासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। अन्तिममा रहने तथा प्राणीहरूलाई पालन गर्ने पुष मासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। सम्पूर्ण लोकको पालकरूप माघ मासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ र सबै

विनुꣳशिनंऽआन्त्यायनायुस्वाहान्त्यायभौवनायुस्वाहाभुवनस्यपतये
स्वाहाधिपतयेस्वाहाप्प्रजापतयेस्वाहा॥ इयन्तेराण्म्मित्रायय्यन्तासि
य्यमनऽऊर्ज्जेत्त्वावृष्ट्यैत्त्वाप्प्रजानान्त्वाधिपत्त्याय॥२८॥
आयुर्य्यज्ञेनंकल्प्पताम्प्राणोय्यज्ञेनंकल्प्पताञ्चक्षुर्य्यज्ञेनंकल्प्पता
ꣳश्रोत्रँय्यज्ञेनंकल्प्पतांव्वाग्ग्यज्ञेनंकल्प्पताम्मनोय्यज्ञेनंकल्प्पता
मात्माय्यज्ञेनंकल्प्पतांब्रह्माय्यज्ञेनंकल्प्पताञ्ज्योतिर्य्यज्ञेनंकल्प्पतां
स्वर्य्यज्ञेनंकल्प्पताम्पृष्ठंय्यज्ञेनंकल्प्पतांय्यज्ञोय्यज्ञेनंकल्प्पताम्॥
स्तोमश्च्चय्यजुश्च्चऽऋक्च्चसामचबृहच्चरथन्तरञ्च॥स्वर्द्देवाऽअग
न्मामृताऽअभूमप्प्रजापतेःप्प्रजाऽअभूमवेट्स्वाहा॥२९॥ (११)

प्राणीहरूको सबैभन्दा बढी पालनपोषण गर्ने फागुन मासको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। बाह्रै महिनाको अधिष्ठाता प्रजापतिको लागि यो श्रेष्ठ आहुति समर्पित छ। हे प्रजापतिस्वरूप अग्निदेव ! यो यज्ञस्थान तपाईंको राज्य हो, अग्निष्टोम आदि कर्ममा सबैको नियन्ता तपाईं मित्ररूप यस यजमानलाई प्रेरणा दिने खालको हुनुहुन्छ। अधिक अन्नादिको प्राप्तिको लागि म तपाईंको अभिषेक गर्दछु, वर्षाको लागि म तपाईंको अभिषेक गर्दछु र सम्पूर्ण प्राणीहरूमा स्वामित्व प्राप्तिको लागि म तपाईंको अभिषेक गर्दछु ॥२८॥ यज्ञको फलले मेरो आयु वृद्धि होस्, यज्ञको फलस्वरूप मेरो प्राण बलिष्ठ होस्, यज्ञको फलस्वरूप आँखाको ज्योति बढोस्, यज्ञको फ़लबाट सुन्नेशक्ति(श्रवणशक्ति)को वृद्धि होस्, यज्ञको फलस्वरूप वाणीमा श्रेष्ठता आओस्, यज्ञको फलस्वरूप मन सधैँ स्वच्छ रहोस्, यज्ञको फलस्वरूप आत्मा बलवान् होस्, यज्ञको फलस्वरूप सबै वेदहरू ममाथि प्रसन्न रहून्, यो यज्ञको फलस्वरूप मलाई परमात्माको दिव्यज्योति प्राप्त होस्, यज्ञको फलस्वरूप स्वर्गको प्राप्ति होस्, यज्ञको फलस्वरूप संसारको सर्वश्रेष्ठ सुख प्राप्त होस्, यज्ञको फलस्वरूप महायज्ञ गर्ने सामर्थ्य प्राप्त होस्, त्रिवृत्पञ्चदश आदि स्तोम, यजुर्मन्त्र ऋचाहरू, सामगानहरू, बृहत्साम र रथन्तर साम, यी सबै यज्ञको फलहरूबाट मलाई उपकार गर्नुहोला, म यज्ञको फलबाट देवत्वलाई प्राप्त गरी स्वर्ग जाऊँ र अमर होऊँ, यज्ञको प्रसादबाट हामीहरू हिरण्यगर्भ प्रजापतिको प्रियतम प्रजा बनौं। समस्त देवताहरूको निम्ति यो वसोर्धारा हवन सम्पन्न भयो। यी सबै आहुतिहरू उहाँलाई जस्ताको तस्तै समर्पित छ ॥२९॥

pdf.upayogibooks.com

लिङ्गाष्टकम्

ब्रह्ममुरारिसुरार्चितलिङ्गं निर्मलभासितशोभितलिङ्गम् ।
जन्मजदुःखविनाशकलिङ्गं तत् प्रणमामि सदाशिवलिङ्गम् ॥१॥

देवमुनिप्रवरार्चितलिङ्गं कामदहं करुणाकरलिङ्गम् ।
रावणदर्पविनाशनलिङ्गं तत् प्रणमामि सदाशिवलिङ्गम् ॥२॥

सर्वसुगन्धिसुलेपितलिङ्गं बुद्धिविवर्धनकारणलिङ्गम् ।
सिद्धसुरासुरवन्दितलिङ्गं तत् प्रणमामि सदाशिवलिङ्गम् ॥३॥

कनकमहामणिभूषितलिङ्गं फणिपतिवेष्टितशोभितलिङ्गम् ।
दक्षसुयज्ञविनाशनलिङ्गं तत् प्रणमामि सदाशिवलिङ्गम् ॥४॥

कुङ्कुमचन्दनलेपितलिङ्गं पङ्कजहारसुशोभितलिङ्गम् ।
सञ्चितपापविनाशनलिङ्गं तत् प्रणमामि सदाशिवलिङ्गम् ॥५॥

देवगणार्चितसेवितलिङ्गं भावैर्भक्तिभिरेव च लिङ्गम् ।
दिनकरकोटिप्रभाकरलिङ्गं तत् प्रणमामि सदाशिवलिङ्गम् ॥६॥

अष्टदलोपरि वेष्टितलिङ्गं सर्वसमुद्भवकारणलिङ्गम् ।
अष्टदरिद्रविनाशितलिङ्गं तत् प्रणमामि सदाशिवलिङ्गम् ॥७॥

सुरगुरुसुरवरपूजितलिङ्गं सुरवनपुष्पसदार्चितलिङ्गम् ।
परात्परं परमात्मकलिङ्गं तत् प्रणमामि सदाशिवलिङ्गम् ॥८॥

लिङ्गाष्टकमिदं पुण्यं यः पठेच्छिवसन्निधौ ।
शिवलोकमवाप्नोति शिवेन सह मोदते ॥

अथ उत्तराङ्गपूजा

उत्तराङ्गन्यासं विधाय पुनः सङ्क्षेपेण पञ्चामृतस्नानं कृत्वा स्नानाङ्गमाचमनीयं समर्प्य शुद्धवस्त्रेण सम्प्रोक्ष्य पूजयेत् –

सुगन्धितैलम्–

ॐ त्र्यम्बकं यजामहेसुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्।
उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात्॥
ॐ त्र्यायुषञ्जमदग्नेः कश्यपस्य त्र्यायुषम्॥
यद्देवेषुत्र्यायुषन्तन्नोऽअस्तु त्र्यायुषम्॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, सुगन्धितैलादिद्रव्यं समर्पयामि॥

वस्त्रम्–

ॐ असौयोऽवसर्प्पतिनीलग्ग्रीवोव्विलोहितः॥
उतैनङ्गोपाऽअदृश्रन्नदृश्रन्नुदहार्यः सदृष्ट्टोमृडयातिनः॥
ॐ सर्वभूषाधिके सौम्ये लोकलज्जानिवारणे।
मयोपपादिते तुभ्यं वाससी प्रतिगृह्यताम्॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, वस्त्रं समर्पयामि॥

यज्ञोपवीतम् –

ॐ नमोस्तुनीलग्ग्रीवायसहस्राक्षायमीढुषे॥
अथोयेऽअस्यसत्त्वानोहन्तेब्भ्योकरन्नमः॥
ॐ नवभिस्तन्तुभिर्युक्तं त्रिगुणं देवतामयम्।
उपवीतं चोत्तरीयं गृहाण परमेश्वर॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, यज्ञोपवीतं समर्पयामि॥

उपवस्त्रम्–

ॐ सुजातो ज्ज्योतिषा सह शर्म्म वरूथमासदत्स्व॥
व्वासोऽअग्ने विश्वरूप ꣳ संव्ययस्व विभांवसो॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, उपवस्त्रं समर्पयामि॥

चन्दनम् –

ॐ प्रमुञ्चधन्वनस्त्वमुभयोरात्क्न्योज्ज्यार्म्॥
याश्च्चतेहस्तऽइषवः पराताभगवोव्वप॥

ॐ श्रीखण्डं चन्दनं दिव्यं गन्धाढ्यं सुमनोहरम् ।
विलेपनं सुरश्रेष्ठ चन्दनं प्रतिगृह्यताम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, चन्दनानुलेपनं समर्पयामि ॥

अक्षताः –

ॐ अक्षन्नमीमदन्तह्यवप्प्रियाऽअधूषत ।
अस्तोषत स्वभानवोविप्प्रानविष्ठयामतीयोयान्विन्द्रते हरि ॥

ॐ अक्षतांश्च सुरश्रेष्ठ कुङ्कुमाक्तान् सुशोभनान् ।
मया निवेदितान् भक्त्या गृहाण परमेश्वर ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, अलङ्करणार्थेऽक्षतान् समर्पयामि ॥

भस्म–

ॐ त्र्यम्बकंय्यजामहेसुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।
उर्वारुकमिवबन्धनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, भस्मानुलेपनं समर्पयामि ॥

पुष्पाणि –

ॐ विज्यन्धनुः कपर्द्दिनो विशल्यो बाणवाँऽउत ।
अनेशन्नस्ययाऽइषवऽआभुरस्य निषङ्गधिः ॥
ॐ माल्यादीनि सुगन्धीनि मालत्यादीनि वै प्रभो ।
मयानीतानि पुष्पाणि पूजार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, पुष्पाणि समर्पयामि ॥

नानापरिमलद्रव्याणि–

ॐ अहिरिवभोगैः पर्वेति बाहुञ्ज्याया हेतिम्परिबाधमानाः ।।।
हस्तघ्नोविश्वा वयुनानि विद्वान् पुमान् पुमा ꣳ सम्परिपातुविश्वतः ॥
ॐ दिव्यगन्धसमायुक्तं नानापरिमलान्वितम् ।
गन्धद्रव्यमिदं भक्त्या दत्तं स्वीकुरु शोभनम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, नानापरिमलद्रव्याणि समर्पयामि ॥

बिल्वपत्राणि–

ॐ शिवोभवप्रजाभ्योमानुषीभ्यस्त्वमङ्गिरः ।
माद्यावापृथिवीऽअभिशोचीर्म्मान्तरिक्षम्मा वनस्पतीन् ॥
ॐ त्रिदलं त्रिगुणाकारं त्रिनेत्रं च त्रिधायुधम् ।
त्रिजन्मपापसंहारमेकबिल्वं शिवार्पणम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, बिल्वपत्राणि समर्पयामि ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, दूर्वाङ्कुरान् समर्पयामि ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, पुष्पमालां समर्पयामि ॥

धूपः–

ॐ यातेहेतिर्म्मीढुष्टमहस्तेबभूवतेधनुः ।
तयास्मान्विश्वतस्त्वमयक्ष्मयापरिभुज ॥
ॐ वनस्पतिरसोद्भूतो गन्धाढ्यो गन्ध उत्तमः ।
आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, धूपमाघ्रापयामि ॥

दीपः–

ॐ परितेधन्वनोहेतिरस्मान्व्वृणक्तुव्विश्वतः ।
अथोयऽइषुधिस्तवारेऽअस्मन्निधेहितम् ॥
ॐ आज्यं च वर्तिसंयुक्तं वह्निना योजितं मया ।
दीपं गृहाण देवेश त्रैलोक्यतिमिरापहम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, दीपं प्रदर्शयामि ॥

नैवेद्यम्–

नैवेद्यं पुरतो निधाय बिल्वपत्रेणाच्छाद्य गायत्र्या जलेन सम्प्रोक्ष्य धेनुमुद्रयाऽमृतीकृत्य ग्रास-मुद्राः(पञ्चानामेवाङ्गुलीनामेकत्रीकरणम्, भोजने यथा क्रियते) प्रदर्श्य नैवेद्यं निवेदयेत् । ॐ प्राणाय स्वाहा, ॐ अपानाय स्वाहा, ॐ व्यानाय स्वाहा, ॐ समानाय स्वाहा, ॐ उदानाय स्वाहा ।

ॐ अवतत्त्यधनुष्ट्वꣳसहस्राक्षशतेषुधे ॥
निशीर्ष्यशल्ल्यानाम्मुखाशिवोनः सुमनाभव ॥

ॐ सर्कराघृतसंयुक्तं मधुरं स्वादु चोत्तमम् ।
उपहारः समानीतो नैवेद्यं प्रतिगृह्यताम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, विविधपरिकारयुतं नैवेद्यं निवेदयामि । ततः **ॐ नमः शिवाय** इति यथाशक्ति जपं विधाय तालीत्रयं कृत्वा, मध्ये मध्ये जलमुत्तरापोशानं हस्तप्रक्षालनार्थे, मुखप्रक्षालनार्थे च जलं समर्पयामि ।

आचमनीयम्–

ॐ एलोशीरलवङ्गादिकर्पूरादिसुवासितम् ।
प्राशनायाऽऽहृतं तोयं गृहाण परमेश्वर ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, आचमनीयं समर्पयामि ॥

करोद्वर्तनम्–

ॐ अꣳशुनातेऽअꣳशुः पृच्यताम्परुषापरुः ।
गन्धस्तेसोममवतु मदाय रसोऽअच्युतः ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, करोद्वर्तनार्थे चन्दनं समर्पयामि ॥

ऋतुफलम्–

ॐ याः फलिनीर्व्याऽअफलाऽअपुष्पायाश्चपुष्पिणीः ॥
बृहस्पतिप्प्रसूतास्तानोमुञ्चन्त्वꣳहसः ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, ऋतुफलं समर्पयामि ॥

ताम्बूलम्–

ॐ नमस्तऽआयुधायानाततायधृष्णवे ।
उभाब्भ्यामुततेनमो बाहुब्भ्यान्तवधन्न्वने ॥
ॐ पूगीफलं महद्दिव्यं नागवल्लीदलैर्युतम् ।
एलाचूर्णादिसंयुक्तं ताम्बूलं प्रतिगृह्यताम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, ताम्बूलं समर्पयामि ॥

दक्षिणा–

ॐ हिरण्यगर्ब्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेकऽआसीत् ॥
स दाधार पृथिवीन्द्यामुतेमाङ्कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥
ॐ हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ।
अनन्तपुण्यफलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, कृतायाः पूजायाः साद्गुण्यार्थे दक्षिणाद्रव्यं समर्पयामि ॥

विशेषपूजा

आवरणपूजा–

ॐ अघोराय नमः। ॐ पशुपतये नमः। ॐ शिवाय नमः। ॐ विरूपाय नमः। ॐ विश्वरूपाय नमः। ॐ भैरवाय नमः। ॐ त्र्यम्बकाय नमः। ॐ शूलपाणये नमः। ॐ कपर्दिने नमः। ॐ ईशानाय नमः। ॐ महेशाय नमः। ॐ भगवत्यै नमः। ॐ उमादेव्यै नमः। ॐ शङ्करप्रियायै नमः। ॐ पार्वत्यै नमः। ॐ गौर्यै नमः। ॐ कालिन्द्यै नमः। ॐ कोटिदेव्यै नमः। ॐ विश्वधारिण्यै नमः। ॐ विश्वेश्वर्यै नमः। ॐ शिवायै नमः। ॐ विश्वमात्रे नमः।

अङ्गपूजा–

ॐ ईशानाय नमः, पादौ पूजयामि। ॐ शङ्कराय नमः, जङ्घे पूजयामि। ॐ शिवाय नमः, जानुनी पूजयामि। ॐ शूलपाणये नमः, गुल्फौ पूजयामि। ॐ शम्भवे नमः कटिं पूजयामि। ॐ स्वयम्भुवे नमः, गुह्यं पूजयामि। ॐ महादेवाय नमः, नाभिं पूजयामि। ॐ विश्वकर्त्रे नमः, उदरं पूजयामि। ॐ सर्वतोमुखाय नमः,पार्श्वे पूजयामि। ॐ स्थाणवे नमः, स्तनौ पूजयामि। ॐ नीलकण्ठाय नमः, कण्ठं पूजयामि। ॐ शिवात्मने नमः, मुखं पूजयामि। ॐ त्रिनेत्राय नमः, नेत्रे पूजयामि। ॐ नागभूषणाय नमः, शिरः पूजयामि। ॐ देवाधिदेवाय नमः, सर्वाङ्गं पूजयामि।

गणपूजा–

ॐ गणपतये नमः। ॐ कार्तिकेयाय नमः। ॐ पुष्पदन्ताय नमः। ॐ कपर्दिने नमः। ॐ भैरवाय नमः। ॐ शूलपाणये नमः। ॐ ईश्वराय नमः। ॐ दण्डपाणये नमः। ॐ नन्दिने नमः। ॐ महाकालाय नमः।

अष्टमूर्तिपूजा–

ॐ शर्वाय क्षितिमूर्तये नमः। ॐ भवाय जलमूर्तये नमः। ॐ रुद्राय अग्निमूर्तये नमः। ॐ उग्राय वायुमूर्तये नमः। ॐ भीमाय आकाशमूर्तये नमः। ॐ पशुपतये यजमानमूर्तये नमः। ॐ महादेवाय सोममूर्तये नमः। ॐ ईशानाय सूर्यमूर्तये नमः।

अष्टोत्तरशतनामपूजनम् (शाक्तप्रमोदानुसारम्)–

ॐ शिवाय नमः । ॐ महेश्वराय नमः । ॐ शम्भवे नमः । ॐ पिनाकिने नमः।
ॐ शशिशेखराय नमः । ॐ वामदेवाय नमः । ॐ विरूपाक्षाय नमः ।
ॐ कपर्दिने नमः । ॐ नीललोहिताय नमः । ॐ शङ्कराय नमः ।ॐ शूलपाणये नमः।
ॐ खट्वाङ्गिने नमः । ॐ विष्णुवल्लभाय नमः ।ॐ शिपिविष्टाय नमः ।
ॐ अम्बिकानाथाय नमः । ॐ श्रीकण्ठाय नमः । ॐ भक्तवत्सलाय नमः ।
ॐ भवाय नमः । ॐ सर्वाय नमः । ॐ त्रिलोकेशाय नमः । ॐ शितिकण्ठाय नमः।
ॐ शिवाप्रियाय नमः । ॐ उग्राय नमः । ॐ कपालिने नमः । ॐ कामारये नमः।
ॐ अन्धकासुरसूदनाय नमः । ॐ गङ्गाधराय नमः । ॐ ललाटाक्षाय नमः ।
ॐ कालकालाय नमः । ॐ कृपानिधये नमः । ॐ भीमाय नमः । ॐ परशुहस्ताय नमः।
ॐ मृगपाणये नमः । ॐ जटाधराय नमः । ॐ कैलाशवासिने नमः ।
ॐ कवचिने नमः । ॐ कठोराय नमः । ॐ त्रिपुरान्तकाय नमः । ॐ वृषाङ्काय नमः
ॐ वृषभारूढाय नमः । ॐ भस्मोद्धूलितविग्रहाय नमः । ॐ सामप्रियाय नमः ।
ॐ स्वरमयाय नमः । ॐ त्रयीमूर्तये नमः । ॐ अनीश्वराय नमः । ॐ सर्वज्ञाय नमः।
ॐ परमात्मने नमः । ॐ सोमलोचनाय नमः । ॐ सूर्यलोचनाय नमः ।
ॐ अग्निलोचनाय नमः । ॐ हविर्यज्ञमयाय नमः । ॐ सोमाय नमः ।
ॐ पञ्चवक्त्राय नमः । ॐ सदाशिवाय नमः । ॐ विश्वेश्वराय नमः ।
ॐ वीरभद्राय नमः । ॐ गणनाथाय नमः । ॐ प्रजापतये नमः । ॐ हिरण्यरेतसे नमः।
ॐ दुर्धर्षाय नमः । ॐ गिरीशाय नमः । ॐ गिरिशाय नमः । ॐअनघाय नमः ।
ॐ भुजङ्गभूषणाय नमः । ॐ भर्गाय नमः । ॐ गिरिधन्वने नमः ।
ॐ गिरिप्रियाय नमः । ॐ कृत्तिवाससे नमः । ॐ पुरारातये नमः । ॐ भगवते नमः।
ॐ प्रमथाधिपाय नमः । ॐ मृत्युञ्जयाय नमः । ॐ सूक्ष्मतनवे नमः ।
ॐ जगद्व्यापिने नमः । ॐ जगद्गुरवे नमः । ॐ व्योमकेशाय नमः ।
ॐ महासेनजनकाय नमः । ॐ चारुविक्रमाय नमः । ॐ रुद्राय नमः ।
ॐ भूतपतये नमः । ॐ स्थाणवे नमः । ॐ अहिर्बुध्न्याय नमः । ॐ दिगम्बराय नमः।
ॐ अष्टमूर्तये नमः । ॐ अनेकात्मने नमः । ॐ सात्त्विकाय नमः । ॐ शुद्धविग्रहाय नमः।

ॐ शाश्वताय नमः । ॐ खण्डपरशवे नमः । ॐ अजपाशविमोचकाय नमः । ॐ मृडाय नमः । ॐ पशुपतये नमः । ॐ देवाय नमः । ॐ महादेवाय नमः । ॐ अव्ययाय नमः । ॐ प्रभवे नमः । ॐ पूषदन्तभिदे नमः । ॐ अव्यग्राय नमः । ॐ दक्षाध्वरहराय नमः । ॐ हराय नमः । ॐ भगनेत्रभिदे नमः । ॐ अव्यक्ताय नमः । ॐ सहस्राक्षाय नमः । ॐ सहस्रपदे नमः । ॐ अपवर्गप्रदाय नमः । ॐ अनन्ताय नमः । ॐ तारकाय नमः । ॐ परमेश्वराय नमः ।

षडक्षरशिवमन्त्रः–

ॐ अस्य श्रीषडक्षरशिवमन्त्रस्य वामदेव ऋषिः पङ्क्तिच्छन्दः सदाशिवो देवता पुरुषार्थचतुष्टयसिद्ध्यर्थं जपे विनियोगः–

ॐ वामदेवाय ऋषये नमः, शिरसि । ॐ पङ्क्तिच्छन्दसे नमो मुखे । ॐ सदाशिवाय देवतायै नमः, हृदये । चतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थं जपे विनियोगः इति कृताञ्जलिर्वदेत् ॥ **ॐ** हृदयाय नमः । **न** शिरसे स्वाहा । **मः** शिखायै वषट् । **शि** कवचाय हुम् । **वा** नेत्रत्रयाय वौषट् । **य** अस्त्राय फट् । ततः स्तोत्रं पठेत्–

शिवषडक्षरस्तोत्रम्–

ओङ्कारं विन्दुसंयुक्तं नित्यं ध्यायन्ति योगिनः ।
कामदं मोक्षदं चैव ओङ्काराय नमो नमः ॥
न जातिर्न मृतिर्यस्य क्षयो यस्य न विद्यते ।
नमन्ति देवताः सर्वा नकारन्तन्नमाम्यहम् ॥
महादेवं महावक्रं महाध्यानपरायणम् ।
महापापहरं देवं मकारन्तन्नमाम्यहम् ॥
शिवात्परतरो नास्ति शिवशास्त्रेषु निश्चयः ।
शाम्यन्ति सर्वपापानि शकारन्तन्नमाम्यहम् ॥
वाहनं वृषभो यस्य वासुकिः कण्ठभूषणम् ।
वामे शक्तिधरं देवं वकारन्तन्नमाम्यहम् ॥
यत्र यत्र स्थितो देवः सर्वव्यापी महेश्वरः ।
यो गुरुः सर्वदेवानां यकारन्तन्नमाम्यहम् ॥
इदं षडक्षरस्तोत्रं प्रातरुत्थाय यः पठेत् ।
मुच्यते सर्वपापेभ्यः शिवलोकं स गच्छति ॥

॥ इति शिवषडक्षरस्तोत्रम् ॥

नीराजनम्–

ॐ आरात्रि पार्थिवꣳरजः पितुरप्प्रायिधामभिः ।
दिवः सदाꣳसिबृहती वितिष्ठसऽआत्वेषं वर्तते तमः ॥
ॐ चन्द्रादित्यौ च धरणी विद्युदग्निस्तथैव च ।
त्वमेव सर्वज्योतींषि तेन नीराजयाम्यहम् ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, नीराजनं समर्पयामि ॥

कर्पूरारार्तिक्यम्–

ॐ इदꣳहविःप्रजननम्मेऽअस्तुदशव्वीरꣳसर्वगणꣳस्वस्तये ॥
आत्क्मसनिप्प्रजासनिपशुसनिलोकसन्यभयसनि ।
अग्निःप्प्रजाम्बहुलाम्मेकरोत्वन्नम्पयोरेतोऽअस्मासुधत्त ॥
ॐ कदलीगर्भसम्भूतं घनसारं मनोहरम् ।
आरार्तिक्यमहं कुर्वे पश्य मे वरदो भव ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, आरार्तिक्यं समर्पयामि ॥

प्रदक्षिणा–

ॐ मानोमहान्तमुतमानोऽअर्ब्भकम्मानऽउक्षन्तमुतमानऽउक्षितम् ॥
मानोव्वधीः पितरम्मोतमातरम्मानः प्प्रियास्तन्नोरुद्द्ररीरिषः ॥
ॐ यानि कानि च पापानि जन्मान्तरकृतानि च ।
तानि सर्वाणि नश्यन्तु प्रदक्षिणं पदे पदे ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, प्रदक्षिणां समर्पयामि ॥

पुष्पाञ्जलि–

ॐ मानस्तोकेतनयेमानऽआयुषिमानोगोषुमानोऽअश्श्वेषुरीरिषः ॥
मानोव्वीरान्न्रुद्द्रभामिनोव्वधीर्हविष्मन्तः सदमित्त्वाहवामहे ॥
ॐ नानासुगन्धिपुष्पाणि देशकालोद्भवानि च ।
पुष्पाञ्जलिं मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः, पुष्पाञ्जलिं समर्पयामि ॥

ततो यथावसरं अग्निस्थापनानन्तरं रुद्राभिषेकसङ्ख्यया दशांशेन शतांशेन वा शतरुद्रीयमन्त्रैः मूलमन्त्रेण वा यथाविधि हवनतर्पणमार्जनादिकर्म सम्पाद्य-

पुष्पोदकेन तर्पणम्–

ॐ भवं देवं तर्प्पयामि । ॐ शर्वं देवं तर्प्पयामि । ॐ ईशानं देवं तर्प्पयामि । ॐ पशुपतिं देवं तर्प्पयामि । ॐ रुद्रं देवं तर्प्पयामि । ॐ भीमं देवं तर्प्पयामि । ॐ महान्तं देवं तर्प्पयामि । ॐ देवदेवं तर्प्पयामि । इति तर्पयित्वा पूजयेत्–

ॐ ज्येष्ठाय नमः, आचमनीयं समर्पयामि । ॐ श्रेष्ठाय नमः, मधुपर्कं समर्पयामि । ॐ कालाय नमः गन्धं समर्पयामि । ॐ कलविकरणाय नमः, पुष्पाणि समर्पयामि । ॐ सर्वभूतदमनाय नमः धूममाघ्रापयामि । ॐ मनोन्मनाय नमः दीपं दर्शयामि । ॐ भवोद्भवाय नमः, नैवेद्यं समर्पयामि ।

अथाष्टौ पुष्पाञ्जलयः–

ॐ भवाय देवाय नमः । ॐ शर्वाय देवाय नमः । ॐ ईशानाय देवाय नमः । ॐ पशुपतये देवाय नमः । ॐ रुद्राय देवाय नमः । ॐ उग्राय देवाय नमः । ॐ भीमाय देवाय नमः । ॐ महते देवाय नमः । ॐ भवस्य देवस्य पत्न्यै नमः । ॐ शर्वस्य देवस्य पत्न्यै नमः । ॐ ईशानस्य देवस्य पत्न्यै नमः । ॐ पशुपतेर्देवस्य पत्न्यै नमः । ॐ रुद्रस्य देवस्य पत्न्यै नमः । ॐ उग्रस्य देवस्य पत्न्यै नमः । ॐ भीमस्य देवस्य पत्न्यै नमः । ॐ महतो देवस्य पत्न्यै नमः ।

ॐ अघोरेभ्योथ घोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः ।
सर्वेभ्यः सर्वसर्वेभ्यो नमस्तेऽअस्तु रुद्ररूपेभ्यः ॥
ॐ तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि ॥ तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥

ततः सपरिजनः विशेषारार्तिक्यं कुर्यात्–

शिवारार्तिक्यम्–

ॐ जय शिव शङ्कर शम्भो, जय गिरिजाधीश, शिव० ।
जय जय करुणासागर–२ पशुपति जगदीश, ॐ हर हर हर ॥
गिरि कैलाश निवास छ, गण छन् सहचारी, शिव० ।
मुण्डमाला छ गलामा–२ रूप छ भयहारी, ॐ हर हर हर ॥
डमरु त्रिशूल सुशोभित, प्रभुका दुई करमा, शिव० ।
भूषण नाग विराजित–२ बाघाम्बर तनमा, ॐ हर हर हर ॥
तीन नयनमा थरि थरि, ज्योति छ दिव्य सदा, शिव० ।
वाहन वृषभ मनोहर–२ संगमा छन् गिरिजा, ॐ हर हर हर ॥

भस्म विलेपन सुन्दर, शिरमा चन्द्रकला, शिव० ।
कल कल बग्छिन् हर्दम–२ गङ्गा पुण्यजला, ॐ हर हर हर ॥
ब्रह्मा विष्णु महेश्वर, प्रभुका रूप सबै, शिव० ।
सृष्टि स्थिति लय सब हुन्–२ शिवलीला प्रभुकै, ॐ हर हर हर ॥
वेद पुराण थकित छन्, प्रभुको वर्णनमा, शिव० ।
कण कण व्यापक प्रभुको–२ महिमा त्रिभुवनमा, ॐ हर हर हर ॥
सुर, नर, मुनि सब प्रभुकै, निशिदिन ध्यान गरी, शिव० ।
परमानन्द मगन भै–२ जान्छन् पार तरी, ॐ हर हर हर ॥
सच्चिदानन्द परात्पर, सज्जन-हितकारी, शिव० ।
जय जय साम्बसदाशिव–२ जय जय त्रिपुरारि, ॐ हर हर हर ॥

जगदीशारार्तिक्यम्

ॐ जय जगदीश हरे, प्रभु जय जगदीश हरे ।
प्रभुका चरण उपासक, कति कति पार तरे ॥ॐ जय० ।
मनको थाल मनोहर, प्रेमरूप वाती ।
भाव कपूर छ मङ्गल, आरती सब भाँती ॥ॐ जय० ।
नित्य निरञ्जन निर्मल, कारण अविनाशी ।
शरणागत प्रतिपालक, चिन्मय सुखराशि ॥ॐ जय० ।
सृष्टि स्थिति लय कर्ता, त्रिभुवनका स्वामी ।
भक्ति सुधा बर्साऊ, शरण पर्‍यौँ हामी ॥ॐ जय० ।
आसुर भाव निवारक, तारक सुखदाता ।
गुण अनुरूप तिमी हौ, हरिहर औ धाता ॥ॐ जय० ।
युग युग पालन गर्छौ, अगणित रूप धरी ।
लीलामय रस विग्रह, करुणामूर्ति हरि ॥ॐ जय० ।
समता शान्ति प्रदायक, सज्जन हितकारी ।
चरण शरण अब पायौं, प्रभु भव भयहारी ॥ॐ जय० ।
भाव सुनिर्मल देऊ, साधक फलदायी ।
जीवन धन्य बनोस् प्रभु, पदसेवा पाई ॥ॐ जय० ।
संयम सुरसरिताको, अविरल धार बहोस् ।
जति जति जन्म भएपनि, प्रभुमा प्रेम रहोस् ॥ॐ जय० ।

प्रेम सहित शुभ आरति, जसले नित्य गर्‍यो ।
दिन दिन निर्मल बन्दै, त्यो भवसिन्धु तर्‍यो ॥ॐ जय० ।

कर्पूरगौरं करुणावतारं संसारसारं भुजगेन्द्रहारम् ।
सदा वसन्तं हृदयारविन्दे भवं भवानीसहितं नमामि ॥

जलेन शीतलीकरणं पुष्पाभ्यां देवताभिवन्दनं हस्ताभ्यामात्माभिवन्दनं कृत्वा-

ॐ तनूपाऽअग्नेसि तन्वम्मे पाह्यायुर्दाऽअग्नेस्यायुर्म्मे देहि व्वर्चोदाऽअग्नेसि वर्चोमेदेहि । अग्नेयन्मेतन्वाऽऊनन्तन्मऽआपृण ॥

ॐ द्यौ शान्ति०, ॐ तच्चक्षुरिति मन्त्राभ्यां जलाभिषेकं कुर्यात् ।

पुष्पाञ्जलिः

ॐ यज्ञेनयज्ञमयजन्तदेवास्तानिधर्म्माणिप्प्रथमान्यासन् ॥
तेहनाकम्मिहमानः सचन्तयत्रपूर्व्वेसाद्ध्याः सन्तिदेवाः ॥१ ॥

राजाधिराजाय प्रसह्य साहिने नमो वयं वैश्रवणाय कुर्महे ।
स मे कामान्कामकामाय मह्यं कामेश्वरो वैश्रवणो दधातु ॥
ॐ कुबेराय वैश्रवणाय महाराजाय नमः ॥

ॐ व्विश्वतश्च्चक्षुरुतव्विश्वतोमुखोव्विश्वतोबाहुरुतव्विश्वतस्पात् ॥
सम्बाहुब्भ्यान्धमतिसम्पतत्रैर्द्यावाभूमीजनयन्देवऽएकः ॥२ ॥

विघ्नेश्वराय वरदाय सुरप्रियाय लम्बोदराय सकलाय जगद्धिताय ।
नागाननाय श्रुतियज्ञविभूषिताय गौरीसुताय गणनाथ नमो नमस्ते ॥

नमः सवित्रे जगदेकचक्षुषे जगत्प्रसूतिस्थितिनाशहेतवे ।
त्रयीमयाय त्रिगुणात्मधारिणे विरिञ्चिनारायणशङ्करात्मने ॥

देवि प्रपन्नार्तिहरे प्रसीद प्रसीद मातर्जगतोऽखिलस्य ।
प्रसीद विश्वेश्वरि पाहि नित्यं त्वमीश्वरि देवि चराचरस्य ॥

सशङ्खचक्रं सकिरीटकुण्डलं सपीतवस्त्रं सरसीरुहेक्षणम् ।
सहारवक्षःस्थलकौस्तुभश्रियं नमामि विष्णुं शिरसा चतुर्भुजम् ॥

वन्दे देवमुमापतिं सुरगुरुं वन्दे जगत्कारणम्
वन्दे पन्नगभूषणं मृगपतिं वन्दे पशूनाम्पतिम् ।
वन्दे सूर्यशशाङ्कवह्निनयनं वन्दे मुकुन्दप्रियम्
वन्दे भक्तजनाश्रयञ्च वरदं वन्दे शिवं शङ्करम् ॥

रत्नैः कल्पितमासनं हिमजलैः स्नानञ्च दिव्याम्बरं
नानारत्नविभूषितं मृगमदामोदाङ्कितं चन्दनम् ।
जातीचम्पकबिल्वपत्ररचितं पुष्पञ्च धूपन्तथा
दीपं देव दयानिधे पशुपते हृत्कल्पितं गृह्यताम् ॥
सौवर्णे नवरत्नखण्डरचिते पात्रे घृतं पायसम्
भक्ष्यं पञ्चविधं पयोदधियुतं रम्भाफलं पानकम् ।
शाकानामयुतं जलं रुचिकरं कर्पूरखण्डोज्ज्वलं
ताम्बूलं मनसा मया विरचितं भक्त्या प्रभो स्वीकुरु ॥
छत्रं चामरयोर्युगं व्यजनकं चादर्शकं निर्मलं
वीणाभेरीमृदङ्गकाहलकला गीतं च नृत्यं तथा ।
साष्टाङ्गं प्रणतिः स्तुतिर्बहुविधा ह्येतत् समस्तं मया
सङ्कल्पेन समर्पितं तव विभो पूजां गृहाण प्रभो ॥
आत्मा त्वं गिरिजा मतिः सहचराः प्राणाः शरीरं गृहं
पूजा ते विषयोपभोगरचना निद्रा समाधिस्थितिः ।
सञ्चारः पदयोः प्रदक्षिणविधिः स्तोत्राणि सर्वा गिरो
यद्यत्कर्म करोमि तत्तदखिलं शम्भो तवाराधनम् ॥

करचरणकृतं वाक्कायजं कर्मजं वा
श्रवणनयनजं वा मानसं वाऽपराधम् ।
विहितमविहितं वा सर्वमेतत्क्षमस्व
जय जय करुणाब्धे श्रीमहादेव शम्भो ॥

चन्द्रोद्भासितशेखरे स्मरहरे गङ्गाधरे शङ्करे
सर्पैर्भूषितकण्ठकर्णविवरे नेत्रोत्थवैश्वानरे ।
दन्तित्वक्कृतसुन्दराम्बरधरे त्रैलोक्यसारे हरे
मोक्षार्थं कुरु चित्तवृत्तिमचलामन्यैस्तु किं कर्मभिः ॥
किं वानेन धनेन वाजिकरिभिः प्राप्तेन राज्येन किं
किं वा पुत्रकलत्रमित्रपशुभिर्देहेनगेहेन किम् ।
ज्ञात्वैतत् क्षणभङ्गुरं सपदि रे त्याज्यं मनो दूरतः
स्वात्मार्थं गुरुवाक्यतो भज भज श्रीपार्वतीवल्लभम् ॥

आयुर्नश्यति पश्यतां प्रतिदिनं याति क्षयं यौवनं
प्रत्यायान्ति गताः पुनर्न दिवसाः कालो जगद्भक्षकः ।
लक्ष्मीस्तोयतरङ्गभङ्गचपला विद्युच्चलं जीवितं
तस्मान्मां शरणागतं शरणद ! त्वं रक्ष रक्षाधुना ॥
ॐ तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥

श्रीबिल्वाष्टकम् –

ॐ त्रिदलं त्रिगुणाकारं त्रिनेत्रं च त्रिधायुधम् ।
त्रिजन्मपापसंहारमेकबिल्वं शिवार्पणम् ॥
त्रिशाखैर्बिल्वपत्रैश्च अच्छिद्रैः कोमलैः शुभैः ।
शिवपूजां करिष्यामि एकबिल्वं शिवार्पणम् ॥
अखण्डबिल्वपत्रेण पूजिते नन्दिकेश्वरे ।
शुद्ध्यते सर्वपापेभ्यः एकबिल्वं शिवार्पणम् ॥
शालग्रामशिलामेकां विप्राणां जातु अर्पयेत् ।
सोमयज्ञमहादानमेकबिल्वं शिवार्पणम् ॥
दन्तिकोटिसहस्राणि अश्वमेधशतानि च ।
कोटिकन्यामहादानमेकबिल्वं शिवार्पणम् ॥
लक्ष्म्याः स्तनत उत्पन्नं महादेवस्य च प्रियम् ।
बिल्ववृक्षं प्रयच्छामि एकबिल्वं शिवार्पणम् ॥
दर्शनं बिल्ववृक्षस्य स्पर्शनं पापनाशनम् ।
अघोरपापसंहारमेकबिल्वं शिवार्पणम् ॥
मूलतो ब्रह्मरूपाय मध्यतो विष्णुरूपिणे ।
अग्रतः शिवरूपाय एकबिल्वं शिवार्पणम् ॥
बिल्वाष्टकमिदं पुण्यं यः पठेच्छिवसन्निधौ ।
सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवलोकमवाप्नुयात् ॥

सेवन्तिका-बकुल-चम्पक-पाटलाब्जैः
पुन्नाग-जाति-करवीर-रसाल-पुष्पैः ।
बिल्व-प्रवाल-तुलसीदल-मालतीभि-
स्त्वां पूजयामि जगदीश्वर मे प्रसीद ॥

ॐ नानासुगन्धपुष्पाणि यथाकालोद्भवानि च ।
पुष्पाञ्जलिं मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः साम्बसदाशिवाय नमः मन्त्रपुष्पाञ्जलिं समर्पयामः ।

विशेषार्घ्यनिवेदनम्–

ॐ नमस्ते पार्वतीनाथ त्रैलोक्यवरदर्षभ ।
त्र्यम्बकेश महादेव गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तु ते ॥
ॐ नमस्ते देवदेवेशि प्रपन्नभयहारिणि ।
अम्बिके वरदे देवि गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तु ते ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः भगवते साम्बसदाशिवाय नमः अर्घ्यं निवेदयामि ॥

क्षमाप्रार्थना–

आवाहनं न जानामि न जानामि विसर्जनम् ।
पूजां चैव न जानामि प्रसीद परमेश्वर ॥
विधिच्युतं भक्तिहीनमुपचारविवर्जितम् ।
यत्पूजितोऽसि भगवँस्तेनापीश प्रसीदसि ॥
ग्रहपीडाः प्रशाम्यन्तु भूतबाधा विनश्यतु ।
चोरादयोऽखिला रोगा विनश्यन्तु त्वदीक्षया ॥
शिवशङ्करविश्वात्मन् भूतेश्वर दयामय ।
भवत्स्मरणमात्रेण रक्ष नः पक्षवर्जितान् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः भगवते साम्बसदाशिवाय नमः ॥ इति क्षमापयेत् ।

शिवपार्षदेभ्यो नैवेद्यार्पणम्–

बाणरावणचण्डीशा नन्दीभृङ्गीरिटादयः ।
महादेवप्रसादन्ते सर्वे गृह्णन्तु शाम्भवाः ॥

पूर्णपात्रदानम्– (पूर्णपात्रं ब्राह्मणं च त्रिः सम्पूज्य)

ॐ पूर्णादर्वि परापत सुपूर्णा पुनरापत ।
वस्नेव विक्रीणावहाऽइषमूर्ज्जꣳशतक्रतो ॥
ॐ अद्येहेत्यादि पूर्वसङ्कल्पसिद्धिरस्तु श्रीपरमेश्वरसाम्बसदाशिवप्रीतये दीपगणेशकलशपूजनपूर्वकं श्रीसाम्बसदाशिवोपरि अविच्छिन्नजलधारया

अमुकसङ्ख्याकब्राह्मणद्वारा कृतस्य अमुकरुद्राभिषेककर्मणः अपूर्णपूरणार्थमिदं पूर्णपात्रं प्रजापतिदैवतं यथानामगोत्राय यथानामशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं सम्प्रददे।

दक्षिणासङ्कल्पः–

ॐ अद्येह पूर्वसङ्कल्पसिद्धिरस्तु.......मम श्रीसाम्बसदाशिवप्रीतिद्वारा सर्वाभ्युदयावाप्तये अमुककामनासिद्धये कृतस्य अमुकरुद्राभिषेककर्मणः साङ्गतायै इमां दक्षिणां (भूयसीसहितां) यथानामदैवतां नानानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यथाभागं विभज्य यथाकाले दातुमहं उत्सृजे । ततः गन्धपुष्पाक्षतादिभिः–

विसर्जनम् –

ॐ यान्तु देवगणाः सर्वे पूजामादाय पार्थिवीम् ।
इष्टकामप्रसिद्ध्यर्थं पुनरागमनाय च ॥
ॐ गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थानं परमेश्वर ।
यत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र गच्छ सुरेश्वर ॥
ॐ आवाहनं न जानामि न जानामि विसर्जनम् ।
पूजाञ्चैव न जानामि क्षमस्व परमेश्वर ॥

कर्मसमर्पणम्–

ॐ कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा बुद्ध्यात्मना वा प्रकृतेः स्वभावात् ।
करोमि यद्यत्सकलं परस्मै नारायणायेति समर्पये तत् ॥

अभिषेकमन्त्राः–

ॐ सुरास्त्वामभिषिञ्चन्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
वासुदेवो जगन्नाथस्तथा सङ्कर्षणो विभुः ॥
प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते ।
आखण्डलोऽग्निर्भगवान् यमो वै निर्ऋतिस्तथा ॥
वरुणः पवनश्चैव धनाध्यक्षस्तथा शिवः ।
ब्रह्मणा सहिताः सर्वे दिक्पालाः पान्तु ते सदा ॥
कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृतिर्मेधा पुष्टिः श्रद्धा क्रिया मतिः ।
बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिः कान्तिस्तुष्टिश्च मातरः ॥

एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु देवपत्न्यः समागताः ।
आदित्यश्चन्द्रमा भौमो बुधजीवसिताऽर्कजाः ॥
ग्रहास्त्वामभिषिञ्चन्तु राहुः केतुश्च तर्पिताः ।
देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ॥
ऋषयो मुनयो गावो देवमातर एव च ।
देवपत्न्यो द्रुमा नागा दैत्याश्चाप्सरसां गणाः ॥
अस्त्राणि सर्वशस्त्राणि राजानो वाहनानि च ।
औषधानि च रत्नानि कालस्यावयवाश्च ये ॥
सरितः सागराः शैलास्तीर्थानि जलदा नदाः ।
एते त्वामभिषिञ्चन्तु धर्मकामार्थसिद्धये ॥

ॐ द्यौः शान्तिरन्तरिक्षꣳशान्तिः पृथिवीशान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः ॥ व्वनस्प्पतयः शान्तिर्व्विश्श्वेदेवाः शान्तिर्ब्ब्रह्मशान्तिः सर्व्वꣳ शान्तिः शान्तिरेवशान्तिः सामाशान्तिरेधि ॥

ॐ तच्चक्षुर्देवहितम्पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् । पश्येमशरदः शतञ्जीवेमशरदः शतꣳ शृणुयामशरदः शतम्प्रब्रवामशरदः शतमदीनाः स्यामशरदः शतम्भूयश्च्चशरदः शतात् ॥

ॐ व्विश्श्वानिदेवसवितर्द्दुरितानिपरासुव ॥ यद्भद्द्रन्तन्नऽआसुव ॥
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः । सुशान्तिर्भवतु । अमृताभिषेकोऽस्तु ।

रक्षाबन्धनम्–

ॐ यदाबध्नन्दाक्षायणाहिरण्यꣳशतानीकायसुमनस्यमानाः ॥
तन्मऽआबध्नामिशतशारदायायुष्माञ्जरदष्टिर्यथासम् ॥
ॐ येन बद्धो बली राजा दानवेन्द्रो महाबलः ।
तेन त्वां प्रतिबध्नामि रक्षे मा चल मा चल ॥

तिलकमन्त्राः–

ॐ स्वस्तिनऽइन्द्रोव्वृद्धश्रवाः स्वस्तिनः पूषाव्विश्श्ववेदाः ॥
स्वस्तिनस्तार्क्ष्यो ऽअरिष्टनेमिःस्वस्तिनोबृहस्प्पतिर्द्दधातु ॥

ॐ आब्ब्रह्मन्ब्राह्मणोब्रह्मवर्चसीजायतामाराष्ट्रेराजन्न्यः शूरऽइषव्योतिव्व्याधीमहारथोजायतान्दोग्ध्रीधेनुर्व्वोढानड्वानाशुः सप्तिः

पुरन्धिर्य्योषाजिष्णूरथेष्ठाःसभेयोयुवास्ययजमानस्यव्वीरोजायतान्निकामेनिकामेनः पर्ज्जन्न्योव्वर्षतुफलवत्त्योनऽओषधयःपच्च्यन्तांयोगक्षेमोनः कल्प्पताम् ॥

ॐ पुनस्त्वादित्यारुद्रावसवः समीन्धतां पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथयज्ञैः।
घृतेन त्वं तन्वं वर्द्धयस्व सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः ॥

ॐ दीर्घायुस्तऽओषधे खनिता यस्मै च त्वा खनाम्यहम् ॥
अथो त्वं दीर्घायुर्भूत्वा शतवल्शा विरोहतात् ॥

ॐ श्रीर्वर्चस्वमायुष्यमारोग्यमाविधात्पवमानं महीयते ।
धनं धान्यं पशुं बहुपुत्रलाभं शतसम्वत्सरं दीर्घमायुः ॥

मन्त्रार्थाः सफलाः सन्तु पूर्णाः सन्तु मनोरथाः ।
शत्रूणां बुद्धिनाशोऽस्तु मित्राणामुदयस्तव ॥

अस्मिन् कर्मणि यन्न्यूनातिरिक्तं तत्सर्वं भगवत्प्रसादात् ब्राह्मणवचनाच्च परिपूर्णमस्तु।

ब्राह्मणाः– ॐ अस्तु परिपूर्णम्।

ॐ शिवे भक्तिः शिवे भक्तिः शिवे भक्तिर्भवे भवे।
अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ॥
तस्मात्कारुण्यभावेन रक्ष मां जगदीश्वर ॥

ॐ यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या तपोयज्ञक्रियादिषु ।
न्यूनं सम्पूर्णतां याति सद्यो वन्दे तमच्युतम् ॥

ॐ अच्युताय नमः। ॐ अच्युताय नमः। ॐ अच्युताय नमः।

ॐ पूर्णमदः पूर्णमिदं पूर्णात् पूर्णमुदच्यते ।
पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते ॥

ॐ तत्सत् साम्बसदाशिवार्पणमस्तु ॥

pdf.upayogibooks.com

नित्यहवनविधिः

आदौ सङ्कल्पः–

ॐ तत्सत् पूर्वोक्तसङ्कल्पसिद्धिरस्तु अमुकगोत्रोऽमुकशर्माहं श्रुतिस्मृति-पुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थं श्रीमत्परमेश्वरप्रीत्यर्थं नित्यहवनादिकर्म करिष्ये ।

पञ्चभूसंस्काराः–

दर्भैः परिसमूह्य, गोमयोदकेनोपलिप्य, वज्रेणोल्लिख्य, अनामिकाङ्गुष्ठाभ्या-मृदुद्धृत्य, उदकेनाभ्युक्ष्येन्धनं शोधयेत्–

ॐ कस्त्वासत्यो मदानाम्मँहिष्ठो मत्सदन्धसः । दृढाचिदारुजे व्वसु ॥

समित्स्थापनम्–

ॐ त्वामिद्धि हवामहे सातौ व्वाजस्य कारवः ॥

त्वां वृत्रेष्विन्द्रसत्पतिन्नरस्त्वाङ्काष्ठा सर्व्वतः ॥

अग्निशोधनम्–

ॐ अग्नावग्निश्चरति प्रविष्टऽऋषीणाम्पुत्रोऽअभिशस्ति पावा ॥

सनः स्योनः सुयजा यजेह देवेभ्यो हव्यँसदमप्प्रयुच्छन्त्स्वाहा ॥

ॐ अन्नपतेन्नस्य नो देह्यनमीवस्य शुष्मिणः ॥

प्रपदातारन्तारिषऽऊर्ज्जन्नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे ॥

ॐ ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिम् ॥अजस्रङ्घर्म्ममीमहे, उपयामगृहीतोऽसि वैश्वानराय त्वैषते योनिर्वैश्वानराय त्वा ॥

अग्निस्थापनम्–

ॐ पृष्टो दिवि पृष्टोऽअग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वाऽओषधीराविवेश ।

वैश्वानरः सहसा पृष्टोऽअग्निः स नो दिवा सरिषस्पातु नक्तम् ॥

ॐ अग्निन्दूतं पुरोदधे हव्यवाहमुपब्रुवे । देवाँऽ३आसादयादिह ॥

ॐ अग्निर्म्मूर्द्धादिवः ककुत्पतिः पृथिव्याऽअयम् ॥

अपाँरेताँसिजिन्वति ॥

ॐ उद्बुद्ध्यस्वाग्ने प्रतिजागृहि त्वमिष्टापूर्ते सँसृजेथामयञ्च ॥

अस्मिन्त्सधस्थेऽअध्युत्तरस्मिन् विश्वेदेवा यजमानश्च सीदत ॥

ॐ स्थिरोभव वीड्वङ्गऽआशुर्भववाज्यर्वन् ॥

पृथुर्भव सुखदस्त्वमग्ग्नेऽ पुरीषवाहणः ॥

एवं व्याहृतिभिस्त्रिभिश्च सावित्र्याग्निं प्रज्वाल्यावाहयेत्–

ॐ आवाहये त्वां पुरुषं महान्तं सुरासुरैर्वन्दितपादपद्मम् ।
ब्रह्मादयो यस्य मुखे वसन्ति विशस्व कुण्डे सुरलोकनाथ ॥

ॐ अग्ने ! शाण्डिल्यगोत्र मेषध्वज प्राङ्मुख मम सम्मुखो भव ॥

अग्निर्दक्षिणतो ब्रह्मासनमास्तीर्य प्रणीय परिस्तीर्यार्थवदासाद्य पवित्रे कृत्वा प्रोक्षणीः संस्कृत्यार्थवत् प्रोक्ष्य निरूप्याधिश्रित्य पर्यग्निं कृत्वा स्रुवं प्रतप्य सम्मृज्याभ्युक्ष्य पुनः प्रतप्य निदध्यात्, आज्यमुद्वास्योत्पूयावेक्ष्य प्रोक्ष्य प्रोक्षणीश्च पूर्ववदुपयमनकुशानादय समिधोभ्याधाय पर्युक्ष्य जुहुयादिति क्रमः ।

तत्र अग्निप्रार्थना–

ॐ चत्वारीत्यस्य वामदेव ऋषिस्त्रिष्टुप्छन्दो यज्ञपुरुषः वैश्वानरः परमात्मा देवता अग्निप्रार्थने विनियोगः ।

ॐ चत्वारि शृङ्गास्त्रयोऽअस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासोऽअस्य ॥
त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्याँऽआविवेश ॥

ॐ अग्निं प्रज्वलितं वन्दे जातवेदं हुताशनम् ।
सुवर्णवर्णममलं समीद्धं सर्वतोमुखम् ॥
त्रिशिखं च चक्रधरं साक्षसूत्रकमण्डलुम् ।
व्याघ्रहस्तं तथा पुष्पगन्धाभरणभूषितम् ॥
अजस्कन्धसमारूढं कृष्णाजिनोत्तरीयकम् ।
ऋग्यजुः सामवेदानामथर्वध्वनिभूषितम् ॥
होमार्थं प्रार्थयेऽहं त्वां चर्वाज्याभ्यां हुताशन ।
वैश्वानर दिव्यरूप मया आवाहितो भव ॥
तावत्तिष्ठात्र मे ब्रह्मन् यावत्कर्म समाप्यते ॥

अग्निपूजनम्–

आग्नेये- ॐ ब्रह्मणे नमः, **नैर्ऋत्ये-** ॐ पौष्टिकाय नमः,
वायव्ये- ॐ बलबर्धनाय नमः, **ऐशान्ये-** ॐ प्रजापतये नमः,
मध्ये- ॐ विष्णवे नमः, ॐ पावकाग्नये नमः ।

ब्रह्मचारिणाङ्कृते घृताक्तसमिद्धोमः–

ॐ अग्ने सुश्रवः सुश्रवसं मां कुरु स्वाहा –१

यथा त्वमग्नेः सुश्रवः सुश्रवा असि स्वाहा–२

एवं माॐ सुश्रव सौश्रवसं मां कुरु स्वाहा–३

यथा त्वमग्नेः देवानां यज्ञस्य निधिपा असि स्वाहा–४

एवमहं मनुष्याणां वेदस्य निधिपो भूयासॐ स्वाहा–५

ॐ सुसमिद्धायशोचिषे घृतन्तीव्रञ्जुहोतन ॥अग्नयेजातवेदसे ॥

ॐ तन्त्वासमिद्भिरङ्गिरो घृतेन वर्द्धयामसि, बृहच्छोचा यविष्ठ ॥

ॐ उपत्वाग्ने हविष्मती घृताचीर्यन्तु हर्यत ॥ जुषस्व समिधो मम स्वाहा ॥

इत्यग्निं पर्युक्ष्योत्थाय–

ॐ अग्नये समिधमाहार्षं बृहते जातवेदसे ॥

यथा त्वमग्ने समिधा समिध्यस एवमहमायुषा मेधया वर्चसा प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन समिन्धे जीवपुत्रो ममाचार्यो मेधाव्यहमसान्यनिरा–करिष्णुर्यशश्वी तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासॐ स्वाहा ॥इति त्रिः ॥

ॐ समिधाग्निन्दुवस्यतघृतैर्बोधयतातिथिम् ॥आस्मिन्हव्याजुहोतन ॥

ॐ तनूपाऽअग्नेसि तन्वम्मेपाह्यायुर्दाऽअग्नेस्यायुर्मे देहि ॥

वर्चोदाऽअग्नेसि वर्चोमे देहि ॥अग्नेयन्मेतन्वाऽऊनन्तन्मऽआपृण ॥

ॐ मेधाम्मे देवः सविताऽआदधातु मेधाम्मे सरस्वतीऽआदधातु ॥

मेधामश्विनौ देवावाधत्ताम्पुष्करस्रजौ ॥

इत्यग्निं पर्युक्ष्य अङ्गालम्भनम्–

ॐ अङ्गानि च म ऽआप्यायताम् ॥ ॐ वाक्च म ऽआप्यायताम् ॥

ॐ प्राणश्च म ऽआप्यायताम् ॥ ॐ चक्षुश्च म ऽआप्यायताम् ॥

ॐ श्रोत्रञ्चम ऽआप्यायताम् ॥ ॐ यशो बलञ्चम ऽआप्यायताम् ॥

ततो घृताहुतीर्जुहुयात् –

ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये न मम । (इति मनसा)

ॐ इन्द्राय स्वाहा इदमिन्द्राय न मम ।

ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये न मम ।

ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय न मम ।

ॐ भूः स्वाहा इदमग्नये न मम ।

ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे न मम।

ॐ स्वः स्वाहा इदं सूर्याय न मम। एताः प्रयश्चित्तसंज्ञकाः।

हविषा होमः (सायं हवनम्)–

ॐ अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा॥

ॐ अग्निर्व्वर्चोज्ज्योतिवर्चः स्वाहा॥

ॐ ज्योतिरग्निरग्निर्ज्योतिः स्वाहा॥

ॐ सजूर्देवेन सवित्रा सजूरात्रेन्द्रवत्या जुषाणोग्निर्वेतु स्वाहा॥

हविषा होमः (प्रातर्हवनम्)

ॐ सूर्योज्योतिर्ज्योतिःसूर्यःस्वाहा।

ॐ सूर्योव्वर्चोज्योतिर्वर्चः स्वाहा।

ॐ ज्योतिःसूर्यःसूर्योज्योतिः स्वाहा॥

ॐ सजूर्देवेन सवित्रा सजूरुषसेन्द्रवत्या जुषाणः सूर्योवेतुः स्वाहा॥

ॐ गायत्रीत्रिष्टुब्जगत्यनुष्टुप्पङ्क्त्यासह॥

बृहत्युष्णिहाककुप्सूचीभिः शम्यन्तुत्वा स्वाहा॥

(अत्र गायत्र्या जपदशांशेन पुरुषसूक्तेन रुद्रसूक्तेन च प्रतिमन्त्रं हुत्वा)

ॐ गणानान्त्वागणपतिꣳहवामहेप्प्रियाणान्त्वाप्प्रियपतिꣳ

हवामहेनिधीनान्त्वानिधिपतिꣳ हवामहेव्वसोमम॥

आहमजानिगर्ब्भधमात्वमजासिगब्भर्धम्॥

स्वाहा इदं गणपतये न मम॥

ॐ आकृष्ष्णेनरजसाव्वर्त्तमानोनिवेशयत्रमृतम्मर्त्यञ्च॥

हिरण्ण्ययेनसवितारथेनादेवोयातिभुवनानि पश्यन्॥

स्वाहा इदं सूर्याय न मम॥

ॐ देवीर्द्द्वारऽइन्द्रꣳसङ्घातेवीड्वीर्यामन्नवर्द्धयन्॥

आवत्सेनतरुणेनकुमारेण च मीवता पार्व्वाणꣳ

रेणुककाटन्नुदन्तां वसु वनेवसुधेयस्यव्यन्तु यज॥

स्वाहा इदं देव्यै न मम॥

ॐ नमः शम्भवाय च मयोभवाय च नमः शङ्कराय च मयस्क्कराय च नमः। शिवाय च शिवतराय च॥

स्वाहा इदं शिवाय न मम॥ अत्रोदकस्पर्शः॥

ॐ विष्णोरराटमसिव्विष्णोः श्नप्त्रेस्थोविष्णोः स्यूरसि व्विष्णोर्धुवोऽसि ॥ वैष्णवमसि व्विष्णवेत्वा ॥

स्वाहा इदं विष्णवे न मम ॥

ॐ ब्रह्मयज्ञानम्प्रथमम्पुरस्ताद्विसीमतः सुरुचोव्वेन ऽआवः ॥

सबुध्न्याऽउपमा ऽअस्य विष्ठाः शतश्च योनिम शतश्चविव ॥

स्वाहा इदं ब्रह्मणे न मम ॥

ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳहवे हवे सुहवꣳशूरमिन्द्रम् ॥

ह्वयामि शक्रम्पुरुहूतमिन्द्रꣳस्वस्तिनो मघवा धात्विन्द्रः ॥

स्वाहा इदमिन्द्राय न मम ॥

ॐ देवकृतस्यैनसोऽवयजनमसि स्वाहा ॥

ॐ मनुष्यकृतस्यैनसोऽवयजनमसि स्वाहा ॥

ॐ पितृकृतस्यैनसोऽवयजनमसि स्वाहा ॥

ॐ आत्मकृतस्यैनसोऽवयजनमसि स्वाहा ॥

ॐ एनसऽएनसोऽवयजनमसि स्वाहा ॥

ॐ यच्चाहमेनोविद्वाँश्चकारयच्चाविद्वाँस्तस्यसर्वस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहा ॥

ॐ एषो ह देवः प्रदिशोनुसर्वाः पूर्वो ह जातः सऽउ गर्भेऽअन्तः ॥

सऽएव जातः स जनिष्यमाणः प्रत्यङ्जनास्तिष्ठति सर्वतोमुखः ॥

स्वाहा इदं सर्वेभ्यो देवेभ्यो न मम ॥

ॐ शुक्रज्योतिश्च चित्रज्योतिश्चसत्यज्योतिश्चज्योतिष्माँश्च ॥

शुक्रश्चऽऋतपाश्चात्त्यꣳहाः ॥

स्वाहा इदं सर्वहोमपूरणार्थेभ्यः ॥

ॐ ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिम् ॥अजस्रङ्घर्म्ममीमहे।

उपयामगृहीतोसि व्वैश्वानरायत्वैषतेयोनिर्वैश्वानरायत्वा ॥

स्वाहा इदं वैश्वानराय ॥

ॐ अग्निन्दूतं पुरोदधे हव्यवाहमुपब्रुवे ॥ देवाँऽआसादयादिह ॥

स्वाहा इदमग्नये न मम ॥

अथाज्यहोमः–

ॐ **प्रजापतये स्वाहा** इदं प्रजापतये। (मनसा)।

ॐ **अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा** इदमग्नये स्विष्टकृते न मम।

ततः पूर्णाहुतिः–

ॐ मूर्द्धानन्दिवोऽअरतिम्पृथिव्याव्वैश्वानरमृतऽआजातमग्निम् ॥
कविᳬ सम्म्राजमतिथिञ्जनानामासन्नापात्रञ्जनयन्तदेवाः स्वाहा ॥

ततः अग्निपूजनम्–

ॐ सदसस्पतिमद्भूतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ॥
सनिम्मेधामयाशिख ᳬ स्वाहा ॥
याम्मेधान्देवगणाः पितरश्चोपासते ॥
तया मामद्य मेधयाग्ने मेधाविनङ्कुरु स्वाहा ॥
ॐ मेधाम्मेवरुणो दधातु मेधामग्निः प्रजापतिः ॥
मेधामिन्द्रश्च वायुश्च मेधान्धाता दधातु मे स्वाहा ॥
ॐ सप्त तेऽअग्ने समिधः सप्तजिह्वाः सप्तऽऋषयः सप्त धामप्रियाणि ॥
सप्तहोत्रासप्तधात्वायजन्ति सप्तयोनिरापृणस्व घृतेन स्वाहा ॥
ॐ पूर्णादर्विपरापत सुपूर्णापुनरापत ॥
व्वस्नेव व्विक्रीणावहाऽइषमूर्जᳬ शतक्रतो ॥
ॐ इदम्मे ब्रह्मच क्षत्रञ्चोभे श्रियमश्नुताम् ॥
मयि देवा दधतु श्रियमुत्तमान्तस्यैते स्वाहा ॥

ततः अग्निं पर्युक्ष्य–

ॐ सुसमिद्धायशोचिषे घृतन्तीव्रञ्जुहोतन ॥ अग्नये जातवेदसे ॥

ततः प्रार्थना–

श्रद्धां मेधां यशः प्रज्ञां विद्यां पुष्टिं श्रियं बलम् ।
तेज आयुष्यमारोग्यं देहि मे हव्यवाहन ॥
ॐ नमो ब्रह्मणे नमोऽअस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नमऽओषधीभ्यः ।
नमो वाचे वाचस्पतये नमो विष्णवे महते करोमि ॥

ततः तिलकग्रहणम्–

ॐ त्र्यायुषञ्जमदग्नेः कश्यपस्य त्र्यायुषम् ॥
यद्देवेषुत्र्यायुषन्तन्नोऽअस्तु त्र्यायुषम् ॥

ततः कर्मार्पणम्–

अनेन सायं/प्रातर्हवनकर्मणा यज्ञपुरुषः श्रीपरमेश्वरः प्रीयतां न मम ।
ॐ तत्सद् ब्रह्मार्पणमस्तु ॥

आचार्यपूजनमन्त्राः

ॐ नमोस्त्वनन्ताय सहस्रमूर्तये सहस्रपादाक्षिशिरोरुबाहवे।
सहस्रनाम्ने पुरुषाय शश्वते सहस्रकोटीयुगधारिणे नमः ॥
विष्णुब्रह्मेन्द्रदेवै रजतगिरितटात्प्रार्थितो योऽवतीर्य
शाक्याद्युद्दामकण्ठीरवनखरकराघातसञ्जातमूर्च्छाम् ।
छन्दोधेनुं यतीन्द्रः प्रकृतिमगमयत्सूक्तिपीयूषवर्षैः
सोऽयं श्रीशङ्करार्यो भवदवदहनात्पातु लोकानजस्रम् ॥
पूर्णः पीयूषभानुर्भवमरुतपनोद्दामतापाकुलानां
प्रौढाज्ञानान्धकारावृतविषमपथभ्राम्यतामंशुमाली ।
कल्पः शाखी यतीनां विगतधनसुतादीषणानां सदा नः
पायाच्छ्रीपद्मपादादिममुनिसहितः श्रीमदाचार्यवर्यः ॥
ब्रह्मानन्दं परमसुखदं केवलं ज्ञानमूर्तिं
द्वन्द्वातीतं गगन–सदृशं तत्त्वमस्यादिलक्ष्यम् ।
एकं नित्यं विमलमचलं सर्वधीसाक्षिभूतं
भावातीतं त्रिगुणरहितं सद्गुरुं तं नमामि ॥
नारायणं पद्मभवं वशिष्ठं शक्तिं च तत्पुत्रपराशरं च ।
व्यासं शुकं गौडपदं महान्तं गोविन्दयोगीन्द्रमथास्य शिष्यम् ॥
श्रीशङ्कराचार्यमथास्य पद्मपादं च हस्तामलकं च शिष्यम् ।
तं तोटकं वार्तिककारमन्यानस्मद्गुरून्सन्ततमानतोऽस्मि ॥
श्रुतिस्मृतिपुराणानामालयं करुणालयम् ।
नमामि भगवत्पादं शङ्करं लोकशङ्करम् ॥
शङ्करं शङ्कराचार्यं केशवं बादरायणम् ।
सूत्रभाष्यकृतौ वन्दे भगवन्तौ पुनः पुनः ॥
ईश्वरो गुरुरात्मेति मूर्तिभेदविभागिने ।
व्योमवद् व्याप्तदेहाय दक्षिणामूर्तये नमः ॥
अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया ।
चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

ॐ

॥ ॐ नमः शिवाय ॥

श्रीशिवमहिम्नःस्तोत्रम्

गजाननं भूतगणाधिसेवितं कपित्थजम्बूफलचारुभक्षणम् ॥
उमासुतं शोकविनाशकारकं नमामि विघ्नेश्वरपादपङ्कजम् ॥

विघ्ननाशक मङ्गलमय पार्वतीपुत्र गणेश भगवान्लाई प्रणाम गरेर स्तोत्रको प्रारम्भ हुन्छ । भगवान् शिवका गुण अनन्त र अपरिमेय छन् । त्यस्ता प्रभुको महिमालाई कसैले जान्न सक्दैन । जसको गुण नै जान्न सकिँदैन त्यस्ता प्रभुको गुणकथनरूप स्तुति कसरी हुन सक्ला? भन्ने जिज्ञासा उठाएर शास्त्रीय युक्तिद्वारा त्यसको समाधान गर्दै गन्धर्वराज पुष्पदन्त स्तोत्रको प्रारम्भ गर्नुहुन्छ–

श्रीपुष्पदन्त उवाच

महिम्नः पारन्ते परमविदुषो यद्यसदृशी
स्तुतिर्ब्रह्मादीनामपि तदवसन्नास्त्वयि गिरः ।
अथावाच्यः सर्वः स्वमतिपरिणामावधि गृणन्
ममाप्येष स्तोत्रे हर ! निरपवादः परिकरः ॥१॥

अविद्या र अविद्याको कार्यरूप प्रपञ्चलाई नाश गर्ने हे शिव ! हजुरको महिमालाई ब्रह्मादि देवताले पनि जान्न सक्दैनन् भने हामीले त जान्ने कुरै आएन । यदि प्रभुको अपरम्पार महिमा थाहा नपाई स्तुति गर्न नमिल्ने हुँदा हामी जस्ता केही नजान्नेले स्तुति गर्नु बेकार छ भने ब्रह्मा आदिको स्तुति पनि प्रभुका विषयमा अयोग्य हुने भयो । यदि प्रभुको पूरै महिमालाई जान्नेले मात्र स्तुति गर्ने हो भने स्तुति गर्ने कोही पनि नहोलान् किनभने कसैले पनि प्रभुलाई पूर्णरूपमा जान्न सक्दैनन् । यदि आफ्नो बुद्धिले ग्रहण गर्न सकेजति मात्रै भए पनि स्तुति गर्न सकिन्छ भने म पनि त आफ्नो बुद्धि अनुसार स्तुति गर्न सक्छु । यसमा मेरो स्तुतिप्रयासलाई दोष दिन मिल्दैन । (जस्तै आकाशको सीमा नजान्ने चरा पनि आफ्नो शक्ति अनुसार उड्दछ, त्यस्तै प्रभुको महिमालाई पूर्णतया नजाने पनि म आफ्नो बुद्धि अनुसार स्तुति गर्दछु) ॥१॥

अवाङ्मनोगोचर प्रभुको पनि सगुण रूपको भने सजिलै स्तुति गर्न सकिन्छ भनी स्तुति गरिन्छ –

अतीतः पन्थानं तव च महिमा वाङ्मनसयो–
रतद्व्यावृत्त्या यं चकितमभिधत्ते श्रुतिरपि ।
स कस्य स्तोतव्यः कतिविधगुणः कस्य विषयः
पदे त्वर्वाचीने पतति न मनः कस्य न वचः ॥२॥

प्रभुको महिमा मन र वचनको क्षमतादेखि पर छ । जसलाई वेदले पनि अभिधावृत्तिद्वारा (स्पष्ट शब्दले) वर्णन गर्दा त्रुटि हुन्छ कि भनी डराउँदै सगुण रूपमा **"सर्वं खल्विदं ब्रह्म"** भनेर र निर्गुणरूपमा ब्रह्ममा अविद्या र अविद्याको कार्यरूप उपाधिलाई निषेध गर्दै (नेति नेति भन्दै) महावाक्यादिबाट जहदजहल्लक्षणा (भागत्यागवृत्ति) द्वारा प्रतिपादन गर्दछन् । त्यस्ता अचिन्त्य प्रभुलाई हाम्रो मन र वचनले स्तुति गर्न सक्ने कुरै आएन । (वेदले पनि वर्णन गर्न नसकेकालाई अरु कसले सक्ने ?) । तर लीलाद्वारा स्वीकार गरिएको, सबैलाई मन पर्ने, भक्तलाई अनुग्रह गर्न लिइएको यो नयाँ सगुण साकार रूपको स्तुति, चिन्तन, गुणगान र भजन कीर्तन गर्न भने सबैको मन र वचनले रहर गर्दछ ॥२॥

सर्वज्ञ प्रभुलाई यी तुच्छ वचनले के प्रसन्न पार्न सकिन्छ र स्तुति गर्ने ? भन्ने आक्षेपको समाधान गर्दै स्तुतिको प्रयोजन बताइन्छ–

मधुस्फीता वाचः परमममृतं निर्मितवत–
स्तव ब्रह्मन् किं वागपि सुरगुरोर्विस्मयपदम् ।
मम त्वेतां वाणीं गुणकथनपुण्येन भवतः
पुनामीत्यर्थेऽस्मिन् पुरमथन बुद्धिर्व्यवसिता ॥३॥

हे ब्रह्मरूप भगवन् ! चास्नीमा डुबाइएको मिठाई जस्तै सुमधुर, माधुर्यादि गुण एवं शब्द र अर्थगत अलङ्कारले युक्त भएको, अत्यन्त मीठो, अमृत जस्तो, उत्तम मोक्षपदवी समेत दिलाउने वेदवाणीलाई श्वास लिँएझैं विनापरिश्रमै रचना गर्ने हजुरै होइबक्सिन्छ । यस्ता प्रभुलाई साक्षात् बृहस्पतिको स्तुतिले पनि चमत्कृत पार्न सक्दैन भने म जस्तो मूर्ख, बुद्धि नभएको, केही नजान्नेले गरेको स्तुतिले के प्रसन्न पार्न सक्ला र ? तैपनि प्रभुलाई प्रसन्न पार्ने अभिमानले होइन केवल आफ्नो अनादिकालदेखिको विषयवासनारूप धूलोले धमिलो भएको वाणीलाई पवित्र पार्छु भनी म प्रभुको स्तुति गर्न लागेको हुँ । प्रभुको स्तुतिले वचन शुद्ध हुन्छ, वचन पवित्र भए मन पवित्र हुन्छ र पवित्र मनमा परमात्माको स्वतः अपरोक्ष साक्षात्कार हुन्छ । यही मेरो स्तुतिको प्रयोजन हो ॥३॥

श्रुतिसिद्ध व्यापक प्रभुसत्तालाई नमान्ने नास्तिकहरूको चाल देखाइन्छ -

तवैश्वर्यं यत्तज्जगदुदयरक्षाप्रलयकृत्
त्रयीवस्तु व्यस्तं तिसृषु गुणभिन्नासु तनुषु ।
अभव्यानामस्मिन् वरद रमणीयामरमणीं
विहन्तुं व्याक्रोशीं विदधत इहैके जडधियः ॥४॥

हे वरदाता शिव ! हजुरले नै आफ्नी अनिर्वचनीय त्रिगुणात्मिका मायालाई स्वीकार गरी जगत्को उत्पत्ति, पालन र संहार गरिबक्सिन्छ । तीनै वेदले प्रतिपादन गरिने परमतत्त्व पनि हजुर नै होइबक्सिन्छ । यस्ता प्रभुलाई जगत्को सृष्टि स्थिति र प्रलयरूप कार्य देखेर कर्ताको रूपमा अनुमान प्रमाणद्वारा पनि जान्न सकिन्छ । त्यस्तो सत्त्व रज र तमोगुणका भेदले विष्णु, ब्रह्मा र रुद्ररूप तीन मूर्तिमा बाँडिएको जुन हजुरको ठूलो ऐश्वर्यसत्ता हो त्यसलाई खण्डन गर्न अभागी मूर्खहरू कुतर्क गर्दछन् र आक्षेपपूर्ण दोष दिने गर्दछन् । उनीहरूको त्यस्तो भनाइ अभागी मूर्खलाई मीठो लागेपनि वास्तवमा कल्याणकारी हुँदैन । त्यस्तो कुतर्क गरी दोष लगाउनेको कहिल्यै पनि उद्धार हुँदैन ॥४॥

तर्कबाट पत्तो नलाग्ने प्रभुसत्तालाई मूर्खहरू कसरी खण्डन गर्दछन् भनी बताइन्छ–

किमीहः किङ्कायः स खलु किमुपायस्त्रिभुवनं
किमाधारो धाता सृजति किमुपादान इति च ।
अतर्क्यैश्वर्ये त्वय्यनवसरदुःस्थो हतधियः
कुतर्कोऽयं कांश्चिन्मुखरयति मोहाय जगतः ॥५॥

अतर्क्यलीला भएका प्रभुको सत्तालाई खण्डन गरी मानिसलाई भ्रममा पार्न मूर्खहरू कुतर्क गर्दछन् । उनीहरू भन्दछन् –"जगत्कर्ता ईश्वर होइन, ऊ कुनै उपायले पनि सिद्ध हुन सक्दैन । जस्तै– लोकमा मनुष्यशरीरवाला कुमालेले घडा बनाउने इच्छाले दण्ड, चक्र, आदि साधनद्वारा घडाको उपादानकारण माटोबाट कहीँ (भुईँमा) बसेर चक्का घुमाई घडा बनाउँछ । त्यस्तै कुनै जगत्कर्ता भए उसको शरीर, इच्छा, साधन, कारण, तरिका र बनाउने आधार पनि त हुनुपर्ने । यदि ईश्वरले नै जगत् बनाएको हो भने उसको शरीर कस्तो छ ? कसरी बनाउँछ ? कुन–कुन साधनहरू चाहिन्छन् ? कुन कुन वस्तुद्वारा कहाँ बसेर के के काम गरी जगत् बनाउँछ त ? यदि कुनै शरीर लिएर कुनै साधन जम्मा गरी जगत् बनाउँछ

भने त्यस्तो ईश्वरमा र हामीमा के भिन्नता भयो त। यदि उक्त साधन विना जगत् बनाउँछ भने त्यसरी कार्य उत्पन्न हुनै नसक्ने भएकाले जगत्‌को कर्ता ईश्वर हुनै सक्दैन" इत्यादि।

परन्तु मायामात्रले इच्छाशक्तिद्वारा असङ्ख्य जगत्‌को सृष्टि स्थिति र प्रलय गर्न सक्ने अचिन्त्य ऐश्वर्यशक्तिले सम्पन्न ईश्वरमा यी कुतर्कहरूको कनै औचित्य छैन। किनभने बुद्धिको विषय नभएका वस्तुमा तर्क गर्नै मिल्दैन। यदि तर्कै गर्ने हो भने पनि यी तर्क स्वतः असिद्ध छन्। किनभने घडाको र जगत्‌को सृष्टिमा समान व्याप्ति गरी सबै साधनको समावेश गर्न सकिँदैन। यदि घडाको कर्तालाई जस्तै जगत्‌को कर्तालाई पनि उस्तै साधन र सामग्रीको आवश्यकता हुन्छ भनी एउटै व्याप्तिज्ञानबाट सबै साधनको समेत अनुमान गर्ने हो भने पर्वतमा अग्निको अनुमान गर्न भान्साघरको धुँवा र अग्निको साहचर्य रूप व्याप्ति गर्दा अग्निको साथै चूल्हो, दाल, भात र सब्जीको समेत अनुमान हुनुपर्ने हुन्छ, तर त्यसो गरिँदैन। त्यसो गर्दा त झन् अनुमानको प्रामाण्य नै समाप्त हुन्छ। अतः अनुमानमा अन्य साधनको समावेश गर्नु असत्तर्क हो। यस्ता कुतर्कबाट साध्य सिद्धि गर्न खोज्नु नै पागलपन हो। त्यसकारण तर्कको विषय नभएका, मायाशक्तिबाट जगत्‌को रचना गर्ने प्रभुमा बेकारका कुतर्क नगर्नू। विचारको लागि त वेदानुकूल तर्क गर्नुपर्छ।

अब श्रुतिअनुकूल तर्कबाट ईश्वरसिद्धि गरिन्छ –

अजन्मानो लोकाः किमवयववन्तोऽपि जगता–
मधिष्ठातारं किं भवविधिरनादृत्य भवति ।
अनीशो वा कुर्याद् भुवनजनने कः परिकरो
यतो मन्दास्त्वां प्रत्यमरवर ! संशेरत इमे ॥६॥

देवतामा श्रेष्ठ हे भगवन्! जस्तै संसारका नाशवान् अवयवी घट वस्त्र आदि पदार्थहरू उत्पत्तिवाला छन् त्यस्तै अवयववाला संसारको पनि अवश्य उत्पत्ति भएको हुनुपर्छ। सांसारिक घट आदि वस्तु झै संसारको उत्पत्ति पनि कर्ता र कारण विना हुन सक्दैन। यदि ईश्वरभिन्न सामान्य मानिसलाई जगत्कर्ता मानौं भने उसले कुन सामग्रीबाट जगत् बनाउने? ईश्वरले त सर्वशक्तिसम्पन्न भएकाले अन्य कुनै सामग्री नभई मायामात्रले बनाउनुहुन्छ। अर्थात् जगत्‌को उपादान र निमित्तकारण दुवै एउटै प्रभुमात्र हुनुहुन्छ। अरु आफ्नो शरीरको विषयमा पनि

नजान्ने जड तत्त्वले त्यसै कसरी जगत्‌को रचना गर्न सक्छ र ? यदि सक्छ भनी मान्ने हो भने कुन सामग्रीबाट कहाँ कसरी भन्ने पूर्वोक्त आशंकाहरू आउन सक्छन् । अतः ईश्वरलाई नै जगत्कर्ता मान्नुपर्ने हुन्छ । यी वेदानुकूल युक्तिहरूबाट अभिन्ननिमित्तोपादानरूप जगत्कर्ता ईश्वर सिद्ध हुनुहुन्छ । यस्ता प्रभुको विषयमा बेकारको सन्देह गर्ने मूर्ख नभए के हुन् त ?

सम्पूर्ण शास्त्रको तात्पर्य भगवत्प्रतिपादन हो भनी बताइन्छ–

त्रयी सांख्यं योगः पशुपतिमतं वैष्णवमिति
प्रभिन्ने प्रस्थाने परमिदमदः पथ्यमिति च ।
रुचीनां वैचित्र्यादृजुकुटिलनानामथजुषां
नृणामेको गम्यस्त्वमसि पयसामर्णव इव ॥७॥

हे भगवन् ! वेदद्वारा प्रतिपादन गरिएको सनातन धर्म, कपिलको सांख्यशास्त्र, पतञ्जलिको योगमार्ग, पाशुपत शैवमत, वैष्णवमत आदि अनेकौं मतमतान्तरहरूले आ–आफ्नो सम्प्रदायलाई सबैभन्दा श्रेष्ठ र कल्याणकारी भनेर प्रशंसा गरेका छन् तर पनि रुचि र अधिकारका भेदले कुनै सोझा र कुनै घुमाउरा अलग अलग सम्प्रदायमा लागेका सबै मानिसहरूको एकमात्र प्राप्तव्य लक्ष्य हजुर होइबक्सिन्छ । जस्तै कुनै सीधा र कुनै घुमाउरो मार्गबाट बग्ने सबै नदीहरूको एउटै लक्ष्य समुद्र हुन्छ त्यस्तै जुन सम्प्रदाय या मार्गबाट गए पनि प्रभुलाई नै प्राप्त नगरेसम्म शान्ति मिल्दैन । यहाँ वैदिक सनातन धर्मलाई सीधा बाटो र अन्य सम्प्रदायलाई फेरो बाटो भनिएको छ ॥७॥

पूर्वोक्त द्वितीयश्लोकमा आएको भक्तवत्सल प्रभुको अर्वाचीन स्वरूप बताइन्छ –

महोक्षः खट्वाङ्गं परशुरजिनं भस्म फणिनः
कपालं चेतीयत्तव वरद तन्त्रोपकरणम् ।
सुरास्तां तामृद्धिं विदधति भवद्भ्रूप्रणिहितां
न हि स्वात्मारामं विषयमृगतृष्णा भ्रमयति ॥८॥

भक्तका सम्पूर्ण इच्छालाई नै नाश गरिदिने हे प्रभो ! अरुलाई वर दिने एवं देवताहरूलाई केवल वक्र हेराइले मात्र सम्पन्न पार्न सक्ने सर्वसमर्थ भएर पनि हजुरले आफ्ना लागि कुनै विषयको सङ्कलन गरिबक्सिएन । केवल बूढो गोरुको वाहन, मृग चर्मको आसन, भस्मको श्रृङ्गार, सर्पहरूको गहना आदि

मात्र लिइबक्स्यो । यसबाट के थाहा हुन्छ भने आत्मामा नै रमाउने ज्ञानीलाई तुच्छ र मृगतृष्णाको पानी जस्तो असत् विषयले भुलाउन नसक्ने रहेछन् । यस्ता शङ्करलाई भोग या मोक्ष जे चाहनेले पनि उपासना गर्नुपर्दछ ॥८॥

अब दार्शनिकहरूको आपसी मतभेद देखाउँदै स्तुति गरिन्छ–

ध्रुवं कश्चित् सर्वं सकलमपरस्त्वध्रुवमिदं
परो ध्रौव्याध्रौव्ये जगति गदति व्यस्तविषये ।
समस्तेऽप्येतस्मिन् पुरमथन तैर्विस्मित इव
स्तुवञ्जिह्रेमि त्वां न खलु ननु धृष्टा मुखरता ॥९॥

स्थूल, सूक्ष्म र कारणरूप तीन देहका अभिमानलाई नाश गर्ने हे शिव ! विभिन्न दार्शनिकहरू मध्ये कसैले यो स्थूल–सूक्ष्म सारा प्रपञ्चलाई उत्पत्तिविनाशरहित नित्य मान्दछन् । कसैले अनित्य र कसैले कार्यरूपमा अनित्य कारणरूपमा नित्य भनी खूब छलफल गरिरहन्छन् । तिनीहरूको विनाकामको विवादले आश्चर्यचकित भएर पनि विवर्तवादी वेदान्तको सिद्धान्तलाई लिएर छलफल गर्दा मलाई सङ्कोच भने लाग्दैन । किनभने दार्शनिक वादलाई लिएर छलफल गर्दा धृष्टताद्वारा लाजै नहुने रहेछ । अतः यिनै वादविवादबाट अभ्यस्त भएर नै हजुरको स्तुति गर्दछु ॥९॥

भगवद्भक्ति विना सफलता मिल्दैन भन्ने कुरा पौराणिक कथाको आधारमा अन्वय र व्यतिरेकबाट देखाइन्छ–

तवैश्वर्यं यत्नाद्यदुपरि विरिञ्चिर्हरिरधः
परिच्छेत्तुं यातावनलमनलस्कन्धवपुषः ।
ततो भक्तिश्रद्धाभरगुरुगृणद्भ्यां गिरिश यत्
स्वयं तस्थे ताभ्यां तव किमनुवृत्तिर्न फलति ॥१०॥

हे कैलाशवासी शिव ! एक पटक ब्रह्मा र विष्णुमा आ–आफ्नो महत्त्व बारे ठूलो विवाद चल्यो । विवादको फैसला गर्न तेजोमय ज्योतिर्लिङ्गको रूपमा हजुर नै प्रकट होइबक्स्यो । यस्ता प्रभुको अन्त्य पाउन दिव्य दशहजार वर्षसम्म ब्रह्माजीले माथितिर र विष्णुले तलतिर प्रयास गर्दा पनि दुवै असफल भए । परन्तु घमण्डलाई छाडी पश्चात्ताप गर्दै श्रद्धाका साथ स्तुति गर्दा भक्तवत्सल भगवान् हजुर प्रसन्न भई आफैं दर्शन दिन उपस्थित होइबक्स्यो । यसबाट के थाहा हुन्छ भने श्रद्धा विना गरिएका कर्महरू व्यर्थ हुन्छन् । श्रद्धा र भक्तिसाथ गरेका प्रभुका

गुणचिन्तन र स्तुतिहरू भने कहिल्यै व्यर्थ हुँदैनन् । प्रभुको अपरोक्ष साक्षात्कार पर्यन्तका सम्पूर्ण फल दिनेवाला हुन्छन् ॥१०॥

प्रभुको अनन्यभक्तिद्वारा नै रावणजस्ता असुरले पनि वैभव प्राप्त गरे भनी भक्तिको महिमा देखाइन्छ –

अयत्नादापाद्य त्रिभुवनमवैरव्यतिकरं
दशास्यो यद् बाहूनभृत रणकण्डूपरवशान् ।
शिरः पद्मश्रेणीरचितचरणाम्भोरुहबलेः
स्थिरायास्त्वद्भक्तेस्त्रिपुरहर विस्फूर्जितमिदम् ॥११॥

हे त्रिपुरान्तक शिव ! शक्तिशाली रावण यति बलवान् थियो कि उसको हाँकबाट डराएका शत्रुहरू युद्ध हुनुभन्दा पहिले नै भाग्ने गर्दथे । यसरी तीनै लोकलाई शत्रुरहित बनाएकाले रावणले कहीं पनि युद्ध गर्नै नपाएको हुँदा त्यसका बीसौं हात युद्ध गर्न सधैं उत्सुक रहन्थे । यसरी बलवान् रावणले तीनै भुवनलाई जो शत्रुरहित बनायो, त्यो त्यस्तो दृढभक्तिको प्रभाव हो जो कि उसले प्रभुलाई सर्वस्व मात्र नभएर कमलको फूल झैं गरी आफ्ना शिर नै चढाउन पनि पछि परेन । अर्थात् प्रभुको त्यस्तो दृढभक्तिबाट नै रावण शक्तिवान् बनेको हो । अतः शक्ति चाहनेले पनि दृढताका साथ प्रभुको भक्ति गर्नुपर्दछ ॥११॥

प्रभुको कृपाबाट प्राप्त शक्तिमा अभिमान भयो भने त दुर्गति हुन्छ भनी व्यतिरेकबाट देखाइन्छ–

अमुष्य त्वत्सेवासमधिगतसारं भुजवनं
बलात्कैलाशेऽपि त्वदधिवसतौ विक्रमयतः ।
अलभ्या पातालेऽप्यलसचलिताङ्गुष्ठशिरसि
प्रतिष्ठा त्वय्यासीद्ध्रुवमुपचितो मुह्यति खलः ॥१२॥

हे प्रभो ! एकपटक त्यही रावणले हजुरको सेवाबाट आफ्ना वनजस्ता बीसैवटा हातहरूमा ज्यादै बल प्राप्त गऱ्यो र त्यही बलले उन्मत्त भई बलपरीक्षा गर्न कैलाश पर्वतलाई नै उठाउन खोज्यो । त्यो थाहा पाएर हजुरले आफ्नो पाउको बूढी औंलाको टुप्पोले कैलाशपर्वतलाई सुस्त थिचिबक्स्यो । यत्तिकैमा अत्तालिएको रावण छटपटाउँदै त्यहाँबाट भाग्यो, तर पातालमा पुग्दा पनि सुरक्षित रहने ठाउँ पाएन । यस्तो रावणलाई दयालु हजुरले नै पछि उद्धार पनि गरिबक्स्यो । हो, विवेक नभएका मूर्खहरू यस्तै हुन्छन् । जसको आधारमा बढेका हुन् उसैलाई

वास्ता गर्दैनन्। अर्थात् आफूलाई समृद्ध पार्ने उपकारीको उपकारलाई बिर्सन्छन्। प्रभुले भने दयालु बनी भक्तको कल्याण गर्न उसको घमण्डलाई नै नाश गरिबक्सिन्छ ॥१२॥

अभिमान रहित भएर गरेको प्रभुको सेवाद्वारा ऐश्वर्यहरू स्वतः प्राप्त हुन्छन् भनी बताइन्छ –

यदृद्धिं सुत्राम्णो वरद परमोच्चैरपि सती–
मधश्चक्रे बाणः परिजनविधेयत्रिभुवनः ।
न तच्चित्रं तस्मिन्वरिवसितरि त्वच्चरणयो–
र्न कस्या उन्नत्यै भवति शिरसस्त्वय्यवनतिः ॥१३॥

इच्छा पूर्ण हुने गरी वरदान दिने हे शिव ! हजुरका भक्त बाणासुरले तीनै लोकलाई आफ्नो दासका अधीनमा रहने (सेवक) बनाइ दिए। यिनका लागि पाइनसक्नु इन्द्रको ठूलो सुखसयल र सम्पत्ति पनि थोरै वा तुच्छ देखिन्थ्यो। हे प्रभो ! हजुरको चरणमा भक्तिपूर्वक प्रणाम गर्ने बाणासुरमा यस्तो शक्ति हुनु कुनै आश्चर्यको कुरो होइन। हजुरलाई प्रणाम गर्दा कुन चाहिँ उन्नति या सम्पत्ति प्राप्त हुँदैन र ? भक्तिले नम्र बनी प्रभुका सामने शिर झुकाएर प्रणाम गर्दा सबैभन्दा उच्च बनिन्छ। यो प्रसङ्गबाट "सच्चा उन्नति चाहने जुनसुकै श्रेणीको साधकले पनि श्रद्धापूर्वक प्रभुका चरणमा अटल भक्ति गर्नुपर्दछ" भन्ने कुरा स्पष्ट हुन्छ ॥१३॥

दयालु भगवान्ले लोककल्याणका लागि कलङ्कलाई पनि सहर्ष स्वीकार गरिबक्सन्छ भनी देखाइन्छ–

अकाण्ड-ब्रह्माण्ड-क्षय-चकित-देवासुरकृपा–
विधेयस्यासीद्यस्त्रिनयन ! विषं संहृतवतः ।
स कल्माषः कण्ठे तव न कुरुते न श्रियमहो
विकारोऽपि श्लाघ्यो भुवनभयभङ्गव्यसनिनः ॥१४॥

पौराणिक कथा अनुसार एकपटक देवता र दानव मिलेर अमृतका लागि समुद्रमन्थन गरे। जसमा सुमेरु पर्वत मथानी र वासुकि नाग नेती थिए। यसरी समुद्रमन्थन गर्दा तिनै लोकलाई प्रलय गराउने किसिमको डरलाग्दो कालकूट नाम गरेको विष निस्क्यो। असमयमा नै सृष्टिको विनाश हुन लागेको देखेर डराएका देवताहरू हजुरकै शरणमा आए। हजुरले तीनै लोकको रक्षा गर्न दयालु बनी त्यो कालकूट विषलाई लिएर घुटुक्क पिइबक्स्यो, तर पेटमा पुऱ्याउँदा अनन्त

ब्रह्माण्डको संहार हुने भएकाले विषलाई आफ्नो घाँटीमा नै राखिबक्स्यो र स्वयं "नीलकण्ठ" बनिबक्स्यो । त्यो कालो दागले हजुरलाई नराम्रो बनाएन । तीनै लोकलाई अभय दिने प्रभुमा यो दाग त झन् प्रशंसायोग्य राम्रो दयालुताको चिह्न स्वरूप आभूषण नै बन्यो । यसरी दयालुमा अरुको उपकार गर्दा परेको दुःख सुख बन्दछ, दूषण भूषण बन्दछ । यस्ता दयालु शिवको नै भक्ति गर्नुपर्दछ ॥१४॥

महादेवका सामनेमा सांसारिक विषय वासनाहरू स्वतः निर्मूल हुन्छन् भनी देखाइन्छ–

असिद्धार्था नैव क्वचिदपि सदेवासुरनरे
निवर्तन्ते नित्यं जगति जयिनो यस्य विशिखाः ।
स पश्यन्नीश त्वामितरसुरसाधारणमभूत्
स्मरः स्मर्तव्यात्मा न हि वशिषु पथ्यः परिभवः ॥१५॥

हे प्रभो ! एकपटक शक्तिशाली कामदेवले हजुरलाई पनि साधारण देवता जस्तो ठानेर मोहित पार्न समाधिमा बसेको बेलामा आक्रमण गर्न खोज्यो । यद्यपि ऊ आफ्ना उन्मादन, तापन, शोषण, स्तम्भन र सम्मोहन नामक बाणहरूको प्रहार गर्दा स्वर्ग, मर्त्य, पाताल तिनै लोकमा कहीं पनि आजसम्म असफल भएको थिएन । यस्तो कामदेव पनि हजुरको समाधिमा विघ्न हुँदा खुल्न गएको तेस्रो नेत्रको ज्योतिले डढेर खरानी भयो, नामै मात्र शेष रहने बन्यो । सर्वशक्तिमान् शिवलाई अरु देवता जस्तो मान्नाले कामदेवको त्यस्तो दर्गति भयो भने प्रभुको अपमानै गर्नेको त झन् के गति होला ? अतः शरीर इन्द्रिय र मनलाई वशमा राखेका इन्द्रियविजयी महापुरुषहरूलाई गरेको अपमान कहिल्यै पनि कल्याणकारी हुँदैन, झन् परम प्रभु शिवमा गरेको अपराधको त के कुरा गर्नु ? ॥१५॥

लीलाविहार गर्दै जगत्को रक्षा गर्ने प्रभुको ठूलो ऐश्वर्यलाई हामीले जान्न नकिंदैन भन्ने कुरा ताण्डव नृत्यको लीलाबाट देखाइन्छ –

मही पादाघाताद् व्रजति सहसा संशयपदं
पदं विष्णोर्भ्राम्यद्भुजपरिघरुग्णग्रहगणम् ।
मुहुर्द्यौर्दौःस्थ्यं यात्यनिभृतजटाताडिततटा
जगद्रक्षायै त्वं नटसि ननु वामैव विभुता ॥१६॥

हे नटराज शिव ! एक पटक हजुरले सन्ध्याकालमा तत्काल वर पाएर बलवान् बनी मत्त भएका र तीनै लोकलाई नाश गर्न चाहने राक्षसलाई मोहित पारी नष्ट गर्न ताण्डव नृत्य गरिबक्स्यो । त्यसबेला प्रभुको पाउको ठक्करले भूर्लोक (पृथिवी) भकुण्डो झैं हल्लिई नष्ट होलाझैँ भयो । नाच्दा हातको चपेटाले भुवर्लोक (आकाश) का ग्रह र तारागणहरू छटपटाउन थाले । खुलेका जटाका झापडले स्वर्गलोक नै नष्ट हुने स्थितिमा पुग्यो । हुन त हजुर जगत्को रक्षा गर्न नाचिबक्सिएको हो तर तीनै लोकलाई उल्टो फल (कष्ट) नै मिल्यो । यसबाट के थाहा हुन्छ भने वैभवशाली प्रभुको ऐश्वर्यशक्ति पनि कहिलेकँही उल्टो जस्तो बन्न जाँदोरहेछ । त्यसकारण सामान्य सुख दुःखमा हामी विचलित बन्नुहुँदैन, प्रभुको इच्छा के छ हामीले के जान्नु ? ॥१६॥

अब देवाधिदेव शिवको अद्भुत महत्ता देखाइन्छ –

वियद्व्यापी तारागणगुणितफेनोद्गमरुचिः
प्रवाहो वारां यः पृषतलघु दृष्टः शिरसि ते ।
जगद् द्वीपाकारं जलधिवलयं तेन कृतमि–
त्यनेनैवोन्नेयं धृतमहिम दिव्यं तव वपुः ॥१७॥

पृथिवीमा गङ्गा आउने वेला उनको वेगलाई थाम्न शिवजीले गङ्गालाई नै आफ्नो शिरमा राख्नुभयो । त्यतिखेर आकाशभरका ताराका प्रतिविम्बले चम्किएको गङ्गाको त्यो ठूलो प्रवाह प्रभुको शिरमा पानीको एउटा छिटा जस्तो मात्र देखियो । भगीरथको तपस्याबाट आएकी उनै गङ्गाले सात समुद्र बनी पृथिवीलाई नै टापू जस्तो बनाइदिइन् । त्यति मात्र नभएर स्वर्गलाई मन्दाकिनी बनेर र पाताललाई भोगवती बनेर ढाकिदिने ती गङ्गा सानी त थिइनन् । अहो ! प्रभुको अलौकिक दिव्य महिमा थाहा पाउन यही एक दृष्टान्त नै पर्याप्त छ ॥१७॥

त्यस्ता प्रभुका विचित्र क्रियाहरू केवल लीला हुन् भन्ने कुरा त्रिपुरासुरको प्रसङ्गबाट देखाइन्छ–

रथः क्षोणी यन्ता शतधृतिरगेन्द्रो धनुरथो
रथाङ्गे चन्द्रार्कौ रथचरणपाणिः शर इति ।
दिधक्षोस्ते कोऽयं त्रिपुरतृणमाडम्बरविधि–
र्विधेयैः क्रीडन्त्यो न खलु परतन्त्राः प्रभुधियः ॥१८॥

विश्वविजयी कामदेवलाई हेराइले मात्र भस्म पार्न सक्ने प्रभुलाई तृण बराबरको तुच्छ त्रिपुरासुर मार्न केही सामान चाहिने होइन। तर पनि सर्वसमर्थ प्रभुले पृथिवीलाई रथ, ब्रह्मालाई सारथि, सुमेरुलाई धनु, सूर्य र चन्द्रमालाई रथको पाङ्ग्रा र विष्णुलाई बाण बनाइबक्स्यो। यसरी धुमधामसँग सामान बटुल्नु केवल लीलाका लागि मात्र हो। अरु मनुष्यहरू सामान्य कुरामा यस्तो तयारी गर्दैनथे। यसबाट थाहा हुन्छ कि लीलाविहारी प्रभु आफ्नै अधीनका सामग्रीबाट खेल गरी मस्ती लिन स्वतन्त्र होइबक्सिन्छ ॥१८॥

अब भगवद्भक्तिद्वारा लोककल्याण हुने कुरा देखाइन्छ–

हरिस्ते साहस्रं कमलबलिमाधाय पदयो–
र्यदेकोने तस्मिन् निजमुदहरन्नेत्रकमलम् ।
गतो भक्त्युद्रेकः परिणतिमसौ चक्रवपुषा
त्रयाणां रक्षायै त्रिपुरहर ! जागर्ति जगताम् ॥१९॥

भगवान् विष्णुले दिनदिनै शिवका एक हजार नाम पढी कमलको फूलद्वारा शिवजीको पूजा गर्नुहुन्थ्यो। एक दिन परीक्षा गर्न शिवजीले एउटा कमल लुकाइदिनुभयो। पूजा गर्न बसेपछि बीचमा उठ्दा पूजाभङ्ग हुने भएकाले विष्णु भगवान्ले तत्काल आफ्नो कमलरूपी आँखा नै उप्काएर चढाइदिनुभयो। यस्तो दृढभक्तिबाट प्रसन्न हुनुभएका शिवजीले विष्णुलाई सुदर्शनचक्र नै दिनुभयो। विष्णु भगवान्ले आज त्यही चक्रद्वारा तीनै भुवनको रक्षा र पालन गर्नुभएको छ। भक्ति त विष्णुले गर्नुभयो तर त्यसबाट सम्पूर्ण जगत्को नै रक्षा भयो। यही नै देवाधिदेव महादेवको अचिन्त्य भक्तिको फल हो ॥१९॥

अब अपूर्ववादी मीमांसकहरूको मतलाई खण्डन गर्दै यज्ञको फल दिने पनि शिवजी नै हुनुहुन्छ भनी बताइन्छ–

क्रतौ सुप्ते जाग्रत् त्वमसि फलयोगे क्रतुमतां
क्व कर्म प्रध्वस्तं फलति पुरुषाराधनमृते ।
अतस्त्वां सम्प्रेक्ष्य क्रतुषु फलदानप्रतिभुवं
श्रुतौ श्रद्धां बद्ध्वा दृढपरिकरः कर्मसु जनः ॥२०॥

अग्निष्टोम आदि सबै कर्महरू सकिने बित्तिकै नष्ट हुने हुनाले कर्तालाई फल दिन सक्दैनन्। फल दिने त ईश्वर नै हुनुहुन्छ। यहाँ मीमांसकहरू देशान्तर र कालान्तरमा फलदाताको रूपमा जड अपूर्वको कल्पना गर्दछन्। ईश्वरसत्ता मान्दैनन्। तर त्यो पक्ष कत्ति पनि ठीक होइन। किनभने लोकमा पनि सेवाको फल

दिने राजा आदि चेतन नभए जड कर्मले या अपूर्वले मात्र फल दिएको देखिँदैन। त्यस्तै कालान्तरमा पक्षपात नगरी आफ्नो कर्म अनुसार फल दिनेवाला सर्वज्ञ ईश्वर नभई फल मिल्नै सक्दैन। त्यस्ता चेतन तत्त्व सदाशिव अवश्य हुनुहुन्छ भनी वेदको भनाइमा श्रद्धा राखेर नै श्रद्धालु भक्तहरूले शास्त्रीय कर्म गर्दछन्। यस युक्तिबाट फलदाता ईश्वरलाई नमान्ने मीमांसक र अनीश्वरवादी सांख्यादिको मत खण्डित हुन्छ ॥२०॥

अब शिवभक्ति विना गरिएको कर्मले विपरीत फल दिन्छन् भनी बताइन्छ–

क्रियादक्षो दक्षः क्रतुपतिरधीशस्तनुभृता–
मृषीणामार्त्विज्यं शरणद सदस्याः सुरगणाः ।
क्रतुभ्रंशस्त्वत्तः क्रतुफलविधानव्यसनिनो
ध्रुवं कर्तुः श्रद्धाविधुरमभिचाराय हि मखाः ॥२१॥

प्राणीमात्रका मालिक कर्म गर्न सिपालु दक्ष प्रजापतिले ठूला ठूला ऋषिहरूलाई पुरोहित बनाई देवताहरूकै सक्रियतामा विधिपूर्वक सञ्चालन गरेको यज्ञ पनि शिवभक्तिविहीन भएकाले यज्ञफल दिने शिवजीद्वारा नै नष्ट भयो, साथै दक्षले ठूलो दुःख पाए। अतः शिवभक्ति विना गरिएको कर्मले फल नदिने मात्र होइन उल्टै यजमानलाई नै नाश गर्दछ। श्रद्धाभक्तिपूर्वक गरेको यज्ञ भने अज्ञानवश विधिहीन भए पनि प्रभुबाटै पूर्ण हुन्छ ॥२१॥

अब शास्त्रमर्यादालाई त्याग्दा रौद्र दण्ड भोग्नुपर्छ भन्ने कुरा मृगशिराको प्रसङ्गबाट देखाइन्छ–

प्रजानाथं नाथ प्रसभमभिकं स्वां दुहितरं
गतं रोहिद्भूतां रिरमयिषुमृष्यस्य वपुषा ।
धनुष्पाणेर्यातं दिवमपि सपत्राकृतममुं
त्रसन्तं तेऽद्यापि त्यजति न मृगव्याधरभसः ॥२२॥

पौराणिक कथा अनुसार एकपटक ब्रह्माजी कामुक बनी आफ्नै छोरी सन्ध्यामा आसक्त भए। सन्ध्या लाजले भुतुक्क भइन् र मृगी बनी भागिन्। ब्रह्माजी मृग बनी उनैका पछि लागे। ब्रह्माको यस्तो मर्यादाविपरीत काम देखेर उनलाई दण्ड दिन पिनाकधारी शिवजीले बाण चलाउनुभयो। त्यस चोटले छिया छिया भई भाग्दै आकाशमा गएर मृगशिरा बन्न पुगेका ब्रह्मालाई रिसाएका शिवजीको बाणले आर्द्रा नक्षत्रको रूपमा अद्यावधि पछ्याइराखेको छ। यसबाट

के सिद्ध हुन्छ भने शास्त्रीय मर्यादा विपरीत चल्नेले रुद्ररूप प्रभुको कठोर शासन नभोगी धरै नपाइने रहेछ ॥२२॥

समस्त सांसारिक कामादि दोषलाई नाश गर्ने शिवजी पनि भक्त पार्वतीमा करुणा गरी अर्धनारीश्वर बन्नुहुन्छ भनी देखाइन्छ–

स्वलावण्याशंसाधृतधनुषमह्वाय तृणवत्
पुरः प्लुष्टं दृष्ट्वा पुरमथन पुष्पायुधमपि ।
यदि स्त्रैणं देवी यमनिरत देहार्धघटना–
दवैति त्वामद्धा बत वरद मुग्धा युवतयः ॥२३॥

पार्वतीको ठूलो तपस्याबाट प्रसन्न हुनुभएका भगवान् शिवले अर्धनारीश्वरको रूप लिएर पार्वतीलाई वामाङ्गी (बायाँ अङ्ग) को रूपमा स्थान दिनुभयो। प्रभुको यस्तो दयालुपनलाई पार्वतीजीले आफ्नो सुन्दरतामा मोहित हुनु भएको सम्झिएर हजुरलाई आफ्नो वशमा पारेँ भन्ने ठान्नुहोला। आफ्नो सुन्दरताको बलले शिवजीलाई वश पार्छु भनी धनु उठाउने कामदेव शिवजीको तेस्रो आँखाको ज्वालाबाट डढेर तत्काल सामनेमै खरानी बनेको देखेर पनि यदि पार्वतीजीले अर्धनारीश्वर हुनुभएकोले भगवान् शिवजीलाई स्त्रीजातिमा आशक्त (प्रेम गर्ने) हुनुहुन्छ भन्ने सम्झनुहुन्छ भने पनि ठीकै छ, यसमा आश्चर्य मान्नुपर्ने छैन। किनभने भक्तहरू स्वभावैले हजुरका कृपापात्र हुन्छन्। प्रेमविभोर भएका नारीले सोच्दैमा हजुर आशक्त त होइबक्सिन्न। प्रभुले त हेराइमात्रले कामदेवलाई डढाएर यमनियममा दृढ हुन चाहनेले तुच्छ विषयभोगदेखि स्वयं सतर्क हुनुपर्छ भन्ने अर्ती दिइबक्सेको छ ॥२३॥

अब अमङ्गल जस्तो व्यवहार भएर पनि मङ्गलमय हुनुभएका शिवजीको स्तुति गरिन्छ–

श्मशानेष्वाक्रीडा स्मरहर पिशाचाः सहचरा–
श्चिताभस्मालेपः स्रगपि नृकरोटीपरिकरः ।
अमङ्गल्यं शीलं तव भवतु नामैवमखिलं
तथापि स्मर्तॄणां वरद परमं मङ्गलमसि ॥२४॥

कल्याणमय हे शिव ! सामान्य रूपले हेर्दा हजुरको जीवनशैली अनौठो छ। मसानमा घुम्ने, भूत प्रेतलाई साथ लिने, चिताको खरानी घस्ने, मरेका मानिसका खप्परको माला लगाउने आदि हजुरका यी व्यवहार नराम्रा मात्र होइनन् कुलक्षणयुक्त जस्ता पनि छन्। तर कल्याणमय शिवको चिन्तन गर्ने भक्तलाई

हजुर परम मङ्गलका खानी होइबक्सिन्छ । अनादि र अनन्त भएका प्रभुले गरेको दिव्य लीलाविहार र व्यवहार अत्यन्त मङ्गलमय छ । अतः कल्याण चाहनेले नित्य मङ्गलमय शिवको चिन्तन गर्नुपर्छ । प्रभुको मङ्गलमय सच्चा स्वरूपलाई देख्न बाहिरी स्थूलदृष्टि होइन आन्तरिक ज्ञानदृष्टि खोल्नुपर्छ ॥२४॥

अब मङ्गलमय सुखरूप आत्मालाई साक्षात् प्राप्त गर्ने उपाय बताउँदै योगीको आनन्दानुभूति प्रस्तुत गरिन्छ –

मनः प्रत्यक्चित्ते सविधमवधायात्तमरुतः
प्रहृष्यद्रोमाणः प्रमदसलिलोत्सङ्गितदृषः ।
यदालोक्याह्लादं ह्रद इव निमज्यामृतमये
दधत्यन्तस्तत्त्वं किमपि यमिनस्तत्किल भवान् ॥२५॥

हे सर्वान्तर्यामी शिव ! त्यागी विरक्त योगीहरूले यम नियमादि शास्त्रोक्त विधिका साथ प्राणायामद्वारा प्राण रोकेर, प्रत्यहारद्वारा चित्तलाई अन्तर्मुख गराई, धारणाद्वारा हृदयाकाशमा चित्तलाई स्थिर गराएर ध्यान र समाधिद्वारा आत्मतत्त्वको अपरोक्ष साक्षात्कार गर्दै हर्षले पुलकित बन्दछन् र आँखाबाट प्रेमका आँसु बगाउँछन् । साथै जुन अनिर्वचनीय तत्त्वलाई महावाक्यादिद्वारा निश्चय एवं अनुभव गरी त्रिपुटीहीन एवं तदाकाराकारित बनेर उनीहरू असीमआनन्दको समुद्रमा चुर्लुम्म डुबेजस्ता हुँदै वास्तविक सुखलाई प्राप्त गर्दछन्, त्यस्तो केवल अनुभवगम्य सच्चिदानन्दमय वास्तविक तत्त्व हजुर नै त होइबक्सिन्छ । अर्थात् श्रुति र युक्तिबाट सिद्ध प्रभुलाई नै योगारूढ ज्ञानीहरूले अनुभवबाट प्राप्त गरिरहेका हुन्छन् । त्यस्तो शिवतत्त्व हजुर नै होइबक्सिन्छ ॥२५॥

अब शिवजीको सर्वव्यापकतालाई प्रतिपादन गरिन्छ–

त्वमर्कस्त्वं सोमस्त्वमसि पवनस्त्वं हुतवह–
स्त्वमापस्त्वं व्योम त्वमु धरणिरात्मा त्वमिति च ।
परिच्छिन्नामेवं त्वयि परिणता बिभ्रतु गिरं
न विद्मस्तत्तत्त्वं वयमिह तु यत्त्वं न भवसि ॥२६॥

शास्त्र जान्ने ठूलाबडा मानिसहरू सर्वव्यापक भएका भगवान् शिवजीलाई पनि सीमित पार्न अष्टमूर्ति हुनुहुन्छ भनी सूर्य, चन्द्रमा, वायु, अग्नि, जल, आकाश, पृथिवी र यजमान (आत्मा) को रूपमा प्रतिपादन गर्दछन् भने गरिरहून्। यो त उनीहरूको सानो विचारले गरेको व्याख्याको विषय मात्र भयो । हाम्रो

शास्त्रसम्मत विचारमा त यस्तो कुनै वस्तु छैन जहाँ व्यापक शिव होइबक्सिन्न। सर्वव्यापक सर्वान्तर्यामी अद्वितीय प्रभुलाई सीमित रूपमा व्याख्यान गर्नु मूर्खतामात्र हो। वास्तवमा घट, मठ आदि पदार्थ पनि परमात्मसत्ता पाएर मात्र सत्तावान् बनेका हुन्। त्यस्ता परमात्मालाई सीमित सम्झनु ठीक होइन। यहाँ **"परिणताः"**भन्ने शब्द मूर्खलाई उपहास गर्न प्रयोग गरिएको हो ॥२६॥

अब ओंकाररूप परमात्माको व्यष्टि र समष्टि उपासना बताइन्छ–

त्रयीं तिस्रो वृत्तीस्त्रिभुवनमथो त्रीनपि सुरा–
नकाराद्यैर्वर्णैस्त्रिभिरभिदधत्तीर्णविकृति ।
तुरीयं ते धाम ध्वनिभिरवरुन्धानमणुभिः
समस्तं व्यस्तं त्वां शरणद गृणात्योमिति पदम् ॥२७॥

दुःखमय संसारका सम्पूर्ण प्राणीहरूलाई आनन्दमय शरण दिने हे शिव ! ओंकारस्वरूप हजुरलाई व्यष्टि र समष्टिको रूपमा दुवै प्रकारले ओंकारले नै प्रतिपादन गरको छ। व्यष्टि रूपमा **अ, उ** र **म्** तीन अक्षरले क्रमशः ऋक्, यजुः र साम तीन वेदलाई, जाग्रत्, स्वप्न र सुषुप्ति तीन अवस्थालाई र यिनका अभिमानी विश्व, तैजस् र प्राज्ञलाई, भूः, भुवः र स्वः तीन लोकलाई र यिनका अधिष्ठाता विराट्, हिरण्यगर्भ र अव्याकृतलाई, ब्रह्मा, विष्णु र रुद्र तीन देवतालाई र यिनका कार्य सृष्टि, स्थिति र प्रलयलाई साथै अध्यात्म, अधिदैव र अधिभूतरूप तीन प्रपञ्चलाई, द्रष्टा, दर्शन र दृश्यरूप त्रिपुटीलाई, अनि सत्त्व, रज र तमोरूप त्रिगुणात्मक प्रपञ्चको रूपमा अभिव्यक्त प्रभुको व्यष्टि स्वरूपलाई वर्णन गरेको छ। साथै समष्टिरूपमा अ उ मको भेदले रहित भएर केवल सूक्ष्म, सूक्ष्मतर र सूक्ष्मतम अर्धमात्रात्मक ध्वनिहरूद्वारा त्यस्तो महावाक्यको लक्ष्यार्थलाई बताइरहेको छ– जो सम्पूर्ण देहका जन्मादि षड्विकारले रहित त्रिगुणदेखि पर रहेको त्रिपुटीशून्य द्रष्टारूप चेतन सच्चिदानन्दघन परमतत्त्व होइबक्सिन्छ। त्यस्तो परब्रह्मको अपरोक्ष साक्षात्कार गराएर शिव अद्वैत र शान्त स्थितिमा प्रणवले नै पुऱ्याउँदछ र अभयपदवी दिन्छ ॥२७॥

अब पूर्वोक्त ओंकारसाधना गर्न असमर्थलाई नाममन्त्रद्वारा सरल उपासना बताइन्छ–

भवः शर्वो रुद्रः पशुपतिरथोग्रः सहमहाँ–
स्तथा भीमेशानाविति यदभिधानाष्टकमिदम् ।
अमुष्मिन्प्रत्येकं प्रविचरति देव श्रुतिरपि
प्रियायास्मै धाम्ने प्रविहितनमस्योऽस्मि भवते ॥२८॥

हे देव ! हजुरका भव, शर्व, रुद्र, पशुपति, उग्र, महादेव, भीम र ईशान यी पवित्र आठ नाममध्ये प्रत्येक नामको महत्त्वलाई वेदले पनि व्याख्या गरिरहेका छन् । पुराणहरूमा पनि यी नामको अतिशय महत्त्व भएको पाइन्छ । परमप्रिय सम्पूर्ण जगत्का एकमात्र आधार भएका प्रभुलाई अरु कुनै उपायद्वारा प्राप्त गर्न नसकेकाले उक्त नामहरू जप्दै हजुरकै शरणमा आएर केवल साष्टाङ्ग प्रणाम गर्दछु । महावाक्यादिको अर्थानुसन्धान आदिबाट प्रभुलाई साक्षात्कार गर्न नसके पनि नामजप र प्रभुको प्रणामबाट मात्रै पनि मेरो उद्धार हुने विश्वास गरेको छु ॥२८॥

अब भक्तिले गद्-गद् बनी प्रभुको अपार महिमा गाउँदै स्तुति गरिन्छ–

नमो नेदिष्ठाय प्रियदव दविष्ठाय च नमो
नमः क्षोदिष्ठाय स्मरहर महिष्ठाय च नमः ।
नमो वर्षिष्ठाय त्रिनयन यविष्ठाय च नमो
नमः सर्वस्मै ते तदिदमितिसर्वाय च नमः ॥२९॥

हे सर्वस्वरूप प्रभो ! हजुर नै टाढा भन्दा टाढा र नजिक भन्दा पनि नजिक होइबक्सिन्छ । परमाणुभन्दा पनि सूक्ष्मतम र यस्ता अनन्त विश्व ब्रह्माण्डहरू प्रभुले श्वास लिंदा नै भित्रबाहिर हुने हुनाले विशालरूप भएका पनि हजुर नै होइबक्सिन्छ । यस्ता सर्वस्वरूप प्रत्यक्ष एवं परोक्ष सबै रूपमा वर्णन गरिने अनिर्वचनीय प्रभुलाई हामी बारम्बार प्रणाम गर्दछौं ॥२९॥

बहलरजसे विश्वोत्पत्तौ भवाय नमो नमः
प्रबलतमसे तत्संहारे हराय नमो नमः ।
जनसुखकृते सत्त्वोद्रिक्तौ मृडाय नमो नमः
प्रमहसि पदे निस्त्रैगुण्ये शिवाय नमो नमः ॥३०॥

चराचर जगत्को सृष्टि गर्न रजोगुणलाई स्वीकार गरी ब्रह्मा बन्ने, पालन गर्न सत्त्वगुणलाई स्वीकार गरी विष्णु बन्ने र सबै जगत्को संहार गर्न तमोगुणलाई धारण गरी रुद्र बन्ने उही शिव हुनुहुन्छ । स्वप्रकाशरूप मोक्षपद दिन त्रिगुणातीत तुरीय अवस्थामा मायारहित, निर्गुण, निर्विकल्प, निर्विशेष, अद्वैत परमात्मतत्त्वलाई बारम्बार प्रणाम गर्दछु । हजुर नै एक एक गुणलाई धारण गरेर ब्रह्मा विष्णु र रुद्र

होइबक्सिन्छ । तर वास्तवमा हजुर निर्गुण सच्चिदानन्दघन अद्वैत शान्त र शिव होइबक्सिन्छ । त्रिगुणभिन्नका सांसारिक विषय चाहनेले ब्रह्मा, विष्णु र रुद्ररूपको उपासना गर्दछन् । तर मोक्ष चाहनेले त्रिगुणातीत पूर्ण ब्रह्म सदाशिवको नै चिन्तन गर्नुपर्दछ ॥३०॥

अब तृतीय श्लोकको उपक्रम अनुसार स्तोत्रको उपसंहार र फूलसंग तुलना गर्दै भगवान्लाई स्तोत्र समर्पण गरिन्छ–

कृशपरिणति चेतः क्लेशवश्यं क्व चेदं
क्व च तव गुणसीमोल्लङ्घिनी शश्वदृद्धिः ।
इति चकितममन्दीकृत्य मां भक्तिराधाद्
वरद चरणयोस्ते वाक्यपुष्पोपहारम् ॥३१॥

इच्छानुसार वरदान दिने हे शिव ! मेरो अल्पज्ञ शक्तिहीन चित्त अविद्या (अज्ञान), अस्मिता (अभिमान), राग, द्वेष र अभिनिवेश (मृत्युभय) रूप कष्टले धमिलिएको हुनाले सर्वात्मा हजुरको त्रिगुणातीत अपार नित्य विभूतिलाई ग्रहण गर्न नसकेर डराइरहेको थियो । परन्तु मलाई हजुरको चरण कमलमा लागेको भक्तिले नै उत्साह बढाइदियो र हजुरकै चरणमा यो स्तोत्ररूपी फूलले पूजा गर्ने साहस आयो । अनेकौं दुःखले पिल्सिएको मेरो तुच्छ मनले गुणातीत प्रभुको महिमालाई जानेर होइन केवल भक्तिद्वारा प्रेरित भएर मात्रै स्तुति गर्न लागेको हो । जस्तै फूलले वास्ता नगर्नेलाई पनि वासना दिन्छ । प्रेमीलाई त सुगन्ध र रस पनि दिन्छ, त्यस्तै यो स्तोत्रले पनि सामान्य अभक्तलाई समेत शाब्दिक आनन्द दिन्छ, भक्तलाई त भोग र मोक्ष सबै दिन्छ । अतः यस्तो फूलजस्तो यो स्तोत्रद्वारा शिवजीको पूजा गरिएको हो ॥३१॥

अब प्रभुका अपार गुणको गणना हुन नसक्ने कुरा बताइन्छ –

असितगिरिसमं स्यात् कज्जलं सिन्धुपात्रे
सुरतरुवरुशाखा लेखनी पत्रमुर्वी ।
लिखति यदि गृहीत्वा शारदा सर्वकालं
तदपि तव गुणानामीश पारं न याति ॥३२॥

हे सर्वशक्तिसम्पन्न प्रभो ! कालो पहाड जत्तिकै मसी बनाई समुद्रलाई नै मसीदानी बनाएर त्यसमा घोलेर कहिल्यै नसकिने कल्पवृक्षका हाँगाहरूको कलम बनाई पृथिवीलाई कागज बनाएर स्वयं वाग्देवी सरस्वती नै सबै काम छोडेर अनन्त कालसम्मको लागि लेख्न बस्नुभयो भने पनि हजुरका महिमाको

अन्त पाउन सक्नुहुन्न भने हामीजस्ता साधनहीन र अल्पज्ञको के गति होला र ? अर्थात् असम्भव पूर्वोक्त वस्तु जम्मा भएपनि प्रभुका अनन्त गुणको पार पुग्न सकिँदैन। ३२।

अन्तमा स्तोत्रकारको परिचय प्रस्तुत गरिन्छ–

असुर– सुर–मुनीन्द्रै–रर्चितस्येन्दु–मौले–
ग्रंथितगुणमहिम्नो निर्गुणस्येश्वरस्य ।
सकलगणवरिष्ठः पुष्पदन्ताभिधानो
रुचिरमलघुवृत्तैः स्तोत्रमेतच्चकार ॥३३॥

देवता दानव र मुनिहरूले नित्य पूजिएका, गुण र महिमाले युक्त भएर पनि निर्गुण भएका सर्वेश्वर शिवको स्तुति गर्ने शिखरिणी छन्दमा बनेको यो अत्यन्त मीठो "शिवमहिम्नः स्तोत्र"को रचना भक्तप्रवर गन्धर्वराज पुष्पदन्ताचार्यले गर्नुभयो ॥३३॥

अहरहरनवद्यं धूर्जटेः स्तोत्रमेतत्
पठति परमभक्त्या शुद्धचित्तः पुमान् यः ।
स भवति शिवलोके रुद्रतुल्यस्तथात्र
प्रचुरतरधनायुः पुत्रवान् कीर्तिमाँश्च ॥३४॥

जसले शुद्धचित्त भई भक्तिका साथ भगवान् शिवको यो पवित्र स्तोत्र पढ्छ त्यो यस लोकमा धनधान्य सम्पन्न हुनाका साथै दीर्घायु, पुत्रवाला र कीर्तिवाला बन्दछ र त्यसले शिवलोकमा शिवसायुज्य समेत प्राप्त गर्दछ ॥३४॥

दीक्षा दानं तपस्तीर्थं ज्ञानं यागादिकाः क्रियाः ।
महिम्नः स्तवपाठस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥३५॥

भक्तिपूर्वक गरिएको महिम्नः स्तोत्रपाठको बराबरीमा दीक्षा, दान, तपस्या, तीर्थाटन, ज्ञान, यज्ञ आदि अरु कुनै पनि अनुष्ठानहरू आउन सक्दैनन्। यो स्तोत्र सबैभन्दा श्रेष्ठ छ ॥३५॥

आसमाप्तमिदं स्तोत्रं शिवमीश्वरवर्णनम् ।
अनौपम्यं मनोहारि पुण्यं गन्धर्वभाषितम् ॥३६॥

उपमा दिनै नमिल्ने पुष्पदन्ताचार्यले रचना गरेको यो सुन्दर स्तोत्र सम्पूर्ण रूपमा कल्याण गर्ने, आनन्द दिने र शिवतत्त्वको प्रतिपादन गर्नेवाला छ ॥३६॥

महेशान्नापरो देवो महिम्नो नापरा स्तुतिः ।
अघोरान्नापरो मन्त्रो नास्ति तत्त्वं गुरोः परम् ॥३७॥

भगवान् शिवभन्दा अर्को श्रेष्ठ देवता कोही छैन। यो शिवमहिम्नः स्तोत्रभन्दा उत्तम स्तोत्र अर्को छैन। अघोर मन्त्रभन्दा अर्को श्रेष्ठ मन्त्र छैन र गुरु भन्दा श्रेष्ठ तत्त्व केही छैन ॥३७॥

कुसुमदशननामा सर्वगन्धर्वराजः
शिशुशशधरमौलेर्देवदेवस्य दासः ।
स खलु निजमहिम्नो भ्रष्ट एवास्य रोषात्
स्तवनमिदमकार्षीद् दिव्यदिव्यं महिम्नः ॥३८॥

गन्धर्वराज पुष्पदन्त नित्य शिवको पूजा गर्न अदृश्य बनी एक राजाका बगैंचाबाट राम्रा फूल चोरेर लैजान्थे। अदृश्य बनेका उनलाई कसैले पक्रन सक्दैनथ्यो। यसरी प्रतिदिन राम्रा फूल गायब हुँदा हैरान भएका राजाले फूलचोर पक्रिन शिवपूजाको निर्माल्य जल बगैंचाको वरपर छरिदिए। पुष्पदन्तले अज्ञानवश त्यसलाई कुल्चेकाले उनको अन्तर्ध्यान हुने शक्ति नष्ट भयो र उनी पक्राउमा परेर थुनिए। बालचन्द्रलाई शिरमा धारण गर्ने देवाधिदेव भगवान् शिवका सेवक त उनी छँदैथिए, त्यसैले पछि यो कुरा थाहा पाएर शिवजीलाई प्रसन्न पार्न उनले यो दिव्य महिम्नः स्तोत्रको रचना गरेका हुन् ॥३८॥

सुरवरमुनिपूज्यं स्वर्गमोक्षैकहेतुं
पठति यदि मनुष्यः प्राञ्जलिर्नान्यचेताः ।
व्रजति शिवसमीपं किन्नरैः स्तूयमानः
स्तवनमिदममोघं पुष्पदन्तप्रणीतम् ॥३९॥

यदि कसैले श्रद्धासँग एकाग्र भई यस स्तोत्रको पाठ मात्र गऱ्यो भने पनि ऊ किन्नरहरूले स्तुति गरिँदै शिवको समीपमा पुग्छ। अर्थको विचार गर्दै मनन सहित नित्य पाठ गऱ्यो भने त साक्षात् शिव (ब्रह्म) तत्त्वको अपरोक्ष साक्षात्कार गर्नेवाला बन्दछ। यसमा सन्देह छैन ॥३९॥

श्रीपुष्पदन्त– मुख–पङ्कज–निर्गतेन
स्तोत्रेण किल्विषहरेण हरप्रियेण ।
कण्ठस्थितेन पठितेन समाहितेन
सुप्रीणितो भवति भूतपतिर्महेशः ॥४०॥

पुष्पदन्ताचार्यको मुखारविन्दबाट निस्केको, पाप नाश गर्ने शिवजीको प्यारो भएको यो स्तोत्र कण्ठस्थ गर्नाले, पढ्नाले र एकाग्र भएर मनन गर्नाले सबै प्राणीका मालिक भएका आशुतोष भगवान् शिव प्रसन्न होइबक्सिन्छ ॥४०॥

इत्येषा वाङ्मयी पूजा श्रीमच्छङ्करपादयोः ।
अर्पिता तेन देवेशः प्रीयतां मे सदाशिवः ॥४१॥

यसरी वचनद्वारा गरिएको स्तोत्ररूप पूजा भगवान् शिवका पाउमा अर्पण गरियो। यस वाङ्मय पूजाले सम्पूर्ण देवतामा श्रेष्ठ भगवान् शङ्कर मेरा उपर प्रसन्न हुनुहोस् ॥४१॥

॥ इति श्रीपुष्पदन्ताचार्यविरचितं श्रीशिवमहिम्नःस्तोत्रम् सम्पूर्णम्॥

यदक्षरं पदं भ्रष्टं मात्राहीनं च यद् भवेत् ।
तत्सर्वं क्षम्यतां देव प्रसीद परमेश्वर ॥
ॐ पूर्णमदः पूर्णमिदं पूर्णात् पूर्णमुदच्यते ।
पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशिष्यते ॥

ॐ शान्तिः ! शान्तिः !! शान्तिः !!!

(ॐ महादेव शिव शङ्कर शम्भो उमाकान्त हर त्रिपुरारे ।
मृत्युञ्जय वृषभध्वज शूलिन् गङ्गाधर मृड मदनारे ॥
हर शिव शङ्कर गौरीशं वन्दे गङ्गाधरमीशम् ।
रुद्रं पशुपतिमीशानं कलये काशीपुरिनाथम् ॥
जय शम्भो जय शम्भो शिव गौरीशङ्कर जय शम्भो ।
जय शम्भो जय शम्भो शिव गौरीशङ्कर जय शम्भो ॥)३

ॐ नमः पार्वतपतये हर ! हर !! महादेव !!!

pdf.upayogibooks.com

श्रीशिवपञ्चाक्षरस्तोत्रम्

नागेन्द्रहाराय त्रिलोचनाय भस्माङ्गरागाय महेश्वराय ।
नित्याय शुद्धाय दिगम्बराय तस्मै नकाराय नमः शिवाय ॥१॥
मन्दाकिनीसलिलचन्दनचर्चिताय नन्दीश्वरप्रमथनाथमहेश्वराय ।
मन्दारपुष्पबहुपुष्पसुपूजिताय तस्मै मकाराय नमः शिवाय ॥२॥
शिवाय गौरीवदनाब्जवृन्दसूर्याय दक्षाध्वरनाशकाय ।
श्रीनीलकण्ठाय वृषध्वजाय तस्मै शिकाराय नमः शिवाय ॥३॥
वसिष्ठकुम्भोद्भवगौतमार्यमुनीन्द्रदेवार्चितशेखराय ।
चन्द्रार्कवैश्वानरलोचनाय तस्मै वकाराय नमः शिवाय ॥४॥
यक्षस्वरूपाय जटाधराय पिनाकहस्ताय सनातनाय ।
दिव्याय देवाय दिगम्बराय तस्मै यकाराय नमः शिवाय ॥५॥
पञ्चाक्षरमिदं पुण्यं यः पठेच्छिवसन्निधौ ।
शिवलोकमवाप्नोति शिवेन सह मोदते ॥६॥

॥ इति शिवपञ्चाक्षरस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

द्वादशज्योतिर्लिङ्गस्तोत्रम्

सौराष्ट्रे सोमनाथं च श्रीशैले मल्लिकार्जुनम् ।
उज्जयिन्यां महाकालमोङ्कारममलेश्वरम् ॥
परल्यां वैद्यनाथं च डाकिन्यां भीमशङ्करम् ।
सेतुबन्धे तु रामेशं नागेशं दारुकावने ॥
वाराणस्यां तु विश्वेशं त्र्यम्बकं गौतमीतटे ।
हिमालये तु केदारं घुश्मेशं च शिवालये ॥
एतानि ज्योतिर्लिङ्गानि सायं प्रातः पठेन्नरः ।
सप्तजन्मकृतं पापं स्मरणेन विनश्यति ॥

॥ इति द्वादशज्योतिर्लिङ्गस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

श्रीशिवताण्डवस्तोत्रम्

जटाटवी-गलज्जल-प्रवाह-पावित-स्थले
गलेऽवलम्ब्य लम्बितां भुजङ्गतुङ्गमालिकाम् ।
डमड्डमड्डमड्डमन्निनादवड्डमर्वयं
चकार चण्डताण्डवं तनोतु नः शिवः शिवम् ॥१
जटाकटाहसंभ्रमभ्रमन्निलिम्पनिर्झरी
विलोलवीचिवल्लरीविराजमानमूर्धनि ।
धगद्धगद्धगज्ज्वलल्ललाटपट्टपावके
किशोरचन्द्रशेखरे रतिः प्रतिक्षणं मम ॥२
धराधरेन्द्रनन्दिनीविलासबन्धुबन्धुर-
स्फुरद्दिगन्तसन्ततिप्रमोदमानमानसे ।
कृपाकटाक्षधोरणीनिरुद्धदुर्धरापदि
क्वचिद्दिगम्बरे मनो विनोदमेतु वस्तुनि ॥३

घनघोर जटारूपी जङ्गलबाट वेगपूर्वक प्रवाहित भएको गङ्गाजीको जलको धाराले पवित्र बनेको गलामा झुण्डिएर रहेको सर्पराजको लामो माला धारण गर्नुहुने, डमडम डमरु बजाएर प्रखर ताण्डव नृत्य गर्न सिपालु शिव भगवान्ले हामी सबैको कल्याण गर्नुहोस् ।१॥

जुन शिवजीको शिर, जटारूपी कराईमा अतिवेगपूर्वक घुमिरहेकी गङ्गाजीको अति चञ्चल तरङ्गरूपी लहराहरूद्वारा सुशोभित बनेको छ, जसको निधारमा रहेको अग्नि धपधप बलेको छ र शिरमा सानो अर्ध चन्द्रमा विराजमान छ, त्यस्ता भगवान् शिवमा मेरो निरन्तर प्रेम रहोस् ॥२॥

हिमालयराजकी पुत्री पार्वतीसँग रमण गर्ने बेला उपयोगी मनोहर शिरोभूषणद्वारा सम्पूर्ण दिशाहरू प्रकाशित भएको देखेर जसको मन आनन्दित भइरहेको छ, जसको निरन्तर कृपादृष्टिद्वारा जस्तोसुकै आपत्ति पनि हट्न जान्छ, यस्ता कुनै दिगम्बर तत्त्वप्रति मेरो मन हर्षित रहोस् ॥३॥

जसको जटाको वरिपरि झुम्मिएका सर्पका फणामा रहेका मणिहरूको प्रकाशपुञ्जरूपी कुङ्कुमादि चन्दनले दिशारूपी नारीहरूका मुहारमा अनुलेप गरिरहेको छ । अनि मदमत्त हात्तीको थोरै कम्पन भइरहेको छालाको उत्तरीयवस्त्र (च्यादर) धारण गरेर सुशोभित हुनुभएका भगवान् भूतनाथमा मेरो मन सधैँ विलासपूर्वक रमाओस् ॥४॥

जटाभुजङ्गपिङ्गलस्फुरत्फणामणिप्रभा-
कदम्बकुङ्कुमद्रवप्रलिप्तदिग्वधूमुखे ।
मदान्धसिन्धुरस्फुरत्त्वगुत्तरीयमेदुरे
मनोविनोदमद्भुतं बिभर्तु भूतभर्तरि ॥४

सहस्रलोचनप्रभृत्यशेषलेखशेखर-
प्रसूनधूलिधोरणीविधूसराङ्घ्रिपीठभूः।
भुजङ्गराजमालया निबद्धजाटजूटकः
श्रियै चिराय जायतां चकोरबन्धुशेखरः ॥५

ललाटचत्वरज्वलद्धनञ्जयस्फुलिङ्गभा-
निपीतपञ्चसायकं नमन्निलिम्पनायकम् ।
सुधामयूखलेखया विराजमानशेखरं
महाकपालिसम्पदे शिरो जटालमस्तु नः ॥६

करालभालपट्टिकाधगद्धगद्धगज्ज्वल-
द्धनञ्जयाधरीकृतप्रचण्डपञ्चसायके ।
धराधरेन्द्रनन्दिनीकुचाग्रचित्रपत्रक-
प्रकल्पनैकशिल्पिनि त्रिलोचने मतिर्मम ॥७

जसको चरणपादुका (खराउ) सम्पूर्ण इन्द्रादि देवताहरूको (शिरोनमनपूर्वक प्रणाम गर्नाका कारण) शिरमा रहेका फूलहरूको परागले धुस्रो बनेको छ, नागरूपी हारले बाँधिएको जटा धारण गर्ने त्यस्ता चन्द्रशेखर भगवान्ले मलाई चिरस्थायी सम्पत्ति प्रदान गर्नुहोस् ॥५॥

जसको निधाररूपी वेदीमा धपक्क बलेको अग्निको सानो झिल्काको तेजले कामदेव नष्ट भयो र जसलाई इन्द्रले पनि नमस्कार गर्छन्, त्यस्ता चन्द्रमाको कलाहरूद्वारा सुशोभित मुकुट धारण गर्ने शिवजीको उच्च विशाल ललाट र जटा भएको शिर, हाम्रो सम्पत्तिको होस् ॥६॥

जसले आफ्नो विकराल निधारमा धपधप बल्दै गरेको अग्निमा प्रचण्ड कामदेवलाई हवन गर्नुभएको थियो, हिमालयराजपुत्री पार्वतीको स्तनको अग्रभागमा पत्रभङ्गरचना गर्ने एकमात्र शिल्पकार हुनुभएका त्यस्ता तीन नेत्र भएका भगवान् शिवजीमा मेरो मन लागिरहोस् ॥७॥

जसको गलामा नयाँ मेघमालाद्वारा घेरिएको औंसीको आधारातको निष्पट्ट अँध्यारो जस्तै कालोपन अङ्कित छ, त्यस्ता हात्तीको छाला लगाउनुहुने, संसारभारको

नवीनमेघमण्डलीनिरुद्धदुर्धरस्फुरत्-
कुहूनिशीथिनीतमःप्रबन्धबद्धकन्धरः ।
निलिम्पनिर्झरीधरस्तनोतु कृत्तिसिन्धुरः
कलानिधानबन्धुरः श्रियं जगद्धुरन्धरः ॥८

प्रफुल्लनीलपङ्कजप्रपञ्चकालिमप्रभा-
वलम्बिकण्ठकन्धरारुचिप्रबद्धकन्धरम् ।
स्मरच्छिदं पुरच्छिदं भवच्छिदं मखच्छिदं
गजच्छिदन्धकच्छिदं तमन्तकच्छिदं भजे ॥९

अगर्वसर्वमङ्गलाकलाकदम्बमञ्जरी–
रसप्रवाहमाधुरीविजृम्भणामधुव्रतम् ।
स्मरान्तकं पुरान्तकं भवान्तकं मखान्तकं
गजान्तकान्धकान्तकं तमन्तकान्तकं भजे ॥१०

जयत्वदभ्रविभ्रमभ्रमद्भुजङ्गमस्फुर–
द्धगद्धगद्विनिर्गमत्करालभालहव्यवाट् ।
धिमिद्धिमिद्धिमिध्वनन्मृदङ्गतुङ्गमङ्गल–
ध्वनिक्रमप्रवर्तितप्रचण्डताण्डवः शिवः ॥११

धारण गर्ने चन्द्रमाको सम्पर्कद्वारा मनोहर कान्ति भएका गङ्गाधर भगवान् शिवजीले मेरो ऐश्वर्यहरूको विस्तार गर्नुहोस् ॥८॥

जसको कण्ठभाग फुलिरहेको नीलकमलको नीलो किरणको अनुकरण गर्ने हरिणीको जस्तो कान्तियुक्त चिह्नले सुशोभित छ तथा जो कामदेव, त्रिपुरासुर, भव(संसार), दक्षको यज्ञ, हात्ती, अन्धकासुर र काललाई पनि नाश गर्नेवाला हुनुहुन्छ त्यस्ता भगवान्को म सेवा गर्छु ॥९॥

जो अहङ्काररहित पार्वतीको कलारूप कदम्बमञ्जरीको मधुर रसको स्रोतमा व्याप्त भई बढिरहेको मधुरतालाई पिउने भँवरोसमान हुनुहुन्छ, त्यस्तै जो कामदेव, त्रिपुर, भव, दक्षयज्ञ, अन्धकासुर र यमराजको पनि काल हुनुहुन्छ त्यस्ता भगवान् शङ्करको म सेवा गर्छु ॥१०॥

जसको शिरमा ठूलो वेगका साथ घुमिरहेका सर्पहरूको फ्वाँ-फ्वाँ शब्दहरूद्वारा निधारको भयङ्कर अग्नि धपधप बली बिस्तारै सर्वत्र फैलिरहेको छ, साथै धिमिधिमि बजिरहेको मृदङ्गको गम्भीर, मङ्गलध्वनिको तालमा जसको प्रखर ताण्डव नृत्य भइरहेको छ, त्यस्ता भगवान् शिवको जय होस् ॥११॥

दृषद्विचित्रतल्पयोर्भुजङ्गमौक्तिकस्रजो-
गरिष्ठरत्नलोष्ठयोः सुहृद्विपक्षपक्षयोः ।
तृणारविन्दचक्षुषोः प्रजामहीमहेन्द्रयोः
समं प्रवर्तयन्मनः कदा सदाशिवं भजे ॥१२
कदा निलिम्पनिर्झरीनिकुञ्जकोटरे वसन्
विमुक्तदुर्मतिः सदा शिरःस्थमञ्जलिं वहन्।
विलोललोललोचनो ललामभाललग्नकः
शिवेति मन्त्रमुच्चरन्कदा सुखी भवाम्यहम् ॥१३
इमं हि नित्यमेवमुक्तमुत्तमोत्तमं स्तवं
पठन्स्मरन्ब्रुवन्नरो विशुद्धिमेति सन्ततम् ।
हरे गुरौ सुभक्तिमाशु याति नान्यथा गतिं
विमोहनं हि देहिना सुशङ्करस्य चिन्तनम् ॥१४
पूजावसानसमये दशवक्त्रगीतं यः शम्भुपूजनपरं पठति प्रदोषे ।
तस्य स्थिरां रथगजेन्द्रतुरङ्गयुक्तां लक्ष्मीं सदैव सुमुखीं प्रददाति शम्भुः॥

॥ इति रावणविरचितं शिवताण्डवस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

पत्थर र सुन्दर बिछयौनामा, सर्प र मोतीको मालामा, बहुमूल्य रत्न र माटोको डल्लोमा, मित्र र शत्रुको पक्षमा, झारजस्तो र कमलजस्तो आँखा भएकी तरुणीमा, प्रजा र पृथ्वीपालक महाराजमा समेत समान भाव राख्दै म कहिले भगवान्को भजन गरूँला ॥१२॥

सुन्दर निधार भएका भगवान् चन्द्रशेखरमा मन लगाएर आफ्ना कुविचारलाई त्याग्दै गङ्गाजीको किनारमा रहेको निकुञ्जभित्र बसेर शिरमा हात जोडी आत्तिएको विह्वल आँखा भएको म (रावण) 'शिव' मन्त्रको उच्चारण गर्दै सुखी हुन कहिले पाऊँला ? ॥१३॥

जसले यो उत्तम स्तोत्रको सधैँ पाठ, सम्झना र वर्णन गर्दछ, त्यो व्यक्ति सधैँ शुद्ध बन्दछ र चाँडै नै पूज्य भगवान् शिवजीको श्रेष्ठ भक्ति प्राप्त गर्दछ। ऊ कुमार्गमा कदापि लाग्दैन किनभने भगवान्को चिन्तनले नै प्राणीहरूको सम्पूर्ण मोहलाई नाश गर्दछ ॥१४॥

सायङ्कालमा पूजा सकिएपछि रावणले गाएको यस शिवपूजनसम्बन्धी स्तोत्रको जसले नित्य पाठ गर्दछ, त्यस व्यक्तिलाई भगवान् शङ्करले रथ, हात्ती, घोडासहित सधैँ अचल सम्पत्ति प्रदान गर्नुहुन्छ ॥१५॥

श्रीरुद्राष्टकम्

नमामीशमीशाननिर्वाणरूपं विभुं व्यापकं ब्रह्म वेदस्वरूपम् ।
निजं निर्गुणं निर्विकल्पं निरीहं चिदाकाशमाकाशवासं भजेऽहम् ॥१॥
निराकारमोङ्कारमूलं तुरीयं गिराज्ञानगोऽतीतमीशं गिरीशम् ।
करालं महाकालकालं कृपालुं गुणागारसंसारपारं नतोऽहम् ॥२॥
तुषाराद्रिसङ्काशगौरं गभीरं मनोभूतकोटिप्रभाश्रीशरीरम् ।
स्फुरन्मौलिकल्लोलिनीचारुगङ्गालसद्भालबालेन्दु कण्ठे भुजङ्गा ॥३॥
चलत्कुण्डलं शुभ्रनेत्रं विशालं प्रसन्नाननं नीलकण्ठं दयालुम् ।
मृगाधीशचर्माम्बरं मुण्डमालं प्रियं शङ्करं सर्वनाथं भजामि ॥४॥
प्रचण्डं प्रकृष्टं प्रगल्भं परेशमखण्डं अजं भानुकोटिप्रकाशम् ।
त्रयःशूलनिर्मूलनं शूलपाणिं भजेऽहं भवानीपतिं भावगम्यम् ॥५॥
कलातीतकल्याणकल्पान्तकारी सदा सज्जनानन्ददाता पुरारिः ।
चिदानन्दसन्दोहमोहापहारी प्रसीद प्रसीद प्रभो मन्मथारिः ॥६॥
न यावद् उमानाथपादारविन्दं भजन्तीह लोके परे वा नराणाम् ।
न तावत्सुखं शान्ति सन्तापनाशं प्रसीद प्रभो सर्वभूताधिवासम् ॥७॥
न जानामि योगं जपं नैव पूजां नतोऽहं सदा सर्वदा शम्भु तुभ्यम् ।
जराजन्मदुःखौघतातप्यमानं प्रभो पाहि आपन्नमामीश शम्भो ॥८॥

रुद्राष्टकमिदं प्रोक्तं विप्रेण हरतुष्टये ।
ये पठन्ति नरा भक्त्या तेषां शम्भुः प्रसीदति॥

॥ इति तुलसीदासविरचितं रुद्राष्टकं सम्पूर्णम् ॥

श्रीपशुपत्यष्टकम्

पशुपतिं द्युपतिं धरणीपतिं भुजगलोकपतिं च सतीपतिम् ।
प्रणतभक्तजनार्तिहरं परं भजत रे मनुजा गिरिजापतिम् ॥१॥
न जनको जननी न च सोदरो न तनयो न च भूरिबलं कुलम् ।
अवति कोऽपि न कालवशङ्गतं भजत रे मनुजा गिरिजापतिम् ॥२॥
मुरजडिण्डिमवाद्यविलक्षणं मधुरपञ्चमनादविशारदम् ।
प्रमथभूतगणैरपि सेवितं भजत रे मनुजा गिरिजापतिम् ॥३॥

शरणदं सुखदं शरणान्वितं शिवशिवेति शिवेति नतं नृणाम् ।
अभयदं करुणावरुणालयं भजत रे मनुजा गिरिजापतिम् ॥४॥

नरशिरोरचितं मणिकुण्डलं भुजगहारमुदं वृषभध्वजम् ।
चितिरजोधवलीकृतविग्रहं भजत रे मनुजा गिरिजापतिम् ॥५॥

मखविनाशकरं शशिशेखरं सततमध्वरभाजि फलप्रदम् ।
प्रलयदग्धसुरासुरमानवं भजत रे मनुजा गिरिजापतिम् ॥६॥

मदमपास्य चिरं हृदि संस्थितं मरणजन्मजराभयपीडितम् ।
जगदुदीक्ष्य समीपभयाकुलं भजत रे मनुजा गिरिजापतिम् ॥७॥

हरिविरञ्चिसुरासुरपूजितं यमजनेशधनेशनमस्कृतम् ।
त्रिनयनं भुवनत्रितयाधिपं भजत रे मनुजा गिरिजापतिम् ॥८॥

पशुपतेरिदमष्टकमद्भुतं विरचितं पृथिवीपतिसूरिणा ।
पठति संशृणुते मनुजः सदा शिवपुरिं वसते लभते मुदम् ॥९॥

॥ इति पशुपत्यष्टकं सम्पूर्णम् ॥

दारिद्र्यदहनशिवस्तोत्रम्

विश्वेश्वराय नरकार्णवतारणाय कर्णामृताय शशिशेखरधारणाय ।
कर्पूरकान्तिधवलाय जटाधराय दारिद्र्यदुःखदहनाय नमः शिवाय ॥१

भक्तिप्रियाय भवरोगभवापहाय उग्राय दुर्गभवसागरतारणाय ।
ज्योतिर्मयाय गुणनामसु नृत्यकाय दारिद्र्यदुःखदहनाय नमः शिवाय ॥२

गौरिप्रियाय रजनीशकलाधराय कालान्तकाय भुजगाधिपकङ्कणाय ।
गङ्गाधराय गजराजविमर्दनाय दारिद्र्यदुःखदहनाय नमः शिवाय ॥३

चर्माम्बराय शवभस्मविलेपनाय भालेक्षणाय मणिकुण्डलमण्डिताय ।
मञ्जीरपादयुगलाय जटाधराय दारिद्र्यदुःखदहनाय नमः शिवाय ॥४

पञ्चाननाय फणिराजविभूषणाय हेमांशुकाय भुवनत्रयमण्डिताय ।
आनन्दभूमिवरदाय तमोमयाय दारिद्र्यदुःखदहनाय नमः शिवाय ॥५

भानुप्रियाय भवसागरतारणाय कालान्तकाय कमलासनपूजिताय ।
नेत्रत्रयाय शुभलक्षणलक्षिताय दारिद्र्यदुःखदहनाय नमः शिवाय ॥६

रामप्रियाय रघुनाथवरप्रदाय नामप्रियाय नरकार्णवतारणाय ।
पुण्येषु पुण्यभरिताय सुरार्चिताय दारिद्र्यदुःखदहनाय नमः शिवाय ॥७

॥ इति दारिद्र्यदहनशिवस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

अथ देव्यथर्वशीर्षम्

ॐ सर्वे वै देवा देवीमुपतस्थुः कासि त्वं महादेवीति ॥१॥ साब्रवीत्- अहं ब्रह्मस्वरूपिणी। मत्तः प्रकृतिपुरुषात्मकं जगत्। शून्यं चाशून्यं च ॥२॥ अहमानन्दानानन्दौ। अहं विज्ञानाविज्ञाने। अहं ब्रह्माब्रह्मणी वेदितव्ये। अहं पञ्चभूतान्यपञ्चभूतानि। अहमखिलं जगत् ॥३॥ वेदोऽहमवेदोऽहम्। विद्याहमविद्याहम्। अजाहमनजाहम्। अधश्चोर्ध्वञ्च तिर्यक्चाहम् ॥४॥ अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चरामि। अहमादित्यैरुत विश्वदेवैः। अहं मित्रावरुणावुभौ बिभर्मि। अहमिन्द्राग्नी अहमश्विनावुभौ ॥५॥ अहं सोमं त्वष्टारं पूषणं भगं दधामि। अहं विष्णुमुरुक्रमं ब्रह्माणमुत प्रजापतिं दधामि ॥६॥ अहं दधामि द्रविणं हविष्मते सुप्राव्ये यजमानाय सुन्वते। अहं राष्ट्री सङ्गमनी वसूनां चिकितुषी प्रथमा यज्ञियानाम्। अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन्मम योनिरप्स्वन्तः समुद्रे। य एवं वेद। स दैवीं सम्पदमाप्नोति ॥७॥ ते देवा अब्रुवन्– नमो देव्यै महादेव्यै शिवायै सततं नमः। नमः प्रकृत्यै भद्रायै नियताः प्रणताः स्म ताम् ॥८॥ तामग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरोचनीं कर्मफलेषु जुष्टाम्। दुर्गां देवीं शरणं प्रपद्यामहेऽसुरान्नाशयित्र्यै ते नमः ॥९॥ देवीं वाचमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति। सा नो मन्द्रेषमूर्जं दुहाना धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतु ॥१०॥ कालरात्रीं ब्रह्मस्तुतां वैष्णवीं स्कन्दमातरम्। सरस्वतीमदितिं दक्षदुहितरं नमामः पावनां शिवाम् ॥११॥ महालक्ष्म्यै च विद्महे सर्वशक्त्यै च धीमहि। तन्नो देवी प्रचोदयात् ॥१२॥ अदितिर्ह्यजनिष्ट दक्ष या दुहिता तव। तां देवा अन्वजायन्त भद्रा अमृतबन्धवः ॥१३॥ कामो योनिः कमला वज्रपाणिर्गुहा हसा मातरिश्वाभ्रमिन्द्रः। पुनर्गुहा सकला मायया च पुरुच्यैषा विश्वमातादिविद्योम् ॥१४॥ एषाऽऽत्मशक्तिः। एषा विश्वमोहिनी। पाशाङ्कुशधनुर्बाणधरा। एषा श्रीमहाविद्या। य एवं वेद स शोकं तरति ॥१५॥ नमस्ते अस्तु भगवति मातरस्मान् पाहि सर्वतः ॥१६॥ सैषाष्टौ वसवः। सैषैकादश रुद्राः। सैषा द्वादशादित्याः। सैषा विश्वेदेवाः सोमपा असोमपाश्च। सैषा यातुधाना असुर रक्षांसि पिशाचा यक्षाः सिद्धाः। सैषा सत्त्वरजस्तमांसि। सैषा ब्रह्मविष्णुरुद्ररूपिणी। सैषा प्रजापतीन्द्रमनवः। सैषा ग्रहनक्षत्रज्योतींषि। कलाकाष्ठादिकालरूपिणी।

तामहं प्रणौमि नित्यम् । पापापहारिणीं देवीं भुक्तिमुक्तिप्रदायिनीम् । अनन्तां विजयां शुद्धां शरण्यां शिवदां शिवाम् ॥१७॥ वियदीकारसंयुक्तं वीतिहोत्रसमन्वितम् । अर्धेन्दुलसितं देव्या बीजं सर्वार्थसाधकम् ॥१८॥ एवमेकाक्षरं ब्रह्म यतयः शुद्धचेतसः । ध्यायन्ति परमानन्दमया ज्ञानाम्बुराशयः ॥१९॥ वाङ्माया ब्रह्मसूस्तस्मात् षष्ठं वक्त्रसमन्वितम् । सूर्योऽवामश्रोत्रबिन्दुसंयुक्तष्टात्तृतीयकः । नारायणेन सम्मिश्रो वायुश्चाधरयुक् ततः । विच्चे नवार्णकोऽर्णः स्यान्महदानन्ददायकः ॥२०॥ हृत्पुण्डरीकमध्यस्थां प्रातःसूर्यसमप्रभाम् । पाशाङ्कुशधरां सौम्यां वरदाभयहस्तकाम् । त्रिनेत्रां रक्तवसनां भक्तकामदुघां भजे ॥२१॥ नमामि त्वां महादेवीं महाभयविनाशिनीम् । महादुर्गप्रशमनीं महाकारुण्यरूपिणीम् ॥२२॥ यस्याः स्वरूपं ब्रह्मादयो न जानन्ति तस्मादुच्यते अज्ञेया । यस्या अन्तो न लभ्यते तस्मादुच्यते अनन्ता । यस्या लक्ष्यं नोपलक्ष्यते तस्मादुच्यते अलक्ष्या । यस्या जननं नोपलभ्यते तस्मादुच्यते अजा । एकैव सर्वत्र वर्तते तस्मादुच्यते एका । एकैव विश्वरूपिणी तस्मादुच्यते नैका । अत एवोच्यते अज्ञेयानन्तालक्ष्याजैका नैकेति ॥२३॥ मन्त्राणां मातृका देवी शब्दानां ज्ञानरूपिणी । ज्ञानानां चिन्मयातीता शून्यानां शून्यसाक्षिणी । यस्याः परतरं नास्ति सैषा दुर्गा प्रकीर्तिता ॥२४॥ तां दुर्गां दुर्गमां देवीं दुराचारविघातिनीम् । नमामि भवभीतोऽहं संसारार्णवतारिणीम् ॥२५॥ इदमथर्वशीर्षं योऽधीते स पञ्चाथर्वशीर्षजपफलमाप्नोति । इदमथर्वशीर्षमज्ञात्वा योऽर्चां स्थापयति–शतलक्षं प्रजप्त्वापि सोऽर्चासिद्धिं न विन्दति । शतमष्टोत्तरं चास्य पुरश्चर्याविधिः स्मृतः । दशवारं पठेद् यस्तु सद्यः पापैः प्रमुच्यते । महादुर्गाणि तरति महादेव्याः प्रसादतः ॥२६॥ सायमधीयानो दिवसकृतं पापं नाशयति । प्रातरधीयानो रात्रिकृतं पापं नाशयति । सायं प्रातः प्रयुञ्जानो अपापो भवति । निशीथे तुरीयसन्ध्यायां जप्त्वा वाक्सिद्धिर्भवति । नूतनायां प्रतिमायां जप्त्वा देवतासान्निध्यं भवति । प्राणप्रतिष्ठायां जप्त्वा प्राणानां प्रतिष्ठा भवति । भौमाश्विन्यां महादेवीसन्निधौ जप्त्वा महामृत्युं तरति । स महामृत्युं तरति य एवं वेद । इत्युपनिषत् ।

॥ इति देव्यथर्वशीर्षं सम्पूर्णम् ॥

श्रीसूक्तम्

ॐ हिरण्यवर्णामितिपञ्चदशर्चस्य सूक्तस्य आनन्दकर्दमचिक्लीतेन्दिरासुता ऋषयः श्रीर्देवता आद्यास्तिस्रोऽनुष्टुभः चतुर्थी बृहती पञ्चमीषष्ठ्यौ त्रिष्टुभौ ततोऽष्टावनुष्टुभः अन्त्या प्रस्तारपङ्क्तिश्छन्दः जपे विनियोगः।

हरिः ॐ हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम् ।
चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो मऽआवह ॥१॥
तां मऽआवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् ।
यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्वं पुरुषानहम् ॥२॥
अश्वपूर्वां रथमध्यां हस्तिनादप्रबोधिनीम् ।
श्रियं देवीमुपह्वये श्रीर्मा देवीजुषताम् ॥३॥
कांसोस्मितां हिरण्यप्राकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां तर्पयन्तीम् ।
पद्मे स्थितां पद्मवर्णां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥४॥
चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुष्टामुदाराम् ।
तां पद्मिनीमीं शरणमहं प्रपद्येऽलक्ष्मीर्मे नश्यतां त्वां वृणे ॥५॥
आदित्यवर्णे तपसोऽधिजातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ बिल्वः ।
तस्य फलानि तपसा नुदन्तु मा यान्तरा याश्च बाह्या अलक्ष्मीः ॥६॥
उपैतु मां देवसखः कीर्तिश्च मणिना सह ।
प्रादुर्भूतोऽस्मि राष्ट्रेऽस्मिन्कीर्तिमृद्धिं ददातु मे ॥७॥
क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठामलक्ष्मीं नाशयाम्यहम् ।
अभूतिमसमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ॥८॥
गन्धद्वारान्दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् ।
ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥९॥
मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि ।
पशूनां रूपमन्नस्य मयि श्रीः श्रयतां यशः ॥१०॥
कर्दमेन प्रजा भूता मयि सम्भव कर्दम ।
श्रियं वासय मे कुले मातरं पद्ममालिनीम् ॥११॥
आपः सृजन्तु स्निग्धानि चिक्लीत वस मे गृहे ।
नि च देवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले ॥१२॥
आर्द्रां पुष्करिणीं पुष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम् ।
चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो मऽआवह ॥१३॥

आर्द्रां यः करिणीं यष्टिं सुवर्णां हेममालिनीम् ।
सूर्यां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो मऽआवह ॥१४॥
तां मऽआवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् ।
यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो दास्योऽश्वान्विन्देयं पुरुषानहम् ॥१५॥
यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहम् ।
सूक्तं पञ्चदशर्चं च श्रीकामः सततं जपेत् ॥१६॥

॥ इति श्रीसूक्तम् सम्पूर्णम् ॥

सरस्वतीस्तोत्रम्

रविरुद्रपितामहविष्णुनुतं, हरिचन्दनकुङ्कुमपङ्कयुतम् ।
मुनिवृन्दगणेन्द्रसमानयुतं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥१॥
शशिशुद्धसुधाहिमधामयुतं, शरदम्बरबिम्बसमानकरम् ।
बहुरत्नमनोहरकान्तियुतं तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥२॥
कनकाब्जविभूषितभूतिभवं, भवभावविभाषितभिन्नपदम् ।
प्रभुचित्तसमाहितसाधुपदं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥३॥
भवसागरमज्जनभीतिनुतं, प्रतिपादितसन्ततिकारमिदम् ।
विमलादिकशुद्धविशुद्धपदं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥४॥
मतिहीनजनाश्रयपादमिदं, सकलागमभाषितभिन्नपदम् ।
परिपूरितविश्वमनेकभवं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥५॥
परिपूर्णमनोरथधामनिधिं, परमार्थविचारविवेकनिधिम् ।
सुरयोषितसेवितपादतलं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥६॥
सुरमौलिमणिद्युतिशुभ्रकरं, विषयादिमहाभयवर्णहरम् ।
निजकान्तिविलेपितचन्द्रशिवं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥७॥
गुणनैककुलस्थितिभीतिपदं, गुणगौरवगर्वितसत्यपदम् ।
कमलोदरकोमलपादतलं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥८॥
त्रिसन्ध्यं यः पठेन्नित्यं जले वापि स्थले स्थितः ।
पाठमात्राद् भवेत्प्राज्ञो ब्रह्मनिष्ठः पुनः पुनः॥

॥ इति सरस्वतीस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

श्रीसूक्तम्

ॐ हिरण्यवर्णामितिपञ्चदशर्चस्य सूक्तस्य आनन्दकर्दमचिक्लीतेन्दिरासुता ऋषयः श्रीर्देवता आद्यास्तिस्त्रोऽनुष्टुभः चतुर्थी बृहती पञ्चमीषष्ठ्यौ त्रिष्टुभौ ततोऽष्टावनुष्टुभः अन्त्या प्रस्तारपङ्क्तिच्छन्दः जपे विनियोगः।

हरिः ॐ हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम् ।
चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो मऽआवह ॥१॥
तां मऽआवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् ।
यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्वं पुरुषानहम् ॥२॥
अश्वपूर्वां रथमध्यां हस्तिनादप्रबोधिनीम् ।
श्रियं देवीमुपह्वये श्रीर्मा देवीजुषताम् ॥३॥
कांसोस्मितां हिरण्यप्राकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां तर्पयन्तीम् ।
पद्मे स्थितां पद्मवर्णां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥४॥
चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुष्टामुदाराम् ।
तां पद्मिनीमीं शरणमहं प्रपद्येऽलक्ष्मीर्मे नश्यतां त्वां वृणे ॥५॥
आदित्यवर्णे तपसोऽधिजातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ बिल्वः ।
तस्य फलानि तपसा नुदन्तु मा यान्तरा याश्च बाह्या अलक्ष्मीः ॥६॥
उपैतु मां देवसखः कीर्तिश्च मणिना सह ।
प्रादुर्भूतोऽस्मि राष्ट्रेऽस्मिन्कीर्तिमृद्धिं ददातु मे ॥७॥
क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठामलक्ष्मीं नाशयाम्यहम् ।
अभूतिमसमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ॥८॥
गन्धद्वारान्दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् ।
ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥९॥
मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि ।
पशूनां रूपमन्नस्य मयि श्रीः श्रयतां यशः ॥१०॥
कर्दमेन प्रजा भूता मयि सम्भव कर्दम ।
श्रियं वासय मे कुले मातरं पद्ममालिनीम् ॥११॥
आपः सृजन्तु स्निग्धानि चिक्लीत वस मे गृहे ।
नि च देवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले ॥१२॥
आर्द्रां पुष्करिणीं पुष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम् ।
चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो मऽआवह ॥१३॥

आर्द्रां यः करिणीं यष्टिं सुवर्णां हेममालिनीम् ।
सूर्यां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो मऽआवह ॥१४॥
तां मऽआवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् ।
यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो दास्योऽश्वान्विन्देयं पुरुषानहम् ॥१५॥
यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहम् ।
सूक्तं पञ्चदशर्चं च श्रीकामः सततं जपेत् ॥१६॥

॥ इति श्रीसूक्तम् सम्पूर्णम् ॥

सरस्वतीस्तोत्रम्

रविरुद्रपितामहविष्णुनुतं, हरिचन्दनकुङ्कुमपङ्कयुतम् ।
मुनिवृन्दगणेन्द्रसमानयुतं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥१॥
शशिशुद्धसुधाहिमधामयुतं, शरदम्बरबिम्बसमानकरम् ।
बहुरत्नमनोहरकान्तियुतं तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥२॥
कनकाब्जविभूषितभूतिभवं, भवभावविभाषितभिन्नपदम् ।
प्रभुचित्तसमाहितसाधुपदं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥३॥
भवसागरमज्जनभीतिनुतं, प्रतिपादितसन्ततिकारमिदम् ।
विमलादिकशुद्धविशुद्धपदं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥४॥
मतिहीनजनाश्रयपादमिदं, सकलागमभाषितभिन्नपदम् ।
परिपूरितविश्वमनेकभवं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥५॥
परिपूर्णमनोरथधामनिधिं, परमार्थविचारविवेकनिधिम् ।
सुरयोषितसेवितपादतलं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥६॥
सुरमौलिमणिद्युतिशुभ्रकरं, विषयादिमहाभयवर्णहरम् ।
निजकान्तिविलेपितचन्द्रशिवं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥७॥
गुणनैककुलस्थितिभीतिपदं, गुणगौरवगर्वितसत्यपदम् ।
कमलोदरकोमलपादतलं, तव नौमि सरस्वति पादयुगम् ॥८॥
त्रिसन्ध्यं यः पठेन्नित्यं जले वापि स्थले स्थितः ।
पाठमात्राद् भवेत्प्राज्ञो ब्रह्मनिष्ठः पुनः पुनः॥

॥ इति सरस्वतीस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

सिद्धसरस्वतीस्तोत्रम्

ॐ आरूढा श्वेतहंसे भ्रमति च गगने दक्षिणे चाक्षसूत्रं
वामे हस्ते च दिव्याम्बरधनकभवं पुस्तकं ज्ञानगम्या ।
सा वीणां वादयन्ती स्वकरकरजपैः शास्त्रविज्ञानशब्दैः
क्रीडन्ती दिव्यरूपा करकमलधरा भारती सुप्रसन्ना ॥१॥

श्वेतपद्मासना देवी श्वेतगन्धानुलेपना ।
अर्चिता मुनिभिः सर्वैर्ऋषिभिः स्तूयते सदा ।
एवं ध्यात्वा सदा देवीं वाञ्छितं लभते नरः ॥२॥

शुक्लां ब्रह्मविचारसारपरमामाद्यां जगद्व्यापिनीं
वीणापुस्तकधारिणीमभयदां जाड्यान्धकारापहाम् ।
हस्ते स्फाटिकमालिकां विदधतीं पद्मासने संस्थितां
वन्दे तां परमेश्वरीं भगवतीं बुद्धिप्रदां शारदाम् ॥३॥

या कुन्देन्दुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता
या वीणावरदण्डमण्डितकरा या श्वेतपद्मासना ।
या ब्रह्माच्युतशङ्करप्रभृतिभिर्देवैः सदा वन्दिता
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा ॥४॥

ॐ ह्रीं ह्रीं हृद्यैकबीजे शशिरुचिकमले कल्पविस्पष्टशोभे
भव्ये भव्यानुकूले कुमतिवनदहे विश्ववन्द्याङ्घ्रिपद्मे ।
पद्मे पद्मोपविष्टे प्रणतजनमनोमोदसम्पादयित्रि
प्रोत्फुल्लज्ञानकूटे हरिजनदयिते देवि संसारसारे ॥५॥

ऐं ऐं ऐं जाप्यतुष्टे हिमरुचिमुकुटे वल्लकिव्यग्रहस्ते
मातर्मातर्नमस्ते दह दह जडतां देहि बुद्धिं प्रशस्ताम् ।
विद्ये वेदान्तवेद्ये श्रुतिपरिपठिते मोक्षदे मुक्तिमार्गे
मार्गातीतस्वरूपे भव मम वरदे शारदे शुभ्रहारे ॥६॥

ध्रीं ध्रीं ध्रीं धारणाख्ये धृतिमतिनुतिभिर्नामभिः कीर्तनीये
नित्ये नित्ये निमित्ते मुनिगणनमिते नूतने वै पुराणे ।
पुण्ये पुण्यप्रभावे हरिहरनमिते पूर्णतत्त्वे सुवर्णे
मातर्मात्रार्धतत्त्वे मतिमति वरदे माधवप्रीतिमोदे ॥७॥

क्लीं क्लीं क्लीं सुस्वरूपे दह दह दुरितं पुस्तकव्यग्रहस्ते
सन्तुष्टाकारचित्ते स्मितमुखि सुभगे जृम्भिणीस्तम्भविद्ये ।
मोहे मुग्धप्रबोधे मम कुरु कुमतिध्वान्तविध्वंसमीडे
गीर्गौर्वाग्भारति त्वं कविवररसने सिद्धिदे सिद्धिसाध्ये ॥८॥

सौं सौं सौं शक्तिबीजे कमलभवमुखाम्भोजरूपे स्वरूपे
रूपारूपप्रकाशे सकलगुणमये निर्गुणे निर्विकारे ।
न स्थूले नैव सूक्ष्मे न च विभवयुते नापि विज्ञानतत्त्वे
विश्वे विश्वान्तराले सुरवरनमिते निष्कले नित्यशुद्धे ॥९॥

स्तौमि त्वां त्वां च वन्दे मम खलु रसनां नो कदाचित्त्यजेथाः
मा मे बुद्धिर्विरुद्धा भवतु न च मनो देवि मे जातु पापम् ।
मा मे दुःखं कदाचित् क्वचिदपि विषये मास्तु मे चाकुलत्वं
शास्त्रे वादे कवित्वे प्रसरतु मम धीर्मास्तु कुण्ठा कदाचित् ॥१०॥

इत्येतैः श्लोकमुख्यैः प्रतिदिनमुषसि स्तौति यो भक्तिनम्रो
देवीं वाचस्पतेरप्यविदितविभवो वाक्पटुर्नष्टपङ्कः ।
स स्यादिष्टार्थलाभः सुतमिव सततं पाति तं सा च देवी
सौभाग्यं तस्य लोके प्रसरति कविता विघ्नमस्तं प्रयाति ॥११॥

निर्विघ्नं तस्य विद्या प्रभवति सततं चाश्रुतग्रन्थबोधः
कीर्तिस्त्रैलोक्यमध्ये निवसति वदने शारदा तस्य साक्षात् ।
दीर्घायुर्लोकपूज्यः सकलगुणनिधिः सन्ततं राजमान्यो
वाग्देव्याः सम्प्रसादात्त्रिजगति विजयो जायते सत्सभासु ॥१२॥

ब्रह्मचारी व्रती मौनी त्रयोदश्यां निरामिषः ।
सरस्वतीस्तोत्रपाठात् स स्यादिष्टार्थलाभवान् ॥१३॥
पक्षद्वये त्रयोदश्यामेकविंशतिसंख्यया ।
अविच्छिन्नं पठेद् धीमान् ध्वात्वा देवीं सरस्वतीम् ॥१४॥
सर्वपापविनिर्मुक्तः सुभगो लोकविश्रुतः ।
वाञ्छितं फलमाप्नोति लोकेऽस्मिन्नात्र संशयः ॥१५॥
ब्रह्मणेति स्वयं प्रोक्तं सरस्वत्याः स्तवं शुभम् ।
प्रयत्नेन पठेन्नित्यं सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥१६॥

॥ इति श्रीमद्ब्रह्मविरचितं सिद्धसरस्वतीस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

श्रीकनकधारास्तोत्रम्

वन्दे वन्दारुमन्दारमिन्दिरानन्दकन्दलम् ।
अमन्दानन्दसन्दोहबन्धुरं सिन्धुराननम् ॥

अङ्गं हरेः पुलकभूषणमाश्रयन्ती भृङ्गाङ्गनेव मुकुलाभरणं तमालम्।
अङ्गीकृताखिलविभूतिरपाङ्गलीला माङ्गल्यदास्तु मम मङ्गलदेवतायाः ॥१
मुग्धा मुहुर्विदधती वदने मुरारेः प्रेमत्रपाप्रणिहितानि गतागतानि ।
मालादृशोर्मधुकरीव महोत्पले या सा मे श्रियं दिशतु सागरसम्भवायाः॥२
विश्वामरेन्द्रपदविभ्रमदानदक्षमानन्दहेतुरधिकं मधुविद्विषोऽपि ।
ईषन्निषीदतु मयि क्षणमीक्षणार्धमिन्दीवरोदरसहोदरमिन्दिरायाः ॥३
आमीलिताक्षमधिगम्य मुदा मुकुन्दमानन्दकन्दमनिमेषमनङ्गतन्त्रम् ।
आकेकरस्थितकनीनिकपक्ष्मनेत्रं भूत्यै भवेन्मम भुजङ्गशयाङ्गनायाः ॥४
बाह्वन्तरे मुरजितः श्रितकौस्तुभे या हारावलीव हरिनीलमयी विभाति ।
कामप्रदा भगवतोऽपि कटाक्षमाला कल्याणमावहतु मे कमलालयायाः ॥५
कालाम्बुदालिललितोरसि कैटभारेर्धाराधरे स्फुरति या तडिदङ्गनेव ।
मातुः समस्तजगतां महनीयमूर्तिर्भद्राणि मे दिशतु भार्गवनन्दनायाः ॥६
प्राप्तं पदं प्रथमतः खलु यत्प्रभावान्माङ्गल्यभाजि मधुमाथिनि मन्मथेन।
मय्यापतेत्तदिह मन्थरमीक्षणार्धं मन्दालसं च मकरालयकन्यकायाः ॥७
दद्याद्दयानुपवनो द्रविणाम्बुधारामस्मिन्नकिञ्चनविहङ्गशिशौ विषण्णे ।
दुष्कर्मघर्ममपनीय चिराय दूरं नारायणप्रणयिनीनयनाम्बुवाहः ॥८
इष्टा विशिष्टमतयोऽपि यया दयार्द्रदृष्ट्या त्रिविष्टपपदं सुलभं लभन्ते ।
दृष्टिः प्रहृष्टकमलोदरदीप्तिरिष्टां पुष्टिं कृषीष्ट मम पुष्करविष्टरायाः ॥९
गीर्देवतेति गरुडध्वजसुन्दरीति शाकम्भरीति शशिशेखरवल्लभेति ।
सृष्टिस्थितिप्रलयकेलिषु संस्थिता या तस्यै नमस्त्रिभुवनैकगुरोस्तरुण्यै ॥१०
श्रुत्यै नमोऽस्तु शुभकर्मफलप्रसूत्यै रत्यै नमोऽस्तु रमणीयगुणार्णवायै ।
शक्त्यै नमोऽस्तु शतपत्रनिकेतनायै पुष्ट्यै नमोऽस्तु पुरुषोत्तमवल्लभायै ॥११
नमोऽस्तु नालीकनिभाननायै नमोऽस्तु दुग्धोदधिजन्मभूत्यै ।
नमोऽस्तु सोमामृतसोदरायै नमोऽस्तु नारायणवल्लभायै ॥१२
नमोऽस्तु हेमाम्बुजपीठिकायै नमोऽस्तु भूमण्डलनायिकायै ।
नमोऽस्तु देवादिदयापरायै नमोऽस्तु शार्ङ्गायुधवल्लभायै ॥१३

नमोऽस्तु देव्यै भृगुनन्दनायै नमोऽस्तु विष्णोरुरसि स्थितायै ।
नमोऽस्तु लक्ष्म्यै कमलालयायै नमोऽस्तु दामोदरवल्लभायै ॥१४
नमोऽस्तु कान्त्यै कमलेक्षणायै नमोऽस्तु भूत्यै भुवनप्रसूत्यै ।
नमोऽस्तु देवादिभिरर्चितायै नमोऽस्तु नन्दात्मजवल्लभायै ॥१५
सम्पत्कराणि सकलेन्द्रियनन्दनानि साम्राज्यदाननिरतानि सरोरुहाक्षि ।
त्वद्वन्दनानि दुरिताहरणोद्यतानि मामेव मातरनिशं कलयन्तु मान्ये ॥१६
यत्कटाक्षसमुपासनाविधिः सेवकस्य सकलार्थसम्पदः ।
सन्तनोति वचनाङ्गमानसैस्त्वां मुरारिहृदयेश्वरीं भजे ॥१७
सरसिजनिलये सरोजहस्ते धवलतमांशुकगन्धमाल्यशोभे ।
भगवति हरिवल्लभे मनोज्ञे त्रिभुवनभूतिकरि प्रसीद मह्यम् ॥१८
दिग्घस्तिभिः कनककुम्भमुखावसृष्टस्वर्वाहिनीविमलचारुजलप्लुताङ्गीम् ।
प्रातर्नमामि जगतां जननीमशेषलोकाधिनाथगृहिणीममृताब्धिपुत्रीम् ॥१९
कमले कमलाक्षवल्लभे त्वं करुणापूरतरङ्गितैरपाङ्गैः ।
अवलोकय मामकिञ्चनानां प्रथमं पात्रमकृत्रिमं दयायाः ॥२०
स्तुवन्ति ये स्तुतिभिरमूभिरन्वहं त्रयीमयीं त्रिभुवनमातरं रमाम् ।
गुणाधिका गुरुतरभाग्यभाजिनो भवन्ति ते भुवि बुधभाविताशयाः ॥ २१

सुवर्णधारास्तोत्रं यच्छङ्कराचार्यनिर्मितम् ।
त्रिसन्ध्यं यः पठेन्नित्यं स कुबेरसमो भवेत् ॥

॥ इति श्रीमच्छङ्कराचार्यविरचितं कनकधारास्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

अन्नपूर्णास्तोत्रम्

नित्यानन्दकरी वराभयकरी सौन्दर्यरत्नाकरी
निर्धूताखिलघोरपावनकरी प्रत्यक्षमाहेश्वरी ।
प्रालेयाचलवंशपावनकरी काशीपुराधीश्वरी
भिक्षां देहि कृपावलम्बनकरी मातान्नपूर्णेश्वरी ॥१॥

नानारत्नविचित्रभूषणकरी हेमाम्बराडम्बरी
मुक्ताहारविलम्बमानविलसद्वक्षोजकुम्भान्तरी ।
काश्मीरागुरुवासिता रुचिकरी काशीपुराधीश्वरी
भिक्षां देहि कृपावलम्बनकरी मातान्नपूर्णेश्वरी ॥२॥

योगानन्दकरी रिपुक्षयकरी धर्मार्थनिष्ठाकरी
चन्द्रार्कानलभासमानलहरी त्रैलोक्यरक्षाकरी ।
सर्वैश्वर्यसमस्तवाञ्छितकरी काशीपुराधीश्वरी
भिक्षां देहि कृपावलम्बनकरी मातान्नपूर्णेश्वरी ॥३॥

कैलाशाचलकन्दरालयकरी गौरी उमा शङ्करी
कौमारी निगमार्थगोचरकरी ओङ्कारबीजाक्षरी ।
मोक्षद्वारकपाटपाटनकरी काशीपुराधीश्वरी
भिक्षां देहि कृपावलम्बनकरी मातान्नपूर्णेश्वरी ॥४॥

दृश्यादृश्यप्रभूतपावनकरी ब्रह्माण्डभाण्डोदरी
लीलानाटकसूत्रभेदनकरी विज्ञानदीपाङ्कुरी ।
श्रीविश्वेशमनःप्रसादनकरी काशीपुराधीश्वरी
भिक्षां देहि कृपावलम्बनकरी मातान्नपूर्णेश्वरी ॥५॥

ऊर्वी सर्वजनेश्वरी भगवती मातान्नपूर्णेश्वरी
वेणीनीलसमानकुन्तलहरी नित्यान्नदानेश्वरी ।
सर्वानन्दकरी दृशाशुभकरी काशीपुराधीश्वरी
भिक्षां देहि कृपावलम्बनकरी मातान्नपूर्णेश्वरी ॥६॥

आदिक्षान्तसमस्तवर्णनकरी शम्भोस्त्रिभावाकरी
काश्मीरा त्रिजलेश्वरी त्रिलहरी नित्याङ्कुरा शर्वरी ।
कामाकाङ्क्षकरी जनोदयकरी काशीपुराधीश्वरी
भिक्षां देहि कृपावलम्बनकरी मातान्नपूर्णेश्वरी ॥७॥

देवी सर्वविचित्ररत्नरचिता दाक्षायणी सुन्दरी
वामं स्वादुपयोधरप्रियकरी सौभाग्यमाहेश्वरी ।
भक्ताभीष्टकरी दशाशुभकरी काशीपुराधीश्वरी
भिक्षां देहि कृपावलम्बनकरी मातान्नपूर्णेश्वरी ॥८॥

चन्द्रार्कानलकोटिकोटिसदृशा चन्द्रांशुबिम्बाधरी
चन्द्रार्काग्निसमानकुन्तलहरी चन्द्रार्कवर्णेश्वरी ।
मालापुस्तकपाशसाङ्कुशधरी काशीपुराधीश्वरी
भिक्षां देहि कृपावलम्बनकरी मातान्नपूर्णेश्वरी ॥९॥

क्षत्रत्राणकरी महाभयकरी माता कृपासागरी
साक्षान्मोक्षकरी सदाशिवकरी विश्वेश्वरी श्रीधरी ।
दक्षाक्रन्दकरी निरामयकरी काशीपुराधीश्वरी
भिक्षां देहि कृपावलम्बनकरी मातान्नपूर्णेश्वरी ॥१०॥

अन्नपूर्णे सदापूर्णे शङ्करप्राणवल्लभे ।
ज्ञानवैराग्यसिद्ध्यर्थं भिक्षां देहि च पार्वती ॥११॥

माता च पार्वती देवी पिता देवो महेश्वरः ।
बान्धवाः शिवभक्ताश्च स्वदेशो भुवनत्रयम् ॥१२॥

॥ इति श्रीमच्छङ्कराचार्यविरचितमन्नपूर्णास्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

श्रीदेव्यपराधक्षमापनस्तोत्रम्

न मन्त्रं नो यन्त्रं तदपि च न जाने स्तुतिमहो
न चाह्वानं ध्यानं तदपि च न जाने स्तुतिकथाः ।
न जाने मुद्रास्ते तदपि च नजाने विलपनं
परं जाने मातस्त्वदनुसरणं क्लेशहरणम् ॥१॥
विधेरज्ञानेन द्रविणविरहेणालसतया
विधेयाशक्यत्वात्तव चरणयोर्या च्युतिरभूत् ।
तदेतत्क्षन्तव्यं जननि सकलोद्धारिणि शिवे
कुपुत्रो जायेत क्वचिदपि कुमाता न भवति ॥२॥
पृथिव्यां पुत्रास्ते जननि बहवः सन्ति सरलाः
परं तेषां मध्ये विरलतरलोऽहं तव सुतः ।
मदीयोऽयं त्यागः समुचितमिदं नो तव शिवे
कुपुत्रो जायेत क्वचिदपि कुमाता न भवति ॥३॥
जगन्मातर्मातस्तव चरणसेवा न रचिता
न वा दत्तं देवि द्रविणमपि भूयस्तव मया ।
तथापि त्वं स्नेहं मयि निरुपमं यत्प्रकुरुषे
कुपुत्रो जायेत क्वचिदपि कुमाता न भवति ॥४॥
परित्यक्ता देवा विविधविधसेवाकुलतया
मया पञ्चाशीतेरधिकमपनीते तु वयसि ।
इदानीं चेन्मातस्तव यदि कृपा नापि भविता
निरालम्बो लम्बोदरजननि कं यामि शरणम् ॥५॥

श्वपाको जल्पाको भवति मधुपाकोपमगिरा
निरातङ्को रङ्को विहरति चिरं कोटिकनकैः ।
तवापर्णे कर्णे विशति मनुवर्णे फलमिदं
जनः को जानीते जननि जपनीयं जपविधौ ॥६॥
चिताभस्मालेपो गरलमशनं दिक्पटधरो
जटाधारी कण्ठे भुजगपतिहारी पशुपतिः ।
कपाली भूतेशो भजति जगदीशैकपदवीं
भवानि त्वत्पाणिग्रहणपरिपाटीफलमिदम् ॥७॥
न मोक्षस्याकाङ्क्षा भवविभववाञ्छापि च न मे
न विज्ञानापेक्षा शशिमुखिसुखेच्छापि न पुनः ।
अतस्त्वां संयाचे जननि जननं यातु मम वै
मृडानी रुद्राणी शिव शिव भवानीति जपतः ॥८॥
नाराधितासि विधिना विविधोपचारैः
किं रुक्षचिन्तनपरैर्न कृतं वचोभिः ।
श्यामे त्वमेव यदि किञ्चन मय्यनाथे
धत्से कृपामुचितमम्ब परं तवैव ॥९॥
आपत्सु मग्नः स्मरणं त्वदीयं
करोमि दुर्गे करुणार्णवेऽशि ।
नैतच्छठत्वं मम भावयेथाः
क्षुधा तृषार्ता जननीं स्मरन्ति ॥१०॥
जगदम्ब विचित्रमत्र किं
परिपूर्णा करुणास्ति चेन्मयि ।
अपराधपरम्परावृतं
न हि माता समुपेक्षते सुतम् ॥११॥
मत्समः पातकी नास्ति पापघ्नी त्वत्समा न हि ।
एवं ज्ञात्वा महादेवी यथायोग्यं तथा कुरु ॥१२॥

॥ इति देव्यपराधक्षमापनस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

श्रीभवान्यष्टकम्

न तातो न माता न बन्धुर्न दाता न पुत्रो न पुत्री न भृत्यो न भर्ता।
न जाया न विद्या न वृत्तिर्ममैव गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥१॥

भवाब्धावपारे महादुःखभीरुः पपात प्रकामी प्रलोभी प्रमत्तः।
कुसंस्कारपाशप्रबद्धः सदाहं गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥२॥

न जानामि दानं न च ध्यानयोगं न जानामि तन्त्रं न च स्तोत्रमन्त्रम्।
न जानामि पूजां न च न्यासयोगं गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥३॥

न जानामि पुण्यं न जानामि तीर्थं न जानामि मुक्तिं लयं वा कदाचित्।
न जानामि भक्तिं व्रतं वापि मातर्गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥४॥

कुकर्मी कुसङ्गी कुबुद्धिः कुदासः कुलाचारहीनः कदाचारलीनः।
कुदृष्टिः कुवाक्यप्रबन्धः सदाहं गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥५॥

प्रजेशं रमेशं महेशं सुरेशं दिनेशं निशीथेश्वरं वा कदाचित्।
न जानामि चान्यत्सदाहं शरण्ये गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥६॥

विवादे विषादे प्रमादे प्रवासे जले चानले पर्वते शत्रुमध्ये।
अरण्ये शरण्ये सदा मां प्रपाहि गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥७॥

अनाथो दरिद्रो जरारोगयुक्तो महाक्षीणदीनः सदा जाड्यवक्त्रः।
विपत्तौ प्रविष्टः प्रणष्टः सदाहं गतिस्त्वं गतिस्त्वं त्वमेका भवानि ॥८॥

॥ इति भवान्यष्टकं सम्पूर्णम् ॥

दक्षिणामूर्तिस्तोत्रम्

विश्वं दर्पणदृश्यमाननगरीतुल्यं निजान्तर्गतम्
पश्यन्नात्मनि मायया बहिरिवोद्भूतं यथा निद्रया।
यः साक्षात्कुरुते प्रबोधसमये स्वात्मानमेवाद्वयम्
तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥१॥

बीजस्यान्तरिवाङ्कुरो जगदिदं प्राङ्निर्विकल्पं पुन-
र्मायाकल्पितदेशकालकलनावैचित्र्यचित्रीकृतम्।
मायावीव विजृम्भयत्यपि महायोगीव यः स्वेच्छया
तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥२॥

यस्यैव स्फुरणं सदात्मकमसत्कल्पार्थकं भासते
साक्षात्तत्त्वमसीति वेदवचसा यो बोधयत्याश्रितान् ।
यत्साक्षात्करणाद्भवेन्न पुनरावृत्तिर्भवाम्भोनिधौ
तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥३॥
नाना-च्छिद्र-घटोदर-स्थित-महादीप-प्रभा-भास्वरं
ज्ञानं यस्य तु चक्षुरादिकरणद्वारा बहिः स्पन्दते ।
जानामीति तमेव भान्तमनुभात्येतत्समस्तं जगत्
तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥४॥
देहम्प्राणमपीन्द्रियाण्यपि चलां बुद्धिं च शून्यं विदुः
स्त्रीबालान्धजडोपमास्त्वहमिति भ्रान्ता भृशं वादिनः ।
मायाशक्तिविलासकल्पितमहाव्यामोहसंहारिणे
तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥५॥
राहुग्रस्तदिवाकरेन्दुसदृशो मायासमाच्छादनात्
सन्मात्रःकरणोपसंहरणतो योऽभूत्सुषुप्तः पुमान् ।
प्रागस्वाप्समिति प्रबोधसमये यः प्रत्यभिज्ञायते
तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥६॥
बाल्यादिष्वपि जाग्रदादिषु तथा सर्वास्ववस्थास्वपि
व्यावृत्तास्वनुवर्तमानमहमित्यन्तः स्फुरन्तं सदा ।
स्वात्मानं प्रकटीकरोति भजतां यो मुद्रया भद्रया
तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥७॥
विश्वं पश्यति कार्यकारणतया स्वस्वामिसम्बन्धतः
शिष्याचार्यतया तथैव पितृपुत्राद्यात्मना भेदतः ।
स्वप्ने जाग्रति वा य एष पुरुषो मायापरिभ्रामित-
स्तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥८॥
भूरम्भांस्यनलोऽनिलोऽम्बरमहर्नाथो हिमांशुः पुमान्
इत्याभाति चराचरात्मकमिदं यस्यैव मूर्त्यष्टकम् ।
नान्यत्किञ्चन विद्यते विमृशतां यस्मात्परस्माद्विभो-
स्तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥९॥
सर्वात्मत्वमिति स्फुटीकृतमिदं यस्मादमुष्मिँस्स्तवे
तेनास्य श्रवणात्तथार्थमननाद्ध्यानाच्च सङ्कीर्तनात् ।
सर्वात्मत्वमहाविभूतिसहितं स्यादीश्वरत्वं स्वतः

सिद्ध्येत्तत्पुनरष्टधा परिणतं चैश्वर्यमव्याहतम् ॥१०॥

वटविटपिसमीपे भूमिभागे निषण्णं
सकलमुनिजनानां ज्ञानदातारमारात् ।
त्रिभुवनगुरुमीशं दक्षिणामूर्तिदेवं
जननमरणदुःखच्छेददक्षं नमामि ॥११॥

चित्रं वटतरोर्मूले वृद्धाः शिष्या गुरुर्युवा ।
गुरोस्तु मौनं व्याख्यानं शिष्यास्तु छिन्नसंशयाः ॥१२॥

॥ श्रीमच्छङ्कराचार्यविरचितं दक्षिणामूर्तिस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

अच्युताष्टकम्

अच्युतं केशवं रामनारायणं कृष्णदामोदरं वासुदेवं हरिम् ।
श्रीधरं माधवं गोपिकावल्लभं जानकीनायकं रामचन्द्रं भजे ॥१॥

अच्युतं केशवं सत्यभामाधवं माधवं श्रीधरं राधिकाराधितम् ।
इन्दिरामन्दिरं चेतसा सुन्दरं देवकीनन्दनं नन्दजं सन्दधे ॥२॥

विष्णवे जिष्णवे शङ्खिने चक्रिणे रुक्मिणीरागिणे जानकीजानये ।
वल्लवीवल्लभायार्चितायात्मने कंसविध्वंशिने वंशिने ते नमः ॥३॥

कृष्ण गोविन्द हे राम नारायण श्रीपते वासुदेवाजित श्रीनिधे ।
अच्युतानन्त हे माधवाधोक्षज द्वारकानायक द्रौपदीरक्षक ॥४॥

रक्षसा क्षोभितः सीतया शोभितो दण्डकारण्यभूपुण्यताकारणः ।
लक्ष्मणेनान्वितो वानरैःसेवितोऽगस्त्यसम्पूजितो राघवः पातु माम् ॥५॥

धेनुकारिष्टकानिष्टकृद्द्वेषिहा केशिहा कंसहृद् वंशिकावादकः ।
पूतनाकोपकः शूरजाखेलनो बालगोपालकः पातु मां सर्वदा ॥६॥

विद्युदुद्योतवत्प्रस्फुरद्वाससं प्रावृडम्भोदवत्प्रोल्लसद्विग्रहम् ।
वन्यया मालया शोभितोरःस्थलं लोहिताङ्घ्रिद्वयं वारिजाक्षं भजे ॥७॥

कुञ्चितैः कुन्तलैर्भ्राजमानाननं रत्नमौलिं लसत्कुण्डलं गण्डयोः ।
हारकेयूरकं कङ्कणप्रोज्वलं किङ्किणीमञ्जुलं श्यामलं तं भजे ॥८॥

अच्युतस्याष्टकं यः पठेदिष्टदं प्रेमतः प्रत्यहं पूरुषः सस्पृहम् ।
वृत्ततः सुन्दरं कर्तृविश्वम्भरस्तस्य वश्यो हरिर्जायते सत्वरम् ॥९॥

॥ इत्यच्युताष्टकं सम्पूर्णम् ॥

श्रीगण्डकीस्तोत्रम्

समस्ताघहारि प्रभूतं मुरारेश्च्युतं गण्डयुग्मागतस्वेदरूपम् ।
त्वदीयं जलं ये स्पृशन्ति प्रशस्तं शुभं गण्डकि प्राणिनस्ते हि धन्याः ॥१॥

त्वदीयां स्तुतिं को विधातुं समर्थो विना नारदं तुम्बुरुं वापि लोके।
क्षमस्वाम्ब धार्ष्ट्यं यमेतत्त्वदीया स्तुतिर्मामियं प्रेरयत्येव नूनम् ॥२॥

सुधापानतो लेभिरे येऽमरत्वं सुरास्तेऽपि भीताः सदा कालतो वै।
त्वदम्भःसुधां ये पिबन्ति प्रकृष्टां न तेषां हि भीतिः कुतश्चित् कथञ्चित् ॥३॥

नरो वानरः कुञ्जरो वा खरो वा चरः स्थावरो भूचरः खेचरो वा।
मृतस्त्वत्तटे याति वैकुण्ठलोकं चतुर्बाहुयुक्तो मुदा पीतवासाः ॥४॥

अहो देवि धन्यासि वैकुण्ठनाथस्त्वदन्तर्गतो यच्छिलाचक्ररूपः।
शिलाचक्ररूपो मुरारिर्हि साक्षान्न वा तत्र कार्या नृभिर्ग्रावबुद्धिः ॥५॥

सुवृत्तां सुचक्रां शिलामञ्जनाभां जना भाग्यवन्तः कदाचिल्लभन्ते।
हरं वा हरिं वा मृडानीं हि तस्यां धिया भावयन्तः कृतार्था हि ते स्युः ॥६॥

त्वदन्या सुधन्या धुनी कास्ति पुण्या विना विष्णुपादोद्भवां जह्नुकन्याम्।
उभे पुण्यतोये तटिन्यौ हि धन्ये शुभा गण्डकी वैष्णवी चापि गङ्गा ॥७॥

रमाहैमवत्योर्न चास्त्येव भेदस्तथा पुण्यधुन्योरपीह प्रसिद्धः ।
द्वयोरन्तरं नैव पश्यन्ति विज्ञा वशिष्ठादयो ये मुनीनां वरिष्ठाः ॥८॥

रवीन्दुग्रहे त्वं कुरुक्षेत्रपुण्या सदा माघमासे प्रयागेण तुल्या ।
पितृश्राद्धकाले गयापुण्यदात्री मृतौ काशिका मुक्तिदासि प्रसिद्धा ॥९॥

त्वमेवासि गङ्गा तरङ्गाभिरम्या कलिन्दात्मजा त्वं कलेर्दोषहन्त्री ।
स्तुता नर्मदा शर्मदा देववृन्दैस्तथा गोमती गौतमादिस्तुता त्वम् ॥१०॥

भुजङ्गप्रयातं पठेद्यस्तु भक्त्या ध्रुवं गण्डकीगङ्गयोः स्नानपुण्यम्।
लभेत्पादपद्मे समाधाय चित्तं मुरारेः प्रसन्नं प्रपन्नार्तिहन्तुः ॥११॥

॥ इति श्रीमच्छङ्कराचार्यविरचितं गण्डकीस्तोत्रम् ॥

गण्डकीस्तुतिः

जय गण्डकि पापनाशिनि जय नारायणि मोक्षदायिनि।
जय देवि कदम्बधारिणि जय मातर्विमले नमोऽस्तु ते॥

देवघट्टस्नानमहिमा (वराहे)

तस्मिन्ह्रदे महापुण्ये पुण्यनद्योस्तु सङ्गमे।
स्नानाच्छताश्वमेधानां फलं प्राप्नोति मानवः॥१॥
स्नात्वा तत्र तु वैशाखे गोसहस्रफलं लभेत्।
माघमासे पुनः स्नात्वा प्रयागस्नानजं फलम्॥२॥
गङ्गायमुनयोर्यद्वच्छङ्गमो मर्त्यदुर्लभः।
तथैवायं देवनद्योस्सङ्गमः समुदाहृतः॥३॥

गण्डकीस्नानमन्त्रः—

यत्र विष्णुः प्राङ्मुखश्च शिवः प्रत्यङ्मुखः स्थितः।
रक्षार्थं सततं तत्र क्षेत्रे हरिहराभिधे॥१॥
सितासिते सरिच्छ्रेष्ठे देवानामपि दुर्लभे।
युवयोः सङ्गमे ह्यादिप्रयागे स्नामि सिद्धये॥२॥
हरिगण्डसमुद्भूते सुरासुरनमस्कृते।
अघौघशमने देवि पापं मे हर गण्डकि॥३॥

॥ इति गण्डकीस्तुतिः ॥

महेश संन्यास आश्रमद्वारा सञ्चालित

महेश–संस्कृत–गुरुकुलम्

देवघाटधाम, तनहूँ
संक्षिप्त परिचय

महेश संन्यास आश्रम–

देवघाटधाम नेपालको मध्यभागमा पर्ने प्रसिद्ध धार्मिक ऐतिहासिक एवं पर्यटकीय महत्त्वले परिपूर्ण भएको पवित्र तीर्थस्थल हो । यस्तो पुण्यभूमि देवघाटधाममा वैदिक सनातनधर्मको संरक्षण, संवर्द्धन तथा संस्कृत विद्याको प्रचार-प्रसार गर्ने मूल उद्देश्यद्वारा अभिप्रेरित भई **ब्रह्मलीन श्री १००८ डा.स्वामी रामानन्द गिरिज्यू**को शिवसङ्कल्पअनुसार वि. सं. २०५० सालमा एक विशुद्ध धार्मिक तथा सामाजिक संस्थाको रूपमा महेश संन्यास आश्रमको स्थापना भएको हो । गत वि.सं २०७५ सालमा यसको रजतवर्ष महोत्सव पनि विविध कार्यक्रमका साथ मनाइसकिएको छ । आश्रमको सञ्चालनका लागि संस्थापक स्वामीज्यूको अध्यक्षता तथा समाजका विभिन्न क्षेत्रमा प्रतिष्ठित महानुभावहरूको सहभागितामा गठित महेश संन्यास आश्रम संचालक समिति (ट्रष्ट) कार्यरत रहिआएको छ ।

महेश संस्कृत गुरुकुलम्

महेश संन्यास आश्रमको उद्देश्य अनुरूप डा.स्वामी रामानन्द गिरिज्यूद्वारा वि.सं.२०५२ सालमा एक शैक्षिक संस्थाको रूपमा महेश संस्कृत गुरुकुलको स्थापना भएको हो । संस्थापक स्वामीज्यूको संस्कृत शिक्षाप्रतिको विशेष अनुरागबाट सञ्चालित यस गुरुकुललाई यसै आश्रमद्वारा संस्थागत निजी शैक्षिक गुठीको रूपमा संचालन हुने गरी संबद्ध निकायमा दर्ता गरिएको छ ।

गुरुकुलस्थापनाका उद्देश्यहरू –

- मानवता विश्वशान्ति र विश्वबन्धुताको मूल आधार भएको सनातन आर्य संस्कृतिको संरक्षण तथा संबर्धन गर्ने ।
- आध्यात्मिक ज्ञानविज्ञानको मूल स्रोत तथा बौद्धिक ऊर्जाको खानी भएको प्राचीनतम संस्कृत भाषाको संरक्षण तथा संवर्द्धन गर्ने र त्यस अन्तर्गतका अनुसन्धानयोग्य महत्त्वपूर्ण ज्ञानसम्पदाको खोजी गरी प्रकाशनमा ल्याउने ।
- संस्कृतशिक्षाका माध्यमले समाजका हरेक क्षेत्रमा नवचेतना र आध्यात्मिक जागरण ल्याउन सक्ने अनुशासित, सच्चरित्रवान्, कर्तव्यनिष्ठ, समाजसेवामा समर्पित सुयोग्य जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।
- यसरी उत्पादित जनशक्तिद्वारा राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा लोपोन्मुख समग्रविश्वको सम्पत्ति भएको संस्कृतभाषा र वाङ्मयको प्रचार प्रसार गर्ने र त्यस माध्यमले **वसुधैव कुटुम्बकम्** को भावनालाई विस्तार गरी नैतिक चेतनाको विकास गर्ने ।

- संस्कृतवाङ्मयभित्रका विचारप्रधान आध्यात्मिक ज्ञानसम्पदाका साथै योग, आयुर्वेद, ज्योतिष, तन्त्र, वास्तुशास्त्र आदि व्यावहारिक विषयको समेत थप शिक्षा दिलाउने।
- समाजमा स्वधर्म, संस्कृति र संस्कृतको महत्त्वलाई दर्शाउँदै सामाजिक समरसता कायम गर्ने चेतनामूलक विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- सनातन धर्म संस्कृति र आध्यात्मिक पुर्जागरणका लागि अनुसन्धानकेन्द्रको स्थापना गर्ने र विचारपरक रचनाहरूको प्रकाशन तथा प्रचार/प्रसार गर्ने।

गुरुकुलको वर्तमान गतिविधि –

यस गुरुकुलमा वि.सं. २०५२ देखि नेपाल सरकारबाट अनुमति प्राप्त गरी ***महेश संस्कृत गुरुकुल (आवासीय माध्यमिक विद्यालय)*** संचालन गरिएको छ र पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा निर्धारित पाठ्यक्रमअनुसार कक्षा ६ देखि १० सम्म (पूर्वमध्यमा तह) को कक्षा सञ्चालन भइरहेको छ।

यस्तै यस गुरुकुलमा अध्ययन गरी प्रवेशिका (SLC) उत्तीर्ण छात्रहरूलाई यसै वातावरणमा उच्च शिक्षा प्रदान गर्नु वाञ्छनीय भएकाले वि.सं.२०५६ सालदेखि नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालयबाट सम्बन्धन प्राप्त गरी ***महेश संस्कृत गुरुकुल विद्यापीठ***को सञ्चालन गरिएको छ। स्थापनाकालमा उत्तरमध्यमा तहदेखि सुरु भएको यस विद्यापीठमा हाल शास्त्री तथा आचार्यतहसम्म चलिरहेको छ। वेद, वेदान्त, व्याकरण, दर्शन, नीतिशास्त्र आदि विविध विषयमा विश्वविद्यालयले निर्धारण गरेको पाठ्यक्रमअनुसार कक्षा सञ्चालन भइरहेको छ।

गुरुकुलका विशेषता –

- आधारभूत तहदेखि आचार्यसम्मको शिक्षा निःशुल्क रूपमा प्राप्त हुने।
- वेद, व्याकरण, वेदान्त आदि शास्त्रीय विषयहरूको प्रामाणिक शिक्षा दिइने।
- प्राच्य दर्शन र सनातन आर्य संस्कृतिको विशेष अध्ययन गराइने।
- तालिम प्राप्त अनुभवी गुरुहरूको २४ सै घन्टा सान्निध्य प्राप्त हुने।
- दैनिक साँझ-बिहान आचार्यको निर्देशनमा सन्ध्या प्रार्थना आदि नित्यकृत्य गराइने।
- प्राचीन गुरुकुल मर्यादा अनुरूपको दिनचर्या।
- प्राकृतिक दृष्टिले सुन्दर स्वच्छ शान्त वातावरण।
- करीब १२००० जति पुस्तक रहेको बृहत्तर पुस्तकालयको सुविधा।
- योगासन, खेलकूद आदि शारीरिक व्यायामको व्यवस्था।
- व्याख्यान वादविवाद आदि अतिरिक्त क्रियाकलापको व्यवस्था।
- शिक्षाका साथै विद्यार्थीको चरित्र निर्माणमा विशेष प्राथमिकता।
- स्थापना कालदेखि हालसम्म शतप्रतिशत सफल परीक्षा परिणाम।
- मा.वि.तर्फ हालसम्म प्रवेशिका (SLC) तहमा सहभागी शतप्रतिशत छात्रहरू प्रथम श्रेणी वा विशिष्ट श्रेणीमा समुत्तीर्ण हुन सफल।
- विद्यापीठमा उत्तरमध्यमा, शास्त्री तथा आचार्यतहमा विश्वविद्यालयभरमै सर्वप्रथम द्वितीय र अन्य उत्कृष्ट स्थान प्राप्त गर्न सफल।

गुरुकुलको भावी कार्यक्रम :–

- संस्कृत वाङ्‍मयका समग्र विधाहरूको प्रामाणिक शिक्षा प्रदान गर्ने।
- विद्यापीठमा विविध विषयमा स्नातकोत्तर तहसम्मको शिक्षा प्रदान गर्ने।
- संस्कृत वाङ्‍मयअन्तर्गत दुर्लभ विषयहरूको समग्र अध्ययनका लागि आवश्यक पर्ने दुर्लभ संस्कृत र आधुनिक विषयहरू समेतका ग्रन्थहरूको संकलन गरी आधुनिक सुविधासहितको पुस्तकालयको सञ्चालन गर्ने।
- संस्कृत वाङ्‍मयअन्तर्गतका ज्ञान विज्ञानलाई अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा समेत चिनाउन आवश्यक पर्ने सम्पर्क माध्यमको रूपमा अंग्रेजी भाषाको प्रशिक्षण दिन अतिरिक्त व्यवस्था गर्ने।
- संस्कृतका छात्रलाई कम्प्युटर आदि आधुनिक विषयको प्रायोगिक ज्ञानमा समेत दक्ष बनाउने।
- अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गरी महत्त्वपूर्ण विषयको अनुसन्धान गर्ने।
- अनुसन्धानात्मक ग्रन्थ तथा पत्रपत्रिकाहरूको प्रकाशन गर्ने।

उत्पादित जनशक्तिको भविष्य :–

- यस गुरुकुलबाट सम्पूर्ण शिक्षा प्राप्त गरेका छात्रहरू नैतिक र चारित्रिक पक्षबाट विचलित भएको समाजको सुधारका लागि प्रयत्नशील रहने छन्।
- समाजमा मर्यादित, प्रतिष्ठित र सफल जीवन यापन गर्न सक्षम हुनेछन्।
- गुरुकुल शिक्षा परम्परालाई देशभर विकशित गर्दै लैजाने छन्।
- संस्कृत वाङ्‍मयअन्तर्गतका ज्ञान विज्ञानहरूको देश विदेशमा प्रचार गर्नेछन्।
- जीवन र जगत्‌को यथार्थता र आध्यात्मिक चेतनालाई आत्मसात् गर्दै व्याख्यान प्रवचन आदिका माध्यमले समाजमा नवजागरण फैलाउनेछन्।

पुस्तकालय

यस गुरुकुलको महत्त्वपूर्ण शैक्षिक संपत्तिको रूपमा एक पुस्तकालयको स्थापना गरिएको छ। जसमा वेद, उपनिषद्, पुराण, इतिहास, दर्शन, व्याकरण, साहित्य आदि संस्कृत वाङ्‍मयभित्रका महत्त्वपूर्ण शास्त्रीय विषयका अतिरिक्त आधुनिक विषयका समेत गरी लगभग १२००० (बाह्रहजार) पुस्तकहरू संकलन गरिएको छ।

ग्रन्थ सम्पादन तथा प्रकाशन

महेश प्रकाशनमाला अन्तर्गत केही महत्त्वपूर्ण ग्रन्थको प्रकाशन सम्बन्धी कार्य भइरहेको छ। हालसम्म २४ वटा ग्रन्थहरूको सम्पादन र प्रकाशन भइसकेको छ। आगामी दिनमा पनि ग्रन्थसम्पादनको कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ।

व्याख्यान

सनातन धर्म सस्कृति र संस्कृतको महत्त्वलाई जनमानसमा पुऱ्याउन यस गुरुकुलको आयोजनामा आश्रममा नियमित वेदान्तको व्यख्यान भइरहेको छ भने

समय समयमा स्वदेशका विभिन्न भागमा र विदेशमा पनि आध्यात्मिक दार्शनिक व्याख्यान हुँदै आएको छ।

भौतिक एवं आर्थिक अवस्था :–

- गुरुकुल सञ्चालनार्थ हालसम्म ६० रोपनी जमीन खरिद गरिएको छ। आश्रम परिसरमा रहेको ४१ रोपनी जमीन यथाशीघ्र खरीद गर्नुपर्ने देखिन्छ।
- प्राचीन नेपाली कलाको नमूनाको रूपमा रहेको शिवमन्दिर एवम् गुरुकुल सञ्चालन गर्न आवश्यक विविध भवनहरूको निर्माण भइसकेको छ। अध्यापकनिवास र पुस्तकालय भवनको निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ।
- भौतिक सामग्री संकलन एवं निर्माणकार्यका अतिरिक्त हालसम्म गुरुकुल सञ्चालनार्थ करिब मासिक रु. १०,००,०००।– (दश लाख मात्र) र वार्षिक लगभग रु. १,२०,००,०००।– (एक करोड बीस लाख) सम्म खर्च हुने गरेको छ। आगामी दिनहरूमा त्यो खर्च बढ्ने अनुमान गरिएको छ।

हालसम्म सम्पन्न कार्य र भावी योजनाहरू :

हालसम्म निम्नानुसार भौतिक निर्माण भएका छन्।

(१) सन्तनिवास (२) छात्रावास (३) अतिथिनिवास (४) भोजनालय (५) पुस्तकालय (६) गुरुकुल भवन (७) शिक्षण भवन (८) अध्यापक निवास (९) गौशाला (१०) शिवमन्दिर (११) अग्निशाला (१२) आचार्यनिवास आदि।

निकट भविष्यमा निम्न निर्माणकार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ –

(१) गुरुकुल परिसरमा पर्खाल, (२) खेलमैदान, (३) अध्यापक निवास, (४) आवासीयक्षमतावृद्धि, (५) पुस्तकालय (६) आयुर्वेद वनौषधि वाटिका।

उपर्युक्त कार्यक्रमका अतिरिक्त हालसम्म निम्न माध्यमिक तहदेखि आचार्यतहसम्मको कक्षा सञ्चालन भई वेदविद्याश्रमको पाठ्यक्रम र नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालयको पाठ्यक्रम अनुसार शिक्षा दिइँदै आइएकोमा निकट भविष्यमा विषय थप गरी दर्शन, साहित्य, पूर्वमीमांसा, उत्तरमीमांसा (वेदान्त), न्याय, ज्योतिष र आयुर्वेदका छुट्टाछुट्टै विभाग खोल्नु आवश्यक भएको छ।

साथै हालसम्म २५० जना छात्रहरूलाई मात्र आवासीय सुविधा रहेकोमा अग्रिम वर्षहरूमा क्रमिकरूपमा आवासीय क्षमताको अभिवृद्धि गर्दै ५०० जनासम्म छात्रहरूलाई आवासीय सुविधा (आवास, भोजन र अन्य) को व्यवस्था गर्नु आवश्यक भएको महसुस गरिएको छ।

हालसम्म आचार्यतहसम्मको कक्षा सञ्चालन भइआएकोमा निकट भविष्यमा क्रमशः विविध विषयको अध्यापन एवं अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गरी अनुसन्धानात्मक कार्यक्रम संचालन गर्ने उद्देश्य लिइएको छ। साथै मुद्रणालयको स्थापना गरी अनुसन्धानात्मक ग्रन्थ तथा पत्रपत्रिकाको प्रकाशन गरी प्रचार प्रसार गर्ने उद्देश्य लिइएको छ।

गुरुकुल सञ्चालनको उत्तरदायित्व :

यस गुरुकुलको सञ्चालन सम्बन्धी उत्तरदायित्व महेश संन्यास आश्रमले वहन गरेको छ ।

सञ्चालन प्रक्रिया

श्रद्धालु दाताहरूको यथाशक्ति दानदातव्यबाट गुरुकुल र आश्रमको सञ्चालन भएको छ । आश्रमको लेखाव्यवस्था प्रचलित नियमानुसार राख्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस पवित्र कार्यमा निम्नानुसार सहयोग गर्न सकिन्छ ।

१. आश्रमको सञ्चालनका लागि अक्षयकोषमा सहभागिता ।

२. आश्रमको दैनिक/मासिक सञ्चालन खर्चमा सहयोग ।

३. आश्रम तथा गुरुकुलको भवन वा कोठा निर्माण ।

४. पुस्तकालयमा पुस्तकहरूको व्यवस्था ।

५. वेदाध्ययन गर्ने वैदिक वटुकहरूलाई अन्नदान ।

६. छात्रवृत्ति वा पुरस्कारको व्यवस्था ।

७. भूमिदान ।

८. सहयोगका लागि प्रचार ।

अनुरोध

आज देशको मात्र होइन समस्त विश्वको अवस्था अन्योलग्रस्त छ । शिक्षित समाजमा पनि चारित्रिक न्यूनता देखिन्छ । आततायी प्रवृत्ति दिनानुदिन बढिरहेको छ । भौतिक समुन्नतिको चरम प्रतिस्पर्धामा दौडिए पनि दिनानुदिन मानवताको ह्रास भइरहेको छ । मानिस आफैंमा अपूर्ण बन्दैछ । वस्तुतः आज शिक्षाको अभाव होइन, असल शिक्षाको अभाव हो । त्यस आवश्यकतालाई पूर्ति गर्न नैतिक शिक्षाको आवश्यकता छ जो संस्कृत शिक्षाबाट मात्र सम्भव छ । किनभने संस्कृत वाङ्मयले नैतिक र चारित्रिक शिक्षा प्रदान गरी समाजमा नवजागरण ल्याउँछ । जो आजको समाजको र युगको पनि आवश्यकता हो ।

उक्त आवश्यकताको पूर्तिका साथै दुर्लभ बन्दै गएको संस्कृत वाङ्मयरूप विश्वसम्पदाको खोजी र अनुसन्धान गरी समाजमा प्रदान गर्न यो गुरुकुल सतत प्रयत्नशील छ । तपाईंहरूको सुझाव, सहयोग र सद्भाव भएमा मात्र यस गुरुकुलको उद्देश्यप्राप्ति सम्भव छ । त्यस कारण यस गुरुकुलको समृद्धिका लागि तपाईंहरूको अमूल्य परामर्श राय र प्रतिक्रियाको स्वागत गर्दछौं । राम्रो र आवश्यक कार्य लागेमा स्थाको समुन्नतिसंगै जुट्न र आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराइदिनुहुन सम्पूर्ण रूमा हार्दिक अनुरोध गर्दछौं ।

यस संस्थाका महत्त्वपूर्ण प्रकाशनहरू

- रुद्राष्टाध्यायी
  (पूजाविधि एवं नेपाली भावानुवचन)
- माण्डूक्योपनिषद्
  (नेपाली अनुवाद एवं विशेष व्याख्या)
- श्रीमद्भागवतमहापुराणम् (रामानन्दी टीका)
  (नेपाली अनुवाद एवं विशेष व्याख्या– ८ भागमा)
- रामगीता
  (नेपाली अनुवाद एवं विशेष व्याख्या)
- देवीगीता
  (नेपाली अनुवाद एवं विशेष व्याख्या)
- दुर्गासप्तशती
  (नेपाली अनुवाद एवं विशेष व्याख्या)
- श्रीमद्भगवद्गीता
  (नेपाली अनुवाद)
- श्रीशिवमहिम्नःस्तोत्रम्
  (नेपाली अनुवाद एवं विशेष व्याख्या)
- श्रीदक्षिणामूर्तिस्तोत्रम्
  (नेपाली अनुवाद एवं विशेष व्याख्या)
- श्रीलघुसिद्धान्तकौमुदी (अव्ययान्त)
  (नेपाली व्याख्या)
- लघुभागवतम्
  (भागवतका विशेष श्लोकहरू)

प्रकाशक

महेश-संन्यास-आश्रमद्वारा सञ्चालित
महेश–संस्कृत–गुरुकुलम्
देवघाटधाम, तनहुँ

फोन- (०५६) ६२०४२६, ५०००२०, ५०००४७
E-mail- msgurukulam@gmail.com
web- www.gurukulam.edu.np
facebook- facebook.com/msgurukul

9 783937 890397

Code—06